

การสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนชนบท

นางสาวพวงชมพู ไชยอาลา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทสาขาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชานิติศาสตร์พัฒนการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์

คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2543

ISBN 974-13-0743-8

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

COMMUNICATION MAINTAINING ROCKET FESTIVAL TRADITION IN RURAL COMMUNITY

Miss Pongchompu Chaiala

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Development Communication

Department of Public Relations

Faculty of Communication Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2000

ISBN 974-13-0743-8

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนชนบท

โดย

นางสาวพวงชมพู ไชยอาลา

สาขาวิชา

นิเทศศาสตร์พัฒนาการ

อาจารย์ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ อุบลวรรณ ปิติพัฒนะโฆษิต

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

.....คณบดีคณะนิเทศศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ จุมพล รอดคำดี)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ธนวิดี บุญลือ)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ อุบลวรรณ ปิติพัฒนะโฆษิต)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ อวยพร พานิช)

พวงชมพู ไชยอาลา : การสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนชนบท (COMMUNICATION MAINTAINING ROCKET FESTIVAL TRADITION IN RURAL COMMUNITY) อ.ที่ปรึกษา : รองศาสตราจารย์ อุบลวรรณ ปิติพัฒนะโมษิต, 193 หน้า. ISBN 974 -13 – 0743 - 8.

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนชนบท โดยการใช้วิธีการสัมภาษณ์แนวลึกเป็นหลัก ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการสื่อสาร การมีส่วนร่วมในการสื่อสาร และปัจจัยการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟ โดยศึกษาจากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นสมาชิกในครอบครัวที่มีบทบาทเป็นผู้นำคุ่มบ้าน ผู้นำประเพณีบุญบั้งไฟ และสมาชิกทั่วไป

ผลการวิจัยพบว่าการสื่อสารในช่วงของการเตรียมงานภายในหมู่บ้านและคุ่มบ้านมีทิศทางการสื่อสารสองทาง ลักษณะการสื่อสารมีทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีทิศทางการไหลของสารจากบนลงล่าง จากล่างขึ้นบน และในระดับเดียวกัน ส่วนในครอบครัวมีลักษณะการสื่อสารที่คล้ายกันแต่จะแตกต่างกันตรงที่ทิศทางการไหลของสารจะแตกต่างกันไปตามบทบาทของการเข้าร่วมกิจกรรมของสมาชิกในครอบครัวและมีลักษณะการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการเพียงอย่างเดียว ส่วนการสื่อสารในช่วงถ่ายทอดกิจกรรมพบว่าเกิดในกลุ่มระดับหมู่บ้านมากที่สุด(84.62%) และพบว่าการใช้การปฏิบัติจริงเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดเป็นส่วนใหญ่(4กิจกรรม) ซึ่งการสื่อสารจะมีทิศทางการสื่อสารสองทาง ในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ โดยมีการใช้ทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษา อีกทั้งมีการไหลของสารทั้งจากบนลงล่างและในระดับเดียวกัน

การสื่อสารช่วงเตรียมการของกลุ่มทั้ง 3 ระดับสมาชิกต่างมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อแสดงความคิดเห็นเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานและการตัดสินใจ โดยลักษณะของกลุ่มที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมเพื่อแสดงความคิดเห็นเป็นแนวทางในการดำเนินงานและตัดสินใจในระดับหมู่บ้านและคุ่มบ้านคือ ความสัมพันธ์อันดีของสมาชิก ผู้นำเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นสมาชิกให้ความสำคัญกับประเพณีบุญบั้งไฟและการร่วมกันทำงาน ส่วนในครอบครัวได้แก่ ความสัมพันธ์อันดีและบทบาทการเข้าร่วมกิจกรรมของสมาชิก ส่วนรูปแบบการสื่อสารที่เป็นปัจจัยต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารช่วงการเตรียมงานกลุ่มทั้ง 3 ระดับต่างมีเหมือนกันคือ ลักษณะการสื่อสารที่มีทิศทางการสื่อสารสองทาง การสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ ทิศทางการไหลของสารในระดับเดียวกัน ส่วนการสื่อสารในช่วงถ่ายทอดกิจกรรมในหมู่บ้านและคุ่มบ้านพบว่า ลักษณะของกลุ่มที่เป็นปัจจัยต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อการปฏิบัติงานและตัดสินใจได้แก่ ความสัมพันธ์ของสมาชิก ปทัสถานของกลุ่มเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟและการทำงาน ส่วนรูปแบบการสื่อสารคือลักษณะการสื่อสารที่มีทิศทางการสื่อสารสองทาง การสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ ส่วนในครอบครัวปทัสถานเกี่ยวกับประเพณีและการเชื้อฟังผู้ใหญ่เป็นปัจจัยให้สมาชิกได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อปฏิบัติงานและตัดสินใจในกลุ่มที่มีระดับสูงต่อไป

ภาควิชา...การประชาสัมพันธ์.....	ลายมือชื่อนิสิต.....
สาขาวิชา...นิเทศศาสตร์พัฒนาการ.....	ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ปีการศึกษา..2543.....	ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

4285099528 : MAJOR DEVELOPMENT COMMUNICATION

KEY WORD : ROCKET FESTIVAL TRADITION

POUNGCHOMPU CHAIALA: COMMUNICATION MAINTAINING ROCKET FESTIVAL TRADITION IN RURAL COMMUNITY.

THESIS ADVISOR : ASSOC.PROF.UBOLWAN PITIPATTANACUZIT, 193 p.

ISBN 974-13-0743-8.

The research was aimed at studying the communication maintaining rocket festival tradition in rural community. It was conducted through Indept interviews. The objectives of the research were to study the pattern of communication, participatory communication and all relevant factors. The target group consisted of community leaders, rocket festival leaders and community member.

The result indicates that the communicatory pattern in village and sub-villages in the pre-production phase is two-way communication, both formal and informal. The flow of communication is divided into 3 kinds: top-down, bottom-up and horizontal communication. The communication pattern in families is relatively similar, except that it is informal communication only and the flow of communication varies according to family members'roles in the rocket activities. In the transmission phase, the communication appears most at the village level (84.62%) and is mostly conducted through practices (4 activities). It is two-way informal communication through verbal and non-verbal languages. Moreover, the flow of communication is top-down and horizontal.

In the pre-production phase, the village, sub-village and family, are involved in the communication sharing opinions and making decision. The factors concerned in sub-village and village operations are strong relationship among members, freedom of expression, and members' attention to the rocket festival and operation. While the factor in family operations involves strong relationship and the roles of family members in the activities. Furthermore the communication pattern, the 3 groups in community are in common, including two-way, informal and horizontal communication. With regard to the communication in the transmission phase of the village and sub-village, group factors, which concern participatory communication, are relationship among members, norms about rocket tradition and operation. The patterns in this phase are two-way and informal communication. In families, the norm about rocket tradition and obeying an adult in family are key factors enabling family members to take part in the communication for purpose of operation and decision making in the village and sub-village.

Department.....Public Relations.....	Student's signature.....
Field of study...Development Communication	Advisor's signature.....
Academic year 2000.....	Co-advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่งของ **รศ.อุบลวรรณ ปิติพัฒนะโมษิต** อาจารย์ที่ปรึกษา ที่ช่วยกรุณาช่วยเหลือแนะนำประเด็นตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ จนผู้วิจัยสามารถทำงานวิจัยนี้ให้เป็นรูปเล่มได้ในที่สุด และผู้วิจัยใคร่ขอกราบขอบพระคุณ **รศ.ดร.ธนวดี บุญลือ** ประธานกรรมการวิทยานิพนธ์ และ **รศ.อวยพร พาณิช** กรรมการวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นต่างๆ ในการวิจัยอย่างเอาใจใส่เต็มที่มาโดยตลอด ซึ่งผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในพระคุณเป็นอย่างมาก และเนื่องจากทุนการวิจัยในครั้งนี้บางส่วนได้รับมาจากทุนอุดหนุนการวิจัยของบัณฑิตวิทยาลัย จึงขอขอบพระคุณบัณฑิตวิทยาลัย มา ณ ที่นี้ด้วย

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณสมาชิกบ้านหนองเล็งทุกท่าน ที่ได้ให้ความกรุณาให้ข้อมูลด้วยความเต็มใจพร้อมทั้งความอบอุ่นตลอดระยะเวลาที่ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลในพื้นที่

ผู้วิจัยขอขอบคุณเพื่อนๆในเทศกาลสตรีพัฒนาการทุกคนสำหรับความช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ เพื่อนๆในกลุ่ม **พีออร์ ฟลุค เกศ ไฉย** ที่เป็นกำลังใจและกอดคอร่วมกันมาจนมีวันนี้

ผู้วิจัยขอบพระคุณ **คุณพ่อและคุณแม่** ที่ให้ชีวิตและเป็นพลังอันยิ่งใหญ่ที่ทำให้ลูกได้มาถึงทุกวันนี้ได้ **น้องอัน** ที่คอยห่วงใยดูแลพี่สาวคนนี้ และ **พี่ป๋วย** ที่คอยช่วยเหลือทุกอย่างแก่ผู้วิจัยเสมอมาจนสำเร็จการศึกษา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นางสาวพวงชมพู ไชยอาลา

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฎ
สารบัญรูปภาพ.....	ฏ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย.....	6
1.3 ปัญหำนำการวิจัย.....	6
1.4 ขอบเขตการวิจัย.....	7
1.5 ข้อตกลงเบื้องต้น.....	7
1.6 ข้อจำกัดการวิจัย.....	7
1.7 คำนียามศัพท์.....	7
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	9
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	10
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่ม.....	10
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำกลุ่ม.....	14
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสาร.....	17
2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม.....	25
2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดวัฒนธรรม.....	30
2.6 ทฤษฎีการเล่าเรื่อง.....	32
2.7 ความรู้เกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ.....	33
2.8 ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับหมู่บ้านหนองเล็ง.....	36
2.9 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	48

	หน้า
2.10 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	52
3 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	53
3.1 รูปแบบการวิจัย.....	53
3.2 ขั้นตอนในการวิจัย.....	53
3.3 วิธีการเก็บข้อมูล.....	54
3.4 กลุ่มเป้าหมาย.....	54
3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล.....	55
3.6 การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล.....	56
3.7 การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล.....	56
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	58
4.1 ลักษณะของกลุ่มในชุมชน.....	58
4.2 รูปแบบการสื่อสารในการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟ.....	75
4.3 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟ.....	135
4.4 ปัจจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟ..	147
5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	160
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	160
5.2 อภิปรายผลการวิจัย.....	172
5.3 ข้อเสนอแนะ.....	181
รายการอ้างอิง.....	183
ภาคผนวก.....	189
ประวัติผู้วิจัย.....	194

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่

	หน้า
1	แสดงจำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมที่มีการถ่ายทอดภายในกลุ่ม แยกตามกลุ่มหมู่บ้าน คุ่มบ้าน และครอบครัว..... 115
2	แสดงปริมาณรูปแบบการสื่อสารที่ใช้ในการถ่ายทอดประเพณีบุญบั้ง ไฟในหมู่บ้าน..... 117

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตาราง

หน้า

1	แสดงจำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมของประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชน
แยกตามประเพณี.....	126
2	แสดงจำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมที่มีการถ่ายทอดภายในกลุ่มแยก
ตามกลุ่มหมู่บ้าน คุ้มบ้าน และครอบครัว.....	127
3	แสดงปริมาณรูปแบบการสื่อสารที่ใช้ในการถ่ายทอดประเพณีบุญบั้งไฟในหมู่บ้าน...	129

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

ภาพประกอบ

หน้า

1	แผนที่บ้านหนองเล็ง.....	55
2	สภาพในหมู่บ้าน.....	61
3	การรวมกลุ่มอาชีพในชุมชน.....	62
4	ความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนกับวัด.....	63
5	การพบปะของสมาชิกในคุ้มบ้าน.....	69
6	ขณะเตรียมจุดบั้งไฟ.....	92
7	การจุดบั้งไฟ.....	93
8	สมาชิกที่เข้าร่วมการจุดบั้งไฟ.....	94
9	บั้งไฟเอ้.....	103
10	ขบวนเต็งบั้งไฟสวยงาม.....	107
11	ขบวนเต็งบั้งไฟสวยงาม.....	107

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาเป็นสิ่งที่ทุกประเทศพึงปรารถนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับประเทศในโลกที่สามซึ่งล้าวยากจน หลายคนให้ความสำคัญกับความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ซึ่งในความเป็นจริงแล้วเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งต่อการพัฒนา แต่ถ้าพิจารณาให้รอบคอบแล้วการพัฒนาไม่ใช่เรื่องทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว หากแต่ครอบคลุมไปถึงเรื่องอื่นๆ การพัฒนานั้นถือได้ว่าเป็นกระบวนการหลายมิติที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง แก้ไขระบบต่างๆทางเศรษฐกิจและทางสังคมทั้งระบบ (เกื้อ วงศ์บุญสิน, 2540:49)

ในการที่จะพัฒนาประเทศให้เจริญขึ้นสิ่งหนึ่งที่ควรนำมาพิจารณาก็คือประเพณี เพราะประเพณีคือความประพฤติที่คนส่วนใหญ่สืบต่อกันมา จนเป็นแบบอย่างเดียวกัน เป็นระเบียบแบบแผนที่เราเห็นถูกต้อง หรือเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ (สมชัย ใจดี, 2539:21) คุณค่าของประเพณีไม่ใช่อยู่ที่การปฏิบัติสืบต่อกันมาเท่านั้น แต่อยู่ที่คุณค่าทางจิตใจ ด้านความรู้สึก โดยสิ่งนี้สามารถนำไปสู่เอกลักษณ์และการรวมกลุ่ม ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาสังคม เพราะโดยทั่วไปแล้วประเพณีย่อมก่อให้เกิดผลดีแก่ผู้ปฏิบัติและสังคม เช่นประเพณีไหว้ผีปู่ตา ก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ หรือประเพณีงานปอยซึ่งเป็นการเล่นขวัญ ทำให้ผู้ปฏิบัติมีกำลังใจ เกิดพลังที่จะทำงาน

อย่างไรก็ตามในช่วงหลายปีที่ผ่านมา รัฐบาลได้ให้ความสนใจและสนับสนุนการท่องเที่ยว เพราะเป็นที่มาของรายได้ทางเศรษฐกิจของประเทศที่สำคัญ ทำให้หลายหน่วยงานทั้งรัฐบาลและเอกชนต่างก็หันมาเอาใจใส่เรื่องประเพณีและวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อนำสิ่งเหล่านี้ไปแสดงเพื่อให้เกิดความสนใจในการท่องเที่ยว ผลที่ตามมาคือมีการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีขึ้นมา แต่มรดกวัฒนธรรมทั้งหลายที่มีมาแต่เดิมนั้น ถูกเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงไปจากเดิมอย่างมากมาย ทำให้ความหมายในสิ่งเหล่านั้นผิดเพี้ยนไปจากของเดิม ซึ่งไม่สัมพันธ์กับความเชื่อหรือบริบทของสังคมในชุมชนนั้น

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานเป็นภาคที่มีประเพณีของตนเอง เรียกว่าฮีตสิบสองคองสิบสี่ ซึ่งก็คือจารีตสิบสองรายการหรือประเพณีประจำสิบสองเดือนที่เป็นหลักปฏิบัติยึดถือในการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน ตลอด 12 เดือนชาวอีสานจะมีพิธีกรรมในแต่ละ

เดือนของรอบปี ผลที่ได้รับก็คือทุกคนจะได้มีเวลาเข้าวัดใกล้ชิดกับหลักธรรมทางพุทธศาสนายิ่งขึ้น ทำให้ประชาชนในย่านใกล้เคียงรู้จักมักคุ้นสามัคคีกันเป็นอย่างดี และมีผลทางอ้อมคือเมื่อว่างจากการทำงานอาชีพแล้ว ก็มีจารีตบังคับให้ทุกคนเสียสละทำงานร่วมกันเพื่อสังคมส่วนรวมไม่ให้คนอยู่ว่าง ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนก็ถูกสังคมลงโทษตั้งข้อรังเกียจอย่างจริงจัง (จารุบุตร เรื่องสุวรรณ,2523:19)

ซึ่งหนึ่งในฮีตสิบสองคองสิบสี่ที่ได้รับความสนใจจากหน่วยงานหลายหน่วยงานในการสนับสนุนเพื่อการท่องเที่ยว นั้น ก็คืองานบุญเดือนหกหรืองานประเพณีบุญบั้งไฟ โดยเป็นงานที่จัดในช่วงเดือนพฤษภาคม – เดือนมิถุนายน ซึ่งเป็นช่วงเริ่มฤดูทำนาโดยมีจุดประสงค์เพื่อ

1. บูชาคุณของพระพุทธเจ้า เพราะเดือนหกเป็นวันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า
2. การสืบทอดอายุศาสนา บุญบั้งไฟจะมีการบวชพระเณร เพื่อสืบทอดอายุพระศาสนา
3. เป็นการขอฝน เพราะการทำนาต้องอาศัยฝน จึงต้องมีการขอจากเทวดาคือจากพญาแถนตามความเชื่อ
4. เชื่อมความสามัคคี บุญบั้งไฟเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความคุ้นเคย รู้จักกัน สร้างความสามัคคีร่วมกัน ทั้งภายในและนอกหมู่บ้าน นอกจากนั้นยังเป็นการเปิดโอกาสให้มีการละเล่นก่อนจะลงมือทำงานหนักประจำปีคือการทำนา

การจัดประเพณีบุญบั้งไฟนั้นจะเริ่มตั้งแต่ชาวบ้านจะประชุมกันวางแผนการจัดงาน หลังจากนั้นก็จะส่งข่าวไปยังหมู่บ้านใกล้เคียงอื่นๆให้นำบั้งไฟมาแข่งขัน ชาวบ้านจะมีการแบ่งงานกันรับผิดชอบ มีการฝึกซ้อมการแข่งบั้งไฟ จัดขบวนแห่บั้งไฟ เตรียมอาหารไว้ทำบุญและเลี้ยงแขกที่มางาน เช่นขนมจีน ข้าวต้ม และเหล้าสาโท ส่วนในการเตรียมบั้งไฟแต่ละบั้งนั้น จะใช้เวลาทำประมาณสองถึงสามเดือนจึงจะเสร็จและมีพิธีกรรมมากมายตามความเชื่อเพื่อจะทำให้บั้งไฟขึ้นสูง

ชาวอีสานถือว่าประเพณีบุญบั้งไฟเป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญมาก เพราะเชื่อกันว่าหากหมู่บ้านใดไม่จัดงานบุญบั้งไฟก็อาจก่อให้เกิดภัยพิบัติ เช่นโรคภัยไข้เจ็บ หรือทุกภิกข

ภัย แก่ชุมชนได้ ประเพณีบุญบั้งไฟตามที่ทำกันมาแต่โบราณนั้น เป็นพิธีกรรมที่ทุกคนมีส่วนร่วมไม่มีใครที่เป็นฝ่ายดูเฉยๆ โดยไม่มีบทบาทตามประเพณี

แต่เมื่อหน่วยงานจากหลายฝ่ายได้ส่งเสริมให้ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นประเพณีระดับจังหวัดและอำเภอเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยในงานจะมีการจัดขบวนแห่และประดับประดาบั้งไฟอย่างสวยงามเพื่อแข่งขันชิงรางวัลมูลค่ามากมาย จึงทำให้การเข้าร่วมกิจกรรมเป็นของคนบางกลุ่มเท่านั้น และการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆของประเพณีบุญบั้งไฟนั้นเป็นการเข้าร่วมในระดับผิวเผิน คือการนั่งชมขบวนแห่ การพินิจผลของการแข่งขันบั้งไฟขึ้นสูง ส่วนกิจกรรมหลักคือการประดิษฐ์บั้งไฟเพื่อใช้ในการเข้าขบวนแห่หรือที่เรียกว่าการเอ้บั้งไฟ การประดิษฐ์บั้งไฟขึ้นสูง การร่วมแข่งในขบวนแห่ ชาวบ้านเริ่มที่จะจ้างช่างจากที่อื่นที่มีฝีมือมาประดิษฐ์บั้งไฟขึ้นสูงรวมทั้งเช่าบั้งไฟและจ้างขบวนแห่บั้งไฟที่ได้รับรางวัลจากการประกวดที่อื่นมาใช้ในขบวนแห่ของตน โดยมีเป้าหมายสำคัญคือการได้รับรางวัลจากการประกวดอันเป็นความภาคภูมิใจของหมู่บ้าน

สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าคุณค่าของประเพณีบุญบั้งไฟในสายตาของบางชุมชนเริ่มที่จะเปลี่ยนไปจากเดิม จากการสร้างขวัญกำลังใจในการทำการเกษตรและสร้างความสามัคคีภายในชุมชน กลายเป็นการมุ่งแข่งขันกันเพื่อชัยชนะเป็นสำคัญ จึงทำให้ลักษณะของการเข้าร่วมประเพณีเปลี่ยนไป

เมื่อความหมายของประเพณีบุญบั้งไฟเริ่มที่จะเปลี่ยนไปในสายตาของชาวบ้าน จึงควรที่จะกลับมาดูที่การส่งเสริมการท่องเที่ยวของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งก็จะพบว่าล้วนแล้วแต่ที่ส่งเสริมให้ชาวบ้านได้มีการจัดขบวนแห่ บั้งไฟ และสวยงามเข้าประกวดเท่านั้น แต่ไม่ได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีการสืบทอดประเพณีกันภายในชุมชน เพื่อให้เกิดสำนึกในวัฒนธรรมของตัวเองเลย

ซึ่งเมื่อครั้งได้มีโครงการอีสานเขียวเกิดขึ้น โดยมีการจัดให้มีกิจกรรม “ออนซอนอีสาน” (ชื่นชมอีสาน) มุ่งลงสู่หมู่บ้าน ได้มีการกล่าวว่า “ถ้าคนอีสานยังไม่สำนึกหรือภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรม ในศักยภาพของคนอีสานแล้ว จะเอากี่กองทัพบมาพัฒนาคงจะไม่มีทางสำเร็จ “ (ทองคุณ หงส์พันธ์,2532:25)

หากเราพิจารณาพัฒนาการแนวคิดและแนวทางปฏิบัติของเรื่อง “การพัฒนา” ที่เริ่มต้นตั้งแต่ราวทศวรรษ 1960 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันนี้ เราอาจแบ่งยุคสมัยของการพัฒนาการดังกล่าวออกได้เป็น 3 ชุดใหญ่ๆตามลักษณะของกระบวนการทัศน์คือ (กาญจนา แก้วเทพ : 2543)

1. Dominant / Modernization Paradigm ได้แก่ช่วงทศวรรษ 1960 – 1970 ที่เน้นเรื่องการพัฒนาประเทศโลกที่สามให้มีความทันสมัยแบบตะวันตก

2. Dependency Paradigm เป็นกระบวนทัศน์ที่ได้แย้งกระบวนทัศน์แรก โดยมีแนวคิดหลักว่า การพัฒนาความทันสมัยนั้นเป็นกระบวนการนำเอาประเทศโลกที่สามไปพึ่งพาขึ้นต่อประเทศตะวันตกที่พัฒนาแล้ว

3. Alternative / Another Development / Multiplicity Paradigm นับตั้งแต่ทศวรรษ 1980 มาจนถึงปัจจุบัน ได้เกิดกระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนา ซึ่งมีใช้เพียงการปฏิเสธกระบวนทัศน์หลัก (Dominant Paradigm) จากแบบขาวเป็นดำเช่นที่ Dependency Paradigm กระทำเท่านั้น หากแต่เป็นการนำเสนอให้มีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่รากฐานและค่านิยมของการพัฒนากันเลยทีเดียว รวมทั้งยังได้นำเสนอทัศนะใหม่ที่ท้าทายว่า การพัฒนาไม่จำเป็นต้องมีเพียงกระบวนทัศน์เดียวที่ใช้กันอย่างเป็นสากลทั่วโลก หากทว่าในแต่ละที่แต่ละแห่งอาจจะมีกระบวนทัศน์เฉพาะของตนเอง

Singhal และ Rogers (กาญจนา แก้วเทพ : 2543:33) ได้กล่าวอย่างชัดเจนว่าการกำหนดบทบาทของการสื่อสารในการพัฒนานั้นจะเป็นไปอย่างไรย่อมขึ้นอยู่กับค่านิยมของการพัฒนานั้นเอง ดังนั้นเมื่อเราได้เห็นการเปลี่ยนแปลงค่านิยมของการพัฒนาที่อยู่ใน Dominant Paradigm ที่เน้นเรื่องปริมาณของอัตราความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจมาเป็นเรื่องคุณภาพชีวิตของประชาชน หรือการแบ่งสรรความเจริญอย่างยุติธรรมใน Alternative Paradigm บทบาทของการสื่อสารเพื่อการพัฒนา ก็จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนตามไปด้วย จากการสื่อสารแบบเดิมที่มีลักษณะจากบนสู่ล่างเป็นการสื่อสารทางเดียวและถูกวางแผนมาจากส่วนกลาง มาเป็นการสื่อสารแบบล่างขึ้นบนหรือการสื่อสารในแนวระนาบเป็นการสื่อสารสองทางและเป็นการสื่อสารที่วางแผนมาจากท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน

ดังนั้นในการจะสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟจึงควรเน้นถึงการมีส่วนร่วมในการสืบทอดประเพณีของคนในชุมชน แทนที่จะเน้นนโยบายส่งเสริมการอนุรักษ์ประเพณีที่มาจากหน่วย

งานนอกชุมชน เพราะการที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการสืบทอดประเพณีนั้นย่อมกระตุ้นให้ชุมชนมองเห็นคุณค่าของตนเอง รวมทั้งสร้างความรับผิดชอบให้กับชุมชนด้วย และที่สำคัญคือจุดมุ่งหมายหลักของประเพณีก็ยังคงได้รับการสืบทอดต่อไป

การศึกษาครั้งนี้จะทำการศึกษาการสื่อสารในการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนชนบท โดยแบ่งการศึกษารูปแบบการสื่อสารในแต่ละกลุ่มแต่ละระดับในหมู่บ้าน คือครอบครัว คุ่มบ้าน และหมู่บ้าน ว่าในแต่ละกลุ่มมีรูปแบบการสื่อสารแบบไหนและสมาชิกมีส่วนร่วมมากน้อยเพียงใดในการสื่อสาร รวมทั้งมีปัจจัยใดที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารของสมาชิกในกลุ่ม

ซึ่งจากการพิจารณาแล้วพบว่าชุมชนบ้านหนองเล็ง ตำบลแคนน้อย อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร เป็นหมู่บ้านที่ควรใช้เป็นพื้นที่ในการเก็บข้อมูลในครั้งนี้ เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่ห่างจากตัวอำเภอเป็นระยะทาง 12 กิโลเมตร มีถนน รพช. สายดอนมะฮวน – บากเรือผ่านหมู่บ้าน ซึ่งเป็นถนนที่แยกมาจากทางหลวงแผ่นดิน สมาชิกในชุมชนประกอบอาชีพเกษตรกรรม ดังนั้นสภาพชุมชนบ้านหนองเล็งจึงมีลักษณะเป็นชุมชนชนบท อีกทั้งในหมู่บ้านได้มีการแบ่งการปกครองเป็น 8 คุ่ม ทุกคุ่มจะมีประธานกรรมการคุ่มและคณะกรรมการคุ่มจำนวน 7 คน โดยในแต่ละคุ่มมีการรวมกลุ่มให้ความช่วยเหลือสมาชิก มีการสร้างกฎเกณฑ์ในการปกครองในเขตของตน และที่สำคัญสมาชิกในชุมชนยังคงให้ความสำคัญกับประเพณีบุญบั้งไฟค่อนข้างมาก โดยมีสมาชิกเข้าร่วมประเพณีทุกเพศทุกวัย รวมทั้งเมื่อถึงวันงานสมาชิกชุมชนบ้านหนองเล็ง ที่ไปทำงานยังต่างถิ่นก็จะกลับมาเข้าร่วมกิจกรรมอย่างพร้อมเพรียงกัน

ซึ่งผลการศึกษาในครั้งนี้จะได้นำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการแก้ไขหรือส่งเสริมปัจจัยต่างๆที่สามารถจะทำให้สมาชิกในชุมชนบ้านหนองเล็งและชุมชนชนบทอื่นได้มีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟรวมทั้งประเพณีอื่นๆในชุมชนของตนให้มากขึ้น เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในวัฒนธรรมของตนซึ่งนำไปสู่การพัฒนาในที่สุด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงรูปแบบของการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟภายในกลุ่มแต่ละระดับในชุมชนชนบท
2. เพื่อศึกษาถึงการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในกลุ่มแต่ละระดับในชุมชนชนบท
3. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟของสมาชิกภายในกลุ่มแต่ละระดับในชุมชนชนบท

ปัญหานำการวิจัย

1. สมาชิกในครอบครัวมีรูปแบบการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟอย่างไร
2. สมาชิกในคุ่มบ้านมีรูปแบบการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟอย่างไร
3. สมาชิกในหมู่บ้านมีรูปแบบการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟอย่างไร
4. สมาชิกในครอบครัวมีส่วนร่วมในการสื่อสารในการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟอย่างไร
5. สมาชิกในคุ่มบ้านมีส่วนร่วมในการสื่อสารในการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟอย่างไร
6. สมาชิกในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการสื่อสารในการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟอย่างไร
7. ปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟของสมาชิกในครอบครัว
8. ปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟของสมาชิกในคุ่มบ้าน
9. ปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟของสมาชิกในหมู่บ้าน

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษานี้ศึกษาการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนชนบท โดยศึกษาในชุมชนบ้านหนองเล็ง ตำบลแคนน้อย อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

ข้อจำกัดของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มีข้อจำกัดในเรื่องระยะเวลาของการจัดประเพณีบุญบั้งไฟ เนื่องจากประเพณีบุญบั้งไฟจะจัดขึ้นในช่วงเดือน พฤษภาคม – กรกฎาคม ซึ่งในช่วงที่ผู้วิจัยทำการศึกษานี้ไม่มีโอกาสเข้าร่วมอยู่ในบรรยากาศของการเตรียมงาน และกิจกรรมต่างๆของประเพณีบุญบั้งไฟ อีกทั้งข้อมูลที่ได้รับเป็นข้อมูลที่กลุ่มเป้าหมายต้องระลึกเหตุการณ์ย้อนหลังเป็นเวลาครึ่งปี ทำให้ข้อมูลบางอย่างอาจเกิดความคลาดเคลื่อนได้ ซึ่งผู้วิจัยได้พยายามตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูลด้วยการสอบถามจากกลุ่มเป้าหมายหลายๆท่าน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกันมากที่สุด

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

การสื่อสาร คือ การเล่าเรื่อง ประสบการณ์ ให้ความรู้ อบรมสั่งสอน รวมไปถึงพฤติกรรมที่กระทำซ้ำๆในขณะสนทนา โดยสมาชิกของกลุ่มแต่ละระดับในชุมชนบ้านหนองเล็ง ตำบลแคนน้อย อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟ

ประเพณีบุญบั้งไฟ คือ งานบุญที่จัดขึ้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงเดือนพฤษภาคม ถึงเดือนมิถุนายนของทุกปี โดยปฏิบัติกันสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน จนเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ในสังคม ในงานจะทำการจุดบั้งไฟขึ้นไปบนฟ้า เพื่อขอให้เทวดาส่งฝนลงมา เพื่อให้จะได้มีน้ำในการเพาะปลูกต่อไป ซึ่งการศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาประเพณีบุญบั้งไฟของบ้านหนองเล็ง ตำบลแคนน้อย อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

กลุ่ม คือ การที่บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปมาอยู่ร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ สื่อสารกัน และมีเป้าหมายร่วมกัน โดยการศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาในกลุ่ม 3 ระดับคือ ครอบครัว คุ่มบ้าน และหมู่บ้าน

ครอบครัว คือกลุ่มคนที่มีความเกี่ยวพันกันทางสายโลหิต ที่อยู่ร่วมกันในบ้านหลังเดียวกัน และมีปฏิสัมพันธ์กัน ซึ่งการศึกษาวิจัยนี้มุ่งศึกษาครอบครัวชุมชนบ้านหนองเล็งที่มีบุตรหลานในครอบครัวอายุ 15 – 25 ปี

คุ่มบ้าน คือครอบครัวซึ่งอาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงกัน โดยมีประมาณ 20 หลังคาเรือน ในการศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาคุ่มบ้านในชุมชนบ้านหนองเล็งซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 8 คุ่มคือ คุ่มรุ่งดี

ทอง คุ่มไทยรุ่งเรือง คุ่มก้าวหน้าสามัคคี คุ่มก้าวหน้าสามัคคี คุ่มกลางสร้างสรรค์ คุ่มใหญ่พัฒนา คุ่มรู้รวงทอง คุ่มร่วมใจสามัคคี คุ่มยินดีพัฒนา

หมู่บ้าน คือ กลุ่มที่ประกอบด้วยคุ่มบ้านหลายคุ่มมารวมกัน โดยเป็นกลุ่มที่มีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำกลุ่ม โดยการศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาหมู่บ้านหนองเล็ง ตำบลแคนน้อย อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

ผู้นำ คือ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการนำกลุ่มไปสู่จุดประสงค์หรือเป้าหมายที่ตั้งไว้ เป็นบุคคลที่สมาชิกในกลุ่มให้ความยอมรับนับถือ เชื่อฟังและปฏิบัติตาม ในการศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษา ผู้ที่มีบทบาทในการเป็นผู้นำเกี่ยวกับการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟ และผู้นำชุมชน ของหมู่บ้านหนองเล็ง ตำบลแคนน้อย อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

การมีส่วนร่วมในการสื่อสาร คือ การที่สมาชิกในกลุ่มมีส่วนร่วมในการ ให้ความรู้เล่าเรื่อง ประสบการณ์ อบรมสั่งสอน แสดงความคิดเห็น ปรีกษาหารือ และร่วมตัดสินใจ โดยการศึกษาครั้งนี้ได้แบ่งการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเป็น 2 ลักษณะคือ การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อปฏิบัติงานและการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวกับการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟของหมู่บ้านหนองเล็ง ตำบลแคนน้อย อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร

การสืบทอดประเพณี คือ การทำให้ประเพณีดำรงอยู่ต่อไป โดยการศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟของหมู่บ้านหนองเล็ง ตำบลแคนน้อย อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร โดยแบ่งการสืบทอดประเพณีเป็น 2 ช่วงคือ ช่วงเตรียมการเกี่ยวกับกิจกรรมในประเพณีบุญบั้งไฟ และช่วงการถ่ายทอดกิจกรรมในประเพณีบุญบั้งไฟ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงรูปแบบการสื่อสาร รวมทั้งปัจจัยต่างๆที่ส่งผลให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งรวมทั้งประเพณีต่างๆในชุมชนชนบท

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎี

ในการศึกษาเรื่องการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนชนบทนั้นผู้วิจัยได้ใช้แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นกรอบในการวิจัยดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำกลุ่ม
2. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสาร
3. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
4. แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดวัฒนธรรม
5. ทฤษฎีการเล่าเรื่อง
6. ความรู้เกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ
7. ข้อมูลเบื้องต้นของหมู่บ้านหนองเล็ง

1. แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่ม

ถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์ (2534:18) ให้ความหมายของกลุ่มว่า คือการชุมนุมกันของบุคคลมากกว่า 2 คนขึ้นไปที่มีเป้าหมายร่วมกัน และมีปฏิสัมพันธ์กันหรือมีการสื่อสารกัน

James Delamater (อ้างใน โยธิน คันสนยุทธ,2528:57) ได้ให้ความหมายของกลุ่มว่า คือปฏิสัมพันธ์กันระหว่างปัจเจกบุคคล การรับรู้ของสมาชิก พัฒนาการของการรับรู้ที่มีส่วนร่วมกัน พัฒนาการความสัมพันธ์ทางอารมณ์และ พัฒนาการของการขึ้นต่อกันหรือมีบทบาทต่อกัน

Bales (อ้างใน สุรพล กาญจนะจิตรา และ ประภาส ศิลปรัตน์,2529:48) ได้ให้ความหมายของกลุ่มว่า คือจำนวนบุคคลจำนวนหนึ่ง ซึ่งผูกพันร่วมกันในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ (Interaction) และมีการพบปะพูดคุยกันอย่างสม่ำเสมอ บุคคลที่เป็นสมาชิกกลุ่มแต่ละคนจะรับรู้

และทราบถึงสถานภาพของตนที่สังกัดอยู่ในกลุ่มอย่างชัดเจน ซึ่งนั่นก็คือแต่ละบุคคลสามารถรับรู้ (Perception) และตระหนักว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มดังกล่าว

คุณสมบัติของกลุ่ม

ทิวน์ท์ อันวาศีริงส์ (2534) ได้สรุปถึงคุณสมบัติของกลุ่มไว้ดังนี้

1. สมาชิกในกลุ่มมีการพึ่งพาอาศัยกัน และมีความคล้ายคลึงกัน หมายความว่า ความคิด พฤติกรรมของสมาชิกภายในกลุ่มจะถูกเปลี่ยน หรือได้รับอิทธิพลจากการแสดงออกซึ่งความคิดและพฤติกรรมของสมาชิกคนอื่นๆในกลุ่ม

2. กลุ่มจะต้องมีการสื่อสารหรือปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก หมายถึงการมีการตอบสนองต่อกันในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

3. สมาชิกในกลุ่มย่อมร่วมมือกันเพื่อจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์เดียวกัน ช่วยกันทำงานให้สำเร็จ หรือหลีกเลี่ยงปัญหาต่างๆที่เห็นว่าจะเกิดขึ้น

4. กลุ่มเป็นส่วนหนึ่งของบรรทัดฐาน หรือความคาดหวังสำหรับทุกคนหรือส่วนใหญ่ภายในกลุ่ม บรรทัดฐานคือมาตรฐานที่วางไว้ กลุ่มอาจจะกำหนดมาตรฐานทั้งด้านพฤติกรรม การมีส่วนร่วม การมีปฏิสัมพันธ์กัน หรือด้านอื่นๆ บรรทัดฐานอาจหมายถึงบทบาทซึ่งเป็นหน้าที่ส่วนหนึ่งของบุคคลภายในกลุ่ม

ลักษณะของกลุ่มที่มีประสิทธิภาพ

Reeves (อ้างใน สายพิรุณ น้อยศิริ, 2530:42) กล่าวถึงลักษณะของกลุ่มที่มีประสิทธิภาพ โดยสรุปคือ

1. เป็นกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ทำได้จริง สอดคล้องกับความสามารถของผู้นำและสมาชิกมีความร่วมมือภายในกลุ่มสูง

2. สมาชิกมีความกระตือรือร้นสนใจกิจการของกลุ่มไม่ปล่อยให้เป็นที่ของผู้นำเพียงฝ่ายเดียว

3. สมาชิกเต็มใจที่จะทำงานหนักเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายและรักษาความเป็นกลุ่มไว้

4. กลุ่มมีการตัดสินใจโดยกลุ่มเองในเรื่องงานและความก้าวหน้าของกลุ่ม
5. สมาชิกมีความจงรักภักดีและภาคภูมิใจในความสำเร็จของกลุ่ม
6. กลุ่มมีผู้นำที่ดีและเข้มแข็ง
7. ผู้นำและสมาชิกร่วมกันวางแผนและควบคุมการกระทำ ตลอดจนเพิ่มประสิทธิภาพของกลุ่ม โดยเน้นการกระตุ้นจิตสำนึก

ลักษณะของกลุ่มที่ส่งผลต่อการสื่อสาร

1. ความเป็นกลุ่ม ซึ่งครอบคลุมถึงการก่อตัวของกลุ่มว่าเกิดขึ้นอย่างไร เป็นกลุ่มประเภทใด มีสมาชิกเป็นคนกลุ่มไหน มีค่านิยมและความคาดหวังของกลุ่มอย่างไร หรืออีกนัยหนึ่งความเป็นกลุ่มคือ เอกลักษณะของกลุ่ม
2. ขนาดของกลุ่ม หมายถึง จำนวนสมาชิกที่มีอยู่ในกลุ่ม
3. โครงสร้างของกลุ่ม หมายถึง ความสัมพันธ์ทางบทบาทและสถานภาพของสมาชิกในกลุ่ม รวมทั้งรูปแบบปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มว่ามีลักษณะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ และลักษณะความเหนียวแน่นของกลุ่ม
4. เป้าหมายของกลุ่ม เป้าหมายหลักของกลุ่มคือ การมุ่งให้งานสำเร็จและการมุ่งรักษาความสัมพันธ์ของมวลสมาชิก ส่วนเป้าหมายย่อยๆอาจเป็นการให้ความรู้ การปรึกษาหารือ ฯลฯ
5. กฎเกณฑ์และปทัสถานของกลุ่ม คือมาตรฐานของค่านิยมหรือความเชื่อที่สมาชิกกลุ่มยึดถือและปฏิบัติตาม ปทัสถานเป็นสิ่งสำคัญและเป็นพลังที่มีผลต่อพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่ม เป็นสิ่งที่กำหนดว่าสมาชิกทำอะไรได้ หรือไม่ได้ ซึ่งอาจครอบคลุมถึงเรื่องการแต่งกาย ความประพฤติ การใช้ถ้อยคำ และอื่นๆ ทั้งนี้สมาชิกเองอาจไม่ตระหนักหรือรู้ตัวถึงปทัสถานเหล่านี้
6. การจัดที่นั่ง หมายถึง การวางตำแหน่งที่นั่งของสมาชิกในกลุ่ม ตลอดจนการจัดระยะห่างระหว่างบุคคล

7. ผู้นำกลุ่ม คือ ผู้ที่มีบทบาทในการสื่อสารในกลุ่มสูงสุด รวมทั้งเป็นผู้ควบคุมทิศทางการสื่อสารในกลุ่ม ผู้นำกลุ่มอาจเป็นผู้ที่ได้รับมอบหมายแต่งตั้งมา หรืออาจเป็นผู้นำที่เกิดขึ้นเองในสถานการณ์จากบุคลิกลักษณะของผู้นั้นเอง ผู้นำกลุ่มมี 2 ประเภทคือผู้นำทางด้านการงาน และผู้นำทางด้านการสร้างและรักษาสัมพันธภาพ

8. ลักษณะของสมาชิกในกลุ่ม แม้ว่ากลุ่มอาจมีลักษณะบางอย่างร่วมกันหรือเป็นกลุ่มประเภทเดียวกัน แต่สมาชิกแต่ละบุคคลก็มีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันออกไป ซึ่งได้แก่ อายุ เพศ การศึกษา ความต้องการ ทักษะ ทักษะและความสามารถ บุคลิกภาพและนิสัยอื่นๆ

ซึ่งกลุ่มที่นำมาใช้ในการศึกษาเรื่องการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนชนบทนั้น เป็นกลุ่ม 3 ระดับในชุมชนบ้านหนองเล็ง ต่าบลแคนน้อย อำเภอคำชะอี จังหวัดยโสธร คือ ครอบครัว คุ่มบ้าน และหมู่บ้าน โดยครอบครัวเป็นกลุ่มที่มีขนาดเล็กที่สุด คุ่มบ้านประกอบด้วยครอบครัวที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันประมาณ 20 ครอบครัว และหมู่บ้านนั้นประกอบด้วยคุ่มบ้านจำนวน 8 คุ่มมารวมกัน ซึ่งในการศึกษาคั้งนี้หมู่บ้านนับเป็นกลุ่มที่มีขนาดใหญ่ที่สุด

2. แนวคิดเรื่องผู้นำกลุ่ม

ผู้นำเป็นบุคคลที่มีความสำคัญคนหนึ่งในกลุ่ม เนื่องจากเป็นผู้ที่มีบทบาทในการที่จะนำกลุ่มไปสู่เป้าหมายที่กลุ่มได้วางไว้

Remond J. Burby (อ้างในอรรถวิทย์ ศิลาคุปต์, 2536:42) กล่าวว่าผู้นำ คือบุคคลที่สามารถช่วยเหลือบุคคลอื่นและยังปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ทำให้ผู้ตามมีความเชื่อมั่นในตัวเขา สามารถช่วยคลี่คลายความตึงเครียดต่างๆลงได้ และสามารถนำกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายได้

ถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์ (2534:57) กล่าวว่าโดยพื้นฐานแล้ว ผู้นำเกิดขึ้นได้จากวิถีทาง 2 ประการกล่าวคือผู้นำอาจเกิดจากการเรียกร้องให้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวจากบุคคลอื่นๆภายในกลุ่ม กับผู้นำที่เกิดขึ้นตามสภาวะสถานการณ์

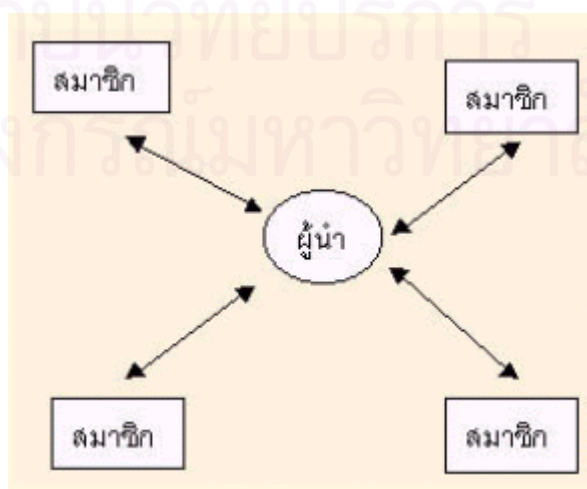
กลุ่มซึ่งมีผู้นำโดยการแต่งตั้งนั้น ไม่ได้หมายความว่ากลุ่มดังกล่าวไม่อาจมีผู้นำตามภาวะการณ์ได้ เช่น เมื่อเกิดสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งขึ้น และสมาชิกคนใดคนหนึ่งในกลุ่มคิดว่าตนจะสามารถเป็นผู้นำกลุ่มในการรับผิดชอบต่อสถานการณ์นั้นๆ โดยตรง แม้ว่ากลุ่มนั้นจะมีผู้นำโดยแต่งตั้งแล้วก็ตาม ผู้นำโดยการแต่งตั้งจะต้องมีความสามารถสร้างเสรีภาพในกลุ่มได้โดยส่งเสริมให้มีการปรึกษาหารือกันโดยอิสระ และสร้างสภาพแวดล้อมซึ่งอำนวยความสะดวกและสนับสนุนผู้นำตามภาวะสถานการณ์หรือภาวะหน้าที่

ตำแหน่งผู้นำเป็นตำแหน่งที่ได้รับมอบหมายจากกลุ่มตำแหน่งผู้นำจึงไม่ได้จำกัดตายตัวที่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง ตำแหน่งผู้นำจะเปลี่ยนไปพร้อมกับประเภทของงานโดยจะเปลี่ยนแปลงจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่งนั่นเอง แต่ตำแหน่งผู้นำก็มีแนวโน้มที่จะคงอยู่กับบุคคลซึ่งมีอิทธิพลมากที่สุดในกลุ่ม ณ เวลาใดเวลาหนึ่ง จนกว่าบุคคลผู้นั้นจะไม่สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มอีกต่อไป

ลักษณะของความเป็นผู้นำ

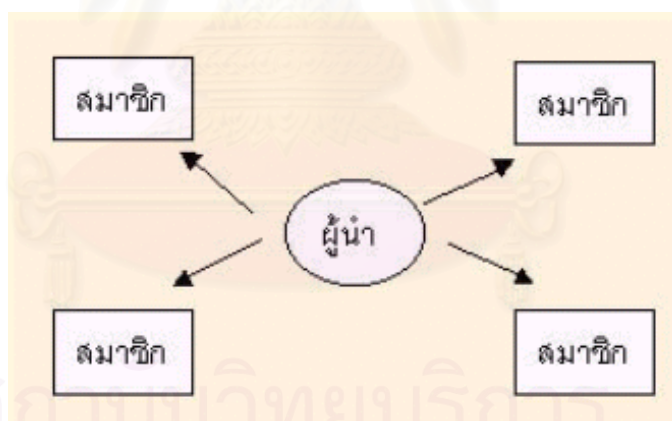
ลักษณะของผู้นำนั้นอาจสามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภทคือ ผู้นำแบบอัตนิยม ผู้นำแบบประชาธิปไตย และผู้นำแบบเสรีนิยม

1. ผู้นำแบบอัตนิยม (Authoritarian Leadership) ผู้นำแบบอัตนิยมคือผู้นำที่ยึดเอาตัวเองเป็นหลัก ชอบกำหนดนโยบายทั้งหมด สั่งงานให้ผู้อื่นปฏิบัติ และที่มักจะพบเห็นก็คือ ปลีกตัวไปเมื่อกลุ่มลงมือทำงาน ผู้นำลักษณะนี้จะเป็นผู้วางตัวในฐานะผู้ทรงคุณวุฒิ คุณธรรม ไม่ยอมให้ใครเทียบเคียงฐานะผู้นำของตน พยายามให้ได้มาซึ่งการคล้อยตามและการยอมรับจากคนอื่น และมักมีวิธีการใช้คนอื่นเป็นเครื่องมือเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งลักษณะการสื่อสารในกลุ่มที่มีผู้นำแบบอัตนิยมจะมีลักษณะดังนี้

2. ผู้นำแบบประชาธิปไตย (Democratic Leadership)

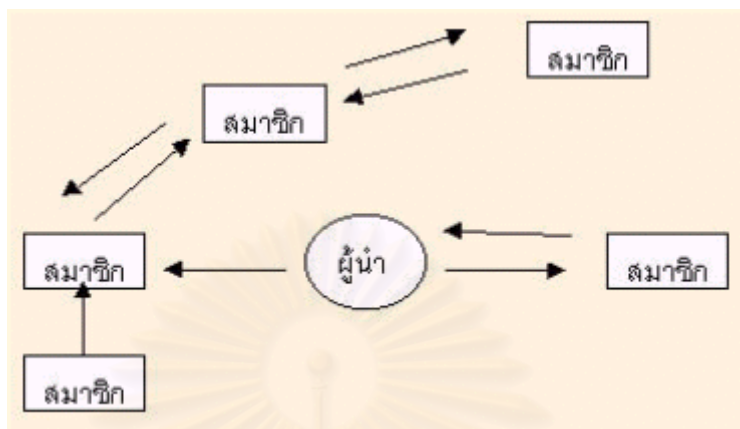
ผู้นำแบบประชาธิปไตยมักมีส่วนสนับสนุนและช่วยเหลือกลุ่ม ในการกำหนดนโยบายต่างๆ และทั้งจะได้รับผิดชอบในการกำหนดงานแต่ละขั้นตอนเพื่อบรรลุเป้าหมาย ผู้นำประเภทนี้จะวางตัวเป็นกลางโดยตั้งข้อเสนอให้กลุ่มเลือก เสนอขั้นตอนที่พิจารณาคัดเลือกได้ เป็นผู้ที่ยังใช้ข้อเท็จจริงในการสรรเสริญหรือวิจารณ์ความคิดเห็นของผู้อื่น ทั้งพยายามร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มอย่างสม่ำเสมอมากกว่าที่จะวางตัวขงการขั้นตอนต่างๆในการดำเนินงาน ผู้นำแบบประชาธิปไตยอยู่ระหว่างกลางของลักษณะผู้นำแบบอิตินิยมและแบบเสรีนิยม โดยดึงเอาลักษณะบางอย่างออกจากผู้นำสุดกู่ทั้งสองลักษณะมาใช้ คือการควบคุมกับชี้แนะแนวทาง ขณะเดียวกันก็จำเป็นต้องสร้างความมีระเบียบ มีประสิทธิภาพ และการดำเนินไปข้างหน้า พร้อมทั้งมีการอนุโลมอยู่บ้าง มีข้อบังคับน้อยที่สุด การนำแบบนี้เป็นผลดีในการเสริมสร้างความร่วมมือร่วมใจภายในกลุ่ม ทั้งก่อให้เกิดทางเลือกต่าง ๆ นานาได้กว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นทางเลือกด้านความคิดเห็น ข้อเสนอ ความรู้สึก แผนปฏิบัติการ ตลอดจนด้านอื่นๆ ลักษณะการสื่อสารในกลุ่มที่มีผู้นำแบบประชาธิปไตยจะเป็นดังนี้

3. ผู้นำแบบเสรีนิยม (Laissez – Faire Leadership)

ผู้นำแบบเสรีนิยมจะมีส่วนร่วมในกลุ่มน้อยมาก ปล่อยให้กลุ่มมีอิสระเสรีเต็มที่ การตัดสินใจของแต่ละคนมีได้เต็มที่ แต่ผู้นำยังป้อนข้อมูลเมื่อสมาชิกถาม แต่แทบจะไม่มีส่วนในการอธิบายความเห็นต่างๆ พฤติกรรมเช่นนี้เรียกได้ว่าเกือบจะไม่มีส่วนร่วมอยู่ในกลุ่ม ดังนั้นจึงไม่มีการประเมินผล บังคับ ชักถาม ตั้งคำถาม หรือชักนำ เว้นแต่จะตั้งข้อสังเกตในกิจกรรมของ

สมาชิกขึ้นมาเป็นครั้งคราวหรือเมื่อสมาชิกเรียกร้องให้มีส่วนร่วม ลักษณะการสื่อสารในกลุ่มที่มีผู้นำแบบเสรีนิยมจะเป็นไปดังในรูปต่อไปนี้

จะเห็นได้ว่าผู้นำนั้นเป็นผู้ที่มีอิทธิพลอย่างมากในการกำหนดรูปแบบการสื่อสารในกลุ่ม ดังนั้นในการศึกษาค้างนี้จึงได้นำแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำมาศึกษา เพื่อจะนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟ และการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีของสมาชิกในแต่ละกลุ่ม

3. แนวคิดเรื่องการสื่อสาร

มนุษย์มีสัญชาตญาณที่ไม่ต้องการอยู่โดดเดี่ยว แต่ต้องการที่จะเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับผู้อื่น ต้องการอยู่ร่วมกับผู้อื่น การติดต่อเกี่ยวข้องกับกันขึ้นพื้นฐานของมนุษย์ก็คือ การติดต่อสื่อสาร การติดต่อสื่อสารเป็นเครื่องสร้างขอบเขตสัมพันธ์ภาพระหว่างมนุษย์ เป็นสิ่งที่ทำให้เขาเข้าใจเกี่ยวกับขบวนการมีปฏิริยาโต้ตอบกันทางสังคมระหว่างบุคคล ทำให้เกิดการถ่ายทอดข่าวสารเรื่องราวต่างๆที่ตนรับรู้สู่ผู้อื่น ขณะเดียวกันก็ได้รับรู้เรื่องราวของผู้อื่นด้วย (สุกัญญา ถมยา, 2537 :4)

ปรมะ สตะเวทิน (2538:47) ให้ความหมายของการสื่อสารว่าเป็นกระบวนการถ่ายทอดสาร(Message)จากบุคคลหนึ่งซึ่งเรียกว่าผู้ส่งสาร(Source)ไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่าผู้รับสาร(Receiver) โดยผ่านสื่อ(Channel)

Evertt M. Roger (อ้างในเสถียร เศษประดับ,2526) ได้ให้ความหมายของการสื่อสารว่าเป็นกระบวนการที่ความคิด หรือข่าวสารถูกส่งจากแหล่งสารไปยังผู้รับสาร ด้วยเจตนาที่จะเปลี่ยนพฤติกรรมบางประการของผู้รับสาร

John W. Kinch (อ้างในสุกัญญา ฅมยา,2537:5) กล่าวว่า การติดต่อสื่อสารหมายถึงการแลกเปลี่ยนความหมายระหว่างมนุษย์โดยการใช้สัญลักษณ์ต่างๆ คำว่าสัญลักษณ์หมายถึง อะไรก็ได้ที่ถูกใช้แทนบางสิ่งบางอย่าง สัญลักษณ์ต่างๆที่มนุษย์ใช้ส่วนใหญ่จะเป็นคำพูด

ในการศึกษาครั้งนี้ทำการศึกษาถึงรูปแบบการสื่อสารในกลุ่มทั้ง 3 ระดับคือ ครอบครัว คู่หมั้น และหมู่บ้าน ซึ่งการสื่อสารนั้นก็จะมีลักษณะที่แตกต่างกันไปในกลุ่มแต่ละระดับ

การสื่อสารในกลุ่ม

ถิรนนท์ อนุวัชศิริ (2534:21) กล่าวว่า การสื่อสารในกลุ่มเกิดจากความต้องการของสมาชิกคนใดคนหนึ่งภายในกลุ่มที่จะทราบถึงความคิด ความเชื่อของสมาชิกคนอื่นๆ อันจะเป็นผลให้สมาชิกผู้นั้นสามารถเปลี่ยนความคิดความเชื่อของตน และขณะเดียวกันก็พยายามเปลี่ยนความคิดความเชื่อของสมาชิกคนอื่นๆ ให้สอดคล้องกับตนด้วย

สุกัญญา ฅมยา (2537:12) กล่าวว่า การที่สมาชิกภายในกลุ่มมีการติดต่อกันมากน้อยเพียงใด กลุ่มทุกกลุ่มเมื่อตั้งขึ้นมาแล้ว มักจะมีแบบแผนการสื่อสารเกิดขึ้น สมาชิกจะมีการรับ การถ่ายทอด หรือการเสนอข้อคิดเห็นเพื่อให้งานของกลุ่มลุล่วงไปตามจุดประสงค์ที่ตั้งเอาไว้

เนื่องจากการสื่อสารในกลุ่มมีจำนวนผู้สื่อสารมากกว่า 2 คนและมีใช้เป็นประจำสัมพันธ์เฉพาะระหว่างบุคคลหนึ่งกับอีกบุคคลหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นการสื่อสารท่ามกลางสมาชิกจำนวนหนึ่งภายในกลุ่ม ดังนั้นในการศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารกลุ่มจึงต้องนำลักษณะความเป็นกลุ่มและองค์ประกอบภายในกลุ่มมาร่วมพิจารณา เพราะทั้งกระบวนการและองค์ประกอบของกลุ่มและกระบวนการสื่อสารต่างมีผลต่อกันและกัน

การสื่อสารระหว่างบุคคล

รูปแบบการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนชนบทนั้น เป็นการรวมตัวในลักษณะของการสื่อสารภายในกลุ่ม ที่มีรูปแบบหนึ่งที่เกิดจากการสื่อสารระหว่างบุคคล การ

พูดคุย สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในลักษณะเผชิญหน้า โดยทุกคนมีการติดต่อแลกเปลี่ยนสารกันโดยตรง

Everett M. Roger and Floyd F Shoemaker (อ้างในวรรณมา สุชาติสุธารธรรม, 2539:29) ให้ความหมายของการสื่อสารระหว่างบุคคลว่าเป็นการติดต่อระหว่างบุคคลต่อบุคคล เพื่อที่จะถ่ายทอดข่าวสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ถ้าผู้รับสารไม่เข้าใจก็สามารถสอบถามหรือขอข่าวสารเพิ่มเติมจากแหล่งสารได้ทันที ส่วนผู้ส่งสารก็สามารถปรับปรุงแก้ไขในการที่ส่งออกไปให้เข้ากับความต้องการและความเข้าใจของผู้รับสารได้ในเวลาอันรวดเร็วเช่นกัน ซึ่งจะช่วยให้บุคคลให้เปลี่ยนแปลงทัศนคติได้

ปรมา สตะเวทิน (2531:4) ให้ความหมายของการสื่อสารระหว่างบุคคลคือการที่สารที่ประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มาทำการสื่อสารกันในลักษณะตัวต่อตัว กล่าวคือ ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถที่จะติดต่อแลกเปลี่ยนสารกันได้โดยตรง ในขณะที่คนหนึ่งจะทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร คนอื่นจะทำหน้าที่เป็นผู้รับสาร ดังนั้น การสื่อสารระหว่างบุคคลจึงเกิดขึ้นได้ในกรณีคน 2 คน เช่น การพูดคุยระหว่างคนสองคน การเขียนจดหมายถึงกันและการใช้โทรศัพท์ เป็นต้น ในทำนองเดียวกัน การสื่อสารระหว่างบุคคลก็เกิดขึ้นได้ในกลุ่มย่อย (small group) ซึ่งมีมากกว่า 2 คนรวมทั้งการสื่อสารในกลุ่มขนาดใหญ่ (large group)

อรรณพ บิลันธนโอบาท(2537:10) ได้กล่าวถึงการสื่อสารระหว่างบุคคลว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลนับว่า ผู้ทำหน้าที่การสื่อสารเป็นบุคคลและมีปฏิริยาโต้ตอบกันอย่างฉับพลันระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร

ความแตกต่างของการสื่อสารระหว่างบุคคลกับการสื่อสารกลุ่ม

1. การสื่อสารระหว่างบุคคลจะเกิดขึ้นและดำเนินไปได้ต่อเมื่อบุคคลทั้งสองอยู่ภายในกระบวนการสื่อสาร หากขาดคนหนึ่งคนใดไป การสื่อสารระหว่างบุคคลก็ยุติลง ซึ่งต่างจากการสื่อสารกลุ่ม ซึ่งการสื่อสารยังสามารถดำเนินต่อไปได้ แม้ว่าจะมีสมาชิกคนหนึ่งคนใดขาดหายไป

2. ความคิดของบุคคลในการสื่อสารกลุ่มมีลักษณะเป็นเอกฉันท์หรือเสียงข้างมาก

3. บุคคลในการสื่อสารระหว่างบุคคลอาจเป็นอิสระหรือขึ้นต่อกัน แต่บุคคลในการสื่อสารกลุ่มจะต้องขึ้นอยู่กับกันและกัน และความเป็นบุคคลจะถูกจำกัดลงโดยต้องถือกฎเกณฑ์ของกลุ่มเป็นหลัก

4. การสื่อสารกลุ่มมักมีเป้าหมายอย่างเป็นทางการในขณะที่การสื่อสารระหว่างบุคคลจะมีหรือไม่มีก็ได้

5. บทบาทของผู้พูดและผู้ฟังเด่นชัดในการสื่อสารระหว่างบุคคล สามารถคาดเดาทิศทางสื่อสารได้ง่าย แต่ในการสื่อสารกลุ่มนั้นเราจะสามารถคาดเดาบทบาทของผู้พูดและผู้ฟังตลอดจนทิศทางสื่อสารได้ยากหรือง่ายขึ้นกับรูปแบบการสื่อสารกลุ่ม

การสื่อสารในครอบครัว

ครอบครัวนับเป็นกลุ่มสังคมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลมาก เพราะครอบครัวเป็นกลุ่มปฐมภูมิที่มีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นต่อกัน มีความรู้สึกขั้นพื้นฐานในการสร้างพฤติกรรม และแบบแผนของท่าทีของแต่ละบุคคล ในครอบครัวนี้เองที่จะเกิดการถ่ายทอดความรู้ ค่านิยมต่างๆ จากพ่อแม่ไปสู่เด็ก กระบวนการถ่ายทอดนี้ก็คือ การสื่อสารนั่นเอง ซึ่งในแต่ละครอบครัวก็จะแตกต่างกัน เพราะในแต่ละครอบครัวก็ย่อมมีการพัฒนารูปแบบลักษณะเฉพาะขึ้นมา

การสื่อสารในครอบครัวแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ คือ

1 ลักษณะแรกเรียกว่า Socio – Oriented Communication เป็นแบบของความสัมพันธ์ในการติดต่อสื่อสารระหว่างพ่อแม่-ลูก ที่ยึดถือสังคม แบบแผน หรือประเพณี เป็นแนวทาง ซึ่งก่อให้เกิดเป็นการติดต่อสื่อสารภายในครอบครัวที่พยายามคงไว้ซึ่งความสามัคคีกลมเกลียว ความสัมพันธ์ระหว่างกันที่สอดคล้อง ไม่ขัดแย้ง โต้เถียง คล้อยตามกันระหว่างพ่อแม่ลูก การอบรมสั่งสอนของพ่อแม่จะเน้นให้ลูกไม่ต่อล้อต่อเถียง หลีกเลียงความขัดแย้งทั้งหลายที่จะเกิดขึ้น สะกดกลิ่นระงับ อารมณ์โกรธ และพยายามให้หลีกเลี่ยงความยุ่งยาก ปัญหาทั้งหลาย

2 Concept-Oriented Communication เป็นแบบของความสัมพันธ์ในการติดต่อสื่อสารระหว่างพ่อแม่ ลูก ที่ยึดถือ เรื่องของแนวความคิด ความเป็นไปได้ ข้อเท็จจริง หรือความถูกต้องในเนื้อหา (Content) ที่สื่อสารกันนั้นเป็นหลัก ซึ่งในสภาพการสื่อสารภายในครอบครัวที่มีแนวทาง เช่นนี้ เด็กหรือลูกๆ จะได้รับการสนับสนุนให้กำลังใจหรือการอบรมจากพ่อแม่ให้รู้จัก แสดงความคิดเห็นของตนเองออกมาอย่างเปิดเผย ขณะเดียวกันก็ให้ยอมรับฟังความคิดเห็น ความเชื่อ

ของผู้อื่นด้วย ให้รู้จักมองอะไรรอบคอบอย่างใช้วิจารณญาณทั้งสองด้าน และให้รู้จักมีส่วนร่วมหรือเข้าไปมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นร่วมกับคนอื่น ๆ แม้จะมีความขัดแย้งไม่ลงรอยกัน หรือมีความคิดเห็นไม่ตรงกันก็ตาม

การแบ่งการสื่อสารภายในครอบครัวเป็น 4 แบบ

จากพฤติกรรมกรรมการสื่อสารใน 2 แนวทางนี้ เป็นลักษณะตรงกันข้าม เหมือนอยู่คนละขั้วของปลายไม้ 2 ด้าน ซึ่งในทางปฏิบัติจริง ๆ แล้ว พฤติกรรมกรรมการสื่อสารในครอบครัวระหว่างพ่อแม่-ลูก นั้นอาจไม่มีลักษณะทั้ง 2 แบบ แต่ก็ทำให้เกิดเป็นลักษณะของการสื่อสาร 4 แบบ ได้แก่

แบบที่ 1 มีลักษณะ Socio-Orientation ต่ำ และ Concept-Orientation ต่ำ

แบบที่ 2 มีลักษณะ Socio-Orientation สูง และ Concept-Orientation ต่ำ

แบบที่ 3 มีลักษณะ Socio-Orientation ต่ำ และ Concept-Orientation สูง

แบบที่ 4 มีลักษณะ Socio-Orientation และ Concept-Orientation สูง

แบบที่ 1 เรียกว่า การสื่อสารในครอบครัวแบบ “laissez-faire”

คือลักษณะพฤติกรรมกรรมการสื่อสารภายในครอบครัวระหว่างพ่อแม่-ลูกนั้น ไม่ได้เน้นหรือยึดถือทั้ง Socio-Orientation และ Concept-Orientation อย่างมาก คือเป็นไปอย่างอิสระเสรี ไม่มีกรอบ หรือแนวทางที่เป็นแบบอย่าง ว่าลูกจะต้องเชื่อฟัง คล้อยตามความคิดเห็น ทักเสนอของพ่อแม่ หรือห้ามไม่ให้โต้เถียงขัดแย้ง ในขณะที่เดียวกันเด็กก็จะไม่ได้รับการแนะนำหรือสนับสนุนจากพ่อแม่ให้กล้าเผยตัวเอง หรือกล้าแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ด้วย

แบบที่ 2 เรียกว่า การสื่อสารภายในครอบครัวแบบ “Protective”

มีลักษณะของพฤติกรรมกรรมการสื่อสารที่ให้ความสำคัญกับสังคม ประเพณีที่ยึดปฏิบัติ ปลูกฝังกันมาเป็นอย่างมากและเป็นลำดับแรก ในขณะที่ยึดถือหรือให้ความสำคัญต่อเรื่องของความคิด ความถูกต้องของเนื้อหา ข้อเท็จจริงที่สื่อความกันนั้นเป็นอันดับรองลงไป การสื่อสารในลักษณะนี้จะแสดงให้เห็นได้จากการที่เด็กจะถูกสอนให้เชื่อฟัง คล้อยตามผู้ใหญ่ เพื่อที่จะอยู่ร่วมกันในครอบครัวหรือติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่นได้เป็นอย่างดีและราบรื่น เด็กจะถูกสอนไม่ให้แสดงความคิดเห็นขัดแย้ง โต้เถียง แม้ในความคิดของตนเองจะไม่เห็นด้วยหรือคิดว่าไม่ถูกต้องก็ตาม

แบบที่ 3 เรียกว่า การสื่อสารภายในครอบครัวแบบ “Pluralistic”

มีลักษณะพฤติกรรมการสื่อสารที่ให้ความสำคัญในการให้เด็กรู้จักพัฒนาความคิดเห็นที่เป็นของตัวเอง และการแสดงออก แม้ในความคิดเห็นนั้นจะแตกต่างกัน ลักษณะที่สังเกตได้ก็คือ เด็กจะถูกอบรมสั่งสอนให้รู้จักมีความคิดใหม่ ๆ และกล้าที่จะแสดงออกโดยการอภิปรายถกเถียงในประเด็นเรื่องราวต่าง ๆ ในสถานการณ์รอบตัวกับบุคคลอื่น ๆ รู้จักกล้าตัดสินใจด้วยตนเองโดยไม่ต้องกลัวว่าความคิดเห็นที่ขัดแย้งไม่ตรงกับของพ่อแม่ นั้น จะทำให้พ่อแม่ไม่พอใจหรือเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำและโดยไม่ต้องห่วงพะวงติดอยู่กับสังคม ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณีมากนัก คือให้ความสำคัญกับการเชื่อฟังผู้ใหญ่การคล้อยตาม ความสามัคคีกลมเกลียวเป็นเรื่องรองลงไป

แบบที่ 4 เรียกว่า การสื่อสารภายในครอบครัวแบบ “Consensual”

มีลักษณะพฤติกรรมการสื่อสารที่เน้นย้ำ ยึดถือ หรือให้ความสำคัญทั้ง Socio-Orientation และ Concept-Orientation อย่างมากทั้ง 2 แนวทาง กล่าวคือเรื่องของสังคม ประเพณี และแบบแผนที่ยึดปฏิบัติปลูกฝังกันมา ก็เน้นย้ำให้ความสำคัญ ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ละเลยที่จะให้ความสำคัญกับการสอนให้เด็กรู้จักพัฒนาความคิดเห็นที่เป็นของตัวเอง และการแสดงออก แม้ความคิดเหล่านั้นจะแตกต่างกันก็ตาม

การสื่อสารในครอบครัวเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล ซึ่งได้แก่ผู้ใหญ่ในครอบครัวกับบุตรหลาน ซึ่งการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟนั้น ในแต่ละครอบครัวก็จะมีลักษณะในการสื่อสารที่แตกต่างกันไป

การสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนชนบทนั้น มีความเกี่ยวเนื่องกันของกลุ่มหลายระดับ ทั้งในระดับครอบครัว คุ้มบ้าน และหมู่บ้าน ซึ่งในการสื่อสารนั้นมีการสื่อสารที่แตกต่างกันไป เพื่อให้การสืบทอดประเพณีนั้นเป็นไปอย่างได้ผล แต่ถึงอย่างไรในการศึกษารูปแบบการสื่อสารนั้นก็สามารถจำแนกลักษณะได้ดังนี้

ทิศทางการสื่อสาร

1. การสื่อสารที่ผู้ส่งสารถ่ายทอดข่าวสารไปยังผู้รับสารแต่เพียงฝ่ายเดียว (One-way Communication) โดยไม่เปิดโอกาสให้ผู้รับสารได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือซักถาม ทำให้ปริมาณข้อมูลสะท้อนกลับ (Feedback) มีน้อย หรือไม่มีเลย โดยที่ผู้ส่งสารไม่สนใจต่อ

ปฏิบัติการสะท้อนกลับนั้น การสื่อสารในรูปแบบนี้จะมีลักษณะเป็นไปในรูปของนโยบาย คำสั่งของผู้บริหาร หรือผู้นำ โดยผ่านทางสื่อต่างๆเช่น เสียงตามสาย เอกสารสิ่งพิมพ์

2. การสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) เป็นการสื่อสารที่ผู้ส่งสารส่งข้อมูลข่าวสารไปยังผู้รับสาร ในขณะที่เดียวกันเมื่อผู้รับสารได้รับข้อมูลแล้วก็ส่งข้อมูลข่าวสารตอบกลับมายังผู้ส่งสารด้วย จึงเป็นการสื่อสารที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารต่างสลับบทบาทในการรับและส่งสาร มีการเปิดโอกาสให้ผู้รับสารได้ซักถามข้อสงสัยต่างๆ มีการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นระหว่างกัน การโต้ตอบระหว่างกันที่เกิดขึ้นนี้ทำให้เกิดความเข้าใจกันอย่างชัดเจน การสื่อสารแบบนี้ผู้ส่งสารให้ความสำคัญต่อปฏิบัติการสะท้อนกลับ (Feedback) ทำให้การสื่อสารที่เกิดขึ้นมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะผู้ส่งสารและผู้รับสารมีความเสมอภาคกันในการติดต่อสื่อสาร ซึ่งก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

ลักษณะการใช้

1. การสื่อสารแบบเป็นทางการ (Formal Communication) เป็นการสื่อสารที่มีระเบียบแบบแผน คำนึงถึงบทบาทหน้าที่และตำแหน่งของผู้ส่งสารและผู้รับสารเป็นสำคัญ การสื่อสารในลักษณะนี้อาจเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น ประกาศแจ้งนโยบาย คำสั่งปฏิบัติงาน หรืออาจเป็นการสื่อสารที่ไม่ใช่ลายลักษณ์อักษรแต่อาศัยการพูดจา เช่นการสั่งงานโดยตรง

2. การสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ (Informal Communication) เป็นการสื่อสารโดยไม่พิจารณา หรือคำนึงถึงตำแหน่งหน้าที่ ไม่มีระเบียบแบบแผนที่กำหนดไว้ การสื่อสารระหว่างกันจึงมักเป็นส่วนตัวและไม่เป็นทางการ จึงไม่สามารถคาดเดาทิศทางของการสื่อสารได้ว่าจะเป็นลักษณะการสื่อสารจากเบื้องบนสู่เบื้องล่าง เบื้องล่างสู่เบื้องบน หรือเป็นการสื่อสารตามแนวนอนและข้ามสายงาน ดังนั้นการสื่อสารจึงออกมาในรูปของการพบปะพูดคุยแบบปากต่อปาก รวมทั้งข่าวลือต่างๆด้วย

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสาร

1. การสื่อสารเชิงวัจนะ (Verbal Communication) เป็นการสื่อสารโดยใช้ภาษาพูด หรือภาษาเขียนเป็นสัญลักษณ์ในการสื่อสาร เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความหมายที่สื่อสารระหว่างกัน ลักษณะการสื่อสารแบบนี้เช่น การสนทนา การสัมภาษณ์ การเขียนบันทึก การเขียนจดหมาย การเขียนรายงาน การประชุม การอ่านข่าว เป็นต้น

2. การสื่อสารเชิงอวัจนะ (Nonverbal Communication) เป็นการสื่อสารโดยใช้ รหัส หรือสัญลักษณ์อื่นในการสื่อสารแทนที่จะใช้ภาษาพูดหรือภาษาเขียน เช่น การยิ้ม การพยักหน้า การสั่นศีรษะ การโบกมือ เป็นต้น การสื่อสารลักษณะนี้มีความหมายเฉพาะเจาะจง การที่จะทำให้เกิดความเข้าใจระหว่างกันได้ย่อมขึ้นอยู่กับประสบการณ์ การตีความหมายของแต่ละคน

หากจะให้การสื่อสารเกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น มีความเข้าใจที่ตรงกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร จำเป็นที่จะต้องใช้การสื่อสารทั้งแบบวัจนภาษาและอวัจนภาษานี้ควบคู่กันไป

การไหลของข่าวสาร

1. การสื่อสารจากบนลงล่าง (Top-down Communication) เป็นการส่งข่าวสารจากบุคคลที่มีตำแหน่งสูงกว่าลงมายังบุคคลที่มีตำแหน่งที่ต่ำกว่า การสื่อสารแบบนี้มักแสดงออกในรูปของนโยบาย แผนงาน ประกาศ เป็นต้น

2. การสื่อสารจากล่างขึ้นบน (Bottom-up Communication) เป็นการส่งข่าวสารจากผู้ที่อยู่ในตำแหน่งที่ต่ำกว่าไปยังผู้ที่อยู่ในตำแหน่งที่สูง การสื่อสารรูปแบบนี้มีลักษณะของการประชุม การสัมมนา การปรึกษาหารือ ตลอดจนการร้องทุกข์ เป็นต้น

3. การสื่อสารตามแนวราบ (Horizontal Communication) เป็นการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ที่อยู่ในระดับหรือตำแหน่งเดียวกัน หรือใกล้เคียงกัน โดยอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นหลัก เช่น เพื่อน ญาติพี่น้อง การสื่อสารรูปแบบนี้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์และเสริมสร้างความรับผิดชอบร่วมกันของหมู่คณะ รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกในสังคม

นอกจากนั้นแล้วการสื่อสารภายในกลุ่ม มักจะเกี่ยวข้องกับบทบาทหรือสถานะของสมาชิก ถ้าในกลุ่มมีสมาชิกคนใดซึ่งสมาชิกคนอื่นๆ เห็นว่ามีบทบาทสำคัญในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง สมาชิกของกลุ่มก็มีแนวโน้มจะขอความคิดเห็นในเรื่องนั้นๆ จากสมาชิกผู้นั้น และจะยอมรับความคิดเห็นจากสมาชิกคนใดคนหนึ่งของกลุ่มซึ่งเป็นผู้ที่รู้จักกันดีภายในกลุ่มว่ามีความรู้ความสามารถ ในสภาพเช่นนี้บุคคลผู้นั้นเปรียบเหมือนวิทยากร ซึ่งเป็นแหล่งของวิทยาทานในเรื่องโดยเฉพาะ

ส่วนการสื่อสารที่มีลักษณะให้เสรีภาพในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น จะมีผลให้ผู้ร่วมสนทนาหรือสมาชิกของกลุ่มรู้สึกว่าเขาสามารถแสดงความคิดเห็นได้เต็มที่ ทั้งนี้เพราะการสื่อสารเช่นนี้ให้ความเท่าเทียมกันพอสมควร นั่นคือการสื่อสารจะมีทิศทางพุ่งตรงไปยังสมาชิกทุกคนภายในกลุ่ม

4. แนวคิดการมีส่วนร่วม

ในการทบทวนความล้มเหลวของการพัฒนาที่ใช้กระบวนการทัศนModernistic นั้นพบว่า สาเหตุประการหนึ่งที่จะเป็นสาเหตุเบื้องต้นแรกอันนำไปสู่สาเหตุอื่นๆก็คือในแบบจำลองการพัฒนาดังกล่าว ประชาชนผู้เป็นเป้าหมายของการพัฒนาไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมของการพัฒนาดังนั้นในการปรับปรุงแนวคิดเรื่องการพัฒนา แนวคิดใหม่ๆบางแนวจึงได้ชูประเด็นเรื่อง"การมีส่วนร่วม"ขึ้นมาเป็นประเด็นหลักที่เรียกว่า "การพัฒนาแบบประชาชนมีส่วนร่วม" (กาญจนา แก้วเทพ ,2543:52)

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2537:14) กล่าวว่าการมีส่วนร่วม หมายถึงการเกี่ยวข้องกับจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น และทำให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

สุรีย์ ตัณห์ศรีสุโรจน์ (2531:20) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเป็นการร่วมมือ ร่วมปฏิบัติและร่วมกันรับผิดชอบ ไม่ว่าจะเป็นอย่างปัจเจกบุคคลหรือของกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการ และเพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนด

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2526:17) ได้ชี้ให้เห็นลักษณะของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนที่แล้วมา เป็นการเข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะร่วมสมทบแรงงาน สมทบวัสดุ สมทบเงิน ร่วมคิด ร่วมทำ แต่การมีส่วนร่วมในปัจจุบันและในอนาคตจะเน้นเรื่องการมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ และร่วมบำรุงรักษา มากกว่าการร่วมสมทบในรูปแบบอื่นๆ แม้ว่าจะยังมีหลักการที่จะให้ร่วมแรง วัสดุ หรือเงินก็ตาม

ขอบเขตการมีส่วนร่วมของประชาชน

John M. Cohen และ Norman T. Uphoff (อ้างในชฎฐชัย ศรีสุชาติ,2541:35) ได้เสนอกรอบแนวความคิดเบื้องต้นในการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทไว้ว่ามี 3 มิติ (Dimensions) และ 2 บริบท (Contexts)

มิติของการมีส่วนร่วมประกอบด้วย

1. มีส่วนร่วมอะไรบ้าง (What) แบ่งเป็น

1.1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) คือร่วมในการคิดถึงปัญหา โดยระบุความต้องการของชุมชนจนเกิดโครงการ ระหว่างดำเนินการ (โครงการเริ่มทำ) และการตัดสินใจดำเนินการ (โดยองค์กรของชุมชนหรือชาวบ้าน) ซึ่งในประเด็นนี้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรม/โครงการต่างๆเกิดจากแนวคิด 3 ประการคือ

ก.ความสนใจและความห่วงใยกังวลร่วมกันในสภาพปัญหาที่เผชิญร่วมกัน กลายเป็นความสนใจและกังวลใจของส่วนร่วม

ข. ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่ ขณะนั้น ผลักดันให้มุ่งสู่การรวมกลุ่ม วางแผนกระทำร่วมกัน

ค. การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนไปในทิศทางที่พึงปรารถนาและต้องมีความเข้มแข็งมากพอที่จะเกิดควมริเริ่มกระทำการที่จะสนองตอบความต้องการของผู้เดือดร้อน

1.2 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วยการสนับสนุนทางด้านทรัพยากรต่างๆการบริหารงานกิจกรรมและการประสานงานของความช่วยเหลือ

1.3 การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ทางด้านวัตถุ สังคม ของแต่ละบุคคล

1.4 การมีส่วนร่วมในการพยายามประเมินผล (Evaluation) ของโครงการ

2. มีส่วนร่วมกับใคร (Who,Whom)ได้แก่

2.1 การพิจารณาองค์ประกอบของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมกับชาวบ้าน ในแต่ละชั้นตอน เช่น ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ

2.2 การพิจารณาคุณลักษณะทางประชากร สังคม และเศรษฐกิจ ของผู้เข้ามามีส่วนร่วม ในเรื่อง เพศ อายุ การศึกษา รายได้ ระดับชั้นในสังคม ระยะเวลาอยู่อาศัย

3. มีส่วนร่วมอย่างไร (How) ได้แก่

3.1 ลักษณะพื้นฐานของการมีส่วนร่วม

3.2 รูปแบบการมีส่วนร่วม

3.3 ขนาดของการมีส่วนร่วม

3.4 ผลที่เกิดจากการเข้าร่วม

บริบทของการมีส่วนร่วม(Contexts) ประกอบไปด้วย

1) ลักษณะของกิจกรรม/ โครงการ โดยพิจารณาจาก

ต้องการ

1.1) ลักษณะของสิ่งที่นำเข้า เช่น ความซับซ้อนของโครงการและทรัพยากรที่

1.2) ลักษณะประโยชน์ที่ได้ เช่น ความเป็นรูปธรรม ความเป็นไปได้

โครงการ

1.3) ลักษณะรูปแบบที่ต้องการ เช่น การเชื่อมโยงโครงการ ความยืดหยุ่นของ

2) สภาพแวดล้อมที่กระทบถึงกิจกรรม/โครงการ โดยพิจารณาจาก

2.1) ปัจจัยในอดีต เช่น ประสบการณ์รับรู้เรื่องราวต่างๆ

2.2) ปัจจัยด้านกายภาพและธรรมชาติ เช่น ภูมิศาสตร์ และชีวภาพ

2.3) ปัจจัยทางสังคม เช่น ปัจจัยทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

รูปแบบการมีส่วนร่วม

Macda (อ้างในไชยชนะ สุทธิวรชัย, 2535:31) ได้สรุปรูปแบบการมีส่วนร่วมไว้ 3 รูปแบบคือ

1. การมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน (Active) หมายถึง การมีส่วนร่วมโดยการริเริ่มและติดตามในกระบวนการกำหนดความต้องการและแผนเข้าร่วมในกิจกรรม การดำเนินงาน ความสนใจและผลของการพัฒนา

2. การมีส่วนร่วมแบบไม่แข็งขัน (Passive) หมายถึง การมีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยการไม่คำนึงถึงความสำคัญของการกำหนดแบบและนโยบาย และไม่สนใจผลของการกระทำในกิจกรรมด้วย

3. การมีส่วนร่วมแบบเฉื่อยชา (Inert) หมายถึง การที่เข้าร่วมโดยการถูกชักจูง จำยอม หรือบังคับ โดยสภาพแวดล้อม บุคคลหรือธรรมชาติ การมีส่วนร่วมแบบนี้แปรเปลี่ยนตามสภาพแวดล้อมที่แปรเปลี่ยนไปด้วย

การที่ประชาชนมีโอกาสที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้น มีเงื่อนไขสำคัญอย่างน้อย 3 ประการคือ

1. ประชาชนต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม
2. ประชาชนต้องสามารถที่จะมีส่วนร่วม
3. ประชาชนต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

Singhal + Rogers (อ้างในกาญจนา แก้วเทพ, 2543:33) ได้กล่าวอย่างชัดเจนว่าการกำหนดบทบาทของการสื่อสารในการพัฒนานั้นจะเป็นไปอย่างไร ย่อมขึ้นอยู่กับค่านิยมของ "การพัฒนา" นั้นเอง ดังนั้นเมื่อค่านิยมของการพัฒนาเปลี่ยนจาก Dominant Paradigm ที่เน้นเรื่องปริมาณของอัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ มาเป็นเรื่องคุณภาพชีวิตของประชาชน หรือการแบ่งสรรความเจริญอย่างยุติธรรมใน Alternative Paradigm บทบาทของการสื่อสารเพื่อการพัฒนา ก็จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนตามไปด้วย จากการสื่อสารแบบเดิมที่มีลักษณะจากบนสู่ล่าง เป็นการสื่อสารทางเดียวและถูกวางแผนมาจากส่วนกลางมาเป็นการสื่อสารแบบล่างขึ้นบน หรือ

การสื่อสารในแนวระนาบเป็นการสื่อสารสองทางและเป็นการสื่อสารที่วางแผนมาจากท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน

McQuail (กาญจนา แก้วเทพ, 2543:34) ได้ประมวลคุณลักษณะสำคัญๆของการสื่อสารที่จะเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาแนวใหม่ เช่น

- มีลักษณะหลากหลาย (Multiciplicity)
- เป็นการสื่อสารขนาดเล็ก (Smallness of Scale)
- สร้างและใช้อยู่ในท้องถิ่นเอง (Locality)
- ไม่มีลักษณะแข็งตัว ยืดหยุ่นได้ ไม่เป็นสถาบัน (Deinstitutionalisation)
- มีการแลกเปลี่ยนบทบาทระหว่างผู้ส่งสาร – ผู้รับสาร (Interchange of Sender-receiver roles)
- เน้นการสื่อสารแนวนอนในทุกระดับของสังคม (Horizontality of communication)

เป้าหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

ในระดับชุมชนนั้นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมีเป้าหมายดังนี้

1. เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนมองเห็นคุณค่าของตนเอง
2. เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วม และเพื่อให้เห็นคุณค่าความคิดและความเชื่อของตนเอง
3. เพื่อพิสูจน์ความเชื่อของชุมชนที่เคยคิดว่าตนเองไม่สามารถใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ซับซ้อนได้
4. เพื่อสร้างทักษะในการสร้างสื่อให้กับชุมชน เพื่อเป็นช่องทางที่ชุมชนจะส่งข่าวสารออกไปจากจุดยืน มุมมองและทัศนะของตนเอง

5. เพื่อให้ชุมชนได้แสดงความรู้สึก ปัญหา วิเคราะห์ปัญหาพร้อมทั้งวิธีการแก้ปัญหาจากทัศนะของชุมชน

6. ยกระดับความมีสติและความรับผิดชอบให้กับชุมชน

7. สร้างสื่อที่มีสาระให้แก่ชุมชน

โดยการมีส่วนร่วมในการสื่อสารนั้นก็จะมีระดับต่างๆที่แตกต่างกันไปของการเข้ามามีส่วนร่วมของการสื่อสาร ซึ่งปัจจัยที่จะเข้ามามีส่วนกำหนดระดับความมากน้อยของการมีส่วนร่วม นั้น จะเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของการสื่อสารดังนี้ (กาญจนา แก้วเทพ,2543)

1) เป้าหมายของการสื่อสาร ได้กำหนดให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในระดับใด

2) ลักษณะสองทางและ Interactivity ของการสื่อสาร ยิ่งการสื่อสารที่เอื้ออำนวยให้มีลักษณะตอบโต้กันอยู่ตลอดเวลามากขึ้นเท่าใด โอกาสที่ชุมชนจะเข้าร่วมก็ยิ่งจะมีมากขึ้นเท่านั้น

3) ใครคือผู้ส่งสาร ในชุมชนโอกาสที่คนส่วนใหญ่จะได้เข้ามาเป็นผู้ส่งสารมีมากน้อยและทั่วถึงหรือไม่

4) ประเภทของเนื้อหาสาร เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคมหรือไม่ นอกจากนั้นวิธีการนำเสนอเนื้อหา หากมีลักษณะของการสนทนาและเปลี่ยนทัศนะซึ่งกันและกัน(dialogue) แสวงหาความร่วมมือจากหลายฝ่าย (Collaboration) และก่อให้เกิดการตัดสินใจโดยกลุ่ม (Group decision making) ก็จะทำให้การมีส่วนร่วมมีโอกาสมากขึ้น

5) ประเภทของช่องทาง/สื่อ โดยหลักการทั่วไปแล้ว สื่อขนาดเล็กเช่นสื่อเฉพาะกิจจะเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมได้มากกว่าสื่อมวลชน สื่อที่ชาวบ้านคุ้นเคยเช่นสื่อประเพณีก็จะเอื้ออำนวยให้ชาวบ้านเข้าร่วมได้ง่ายกว่าสื่อสมัยใหม่

6) ผู้รับสารและการมีปฏิริยาป้อนกลับ (Feedback) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม นั้นจะมีความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับผู้รับสารที่แตกต่างไปจากการสื่อสารเพื่อการพัฒนากระแสหลักโดยสิ้นเชิง กล่าวคือกระบวนทัศน์ใหม่เชื่อว่า ผู้รับสารนั้นมีผู้ที่ว่างเปล่าและไม่รู้อะไรเลยเกี่ยวกับเนื้อหาสารที่จะสื่อไป หากแต่ความรู้ที่ผู้รับสารมีนั้นอาจจะเป็นความรู้คนละชุดที่แตกต่างจากที่ผู้ส่งสารคิดเอาไว้ และนอกจากนั้นวิธีการรับสารก็มีได้เป็นอย่าง passive หากเป็นอย่าง

active และมักมีปฏิริยาป้อนกลับทั้งแบบที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ ดังนั้นไม่ว่าการเข้ามามีส่วนร่วมกับการสื่อสารในระดับใดก็ตาม การจัดช่องทางสำหรับปฏิริยาป้อนกลับก็เป็นปัจจัยที่จำเป็นอย่างขาดไม่ได้ของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

การศึกษาค้นคว้าวิจัยได้ใช้แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเข้ามาศึกษาเพื่อเป็นกรอบในการวิเคราะห์ในเรื่องการมีส่วนร่วมในการสื่อสารของสมาชิกของกลุ่มในแต่ละระดับภายในชุมชน รวมทั้งปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารนั้น

5. แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดวัฒนธรรม

ได้มีผู้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับการถ่ายทอดวัฒนธรรมไว้ดังนี้

อมรา พงศาพิชญ์ (2533:22) กล่าวว่า การถ่ายทอดวัฒนธรรมภายในสังคมเดียวกัน คือการสืบทอดวัฒนธรรมในแนวตั้งจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

นียบรรณ วรรณศิริ (2533:47) กล่าวว่า เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมหรือรูปแบบของพฤติกรรมในด้านต่างๆของคนรุ่นเก่าให้กับคนรุ่นใหม่ ของสังคมให้คนรุ่นใหม่ที่เกิดมาในสังคมหนึ่งๆตกอยู่ในวัฒนธรรมที่คนรุ่นเก่าๆช่วยกันสร้างขึ้น

Ruth Benedict (อ้างในจุไรรัตน์ จันทรธำรงค์,2531:32) กล่าวว่า ปัจเจกชนเมื่อแรกเกิดสามารถได้การหล่อหลอมให้มีบุคลิกภาพได้มากมายหลายแบบ แต่ละสังคมต่างก็พยายามสร้างบุคลิกภาพโดยกระบวนการปลูกฝังทางวัฒนธรรม โดยจะนำลักษณะทางวัฒนธรรมที่สังคมถือว่าเป็นลักษณะอันพึงปรารถนามาปลูกฝังให้กับเด็กๆได้ปฏิบัติตามแบบแผนของสังคม

วัลลภ มณีเชษฐา (2537:17) กล่าวว่า กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมเป็นคำรวมที่กินความถึงแบบแห่งการประพฤติทั้งปวงของมนุษย์ ได้มาเนื่องจากอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งสามารถถ่ายทอดให้แก่กันและกันได้โดยการใช้เครื่องหมาย(Symbols) เช่น ภาษาพูด ภาษาเขียน หรือการแสดงกิริยาอาการต่างๆ อันเป็นที่เข้าใจกัน เป็นลักษณะการเรียนรู้ที่เกิดจากมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ได้แก่ การถ่ายทอดแนวคิด การเรียนรู้ การเลียนแบบ การเชื่อฟัง การเข้าร่วมประชุมร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมิณผล เป็นต้น

ซึ่งในการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนหนองเล็งนั้น การถ่ายทอดวัฒนธรรมก็ได้เข้ามามีบทบาทอย่างมาก เนื่องจากการที่ประเพณีนี้จะยังคงอยู่ในสังคมต่อไปได้นั้น จำเป็นที่คนในสังคมจะต้องมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่กัน ซึ่งการถ่ายทอดนั้นก็กระทำได้หลายลักษณะ

มาร์กาเรต มีด (อ้างในสันติสุข กฤษดากร,2541:52) ได้แบ่งการถ่ายทอดความรู้ในชุมชนออกเป็น

1. การบอกเล่าต่อกันมาในสังคมดั้งเดิมของชนกลุ่มหนึ่งๆ การถ่ายทอดโดยการบอกเล่าจากผู้สูงอายุกว่าไปสู่สมาชิกของกลุ่ม เช่น บรรพบุรุษเล่าสู่ลูกหลาน
2. การเรียนรู้ หรือการได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นราวคราวเดียวกัน เป็นเพื่อนกัน อาจเรียนรู้มาพอกัน
3. การที่คนรุ่นใหม่ที่มีความรู้ความสามารถดีกว่าเป็นผู้ถ่ายทอดให้ ซึ่งผู้ใหญ่อาจเรียนรู้จากลูกหลาน ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ที่มีความรู้ความสามารถสอนให้

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยใช้แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดวัฒนธรรมมาใช้เป็นกรอบการวิเคราะห์ในเรื่องที่เกี่ยวกับกระบวนการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟของสมาชิกในกลุ่มแต่ละระดับของชุมชนบ้านหนองเล็ง

6. ทฤษฎีการเล่าเรื่อง (The Narrative Theory)

ในอดีตมนุษย์สามารถเผยแพร่ข่าวสารต่างๆไปสู่การรับรู้ของบุคคลจำนวนมากได้ โดยอาศัยทักษะพื้นฐานของตนในการบอกเล่าเรื่องราวต่างๆต่อเนื่องกันไป ด้วยการใช้ทักษะขั้นพื้นฐานของสื่อมนุษย์ และเทคนิควิธีสื่อสารที่มนุษย์ใช้ประโยชน์อย่างแพร่หลายที่สุดในประวัติศาสตร์ คือการสื่อด้วยถ้อยคำ หรือการสื่อสารด้วยมุขปาฐะ คำพูดหรือการบอกเล่าโดยใช้มนุษย์เป็นสื่อนำข่าวสารโดยตรงจึงเป็นเทคนิควิธีการสื่อสารขั้นพื้นฐานที่สุดที่มนุษย์รู้จัก

Couch (อ้างในฉลองรัตน์ ทิพย์พิมาน,2539:17) กล่าวว่า มุขปาฐะที่มีพื้นฐานการเรียงร้อยถ้อยคำอย่างมีแบบแผน จังหวะการเปล่งเสียง เป็นการสื่อสารที่สำคัญต่อการดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องของอารยธรรมดั้งเดิม

Mac Intyre (อ้างในฉลองรัตน์ ทิพย์พิमान,2539:17) กล่าวว่า การเล่าเรื่องทำให้ผู้ฟังเข้าใจการกระทำของผู้อื่น เพราะมนุษย์ใช้การเล่าเรื่องเพื่ออธิบายเรื่องราวและสิ่งต่างๆในชีวิตประจำวัน

Fisher (อ้างในฉลองรัตน์ ทิพย์พิमान,2539:17) กล่าวว่า การเล่าเรื่องเป็นการสื่อสารระหว่างมนุษย์ อันประกอบด้วยศิลปะการพูด การตีความ การประเมินคุณค่า การเล่าเรื่องนั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อเชิญชวนเพื่อให้ผู้ฟังสนใจและมีปฏิกิริยาโต้ตอบ การเล่าเรื่องจึงเป็นการปฏิสัมพันธ์เป็นกิจกรรมที่มีรูปแบบมีขั้นตอนการเล่า มีศิลปะในการแสดงออกของมนุษย์ มีการโน้มน้าวใจและมีการแสดงร่วมอยู่ด้วย เพราะการเล่าเรื่องมีจุดมุ่งหมายเพื่อความเพลิดเพลิน เพื่อการบอกกล่าวและเพื่อโน้มน้าวใจ

Lucaites & Condit (อ้างในฉลองรัตน์ ทิพย์พิमान,2539:17) กล่าวว่า การเล่าเรื่องเป็นสื่อกลางในการทำความเข้าใจเรื่องราวต่างๆ การเล่าเรื่องสามารถนำมาอธิบายเรื่องราวทุกอย่างในสื่อทุกประเภท ได้แก่ นวนิยาย ละครโทรทัศน์ สุนทรพจน์ โฆษณา การเทศน์ การพูดกันในชีวิตประจำวัน

วรพล พรหมกบุตร (2534:24) กล่าวว่า ความสามารถในการสืบสาน ถ่ายทอดวัฒนธรรมในสังคมหนึ่งๆ ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการเผยแพร่ข่าวสารอย่างถูกต้องแม่นยำและต่อเนื่อง ประสิทธิภาพในการเผยแพร่ข่าวสารด้วยเทคโนโลยีปากเปล่า ขึ้นอยู่กับความสามารถของบุคคลที่เกี่ยวข้องในการจำรายละเอียดของข่าวสาร

Lucaites & Condit (อ้างในกรรณิการ์ เวียงเพิ่ม,2538:34) ได้เสนอวัตถุประสงค์ของการเล่าเรื่องไว้ดังนี้

1. เพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอดจินตนาการ และความสนุกเพลิดเพลิน
2. เพื่อทำหน้าที่ค้นหา เปิดเผย เสนอเรื่องจริง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ข่าวสารให้ความเข้าใจร่วมกัน หรือเปิดเผยข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่ไม่มีใครเคยรู้มาก่อน
3. เพื่อทำหน้าที่โน้มน้าวใจ การเล่าเรื่องต้องเรียบเรียงถ้อยคำ มีรูปแบบและวิธีการเล่า เนื้อหาที่จะเล่าจะต้องสอดคล้องกับบริบทของศิลปะการพูดที่ไม่อยู่นิ่ง รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูด ผู้ฟัง โอกาส

ซึ่งการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟนั้น การถ่ายทอดโดยมุขปาฐะได้เข้ามามีบทบาทอย่างมาก ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้แนวคิดการเล่าเรื่องมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์เกี่ยวกับกระบวนการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟของสมาชิกในชุมชน

7. ความรู้เกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ

ภาคอีสานเป็นภาคที่มีจารีตประเพณีเป็นของตนเองมานาน ซึ่งเป็นการแสดงถึงความเจริญอย่างยิ่งของชาวอีสาน เป็นประเพณีที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวอีสาน ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นประเพณีที่เป็นการสร้างขวัญ กำลังใจ ในการเตรียมพร้อมประกอบอาชีพเกษตรกรรม ชาวอีสานทำการเกษตรแบบพึ่งธรรมชาติ โดยอาศัยน้ำฝน ปีไหนฝนแล้งหรือฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ชาวอีสานจะได้รับการกระทบกระเทือนอย่างหนัก ฝนจึงเป็นชีวิตจิตใจของชาวอีสาน ชาวอีสานมีความเชื่อในการเคารพนับถือเทพเจ้าที่ปกป้องคุ้มครอง มนุษย์จะต้องทำพิธีเช่นสรง เพื่อวิงวอนเทพเจ้า หรือดวงวิญญาณให้ช่วยปกป้องคุ้มครองเพกภัยให้แก่ตัวเอง เพื่อเป็นกำลังใจไม่ให้เกิดความท้อถอย และเชื่อว่ามนุษย์ติดต่อกับแดนใต้ ชาวอีสานเคารพเทวดาต่อพญาแถนมากจึงใช้วิธีจุดบั้งไฟ เพื่อบอกพญาแถนให้ช่วยเหลือในเรื่องน้ำ

เมื่อจวนจะใกล้เทศกาลบั้งไฟ ผู้ใหญ่ซึ่งเป็นปราชญ์ในหมู่บ้านก็จะได้กำหนดวันที่จะมีบั้งไฟให้คนในหมู่บ้านได้รู้ อีกทั้งให้ผู้ที่มีหน้าที่ไปบอกหมู่บ้านใกล้เคียงเพื่อที่เขาจะได้มาเที่ยวและได้รู้แต่เนิ่นๆ อีกทั้งยังต้องมีผู้ที่มีหน้าที่ต้อนรับแขกที่มาร่วมงานด้วย

ในการจัดบุญบั้งไฟนั้น ได้กำหนดวันงานเป็น 3 วัน คือ วันสุกดิบ วันประชุมรื่นเริง และวันจุดบั้งไฟ โดยในวันสุกดิบนั้นผู้ที่มีหน้าที่ต้อนรับแขก ต่างก็ได้ลงมือปลูกผาม หรือตูป (กระท่อมเล็กๆ) เป็นโรงรอบตามลานวันซึ่งเป็นที่จุดบั้งไฟ สำหรับผู้ซึ่งจะเป็นแขกมาประชุมกัน ซึ่งในปัจจุบัน สถานที่จุดบั้งไฟมักจะเป็นบริเวณทุ่งนามากกว่า

ก่อนวันงาน บางครั้งจะมีการนำบั้งไฟขนาดเล็กแบกหรือหาม มีกระป๋อง ฉิ่ง ฉาบ แคน กับแก๊บ เสียงดังไปตามถนน ตั้งแต่เช้าถึงเย็น พอถึงบ้านใครก็หยุดแล้วยื่นชิงบั้งไฟพร้อมกับตีปี่ หรือกระป๋องไปด้วย เจ้าของบ้านก็จะออกมาต้อนรับ ด้วยความเต็มใจ แล้วให้ขนม เหล้า หรือเงินแก่พวกชิง เป็นการทำบุญ กลุ่มผู้ชิงก็จะเคลื่อนย้ายไปยังบ้านอื่นต่อไป การชิงบั้งไฟจึงเป็นการละเล่นอย่างสนุกสนาน ฟ้อนรำเป็นจังหวะไปด้วย การชิงบั้งไฟจะแบ่งเป็น 3 กลุ่มคือ

1. พวกเข้ใช้ศัพท์สูง เพื่อความสวยงาม จะมีต้นเสียงนำก่อน กลุ่มผู้เข้จะร้อง ถูกต้องตามจังหวะของเสียงกลอง ท่วงทำนองอย่างมีกฎเกณฑ์ ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มคนสาวหน้า ตาคี

2. พวกเข้ใช้ศัพท์ธรรมดา เพื่อเป็นการหาทุนในการจัดงาน จะมีหมอกลองตุ้ม หมอแคน หมอพิณ หมอเข้ คณะหนึ่งจะมีไม่มาก ไม่เกิน 10 คน เครื่องแต่งตัวจะเป็นเสื้อผ้า เก๋าๆ ร่มเก๋า หมวกเก๋า เสื้อดำ หรือใช้ ชุดพื้นเมือง ซึ่งขึ้นอยู่กับความสะดวก

3. พวกเข้ใช้ศัพท์หยาบโลน สัปดน ตลก หรือเข้กินเหล้า จะแต่งตัวแบบตลก คนอง เขียนหน้า แต่งตัวต่างๆใช้ดินหม้อทา หรือนุ่งเดี๋ยว และมีเครื่องจำลองชายหญิงประเภท ต่างๆ

ในพิธีนี้ ได้มีการนำสุราอาหาร มาเลี้ยงดูกันอย่างเต็มที่และมีธรรมเนียมถือกัน ว่า ในพิธีแห่บั้งไฟนี้ ถ้าบ้านเรือนใครไม่มีสุราไว้สำหรับเลี้ยงแขก ที่ไปในงาน ผู้ซึ่งเป็นแขกก็มี อำนาจที่จะเก็บริบเอาของของเจ้าของบ้านนั้นไปขึ้นหรือแลกเอาสุราที่แห่งอื่นได้ โดยไม่มีความผิด นับว่าประเพณีนี้แสดงถึงจิตใจอันโอบอ้อมอารีของชาวไทยภาคอีสานดั้งเดิมได้ดีทีเดียว

ครั้นรุ่งขึ้นวันที่ 2 ของงาน บรรดาพวกที่ทำพิธีบั้งไฟต่างคนก็นำบั้งไฟของตนไป พักเตรียมไว้พร้อมกันที่ศาลาการเปรียญ ฝ่ายพวกที่มีหน้าที่ต้อนรับแขก ก็รับแขก พิธีของแขกก็มี ธรรมเนียมคือ ต้องมากันเป็นขบวนคือมีคนตีกลอง และตีฆ้องนำหน้า มีพระและสามเณรตาม และตอนสุดท้ายก็เป็นชาวบ้านทั่วไป ในขบวนจะมีแคนเป่าหรือดนตรีอื่นๆเป่าบรรเลงเพื่อความ ครึกครื้น

เมื่อถึงบริเวณลานวัดแล้ว พวกเจ้าภาพหรือพวกที่มีหน้าที่ต้อนรับแขกก็ออกมา เชื้อเชิญ นำหน้าพวกแขกไปยังผามของตน ซึ่งจัดรับรองไว้ที่วัดนั้น ขณะเมื่อแขกไปถึงผามนั้น ก็ จะตีกลองเป็นอาณัติสัญญาณว่าแขกทั้งหลายได้มาถึงที่พักแล้ว

สำหรับพวกหนุ่มๆที่รวมขบวนมาด้วยนั้น ส่วนมากจะมารื่นเรีงร้องรำทำเพลง ผสมปนเปกันไประหว่างเจ้าของท้องที่ และคนท้องที่อื่นๆสลับกันไป บ้างก็นำสุรามาล้างดูกัน

ครั้นถึงกำหนดเวลาทายกก็ไปนิมนต์ท่านสมภารวัด หรือพระคุณเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอนั้นๆ ขึ้นไปบนแคร่แห่ไปรอบๆวัด ถ้ามีนาคนจะบวชในวันนั้น ก็เอานาคขึ้นแห่ตาม

อนึ่งในพิธีแห่บั้งไฟนั้นถ้าบุคคลใดหรือหมู่บ้านใด มีความประสงค์จะสงฆ์น้ำอภิษั
 รูปนั้นๆก็ให้มีการแห่พระรูปนั้นออกนำหน้าคนนั้นอีกทีหนึ่ง การสงฆ์น้ำพระ(พื้นเมืองเรียกว่า ฮด
 น้ำ หรือ หดน้ำ) ของต่างๆที่ชาวบ้านร่วมทำบุญก็มีสังฆปริณัติต่างๆ เช่น เตียนนอน เสื่อ และ
 หมอนอิง ฯลฯ

เมื่อแห่บั้งไฟเวียนไปจนครบ 7 รอบแล้วจึงหยุดพัก เอาบั้งไฟไปเก็บรักษาไว้ยัง
 ศาลาการเปรียญตามเดิม ตอนเช้าขบวนแห่ทั้งหลายก็จะหยุดพักชั่วคราว เพื่อรับประทานอาหาร
 ดมสุรากันอย่างเต็มที่ พอเลี้ยงดูกันเสร็จแล้ว ก็ต่างเล่นเต้นรำทำเพลงอีก และมีการเส็งกลอง
 ด้วย คือเอากลองมาพวงละคู่ตั้งลงใกล้ๆกัน แล้วผลัดเปลี่ยนกันคนตีทีละคน ตีจนเต็มๆแรง
 พร้อมๆกันทั้งสองพวง ถ้ากลองของผู้ใดมีเสียงดังกว่าก็นับว่าเป็นฝ่ายชนะ ฝ่ายพวงที่ชนะนั้นก็
 ให้อีกแล้วเต้นรำทำเพลงไปต่างๆนาๆ เป็นการแสดงว่ากลองของตัวมีเสียงดัง แล้วก็หามกลอง
 นั้นไปเที่ยวแข่งเสียงกับพวกอื่นๆต่อไปอีก เล่นกันจนเวลารุ่งสว่างแล้ว ต่างก็นำบั้งไฟมาแห่ไปตาม
 รอบๆวัดอีกจนกระทั่งถึงเวลาจุดบั้งไฟ

จากนั้นก็เอาบั้งไฟขึ้นเกยพาดบนร้านสูงประมาณ 15 วา ซึ่งปลูกไว้เป็นร้าน
 สำหรับจุดบั้งไฟ แล้วจุดทีละอันๆในขณะที่จุดนั้นพรรคพวกต่างคนต่างระดมตีกลอง ช้องพร้อม
 กบเต้นรำให้ร้องกันอย่างสนั่นหวั่นไหว เพื่อเอาใจช่วยบั้งไฟของตนถ้าบั้งไฟของผู้ใดหรือบ้านใดขึ้น
 สูงสุด พวกนั้นก็พากันกระโดดโลดเต้นดีใจอย่างที่สุด ผู้ที่ทำบั้งไฟนั้นจะมีหน้าตามาก เขา
 จะจับคนทำบั้งไฟแห่แหนและเวียนไปรอบๆในลานวัดนั้นอย่างเคารพนับถือ

ส่วนบั้งไฟของผู้ใดหรือบ้านใดจุดแล้วแตก หรือขึ้นไม่เต็มที่เจ้าของและพรรคพวก
 ที่ร่วมขบวนแห่นั้น ก็จะเสียชื่อเสียงโดยปริยาย คนทำบั้งไฟจะต้องหลบให้ทันไม่เช่นนั้นจะถูกพวก
 ที่ร่วมขบวนแห่นั้นจับคลุกโคลนตม หรือไม่ก็แห่แล้วนำไปโยนบ่ให้ชั้ยอกนิดหน่อย ซึ่งเป็นธรรมเนียม
 เล่นมั่งส่นกลายๆว่า คนนี้แหละทำให้ฉันขายหน้า แต่ทำเป็นเคล็ดพิธีเท่านั้น ไม่ใช่โกรธทำให้
 ถึงกับเจ็บปวดสาหัส ทั้งนี้เพื่อความสนุกสนาน และเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างพวกตน เมื่อ
 จุดบั้งไฟหมดทุกลำแล้วก็มีพิธีรื่นเริงกันอีก แล้วทำบุญเลี้ยงพระเป็นครั้งสุดท้าย เสร็จแล้วก็แยก
 ย้ายพากันกลับบ้าน ปีหน้าฟ้าใหม่ก็กลับมาอีก เป็นประเพณีที่สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ แต่
 บางส่วนก็มีการดัดแปลงเพื่อให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน

8. ข้อมูลเบื้องต้นของหมู่บ้านหนองเล็ง

บ้านหนองเล็งก่อตั้งเมื่อพ.ศ.2434 โดยนายคำบน กิจเกียรติ์ และนายสานนท์ จวนสง ได้พากันอพยพครอบครัวจากบ้านแคนน้อย มาทางทิศตะวันตกเพื่อตั้งหมู่บ้านอยู่บริเวณป่าละเมาะใต้หนองเล็ง และเรียกชื่อบ้านว่า “บ้านหนองเล็ง” ต่อมาเมื่อชาวบ้านกอก บ้านกลางใหญ่ บ้านนาขาว และบ้านนาคำใหญ่ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี ได้อพยพมาตั้งบ้านเรือนสมทบมากขึ้น ทางราชการได้จัดตั้งเป็นหมู่บ้านเมื่อพ.ศ.2460 ให้มีผู้ใหญ่บ้านปกครองมาโดยตลอด จำนวน 9 คน คนปัจจุบันคือนายคำบน กิจเกียรติ์ เป็นผู้ใหญ่บ้านที่ได้นำชาวบ้านพัฒนาหมู่บ้านในทุกด้าน และประสบความสำเร็จในการพัฒนา เมื่อ พ.ศ.2537 ทางราชการได้คัดเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้านดีเด่น ในระดับจังหวัดได้รับรางวัลแหวนทองคำ

ลักษณะทางภูมิศาสตร์

บ้านหนองเล็ง ตำบลแคนน้อย อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของจังหวัดยโสธร ระยะทางห่างจากตัวจังหวัด 35 กิโลเมตร ห่างจากตัวอำเภอ 12 กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดิน ถนนแจ้งสนิท ยโสธร อุบลราชธานี มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับบ้านดอนเดือยไก่อำเภอคำเขื่อนแก้ว

ทิศใต้ ติดต่อกับบ้านดงยาง อำเภอมหาชนะชัย

ทิศตะวันออก ติดต่อกับบ้านแคนน้อย อำเภอคำเขื่อนแก้ว

ทิศตะวันตก ติดต่อกับบ้านเหล่าฝ้าย อำเภอคำเขื่อนแก้ว

ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่ของหมู่บ้านหนองเล็ง เป็นที่ราบลุ่ม มีลักษณะดินร่วนปนทราย ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นดินอยู่ในระดับปานกลาง สภาพพื้นที่เหมาะสำหรับทำการเกษตรกรรม ประชาชนในพื้นที่จึงยึดอาชีพด้านการเกษตร เช่น ทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ เป็นอาชีพหลัก

ลักษณะภูมิอากาศ

บ้านหนองเล็งเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตร้อนตามลักษณะที่ตั้งของประเทศ จึงได้รับอิทธิพลจากลมมรสุม คือลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ สำหรับลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้จะพัดเข้าในระหว่างเดือนพฤษภาคม ถึงเดือนตุลาคมของทุกปี ซึ่งได้พัดเอาความชื้นและฝนมาตก เดือนที่มีปริมาณน้ำฝนมากที่สุดได้แก่ เดือนกรกฎาคมถึงเดือนกันยายน

ส่วนลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือจะพัดมาในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ ซึ่งได้พัดเอาความกดอากาศสูงทำให้อากาศหนาว ช่วงที่มีอากาศหนาวมากที่สุดได้แก่ ช่วงเดือนธันวาคม ถึงเดือนกุมภาพันธ์ หน้าแล้งอากาศร้อนและแห้งแล้งในช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเดือนเมษายน อากาศจะร้อนมากที่สุด แห้งน้ำแห้งแล้งมากที่สุด

การคมนาคม

บ้านหนองเล็ง เป็นหมู่บ้านที่มีถนนรพช.สายดอนมะฮวน – บากเรือ ผ่านหมู่บ้าน ซึ่งเป็นทางติดต่อเขตอำเภอคำเขื่อนแก้ว และเป็นเส้นทางลัดสู่อำเภอมหาชนะชัย

เส้นทางผ่านหมู่บ้านอีกเส้นหนึ่งคือ เส้นทางจากตำบลดงแคนใหญ่ไปบ้านโคกกลาง อำเภอมหาชนะชัย ซึ่งเป็นเส้นทางเชื่อมระหว่างถนนแจ้งสนิทกับทางหลวงหมายเลข 2083 ยโสธร – ศรีสะเกษ ทำให้การคมนาคมมีความสะดวกในระดับปานกลาง ส่วนถนนเชื่อมหมู่บ้านและถนนสายดงแคนใหญ่ – โคกกลางนั้น เป็นถนนลูกรังทำให้เกิดปัญหาทางสัญจร

ประชากร

บ้านหนองเล็งมีประชากร 151 ครอบครั้ว 727 คน เป็นชาย 365 คนหญิง 372 คน

อายุระหว่าง 1 – 10 ปี	81	คน
อายุระหว่าง 11 – 20 ปี	102	คน
อายุระหว่าง 21 – 59 ปี	465	คน
อายุระหว่าง 60 ปีขึ้นไป	75	คน

การศึกษา

บ้านหนองเล็งมีสถานศึกษาของรัฐ 1 แห่งคือโรงเรียนบ้านแคนน้อยหนองเล็ง ซึ่งเปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษา ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 นอกจากนี้กรมศาสนาได้จัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สำหรับเตรียมความพร้อมของเด็กเล็กก่อนที่เข้าศึกษาต่อ ในระบบ 1 แห่ง การศึกษาของประชากร แยกตามวุฒิทางการศึกษาได้ดังนี้

จบระดับประถมศึกษา	จำนวน	302	คน
จบระดับมัธยมศึกษา	จำนวน	225	คน
จบระดับปริญญาตรี	จำนวน	36	คน
จบระดับปริญญาโท	จำนวน	1	คน
จบระดับปริญญาเอก	จำนวน	1	คน

ด้านศาสนา

บ้านหนองเล็งมีวัดอยู่ 1 แห่ง คือวัดบ้านหนองเล็งเป็นศูนย์รวมของประชาชนในการประกอบศาสนกิจตามจารีตประเพณี ทุกวันพระประชาชนที่ต้องการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าจะมุ่งขาน่วมชาวเข้าวัดปฏิบัติธรรม นอกจากนี้ในเทศกาลงานบุญต่างๆบ้านหนองเล็งได้อาศัยวัดแห่งนี้เป็นศูนย์รวมในการจัดงาน

ด้านการสาธารณสุข

บ้านหนองเล็งมีสถานพยาบาลของรัฐคือสถานีอนามัยแคนน้อย ตั้งอยู่ห่างจากหมู่บ้าน 1 กิโลเมตร บริการด้านสาธารณสุขแก่ราษฎรในชุมชนและมีศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชนในหมู่บ้านเป็นผู้เก็บข้อมูลและแจ้งข้อมูลเกี่ยวกับสาธารณสุขมูลฐานให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องตลอดจนแนวทางป้องกันปัญหาที่พบ ซึ่งในปีพ.ศ.2539 ได้รับรางวัลหมู่บ้านสุขภาพดีถ้วนหน้าระดับจังหวัด

ด้านการปกครอง

บ้านหนองเล็งมีเขตการปกครอง 1 หมู่บ้านคือหมู่ที่ 3 ตำบลแคนน้อย อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร มีคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้จัดระบบการบริหารงานด้านการปกครอง ซึ่งได้แบ่งการปกครองเป็น 8 คุ่มคือ

1. คุ่มรังสีทอง	จำนวน	18	ครัวเรือน
2. คุ่มไทยรุ่งเรือง	จำนวน	19	ครัวเรือน
3. คุ่มก้าวหน้าสามัคคี	จำนวน	19	ครัวเรือน
4. คุ่มกลางสร้างสรรค์	จำนวน	19	ครัวเรือน
5. คุ่มใหญ่พัฒนา	จำนวน	19	ครัวเรือน
6. คุ่มรุ่งรวทอง	จำนวน	19	ครัวเรือน
7. คุ่มร่วมใจสามัคคี	จำนวน	19	ครัวเรือน
8. คุ่มยินดีพัฒนา	จำนวน	19	ครัวเรือน

ทุกคุ่มจะมีประธานกรรมการคุ่ม คณะกรรมการคุ่ม จำนวน 7 คนโดยในแต่ละคุ่มมีการรวมกลุ่มให้ความช่วยเหลือสมาชิก มีการสร้างกฎเกณฑ์ในการปกครองในเขตคุ่มของตนเอง ถ้าหากเกิดปัญหาในคุ่มคณะกรรมการคุ่มจะเป็นผู้วินิจฉัยแก้ไขปัญหา หากเกินความสามารถที่จะแก้ไขได้จึงจะมอบให้คณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้วินิจฉัยแก้ไขปัญหา

กฎเกณฑ์ในการปกครองหมู่บ้าน

ในการปกครองหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้านได้ให้อำนาจชาวบ้านสร้างกฎเกณฑ์ขึ้น เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในหมู่บ้านดังนี้

1. ก่อการทะเลาะวิวาทในหมู่บ้าน

- ความผิดครั้งแรกปรับคนละ 500 บาท
- ความผิดครั้งต่อไปเพิ่มขึ้นอีกครั้งละ 500 บาท

2. ในการลักษณะโมยของปรับ 50 เท่าของมูลค่าสินค้า

เมื่องานแล้วเสร็จจึงนำมาพิจารณาตามข้อ 1

สภาพทางเศรษฐกิจของชุมชน

การทำนา

พื้นที่ของบ้านหนองเลิงเป็นที่ราบลุ่ม สภาพพื้นดินเหมาะแก่การเพาะปลูก อาชีพหลักของประชาชนในหมู่บ้านคือการทำนา มีพื้นที่ในการเพาะปลูกข้าว 2,410 ไร่ มีผลผลิตต่อไร่ มีผลผลิตต่อไร่ 320 กิโลกรัม ข้าวที่ปลูกมีทั้งข้าวเหนียวและข้าวเจ้า ข้าวเหนียวปลูกในพื้นที่ 800 ไร่ ผลผลิตที่ได้นำมาบริโภคในครอบครัว การปลูกข้าวเจ้าโดยเฉพาะข้าวหอมมะลิ 105 เป็นที่นิยมปลูกกันมาก เพราะเป็นข้าวคุณภาพดีมีกลิ่นหอม มากกว่าการปลูกในพื้นที่อื่น พื้นที่ในการปลูกข้าวหอมมะลิมีพื้นที่ 1,610 ไร่ ผลผลิตที่ได้เพื่อการจำหน่าย ผลการจำหน่ายข้าวหอมมะลิคือรายได้หลักของชาวบ้าน ปีหนึ่งจะมีรายได้เฉลี่ย 27,000 บาทต่อครอบครัว

การจักสาน

ชาวบ้านหนองเลิงเมื่อว่างเว้นจากการทำนา จะหันมาทำงานฝีมือการจักสานจากไม้ไผ่เป็นงานฝีมือที่ประชาชนในหมู่บ้านมีความสามารถทุกครอบครัว อุปกรณ์ที่จัดสานเป็นอุปกรณ์เครื่องใช้ในครัวเรือน เป็นเครื่องมือจับสัตว์ เช่น ตะกร้า ช้อน ไซ ลอบ เป็นต้น เครื่องจักสานที่ผลิตได้ออกจากจะนำมาใช้ในครอบครัวแล้ว ยังสามารถนำไปจำหน่าย เพื่อเป็นรายได้ช่วยเหลือครอบครัวประมาณปีละ 1,500 บาทต่อครอบครัว

การเลี้ยงสัตว์

การเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพเสริมของประชาชนในหมู่บ้าน ชาวบ้านหนองเลิงทุกหลังคาเรือนมีสัตว์เลี้ยงเป็นของตนเองตามฐานะทางเศรษฐกิจที่สามารถหาสัตว์เลี้ยงนั้นได้ สัตว์เลี้ยงที่สำคัญของชุมชนคือ โค ไก่ เป็ด สุกร นอกจากประชาชนจะจัดหาสัตว์เลี้ยงด้วยตนเองแล้ว คณะกรรมการหมู่บ้านได้แสวงหาสัตว์เลี้ยงมาสนับสนุนชาวบ้านให้ได้เลี้ยงมีกลุ่มธนาคารโค กระบือของหมู่บ้าน ชาวบ้านที่เลี้ยงสัตว์จะมีรายได้จากการจำหน่ายสัตว์เลี้ยงนั้นเป็นรายได้เสริมและมีชาวบ้านบางกลุ่มได้ทำการเป็นผู้จัดจำหน่ายโดยมีการนำสัตว์เลี้ยงออกไปสู่ตลาดนัดโค – กระบือ ชาวบ้านมีรายได้จากการจำหน่ายสัตว์เลี้ยงปีละประมาณ 5,700 บาทต่อครอบครัว นอกจากนี้จะมีรายได้จากการจำหน่ายสัตว์เลี้ยง ชาวบ้านยังได้นำมูลสัตว์มาทำเป็นปุ๋ยอินทรีย์ทด

แทนปุ๋ยเคมีด้วยความสามารถที่ชาวบ้านได้เลี้ยงสัตว์อย่างถูกหลักการ ปี พศ.2535 จึงได้รับรางวัลหมู่บ้านปศุสัตว์ดีเด่น

อาชีพบริการ

อาชีพบริการเป็นอาชีพเสริมอย่างหนึ่งของชาวบ้าน ซึ่งมีอาชีพบริการหลายอย่าง เช่น การรับจ้างปักดำ เก็บเกี่ยวผลผลิต ทำอาหาร ช่างก่อสร้าง ในฤดูทำนาถ้าชาวบ้านยังไม่ได้ทำงานในที่นาของตนเองก็จะไปรับจ้างการปักดำ เก็บเกี่ยวผลผลิตของคนอื่น เมื่อทำนาของตนเองเสร็จจะไปรับจ้างบริการตามความสามารถ ซึ่งจะมีรายได้จากอาชีพบริการเฉลี่ยปีละ 20,000 บาทต่อครอบครัวที่ประกอบการ

อาชีพศิลปินท้องถิ่น

ศิลปินท้องถิ่นคือผู้แสดงศิลปะในท้องถิ่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือนิยมการแสดงประเภทหมอลำ บ้านหนองเล็งโนนดีเป็นหมู่บ้านที่รวมกลุ่มตั้งคณะหมอลำรับงานการแสดงมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักคือ คณะทองมี มาลัย ในปัจจุบันความเป็นศิลปินของชาวบ้านในคณะหมอลำได้เล็กลงจากการแสดงเป็นคณะ แต่ศิลปินในหมู่บ้านยังได้รับการติดต่อให้ไปร่วมการแสดงเป็นรายบุคคลอย่างต่อเนื่องมีรายได้

กลุ่มกิจกรรมในชุมชน

กลุ่มนางข้าว

สมาชิกในชุมชนทำนาข้าวหอมมะลิ 105 เป็นอาชีพ พศ.2524 นายเพ็ง บุญสุข ส่งข้าวเข้าประกวดชนะเลิศระดับประเทศ นายเพชร อิศรเสนา ณ อยุธยา เป็นอธิบดีกรมการค้าภายใน ได้ชวนพ่อค้ากลุ่มผู้ส่งข้าวออกนอก มอบเงินให้หมู่บ้านหนองเล็งสร้างนางข้าวเป็นเงิน 300,000บาท ซึ่งนางข้าวได้เป็นสมบัติของหมู่บ้าน และกรรมการหมู่บ้านได้จัดตั้งกลุ่มนางข้าวขึ้นชื่อว่า "นางข้าวร่วมใจ 1"

นางข้าวร่วมใจ 1 ถือเป็นนางข้าวของประชาชนร่วมกันก่อสร้าง เป็นนางแห่งแรกของประเทศไทย โดยสมาชิกในหมู่บ้านหนองเล็งทุกครอบครัวเป็นสมาชิก มีวัตถุประสงค์เพื่อ

- 1) เป็นการแทรกแซงราคาข้าว
- 2) เพื่อช่วยเหลือสมาชิกที่ขาดแคลนมีข้าวไม่พอรับประทานในปีการทำนา

หลังจากก่อตั้งกลุ่มแล้วได้มีการรับซื้อข้าวเปลือกเพื่อทำพันธุ์ตามวัตถุประสงค์เรื่อยมา จนกระทั่งปี พ.ศ.2526 นายเพ็ง บุญสุข ได้ส่งข้าวหอมมะลิเข้าประกวดและได้รางวัลชนะเลิศระดับประเทศอีกครั้ง ได้เงินสมทบเพิ่มอีกจำนวน 100,000บาท ทางกลุ่มได้นำมาจัดซื้อปุ๋ยเพื่อบริการสมาชิกในราคาถูก และมีการคัดเลือกพันธุ์ข้าวเปลือกเพื่อให้ได้พันธุ์ที่ดีขึ้น นอกจากนี้ยังได้ให้มีการกู้ยืมทุนจากกลุ่มเพื่อไปลงทุนในการทำงาน

ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งสิ้น 151 ครอบครัว มีการรับซื้อข้าวเปลือกจากสมาชิกหลังฤดูการ บริการราคาต่ำกว่าท้องตลาดให้แก่สมาชิก เป็นแหล่งบริการเงินกู้ยืมเพื่อการลงทุนดอกเบี้ยต่ำให้แก่สมาชิก มีการจัดสรรผลประโยชน์จากกำไรในการดำเนินงานของกลุ่มให้กับสมาชิกปีละ 1 ครั้ง ปัจจุบันมีเงินทุนหมุนเวียน 30,000บาท

กลุ่มโรงสี

เกิดจากแนวคิดร่วมกันในการทำงานในกลุ่มเพื่ออำนวยความสะดวกแก่สมาชิกและบริการสมาชิก ผลกำไรจากการดำเนินงานจะจ่ายคืนแก่สมาชิก ขนาดของโรงสีเป็นโรงสีข้าวเปลือกขนาด 2 ลูกหิน ได้เริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อพ.ศ.2532 โดยชาวบ้านจำนวน 15 คนร่วมกันออกเงินเพื่อลงทุนคนละ 500 บาท แล้วไปเช่าซื้อโรงสีจากชาวบ้านเดียวกันในหมู่บ้านมูลค่าที่เช่าซื้อขณะนั้น 20,000บาท แล้วดำเนินการแบ่งหน้าที่สีข้าวบริการแก่สมาชิกและเพื่อนบ้านโดยการสีฟรี ไม่มีการเรียกเก็บเงิน ใช้เวลาเพียง 1 ปีก็สามารถชำระค่าโรงสีที่ค้างได้หมด

ในการจัดตั้งกลุ่มมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. เป็นโรงสีขนาดเล็กมีไว้บริการสีข้าวเพื่อบริโภคภายในครัวเรือน
2. รายได้เกิดจากการขายผลผลิต ได้แก่ รำ แกลบ ปลายข้าว นำมาคืนกำไรให้กับสมาชิก

หลังจากดำเนินการมาได้ 2 ปีได้มีชาวบ้านมาสมัครเป็นสมาชิกเพิ่มขึ้นและได้รับจัดสรรงบประมาณจาก กสช. เพื่อนำมาจัดซื้อโรงสีพร้อมโรงเรือนมูลค่า 15,000บาท จึงได้มีการขยายหุ้นเพิ่มขึ้นอีกและนำเงินหุ้นจากชาวบ้านมาจัดซื้อที่ดินเพื่อเป็นที่ก่อสร้างโรงสีดังกล่าว เป็นเงิน 20,000บาท และได้ดำเนินการมาจนถึงทุกวันนี้ ปัจจุบันมีสมาชิก 142 ครอบครัว

การดำเนินการช่วงแรกได้จ้างผู้ทำหน้าที่สีข้าวประจำโรงสี 1 คน จากนั้นต่อมา 3 ปีจึงได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบเป็นให้สมาชิกหมุนเวียนเป็นผู้ทำหน้าที่สีข้าววันละ 2 คนและให้มีหน้าที่ขายผลผลิตประจำวันนั้นๆ โดยมีคณะกรรมการเป็นผู้ตรวจสอบยอดเงินทุกวันหลังจากปฏิบัติ

งาน ทุกสิ้นเดือนสมาชิกผู้ปฏิบัติหน้าที่สีข้าวจะต้องนำเงินจากการขายผลผลิตมางบดุล และส่งให้คณะกรรมการเป็นผู้รวบรวมไว้และจัดสรรกำไรคืนให้แก่สมาชิกทุกปี สมาชิกจะได้รับเงินปันผลปีละ 1,000บาทต่อคนและในแต่ละปีจะกันเงินส่วนหนึ่งปีละ 1,000บาทเพื่อช่วยเหลือสาธารณะในหมู่บ้าน

กลุ่มหัตถกรรมลอบ

เนื่องจากสมาชิกในหมู่บ้านอื่นได้มาขอซื้อลอบจากสมาชิกในหมู่บ้านเป็นจำนวนมากในแต่ละปี ประกอบกับชาวบ้านหนองเล็งว่างงานหลังฤดูทำนา ทำให้เกิดความคิดชวนกันทำลอบเพื่อจำหน่ายเป็นรายได้เสริม จากนั้นทำให้เกิดการรวมกลุ่มกัน เพื่อช่วยเหลือกันและกันในด้านต่างๆ เช่นช่วยจำหน่ายลอบที่จัดทำได้ รวมตัวกันไปหาวัตถุดิบจากถิ่นอื่น

ต่อมา พ.ศ. 2537 หน่วยงานพัฒนาชุมชนได้เห็นความสำคัญของกลุ่มหัตถกรรมลอบและได้จัดสรรงบประมาณสมทบ สนับสนุนกลุ่มเป็นเงิน 6,000บาท เพื่อดำเนินการในกิจกรรมของกลุ่มและสมาชิกได้รับสมทบเป็นเรือนหุ่นหุ่นละ 120 บาท ปัจจุบันกลุ่มมีสมาชิก 30 คน มีคณะกรรมการบริหารเป็นฝ่ายต่างๆเพื่อบริหารกิจการของกลุ่มคือ

- 1) จัดหา จัดเตรียมวัตถุดิบทั้งในและนอกพื้นที่
- 2) ร่วมกันผลิตหัตถกรรมลอบในช่วงนอกฤดูกาลทำนา
- 3) ร่วมกันขายผลผลิตที่ผลิตได้
- 4) ฝึกลูกหลานของชุมชนที่สนใจเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่
- 5) มีการปันผลกำไรให้กับสมาชิก เฉลี่ยคนละ 6,000 บาทต่อปี

กลุ่มแม่บ้านหนองเล็ง

เนื่องจากชาวบ้านหนองเล็งมีอาชีพในการทำนาและทำนาข้าวเหนียว เพื่อบริโภคในครัวเรือน เมื่อข้าวที่ใช้บริโภคมีมากเกินความต้องการถ้าไปขายก็ได้ราคาถูก ชาวบ้านหนองเล็งจึงหาวิธีการเพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิต โดยนำข้าวเหนียวมาแปรรูปในหลายรูปแบบ เช่น ทำเป็นข้าวเกรียบ ข้าวต้มมัด ขนมเทียน ขนมนางเล็ด จึงเกิดการรวมกลุ่มขึ้น

นอกจากนั้นแล้วสำนักงานพัฒนาอำเภอคำเขื่อนแก้วได้ส่งเจ้าหน้าที่มาอบรมให้ความรู้ในการถนอมอาหารและแปรรูปวัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น เช่น ข้าว ผลไม้ โดยวิธีการต่างๆ

หลังจากนั้นชาวบ้านได้นำความรู้ที่ได้ มาผลิตสินค้าเพื่อจำหน่ายในร้านค้าชุมชน ศูนย์สาธิตการตลาดของหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง รวมทั้งนำไปขายตลาดนัดที่ทางราชการจัดขึ้น

ศูนย์สาธิตการตลาด

เกิดจากความคิดร่วมกันของชุมชนโดยเริ่มก่อตั้งครั้งแรก พศ.2524 มีสมาชิกก่อตั้ง 60 คน ถือหุ้นคนละ 100 บาท ดำเนินการจัดหาสินค้ามาจำหน่ายแก่สมาชิกและชาวบ้านทั่วไป เพื่อแก้ไขปัญหาการเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง

จากการก่อตั้งโดยอาศัยใต้ถุนบ้านของสมาชิกเป็นสถานที่จำหน่ายสินค้า เมื่อกิจการขยายเจริญเติบโตขึ้นมีสมาชิกเพิ่มขึ้น จึงได้ย้ายมาก่อสร้างอาคารเป็นกลุ่มเอง โดยอาศัยที่ดินสาธารณะในหมู่บ้าน ต่อมาได้รับเงินสนับสนุนจากกรมพัฒนาชุมชน ในการสร้างศูนย์สาธิตการตลาดเป็นอาคารถาวร วงเงิน 300,000 บาท และสนับสนุนทุนหมุนเวียน 100,000 บาท

ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งสิ้น 151 ครัวเรือน ถือหุ้นครัวเรือนละ 500 บาท การดำเนินการของศูนย์สาธิตการตลาด นอกจากจะบรรลุลวัตถุประสงค์แล้ว ยังก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านต่างๆ เช่น เป็นสถานที่พูดคุยของสมาชิกเพื่อสนทนาปัญหาหรือส่งข่าวสารแลกเปลี่ยน สร้างความสนิทสนมคุ้นเคยให้กับชุมชน

กลุ่มออมทรัพย์

ก่อตั้งขึ้นเพื่อให้สมาชิกกู้ยืมเงินไปลงทุนในกิจการต่างๆของตนเอง รวมทั้งแก้ปัญหาในการไปติดต่อธนาคารของชุมชนเนื่องจากไม่สะดวกในการเดินทาง ดังนั้นจึงมีความคิดรวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านั้นด้วยตัวเอง จึงเป็นที่มาของการรวมกลุ่มออมทรัพย์ของหมู่บ้านหนองเล็งขึ้น

โดยเป็นการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านหนองเล็ง ตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ โดยสมาชิคนำเงินมาฝากกลุ่ม ซึ่งกำหนดฝากทุกเดือนเป็นสัจจะอย่างน้อยบ้านละ 20 บาท หากมีเงินเหลือจากการใช้จ่ายภายในครอบครัวของเดือนนั้นมาก ก็สามารถฝากเพิ่มเป็นกรณีพิเศษได้ คือเป็นการออมทรัพย์และระดมทุนของสมาชิกเพื่อให้สมาชิกได้กู้ยืมไปใช้ในการผลิต

ในกลุ่มมีคณะกรรมการบริหาร ระดมหุ้น พิจารณาเงินกู้ และปันผลกำไรแก่สมาชิก ปัจจุบันมีสมาชิก 160 คน กลุ่มสัจจะออมทรัพย์เน้นการออมทรัพย์ของสมาชิกและนำเงินที่ออมได้ไปบริการสมาชิกกู้ยืม เพื่อนำไปลงทุนอาชีพไม่กำหนดวงเงินแล้วแต่การพิจารณาของคณะกรรมการถึงความเหมาะสมจำเป็นของสมาชิกผู้กู้ยืม

ในอดีตในการลงทุนเพื่ออาชีพของสมาชิกมักจะขาดแหล่งเงินทุน หลังจากมีการตั้งกลุ่มขึ้นมาทำให้มีแหล่งเงินทุนให้กู้ยืมในอัตราดอกเบี้ยต่ำ ซึ่งทำให้สามารถดำเนินกิจการที่สร้างรายได้ให้กับตนเองและชุมชนเพิ่มขึ้น สมาชิกมีเงินออมเพื่อใช้จ่ายในการบรรเทาแก้ไขปัญหาการเจ็บป่วย ส่งผลให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

กลุ่มธนาคารโค - กระบือ

จากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในปัจจุบันทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ หันมาใช้เครื่องจักรแทนวัว ควาย ทำให้ชาวบ้านขาดปุ๋ยอินทรีย์ที่เป็นประโยชน์ต่อพื้นดินแล้วหันไปใช้ปุ๋ยเคมีเพิ่มขึ้น ซึ่งปุ๋ยเคมีนั้นก่อให้เกิดผลเสียต่อพื้นดิน เช่น ดินแข็งแห้งแตก ขาดธาตุอาหาร ทำให้ต้นทุนในการทำนาเพิ่มสูงขึ้น ดังนั้นชาวบ้านจึงเกิดความคิดที่จะหันกลับสู่การเกษตรระบบเดิม มีการใช้ปุ๋ยคอก จึงทำให้มีการเลี้ยงโค กระบือ ขึ้นมาใหม่ ซึ่งนอกจากจะได้ปุ๋ยคอกใส่नाแล้วยังทำให้มีรายได้จากการเลี้ยงโคและกระบืออีกด้วย

ในการเลี้ยงสัตว์รวมกลุ่มจะมีการดำเนินการในรูปแบบของคณะกรรมการเพื่อติดตามดูแล ตรวจสอบ ส่งเสริมและแก้ปัญหาของกลุ่ม มีการกำหนดรูปแบบการขยายกลุ่มคนเลี้ยงให้คนเลี้ยงยืมวัวจากกลุ่มเพศเมีย 1 ตัว ลูกตัวแรกให้กับคนเลี้ยง ลูกตัวที่สองส่งคืนกลุ่ม เมื่อหย่านมลูกตัวที่สามให้คนเลี้ยงคืนแม่พันธุ์ให้กลุ่ม

ในการเลี้ยงโค กระบือ ชาวบ้านได้มีสัตว์เลี้ยงของตนเองอยู่แล้วประมาณ 22 ครอบครัว ต่อมาทางราชการโดยกรมปศุสัตว์ ได้ส่งเสริมนำแม่วัวพันธุ์ดีมาสนับสนุนให้กลุ่มได้เลี้ยงและขยายพันธุ์เพิ่มขึ้นอีกจำนวน 70 ตัว ซึ่งปัจจุบันมีวัวทั้งหมดรวม 170 ตัว

ในการหวนกลับมาเพื่อเลี้ยงสัตว์ที่สร้างปุ๋ยให้กับชาวบ้าน ได้มีการพัฒนาเพื่อสร้างความรู้และวิธีการในการเลี้ยง รวมทั้งเป็นการคัดเลือกพันธุ์ บำรุงพันธุ์สัตว์ให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้น อีกทั้งรวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือและแก้ปัญหาต่างๆที่มี เช่น โรคสัตว์ หรือการหาแหล่งหญ้าอาหารสัตว์ร่วมกัน

ความเชื่อของสมาชิกในชุมชน

1. ความเชื่อเกี่ยวกับผี

ผีคืออำนาจเร้นลับที่สามารถกระทำหรือบันดาลให้มนุษย์เกิดมีอาการหรือได้พบกับเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง อาจเกิดอาการตามที่มนุษย์พอใจก็ได้ เช่นทำให้ตนเองและครอบครัวอยู่รอดปลอดภัย หรือบันดาลให้เกิดความทุกข์ร้อน ลำดับชั้นของผีตามความเชื่อสามารถจัดลำดับชั้นจากผีระดับสูงลงไปหาผีระดับต่ำได้ดังนี้

1.1 ผีฟ้าหรือผีแถน เป็นผีระดับสูงที่สามารถดลบันดาลให้เกิดผลต่อคนส่วนใหญ่หรือคนทั้งโลก เช่น ทำให้เกิดภาวะฝนแล้งหรือน้ำท่วม ทำให้เกิดโรคระบาด เป็นต้น

1.2 ผีที่เฝ้ารักษาเฉพาะที่ เช่น ผีป่าเฝ้ารักษาป่า ผีแม่น้ำ วังน้ำ รักษาวังน้ำและแม่น้ำ

1.3 ผีที่เฝ้ารักษาผู้คนในชุมชนหนึ่งๆ เช่น ผีเมหะศักดิ์หรือผีรักษาหลักบ้านหลักเมือง ผีปู่ตา เป็นผีบรรพบุรุษที่เฝ้ารักษาลูกหลานในหมู่บ้านหรือชุมชนหนึ่งๆ

1.4 ผีบ้านผีเรือน เป็นผีรักษาบ้านเรือนหรือครอบครัวหนึ่งๆ ในผีเรือนหลังหนึ่งๆ ยังมีผีรักษาเฉพาะแหล่งแยกย้ายกันออกไป เช่น ผีที่เฝ้ารักษาที่บันไดเรียกว่าผีบันไดบ้าน ผีก้อนเส้ารักษาครัวไฟ

1.5 ผีเฉพาะกิจ เช่น ผีตาแฮกรักษาอยู่ตามที่นา

หนึ่งในหมู่บ้านจะมีศาลเจ้าปู่หรือศาลปู่ตาประจำหมู่บ้าน เป็นสถานที่ซึ่งถูกสมมุติขึ้นว่าเป็นเรือนที่อยู่อาศัยของเจ้าปู่ ปู่ถูกเป็นบ้านเล็กๆ ไว้กลางป่าดอนปู่ตา และนอกจากนั้นแล้วยังมีศาลหลักบ้านหลักเมือง เป็นศูนย์รวมน้ำใจของคนในหมู่บ้าน เวลาจะเดินทางไกลก็จะไปบอกกล่าวขอพรให้เดินทางโดยสวัสดิภาพ เมื่อเดินทางกลับมาถึงก็จะไปบอกกล่าวอีกครั้งหนึ่ง หลักบ้านดำรงอยู่ในฐานะเป็นศูนย์รวมน้ำใจของคนในหมู่บ้าน

2. ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณบรรพบุรุษ

คนในท้องถิ่นส่วนใหญ่เชื่อว่าบรรพบุรุษที่ตายไปแล้วมีวิญญาณ วิญญาณเหล่านี้ อาจเที่ยวเตร่เร่ร่อน คอยสอดส่องดูแลลูกหลานอยู่ไม่ห่างจากลูกๆ หลานๆ บางครั้งก็จะลงโทษ

ลูกหลาน เมื่อไม่กระทำบางอย่างตามจารีตประเพณี ขณะเดียวกันก็จะช่วยอำนวยความสะดวกให้กับลูกหลานที่ประพฤติตามจารีตประเพณีอันดีงาม ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน กล่าวโดยสรุปคือ คอยควบคุมดูแลลูกหลาน ลงโทษหรือให้โทษเมื่อทำไม่ดี ให้คุณหรืออำนวยความสะดวกเมื่อกระทำดี

3. ความเชื่อในเรื่องของดวงชะตาชีวิต

แต่ละคนที่เกิดในวัน เดือน ปี ต่างกัน ย่อมมีชีวิตที่ต่างกัน ย่อมมีชีวิตที่แตกต่างกัน อำนาจของวัน เดือน ปี ฤกษ์ ยาม จึงมีความจำเป็นที่ทุกคนจะต้องใส่ใจสอบถามจากผู้ที่ได้ศึกษามาโดยเฉพาะ ดังนั้นก่อนจะทำอะไรต้องปรึกษาผู้ที่สามารถล่วงรู้ผลดีผลเสียที่จะเกิดขึ้น อันเกิดจากฤกษ์ยามที่จะประกอบพิธีกรรมนั้นๆ รวมทั้งดวงชะตาชีวิตของคนแต่ละคนด้วย

4. ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องขวัญหรือจิตวิญญาณ

ชาวอีสานโดยทั่วไปเข้าใจว่ามนุษย์นั้นเกิดมามีร่างกายและจิตวิญญาณผสมกัน อยู่ คนอีสานเรียกจิตวิญญาณว่า “ขวัญ” คนคือร่างกาย ขวัญคือจิตวิญญาณ บางครั้งขวัญอาจตกใจหนีไป หรือขวัญอาจไปเที่ยวเตร่เปิดเปิงไม่กลับมาอยู่กับเนื้อกับตัว บางครั้งขวัญอาจโดนภูตผีปีศาจจับตัวเอาไว้ ทำให้ตัวคนๆนั้นเกิดอาการผิดปกติ เจ็บป่วย อาจป่วยทางกายหรือทางใจ หรือเจ็บป่วยทั้งสองทางก็ได้

5. ความเชื่อในกฎแห่งกรรม

เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว และเชื่อว่าผลของกรรมเก่าทำให้มนุษย์เป็นอะไรก็ได้ สุดแต่กรรมที่ตนได้กระทำในอดีต

6. ความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเวทย์มนต์ภายนอก

เชื่อว่าปรากฏการณ์บางอย่างเกิดขึ้นเพราะมีอำนาจเวทย์มนต์ภายนอกที่ไม่ทราบว่าเป็นอำนาจเวทย์มนต์นั้นเป็นอะไรก็ได้ซึ่งไม่ใช่ผี

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร

จากการวิจัยของแมคเคลลาด์,แซฟฟี และแวกแมน (อ้างในสิริชัย วงศ์สาธิตศาสตร์ ,2532:48) พบว่ารูปแบบการสื่อสารแบบ Concept orientation ในครอบครัวเป็นการสื่อสารที่เด็กสามารถแสดงความคิดเห็นและโต้แย้งได้นั้น จะทำให้เด็กเปิดรับข่าวสารจากสื่อที่มีเนื้อหาสาระมากกว่าการเปิดรับข่าวสารที่มีเนื้อหาในด้านบันเทิง

ส่วนในด้านของผู้ปกครองนั้นเมสซาริส และ เคอร์ (อ้างในสิริชัย วงศ์สาธิตศาสตร์ ,2532:48) ได้ทำการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการแสดงความคิดเห็นของมารดาเกี่ยวกับรายการโทรทัศน์กับรูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวของบุคคล พบว่ารูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวแบบ Concept orientation นั้น มีความสัมพันธ์กับการที่แม่ใช้สื่อโทรทัศน์เปิดโอกาสที่จะให้ความรู้และข่าวสารแก่ลูก โดยคำพูดหรือคำสอนของแม่ที่มีต่อลูกเกี่ยวกับเรื่องราวที่เสนอโทรทัศน์ว่าเป็นเรื่องราวที่น่าเชื่อถือหรือต้องพิจารณาให้ดี ซึ่งตรงกันข้ามกับแบบเน้นสังคม Socio orientation ที่มุ่งสอนลูกว่าสิ่งที่เสนอทางโทรทัศน์นั้นดีหรือไม่ดีไปเลย

บุญณิกา วงศ์วานิช (2533) ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการสื่อสาร สภาพสังคม กับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของพัฒนากรในเขต จังหวัดนครราชสีมา พบว่ารูปแบบการสื่อสารสองทาง การสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของพัฒนากร

ปาริชาติ บุญญาวิวัฒน์(2533) ทำการประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงานพัฒนาสตรีในด้านความรู้ ทักษะ และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของสตรี พบว่าความถี่ของพฤติกรรมการสื่อสารระหว่างบุคคลเกี่ยวกับการดำเนินงาน ตามแผนงานพัฒนาสตรีมีความสัมพันธ์กับความรู้ ทักษะ และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของสตรี

นภดล วรรณาคม(2528) ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านการสื่อสารกับผลสัมฤทธิ์ของการรู้หนังสือ ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือแห่งชาติ ในอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร พบว่า ความบ่อยครั้งในการสื่อสารระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับผลสัมฤทธิ์ของการรู้หนังสือ และลักษณะการมีส่วนร่วมในการสื่อสารระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับผลสัมฤทธิ์ของการรู้หนังสือ

สุธีรา เฝ้าโกศสถิตย์(2536) ทำการศึกษาความคิดเห็นของคนเชื้อสายมอญเกี่ยวกับบทบาทของสื่อบุคคล สื่อประเพณี และสื่อมวลชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรม ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนมอญเกาะเกร็ด ปากลัดและบางกระบือ พบว่าสื่อที่มีบทบาททำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของคนเชื้อสายมอญมากที่สุดคือสื่อประเพณี สื่อบุคคล และสื่อมวลชนตามลำดับ

งานวิจัยเกี่ยวกับการสืบทอดวัฒนธรรม

จากการศึกษาของ ชูเกียรติ ลิสุวรรณ์ (2535) ซึ่งได้ศึกษาเรื่องระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นชนบทภาคเหนือ พบว่า ระบบการเรียนรู้ในท้องถิ่นที่สำคัญเริ่มถ่ายทอดกันในครอบครัว โดยใช้สื่อที่มีในชุมชน กระบวนการถ่ายทอดความรู้ใช้วิธีสอน และปฏิบัติจริงไปพร้อมกัน ผู้สอนคือผู้ใหญ่ในครอบครัวที่มีความรู้ หรือประสบการณ์ในเรื่องนั้นๆ ผู้เรียน คือลูกหลานหรือเครือญาติที่มีแรงจูงใจจากตัวอย่างความสำเร็จในอาชีพของคนในรุ่นก่อน การถ่ายทอดความรู้ในครอบครัวนี้จะเกิดขึ้นตลอดเวลา ผู้เรียนเมื่อชำนาญแล้วจะกลายเป็นผู้สอนคนรุ่นหลังๆต่อไป

วรวิทย์ องค์กรุทรักษา (2537) ศึกษากระบวนการถ่ายทอดศิลปะการปักผ้าของชาวเขาเผ่าเย้า บ้านแม่ซ้ายจังหวัดเชียงราย พบว่า กระบวนการสืบทอดการปักผ้าของชาวเย้าทำโดยมารดาสอนให้แก่บุตรสาว โดยใช้วิธีการสอนแบบปากเปล่า และการสาธิต ผู้เรียนใช้วิธีการสังเกตและฝึกประสบการณ์ด้วยตนเองจนเกิดความชำนาญ โดยไม่มีการจัดบันทึกเป็นหลักฐาน การถ่ายทอดจึงขึ้นอยู่กับความแม่นยำของผู้สอน และผู้เรียนในการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ (2540) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านในการสอนดนตรีพื้นบ้านของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสงขลา พบว่ากระบวนการถ่ายทอดความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านในการสอนดนตรีพื้นบ้านนั้น ถ่ายทอดความรู้โดยการบอกเล่าลักษณะ การอธิบาย แนะนำ โดยการสาธิตในลักษณะการแสดง การทำให้อู้ออกโดยการฝึกปฏิบัติในลักษณะ การให้นักเรียนฝึกใช้เครื่องดนตรี และถ่ายทอดความรู้โดยการให้เข้าร่วมแสดงในลักษณะการนำนักเรียนไปร่วมแสดงดนตรีพื้นบ้านในงานต่างๆ

ดวงกมล วรรณโนทัย(2540) ได้ศึกษาถึงบทบาทผู้นำและการผสมผสานทางวัฒนธรรม: ศึกษากรณีชุมชนกะเหรี่ยงในชุมชน พบว่าผู้นำทางศาสนาช่วยรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม

นงเยาว์ ปิฎกรัตน์ (2532) ได้ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน พบว่าพระสงฆ์ในจังหวัดสงขลามีบทบาทต่อการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านอยู่ในระดับปานกลาง

นิตราพร ทิพา(2539) ทำการวิเคราะห์เนื้อหาเพลงพื้นบ้านหมอลำเพื่อการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมเพื่อวิเคราะห์เนื้อหาของเพลงพื้นบ้านหมอลำที่สะท้อนถึงความเชื่อ ค่านิยมขนบธรรมเนียมประเพณี การดำเนินชีวิต และความรู้ต่างๆของชาวอีสาน พบว่าเนื้อหาเพลงพื้นบ้านหมอลำประกอบด้วยสาระต่างๆสามารถจัดกลุ่มหมวดหมู่เรียงจากมากไปหาน้อย คือการดำเนินชีวิต ค่านิยม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีและความรู้ต่างๆ

พวงทอง นิลยิ้ม(2537) ทำการศึกษารูปแบบของผู้ใหญ่ในครอบครัวในการถ่ายทอดวัฒนธรรมผ่านการเล่นและของเล่น เพื่อพัฒนาบุคลิกภาพเด็กปฐมวัย ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านเก่า อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี พบว่าผู้ใหญ่ในครอบครัวมีบทบาทสำคัญในการเลี้ยงดูอบรมสั่งสอน และถ่ายทอดวัฒนธรรมให้กับบุตรหลานของตน

ไฉไลฤดี เจริญภักดี(2538) ศึกษาการควบคุมทางสังคมในระดับครอบครัวชนบทภาคเหนือของไทย พบว่าวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านมีลักษณะคล้ายคลึงกัน การควบคุมทางสังคมในแต่ละครอบครัวจึงไม่แตกต่างกันมากนัก และมีการควบคุมกันในลักษณะที่เป็นทางการมากกว่าแบบเป็นทางการ โดยกลไกทางวัฒนธรรมถูกนำมาใช้มากที่สุด ตลอดจนมีการใช้การปรองดองกันเกือบทุกครอบครัว

ธนนท์ เศรษฐพันธ์ (2535) ศึกษาการใช้เรื่องเล่าผีปู่และย่าแสะ ศึกษากรณีชาวบ้านป่าจี้ พบว่าการใช้เรื่องเล่า ผู้เล่าเรื่องเล่ามีอายุมากกว่าผู้ฟัง พวกเขาเล่าด้วยปากโดยใช้ภาษาคำเมือง และเล่าเรื่องแบบเรื่องเล่าร้อยแก้ว ชาวบ้านใช้เรื่องเล่านี้อ้างถึงประวัติหรือตำนานของผีปู่และย่าแสะและพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่และย่าแสะ

งานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่ม

มนพิสุทธิ์ สวเนยะ(2536) ศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมในศูนย์ส่งเสริมวิสาหกิจประจำหมู่บ้านประสบผลสำเร็จ พบว่าปัจจัยภายในองค์กรที่สำคัญและมีผลโดยตรงต่อความสำเร็จของศูนย์มากที่สุดคือนำกรรมการศูนย์ การบริหารงานศูนย์ และกิจกรรมการพัฒนาของศูนย์ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยภายในชุมชนที่ถือเป็นปัจจัยเสริมอีกคือสถาบันหลักอื่นๆภายในชุมชน และการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่วนปัจจัยแฝงภายในชุมชนที่ส่งเสริมการดำเนินงานของศูนย์ให้เป็นอย่างดีอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพได้แก่ ความต้องการในการจัดตั้งศูนย์ของราษฎรและรูปแบบการดำเนินงานที่เป็นประชาธิปไตย นอกจากนี้ปัจจัยภายในดังกล่าวยังพบข้อมูลที่สำคัญคือ เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ประจำจังหวัดเป็นปัจจัยภายนอกชุมชนอีกประการหนึ่งที่สำคัญต่อการส่งเสริมและผลักดันให้ศูนย์ประสบผลสำเร็จ

นพคุณ ดิสุคนธ์ (2537) ศึกษาความเป็นปึกแผ่นในครอบครัวของผู้สูงอายุ พบว่าปัจจัยด้านการให้และรับความช่วยเหลือของผู้สูงอายุ สามารถบ่งบอกขนาดความสัมพันธ์ของความเป็นปึกแผ่นในครอบครัวได้ร้อยละ 53.03

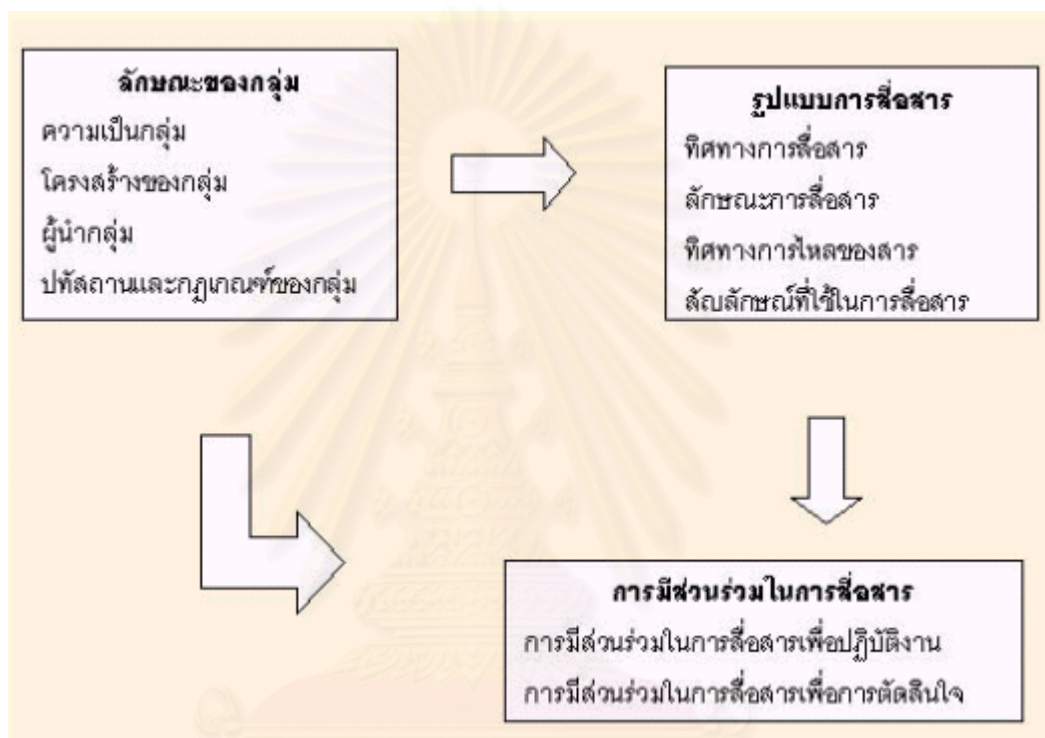
งานวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ชุษณา ก้อนจันทะ (2536) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของสมาชิกนิคมสร้างตนเองในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามความจำเป็นพื้นฐานด้านที่อยู่อาศัย พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามความจำเป็นพื้นฐานด้านที่อยู่อาศัยคือ อายุ ความรู้ในเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามความจำเป็นพื้นฐาน ลักษณะภาวะผู้นำ ความคาดหวังในผลประโยชน์ที่ได้รับ และการติดต่อกับเจ้าหน้าที่

วรรณิการ์ ภูมิวงศ์พิทักษ์(2539) ได้ศึกษาปัญหาอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการครอบครัวและชุมชนพัฒนา พบว่าปัจจัยด้านสังคมกับการมีส่วนร่วมของประชาชนคือ ความต้องการเป็นกลุ่มพวก การได้รับการชักจูงจากเพื่อนบ้าน

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของผู้วิจัยจึงได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยเพื่อใช้ในการศึกษาการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนชนบทดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่องการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนชนบท มีขั้นตอนและรายละเอียดของระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย
2. ขั้นตอนในการทำวิจัย
3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
4. กลุ่มเป้าหมาย
5. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล
6. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล
7. การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล

รูปแบบการวิจัย

การศึกษาเรื่องการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนชนบทเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เนื่องจากการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนชนบทนั้น มีความเกี่ยวเนื่องและสัมพันธ์กับส่วนอื่นๆในสังคมอย่างสลับซับซ้อน ดังนั้นเพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายและครอบคลุมทุกส่วนทั้งหมด ผู้วิจัยจึงได้เลือกวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แนวลึกเป็นหลัก

ขั้นตอนในการทำวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งวิธีการดำเนินการวิจัยออกเป็น 3 ส่วนคือ

1. การค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary Research) เพื่อให้ทราบความเป็นมาของกิจกรรมต่างๆ และวัตถุประสงค์ของประเพณีบุญบั้งไฟ รวมทั้งรูปแบบการสื่อสารในลักษณะต่างๆ ปัจจุบันที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารของประชาชน ซึ่งเป็นการค้นคว้าจาก

เอกสารชั้นรอง (secondary data) เช่น หนังสือเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ หนังสือวิชาการและวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วม

2. การเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย (Field Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน ลักษณะของกลุ่มแต่ละระดับในชุมชน รูปแบบการสื่อสาร การมีส่วนร่วมในการสื่อสาร รวมทั้งปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีของสมาชิกในชุมชน

3. การบันทึกข้อมูล ในการวิจัยภาคสนามผู้วิจัยมีแนวคำถามในการสัมภาษณ์ โดยในขณะที่สัมภาษณ์จะทำการบันทึกข้อมูลในสมุดบันทึก ประกอบกับใช้เครื่องบันทึกเสียงช่วยในการบันทึกข้อมูล จากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในแต่ละวันมาทำการสรุปและจัดหมวดหมู่ของคำตอบตามแนวทางที่ได้ตั้งไว้

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

1. การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) โดยเป็นการพูดคุยตามโอกาสและความเหมาะสม ซึ่งผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์ประเภทนี้ในช่วงของการสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มเป้าหมาย และการเก็บข้อมูลทั่วไป

2. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth Interview) โดยเป็นการสัมภาษณ์โดยที่ผู้วิจัยจะมีแนวคำถาม (Interview guide) เพื่อเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนและตรงตามที่ต้องการศึกษา

กลุ่มเป้าหมาย

จากกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้มีการแบ่งกลุ่มเป้าหมายเพื่อเก็บข้อมูลดังนี้

1. กลุ่มผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ ครู สมาชิกอบต. จำนวน 4 คน เพื่อทราบข้อมูลทั่วไปของชุมชน การแบ่งหน้าที่ในการจัดเตรียมประเพณีบุญบั้งไฟ รวมทั้งการเข้าร่วมกิจกรรมของคนในชุมชน

2. ครอบครัวของสมาชิกในชุมชน แบ่งเป็น

- ครอบครัวยุทธศาสตร์ของสมาชิกในชุมชนที่มีบทบาทเป็นผู้นำคุ้มจำนวนคุ้มละ 2 ครอบครัวยุทธศาสตร์ รวม 16 ครอบครัวยุทธศาสตร์

- ครอบครัวยุทธศาสตร์ของสมาชิกในชุมชนที่มีบทบาทสำคัญในการจัดเตรียมประเพณีบุญบั้งไฟของคุ้ม จำนวนคุ้มละ 1 ครอบครัวยุทธศาสตร์ รวม 8 ครอบครัวยุทธศาสตร์

- ครอบครัวยุทธศาสตร์ของสมาชิกในชุมชนที่มีบทบาทเป็นสมาชิกทั่วไป จำนวนคุ้มละ 2 ครอบครัวยุทธศาสตร์ รวม 16 ครอบครัวยุทธศาสตร์

โดยครอบครัวยุทธศาสตร์เหล่านี้จะต้องมีบุตรหลานในครอบครัวยุทธศาสตร์ที่มีอายุตั้งแต่ 15 – 25 ปี เนื่องจากเป็นช่วงอายุที่สามารถสื่อสารกับสมาชิกในครอบครัวยุทธศาสตร์เพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟได้ และยังคงอาศัยอยู่ภายในชุมชน

การเลือกกลุ่มเป้าหมายที่เป็นครอบครัวยุทธศาสตร์นี้จะทำการสุ่มโดยการจับสลากจากครอบครัวยุทธศาสตร์ที่มีคุณสมบัติดังกล่าว ส่วนการเลือกกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้นำชุมชนนั้นจะเลือกแบบเฉพาะเจาะจง

ซึ่งกลุ่มเป้าหมายที่เลือกมาศึกษาครั้งนี้มีจำนวนทั้งสิ้น 40 ครอบครัวยุทธศาสตร์ และ รวมกับกลุ่มผู้นำชุมชน จำนวนทั้งสิ้น 4 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

1. ตัวผู้วิจัย ซึ่งเป็นผู้รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยตนเอง
2. เทปบันทึกเสียง

3. กล้องถ่ายรูป

4. แบบบันทึกภาคสนาม

5. แนวคำถามสำหรับสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีแนวคำถาม 2 ชุดคือ

- คำถามสำหรับผู้นำชุมชนบ้านหนองเล็ง

- คำถามสำหรับสมาชิกของครอบครัวยุทธศาสตร์ชุมชนบ้านหนองเล็ง

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

เพื่อให้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มีความเป็นจริงและน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยจึงปฏิบัติ ดังนี้

1. ก่อนเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้สร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้เกิดความคุ้นเคยและรู้สึกเป็นกันเอง โดยการแนะนำตัวและพูดคุยเรื่องทั่วไปกับกลุ่มเป้าหมาย พร้อมทั้งบอกถึงจุดประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อที่กลุ่มเป้าหมายจะได้ให้ความไว้วางใจผู้วิจัย และให้ข้อมูลตรงกับความเป็นจริงไม่ปิดบัง ซึ่งจะทำให้ข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลที่ครบถ้วนและมีความน่าเชื่อถือ

2. ในแต่ละวันหลังจากที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลในภาคสนามแล้ว ผู้วิจัยต้องจดบันทึกภาคสนามทุกครั้ง เพื่อที่จะได้ไม่ลืมข้อมูลที่ได้ใน การเก็บข้อมูลแต่ละครั้ง

3. ผู้วิจัยยืนยันความเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยการให้บุคคลที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่ศึกษาตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง โดยการอ่านข้อมูลดังกล่าว พร้อมให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ทักท้วงหรือยอมรับข้อมูลที่นำเสนอ ซึ่งการตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยวิธีนี้ ผู้วิจัยใช้กับข้อมูลเบื้องต้นและข้อมูลส่วนที่ผู้วิจัยได้ตีความแล้ว

การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จะถูกนำมาบันทึกในลักษณะบรรยาย เพื่อนำมาวิเคราะห์ให้เห็นถึงรูปแบบการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนชนบท และปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารของสมาชิกในการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนชนบท ซึ่งการวิเคราะห์จะใช้วิธีการดังนี้

1. การวิเคราะห์โดยจำแนกข้อมูล (typological analysis) คือการจำแนกข้อมูลเป็นชนิดๆ ซึ่งหลังจากที่ได้ข้อมูลมาแล้ว ผู้วิจัยจะทำการจัดแบ่งชนิดข้อมูลเป็นหัวข้อตามความเหมาะสม แล้วจะพิจารณาความสัมพันธ์ของข้อมูลชนิดต่างๆที่แบ่งไว้ เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์เปรียบเทียบแบบอุปนัย

2. การวิเคราะห์เปรียบเทียบแบบอุปนัย (induction analysis) เป็นวิธีตีความสร้างข้อสรุปจากปรากฏการณ์ที่เป็นรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น โดยนำข้อมูลที่ได้มาสร้างข้อสรุปเชิงนามธรรม

3. ส่วนการนำเสนอข้อมูลนั้นผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลเบื้องต้นอย่างละเอียดด้วยวิธีพรรณนาที่เรียกว่า ชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) โดยการเสนอข้อมูลของชุมชนที่ศึกษาอย่างละเอียดชัดเจน เพื่อนำข้อมูลเหล่านี้มาเชื่อมโยงกับปัญหาของการวิจัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์

จากการวิจัยเรื่อง“รูปแบบการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนชนบท” โดยศึกษาในพื้นที่ บ้านหนองเล็ง ตำบลแคนน้อย อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร พบผลการวิจัย ซึ่งนำมาเสนอในหัวข้อดังนี้

1. ลักษณะของกลุ่มในชุมชน
2. รูปแบบการสื่อสารในการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟ
3. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟ
4. ปัจจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟ

1. ลักษณะของกลุ่มในชุมชน

จากผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า ชุมชนสามารถแบ่งเป็นกลุ่มตามลักษณะการปกครองได้ 3 ประเภทคือ หมู่บ้าน คุ้มบ้าน และครอบครัว โดยแต่ละกลุ่มผู้วิจัยได้นำลักษณะของกลุ่มที่ส่งผลต่อการสื่อสารมาใช้เป็นกรอบในการวิจัย 4 ประการด้วยกันคือ

1. ความเป็นกลุ่ม
2. โครงสร้างของกลุ่ม
3. ผู้นำกลุ่ม
4. กฎเกณฑ์และปทัสถานของกลุ่ม

ซึ่งผู้วิจัยพบลักษณะของกลุ่มระดับต่างๆในชุมชนจากกรอบการวิจัย โดยมีผลการวิจัยดังนี้

1.1 หมู่บ้าน

● ความเป็นกลุ่ม

บ้านหนองเล็งมีเขตการปกครอง 1 หมู่บ้านคือหมู่ที่ 3 ตำบลแคนน้อย อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร โดยกลุ่มมีความเด่นชัด เนื่องจากมีอาณาเขตของกลุ่มชัดเจน มีคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้จัดระบบการบริหารงานการปกครอง โดยได้แบ่งการปกครองออกเป็นคุ้ม เพื่อสะดวกแก่การปกครองและการพัฒนาชุมชน

ภายในหมู่บ้านได้จัดให้มีการประชุมสมาชิกเป็นประจำทุกเดือน เพื่อแจ้งข่าวสารต่างๆ ให้สมาชิกในกลุ่มได้ทราบ รวมทั้งปรึกษาหารือกันในเรื่องต่างๆ ในการประชุมแต่ละครั้งมีกฎเกณฑ์คือ แต่ละครอบครัวจะต้องส่งตัวแทนอย่างน้อย 1 คนมาเข้าร่วมประชุม ด้วยเหตุนี้จึงทำให้สมาชิกในกลุ่มต่างได้รับทราบเรื่องต่างๆ รวมทั้งร่วมแสดงความคิดเห็นและลงมติเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับกลุ่ม

“เวลาเข้าประชุมก็ได้รู้เรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับหมู่บ้านเช่นการเตรียมรับผ้าป่า หรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับที่ทางอำเภอหรือจังหวัดบอกมา บางเรื่องก็ต้องทำการปรึกษากันเพื่อที่จะหาข้อตกลงในที่ประชุม”

- ผู้นำคุ้ม -

ซึ่งผู้ที่เป็นตัวแทนมักเป็นพ่อหรือแม่ ส่วนบุตรหลานนั้นไม่ค่อยเข้าร่วมประชุม เนื่องจากต้องทำการบ้าน หรือทำงานอื่นๆ ที่พ่อแม่มอบหมายให้ทำ แต่อย่างไรก็ตามวัยรุ่นในหมู่บ้านก็ได้มีการรวมกันเป็นกลุ่มเยาวชน ซึ่งถ้าหากในการเรียกประชุมผู้ใหญ่บ้านได้ระบุว่ากลุ่มเยาวชนจะต้องเข้าร่วมประชุม เยาวชนต่างก็เข้าร่วมอย่างพร้อมเพรียงกัน เนื่องจากต่างมีความผูกพันกับกลุ่มของตน เพราะนอกจากจะเกิดจากการเข้าร่วมกิจกรรมแล้ว ยังเกิดจากการที่สมาชิกในกลุ่มเป็นเพื่อนเล่นกัน

“เยาวชนถ้าเรียกเขาก็มานะ แต่ต้องเรียกถึงจะมา ต้องให้ผู้ใหญ่(บ้าน) ระบุผ่านหอกระจายข่าว ถ้าไม่ระบุไม่ค่อยมา”

- ผู้นำคุ้ม -

“เวลามาประชุมก็จะเจอเพื่อน ก็คุยกันสนุกสนาน”

- เยาวชนในครอบครัวผู้นำประเพณี -

**ด้วยเหตุนี้จึงทำให้สมาชิกในหมู่บ้านทั้งผู้ใหญ่และเยาวชน ต่างรู้สึกประทับใจ
ชอบกับกลุ่ม เนื่องจากต่างมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มด้วยกันทั้งสิ้น**

● โครงสร้างของกลุ่ม

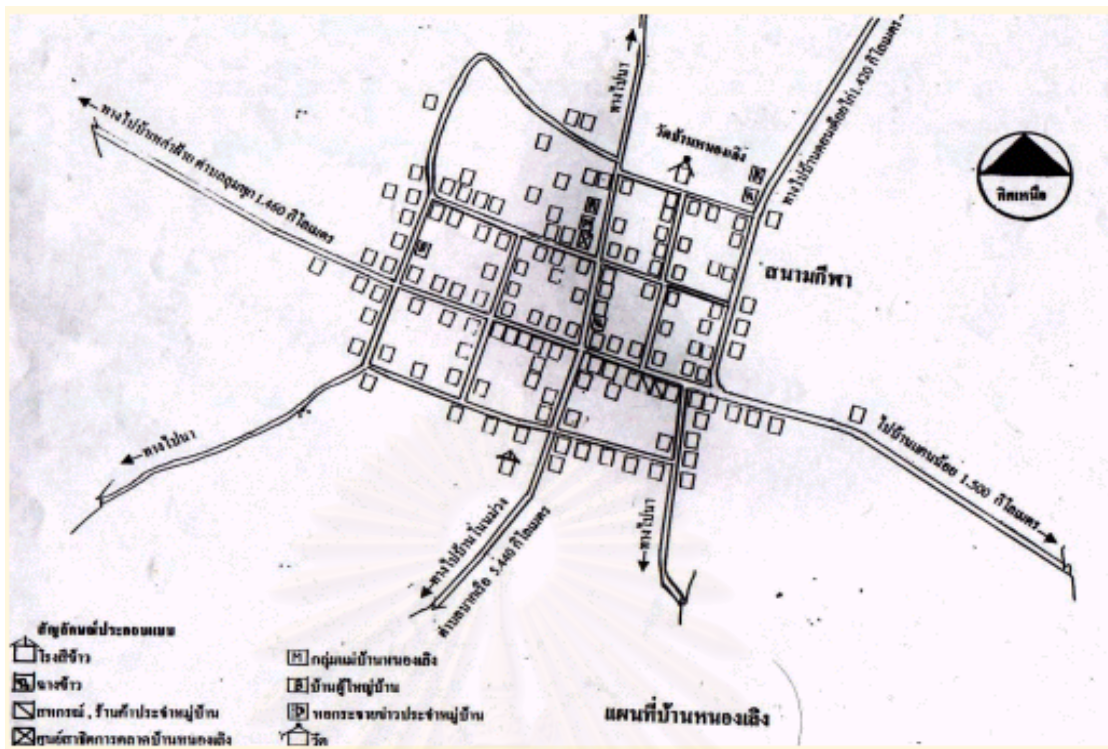
การปกครองในหมู่บ้านนั้นมีคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้จัดระบบการบริหารงาน โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวหน้าหมู่บ้าน และมีหัวหน้าคุ้มดูแลรับผิดชอบในส่วนที่เกี่ยวกับคุ้มของตน ผู้ใหญ่บ้าน หัวหน้าคุ้ม และคณะกรรมการหมู่บ้านจะทำการประชุมปรึกษาหารือในเรื่องที่เกี่ยวกับนโยบาย รวมทั้งเรื่องต่างๆที่เกี่ยวกับหมู่บ้านเป็นประจำ

นอกจากจะแบ่งการปกครองออกเป็นคุ้มแล้ว บ้านหนองเล็งยังจัดให้มีการรวมกลุ่มชาวบ้านเพื่อการประกอบอาชีพและสร้างรายได้เสริม โดยกลุ่มเหล่านี้เกิดจากการสนับสนุนจากทางราชการ ซึ่งชาวบ้านสามารถเข้ากลุ่มตามความถนัดและสนใจ รายได้ของกลุ่มส่วนหนึ่งจะเฉลี่ยคืนแก่สมาชิก อีกส่วนหนึ่งเก็บไว้เป็นกองกลางเพื่อให้สมาชิกได้กู้ยืมในอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำ ซึ่งสมาชิกที่เข้าร่วมกลุ่มจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ โดยในการทำงานสมาชิกจะทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในกลุ่ม จึงทำให้สมาชิกมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ซึ่งสมาชิกในกลุ่มเหล่านี้ส่วนมากจะเป็นวัยกลางคน

“ในกลุ่มก็ช่วยเหลือกันทำงาน แต่ก่อนบางคนที่บ้านอยู่ไกลกัน ก็รู้จักกันนะแต่ไม่ได้รู้สึกคุ้นเคยเหมือนตอนนี้”

- ผู้มีบทบาทเป็นสมาชิกในคุ้มบ้าน -

ส่วนวัยรุ่นมักไม่ได้เข้าร่วมกลุ่มเหล่านี้ แต่จะรวมกลุ่มเป็นกลุ่มเยาวชนบ้านหนองเล็งขึ้น เพื่อช่วยเหลืองานต่างๆของหมู่บ้านให้แล้วเสร็จไปด้วยดี โดยการรวมกลุ่มของเยาวชนเกิดจากการได้มีการจัดตั้งกลุ่มเยาวชนให้เยาวชนในหมู่บ้านได้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อทำประโยชน์ให้ชุมชน จากนั้นเยาวชนในหมู่บ้านก็เกิดการรวมกลุ่มกันต่อมาเรื่อยๆ โดยมีความรู้สึกที่ว่าตนเป็นสมาชิกของกลุ่มเหมือนกับรุ่นพี่และเพื่อนที่เติบโตมารุ่นราวคราวเดียวกันในชุมชน

ภาพที่ 1 แผนที่หมู่บ้านหนองเล็ง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 2 สภาพภายในหมู่บ้าน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 3 กลุ่มอาชีพในหมู่บ้าน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนกับวัด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

“เยาวชนที่บ้านหนองเล็งจะรู้สึกว่าคุณเองเป็นสมาชิกของกลุ่มโดยไม่ต้องสมัคร เป็นสมาชิก แต่จะรู้สึกเป็นสมาชิกตามรุ่นพี่ในหมู่บ้าน มีงานอะไรก็ช่วยทำ อย่างวันนี้ก็ต้องไป อยู่เวรยามตอน 3 ทุ่มถึงเที่ยงคืน”

- เยาวชนในครอบครัวผู้นำคุ้ม -

ดังนั้นภายในกลุ่มหมู่บ้านจึงมีกลุ่มขนาดเล็กหลายลักษณะ ซึ่งแล้วแต่จะแบ่ง โดยใช้เกณฑ์ใดเป็นตัวแบ่ง หากแบ่งตามการปกครองก็จะได้กลุ่มหมู่บ้าน และหากแบ่งตามการ เข้าร่วมกิจกรรมก็จะได้กลุ่มกิจกรรมหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มแม่บ้านหนองเล็ง หรือกลุ่มเยาวชนบ้าน หนองเล็ง

ซึ่งจากการสนทนาและการร่วมมือกันทำกิจกรรมในกลุ่มต่างๆ ทำให้ สมาชิกต่างมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน และความสัมพันธ์เหล่านี้ได้ส่งผลมายังกลุ่มหมู่บ้านด้วย

● ผู้นำ

ผู้นำของหมู่บ้านคือผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ที่ได้นำชาวบ้านพัฒนาหมู่บ้านในทุกด้าน และประสบผลสำเร็จในการพัฒนา เมื่อพ.ศ. 2537 ทางราชการได้คัดเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้านดีเด่น ในระดับจังหวัดและได้รับรางวัลแหวนทองคำ

ด้วยเหตุที่ผู้ใหญ่บ้านได้ทำให้หมู่บ้านพัฒนาขึ้น จึงทำให้ชาวบ้านให้ความเชื่อถือ และพร้อมจะทำตามในสิ่งที่ผู้ใหญ่บ้านขอความร่วมมือ เพราะเชื่อว่าผู้ใหญ่บ้านสามารถที่จะทำ ให้หมู่บ้านพัฒนาได้

“ผู้ใหญ่(บ้าน)แกเก่ง พัฒนาหมู่บ้านมาได้ถึงขนาดนี้ เดี่ยวนี้พอแก่ให้ทำอะไร ก็ให้ความร่วมมือแก่”

- สมาชิกในคุ้มบ้าน -

ในการประชุมเรื่องต่างๆในหมู่บ้านนั้นผู้ใหญ่บ้านจะเปิดโอกาสให้ชาวบ้านแสดง ความคิดเห็นอย่างเต็มที่ จากนั้นก็จะตัดสินใจโดยใช้มติของที่ประชุม และเป็นที่ยึดถือกันว่าเมื่อ มติออกมาเช่นไร ทุกคนจะต้องปฏิบัติตาม

“เวลาประชุมก็เปิดโอกาสให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ ไม่มีใครผิดใครถูก ขอให้พูดเถอะ แล้วมันจะมีมติตัดสินเอง”

- ผู้ใหญ่บ้าน -

จากการวิจัยจึงพบว่าผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตย (Democratic Leadership) คือมีส่วนร่วมสนับสนุนและช่วยเหลือกลุ่มในการกำหนดนโยบายต่างๆ ซึ่งเป็นผลดีในการเสริมสร้างความร่วมมือร่วมใจภายในกลุ่ม ทั้งก่อให้เกิดทางเลือกต่างๆ ได้กว้างขวาง

● ปทัสถานและกฎเกณฑ์ของกลุ่ม

ชาวบ้านหนองเล็งมีความเห็นตรงกันว่า การที่หมู่บ้านพัฒนามาได้ถึงในระดับนี้ ส่วนหนึ่งมาจากการร่วมมือร่วมใจกันทำงานของสมาชิกในหมู่บ้าน

“บ้านนี้แปลกกว่าบ้านอื่น ที่พอมีงานอะไรก็ช่วยกันอย่างดี มีความสามัคคีกันเป็นอย่างนี้ทุกงานนะ”

- สมาชิกในคุ้ม -

ความร่วมมือร่วมใจนั้นเริ่มจากการปฏิบัติตามมติของที่ประชุม ซึ่งชาวบ้านเป็นผู้นำเสนอและลงมติตัดสินเอง หลังจากนั้นชาวบ้านก็จะเริ่มปฏิบัติตามและต่างก็กระตุ้นซึ่งกันและกันให้ปฏิบัติตามด้วย

“ตอนนั้นตกลงกันว่าแต่ละคนจะต้องดูแลหน้าบ้านของตัวเองให้สวยงาม แม้ก็ทำตามนะ แต่ก็มีบางคนที่ไม่ทำ แม้ก็ไปบอกว่าไม่อายคนอื่นหรือ หน้าบ้านไม่สวย แกรมยกบ้านตัวเองเป็นตัวอย่างอีก(หัวเราะ) เขาก็ทำตาม ก็ทำแบบนี้แหละหมู่บ้านมันถึงสวยงามเป็นระเบียบ ประทศก็ได้รางวัล”

- สมาชิกในคุ้ม -

ส่วนปทัสถานที่เกี่ยวข้องกับประเพณีบุญบั้งไฟพบว่า สมาชิกในชุมชนให้ความสำคัญกับประเพณีบุญบั้งไฟแตกต่างกันไป โดยสมาชิกวัยกลางคนขึ้นไปมองว่าประเพณีบุญบั้งไฟเป็นประเพณีที่ทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ส่วนเยาวชนต่างให้ความสำคัญในแง่ของความ

สนุกสนาน แต่สิ่งที่สมาชิกในชุมชนต่างให้ความสำคัญกับประเพณีบุญบั้งไฟเหมือนกันคือการเป็นประเพณีที่ญาติพี่น้องจากต่างถิ่นจะได้มาพร้อมหน้ากัน

เมื่อนำปทัสสถานเกี่ยวกับการทำงานและประเพณีบุญบั้งไฟมารวมกัน จึงทำให้สมาชิกในชุมชนต่างร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆทั้งการวางแผน เตรียมงาน และปฏิบัติ รวมทั้งชักชวนสมาชิกในกลุ่มให้เข้าร่วมเพื่อให้งานประเพณีที่สมาชิกให้ความสำคัญสำเร็จไปด้วยดี

1.2 คุ่มบ้าน

● ความเป็นกลุ่ม

บ้านหนองเล็งได้แบ่งการปกครองเป็น 8 คุ่มคือ คุ่มรุ่งสีทอง คุ่มไทยรุ่งเรือง คุ่มก้าวหน้าสามัคคี คุ่มกลางสร้างสรรค์ คุ่มใหญ่พัฒนา คุ่มรุ่งรวงทอง คุ่มร่วมใจสามัคคี คุ่มยินดีพัฒนา แต่ละคุ่มมีบริเวณที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งจะใช้ถนนภายในหมู่บ้านและหลังคาเรือนเป็นเครื่องกำหนดอาณาเขตของคุ่ม ซึ่งเมื่อใช้สิ่งนี้เป็นเกณฑ์ในการแบ่งกลุ่ม จึงทำให้ลักษณะทางประชากรของสมาชิกยังคงมีปะปนกันไปในแต่ละคุ่ม ทั้งการศึกษา อาชีพ รายได้ ฯลฯ **ซึ่งทำให้ในแต่ละคุ่มบ้านมีลักษณะทางประชากรที่คล้ายกัน**

โอกาสที่สมาชิกจะได้รวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ นั่นคือการประชุมคุ่ม ซึ่งเป็นการประชุมที่เกี่ยวข้องมาจากการประชุมหมู่บ้าน ในกรณีที่มีการมอบหมายให้สมาชิกแต่ละคุ่มรับผิดชอบ การประชุมคุ่มนี้จะจัดขึ้นที่บ้านหัวหน้าคุ่ม ถึงแม้ว่าการประชุมคุ่มจะไม่มีกำหนดกฎเกณฑ์ในการเข้าร่วมประชุมเช่นการประชุมหมู่บ้าน แต่สมาชิกก็มาประชุมพร้อมหน้ากัน ด้วยสาเหตุที่ต้องการเสนอความคิดเห็นของตนเพราะเป็นเรื่องใกล้ตัว และการที่ถูกเพื่อนบ้านชักชวนให้เข้าร่วม

“ต้องไปประชุมมติออกมาเราไม่ได้แสดงความคิดเห็นจะได้ทำอะไรไม่รู้”

-ผู้นำคุ่ม-

“ถึงเวลาก็ตอนกันไปแล้ว ไปประชุม”

- สมาชิกในคุ่มบ้าน -

การที่มีคณะกรรมการบริหารและการร่วมกิจกรรมของสมาชิกในคุ้มบ้าน ทำให้ลักษณะของคุ้มมีความชัดเจนขึ้น เพราะเพียงอาณาเขตของคุ้มบ้านไม่เพียงพอที่จะสร้างความเป็นกลุ่มให้กับสมาชิก เนื่องจากคุ้มแต่ละคุ้มต่างมีอาณาเขตที่ติดกัน

● โครงสร้างของกลุ่ม

คุ้มบ้านทุกคุ้มจะมีประธานกรรมการคุ้ม คณะกรรมการคุ้มจำนวน 7 คน โดยยึดกฎเกณฑ์ในการปกครองคุ้มเช่นเดียวกับในหมู่บ้าน ถ้าหากเกิดปัญหาในคุ้มคณะกรรมการคุ้มจะเป็นผู้วินิจฉัยแก้ปัญหา ถ้าหากเกินความสามารถที่จะแก้ไขจึงจะมอบให้คณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้วินิจฉัย แก้ปัญหานั้น

การแบ่งเป็นคุ้มนั้นเพื่อความสะดวกในการพัฒนาหมู่บ้าน เพราะเมื่อแบ่งเป็นคุ้มโดยแต่ละคุ้มจะมีหัวหน้าคุ้มคอยช่วยเหลือ ดูแลสมาชิกของตนได้อย่างทั่วถึง

ภายในคุ้มแต่ละคุ้มนั้นประกอบด้วยครอบครัวต่างๆที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน จากการสังเกตลักษณะการสร้างรั้วบ้านของครอบครัวที่ติดถนนสายหลักในหมู่บ้านซึ่งเปรียบเป็นเส้นแบ่งอาณาเขตของแต่ละคุ้มนั้น ล้วนแล้วแต่เป็นรั้วที่คงทนถาวรเนื่องมาจากการส่งหมู่บ้านเข้าประกวด แต่ภายในบริเวณคุ้มนั้นรั้วบ้านของแต่ละครอบครัวล้วนเป็นรั้วไม้ระแนงธรรมดาหรือมีเช่นนั้นก็จะไม่มีรั้ว จึงทำให้สมาชิกในคุ้มมีโอกาสพบปะกันหลังจากเสร็จภาระกิจในแต่ละวันได้อย่างสะดวก

“บ้านใกล้ๆตอนเย็นก็เดินมาคุยกัน”

“ตะโกนคุยกันข้ามบ้านบ่อยไป”

- สมาชิกในคุ้มบ้าน-

จากการที่มีลักษณะที่คล้ายกันและมีการสื่อสารกันบ่อยครั้งจึงทำให้สมาชิกภายในกลุ่มมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และสามารถรับรู้เรื่องราวต่างๆของกลุ่มได้โดยง่ายจากการสนทนานั้น

● ผู้นำ

ผู้นำกลุ่มคือหัวหน้าคุ้มซึ่งมาจากการเลือกตั้ง โดยส่วนใหญ่เมื่อครบวาระแล้วยังคงได้รับการรับเลือกให้ดำรงตำแหน่งต่อไปจนกว่าจะชราไม่สามารถทำงานได้ ผู้นำที่ได้รับการ

ภาพที่ 5 สภาพภายในค้มนบ้าน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 6 การพบปะของสมาชิกในคุ้มบ้าน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เลือกกลับมา ต่างเป็นที่ยอมรับของสมาชิกว่าเป็นผู้ที่ทำงานเก่ง สามารถนำสมาชิกปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายจากมติของหมู่บ้านและสามารถเป็นที่ปรึกษาให้กับสมาชิกในกลุ่มได้

“ครบวาระเราก็ยังให้คนเดิมเป็นอยู่เพราะทำงานดี”

“ใครทำงานดีก็ได้เป็นจนแก่ทำงานไม่ได้ (หัวเราะ) คู่ม่ออื่นก็เป็นอย่างนี้นะ”

- สมาชิกในคุ้มบ้าน -

เมื่อมีงานที่คุ้มได้รับผิดชอบ หัวหน้าคุ้มจะทำการประชุมเพื่อขอความคิดเห็นจากสมาชิก เมื่อได้มติของที่ประชุมออกมา หัวหน้าคุ้มมีบทบาทในการเป็นที่ปรึกษาและร่วมทำงานกับชาวคุ้มอย่างใกล้ชิด ซึ่งการร่วมทำงานกับสมาชิกนอกจากจะได้ช่วยเหลือในการทำงานแล้ว ยังสามารถที่จะควบคุมการทำงานของสมาชิกได้อีกด้วย

“บางที่พอประชุมที่ศาลากลางบ้าน(ที่ประชุมหมู่บ้าน) แล้วผู้ใหญ่บอกว่าแต่ละคุ้มมีงานที่ต้องทำก็จะมาประชุมกันที่บ้านพ่อนี้แหละ ก็มาคุยกันช่วยกันคิดว่าจะทำอย่างไร”

- ผู้นำคุ้มบ้าน -

“เวลาทำงานของคุ้มแก่(ผู้นำคุ้ม)ก็ทำงานกับเรา บางที่ไม่ค่อยเห็นใครมาช่วย เวลาเจอแก่ก็ชวน ถ้าว่างก็มานะ”

- ผู้นำประเพณี -

ดังนั้นผู้นำคุ้มจึงมีลักษณะในการเป็นผู้นำคล้ายกับผู้ใหญ่บ้านคือ เป็นผู้นำแบบประชาธิปไตย (Democratic Leadership) โดยมีส่วนร่วมสนับสนุนและช่วยเหลือกลุ่มในการกำหนดนโยบายต่างๆ ซึ่งเป็นผลดีในการเสริมสร้างความร่วมมือร่วมใจภายในกลุ่ม ทั้งก่อให้เกิดทางเลือกต่างๆได้กว้างขวาง

● ปทัสถานและกฎเกณฑ์ของกลุ่ม

ภายในคุ้มต่างให้ความสำคัญกับการร่วมมือร่วมใจกันในการทำงาน เนื่องจากสมาชิกมีความรู้สึกที่สมาชิกในคุ้มนั้นมีจำนวนน้อย หากไม่ช่วยกันทำงาน งานที่ได้รับมอบหมายก็จะไม่สำเร็จ สมาชิกแต่ละคนจะต้องรับผิดชอบในส่วนของตน

“ทุกคนมีหน้าที่หมดแหละ คนมีน้อยถ้าไม่ช่วยกันงานก็ไม่เสร็จ”

- สมาชิกคุ้มบ้าน -

สมาชิกในคุ้มจะปฏิบัติตามมติที่ได้ตกลงกันไว้ในที่ประชุมอย่างเคร่งครัด รวมทั้งสมาชิกจะทำการกระตุ้นสมาชิกคนอื่นให้ปฏิบัติตามนั้นอยู่เสมอ ด้วยการชักชวนให้ปฏิบัติหรือตำหนิติเตียนเมื่อสมาชิกผู้ใดไม่ปฏิบัติตามที่ได้ตกลงกันได้

“ผ่านบ้านใครเห็นนั่งอยู่ใต้ถุนบ้านก็ชวนไปด้วยกัน(ทำงานที่บ้านผู้นำ)”

“ก็มีว่ากันบ้าง(หัวเราะ) ทำไม่ไปช่วยกันทำงาน แต่ไม่โกรธกันนะ สนิทกันชวนแล้วเขาก็มา”

- สมาชิกในคุ้มบ้าน -

ส่วนปทัสถานที่เกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟพบว่า สมาชิกในชุมชนให้ความสำคัญกับประเพณีบุญบั้งไฟแตกต่างกันไปเช่นเดียวกับในหมู่บ้าน โดยสมาชิกวัยกลางคนขึ้นไปมองว่าประเพณีบุญบั้งไฟเป็นประเพณีที่ทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ส่วนเยาวชนต่างให้ความสำคัญในแง่ของความสนุกสนาน แต่สิ่งที่สมาชิกในชุมชนต่างให้ความสำคัญกับประเพณีบุญบั้งไฟเหมือนกันคือการเป็นประเพณีที่ญาติพี่น้องจากต่างถิ่นจะได้มาพร้อมหน้ากัน

เมื่อนำปทัสถานเกี่ยวกับการทำงานและประเพณีบุญบั้งไฟมารวมกัน จึงทำให้สมาชิกในกลุ่มต่างร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ ทั้งการวางแผน เตรียมงาน และปฏิบัติ รวมทั้งชักชวนสมาชิกในกลุ่มให้เข้าร่วมเพื่อให้งานประเพณีที่สมาชิกให้ความสำคัญสำเร็จไปด้วยดี

1.3 ครอบครัว

● ความเป็นกลุ่ม

ครอบครัวในชุมชนบ้านหนองเล็งมีทั้งสิ้น 151 ครัวเรือน โดยมีทั้งครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยาย ซึ่งครอบครัวเดี่ยวนั้นประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก ซึ่งส่วนใหญ่ครอบครัวเดี่ยวนี้ พ่อแม่ จะอยู่ในวัยกลางคนซึ่งมีลูกอยู่ในวัยศึกษา ส่วนครอบครัวขยายนั้นประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูกสาว ลูกเขย และหลาน โดยลูกสาวและลูกเขยนั้นยังมีอายุไม่มาก

เหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากประเพณีการแต่งงานของชาวอีสาน ฝ่ายชายเมื่อแต่งงานแล้วต้องย้ายไปอยู่ที่บ้านฝ่ายหญิง จึงทำให้กลายเป็นครอบครัวขยายและเมื่อลูกมีความพร้อมที่จะแยกครอบครัวออกไปก็มักที่จะสร้างบ้านในบริเวณที่ใกล้เคียงกัน

● โครงสร้างของกลุ่ม

จากการวิจัยพบว่าทั้งครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยายผู้เป็นพ่อมีอำนาจสูงสุดในการปกครองและตัดสินใจ โดยมีแม่มีอำนาจรองลงมา ส่วนผู้เป็นลูกชายจะมีฐานะเป็นลูกคนหนึ่งเช่นกัน

ในบางครอบครัวเมื่อลูกสาวและลูกชายต้องไปทำงานที่อื่น เช่นไปรับจ้างตัดอ้อย ผู้เป็นพ่อ แม่ก็จะคอยเลี้ยงหลานให้ **ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ ปู่ ย่า ตา ยาย ได้มีความผูกพันและใกล้ชิดกับหลานมาก เพราะมีบทบาทสำคัญในการเลี้ยงดู**

ในครอบครัวเดี่ยวซึ่งประกอบด้วยพ่อ แม่ ลูกนั้น ลูกมักที่จะอยู่ในวัยศึกษาหรือทำงาน ซึ่งบางครั้งสถานศึกษาหรือสถานที่ทำงานอยู่ไกลจากหมู่บ้าน จึงทำให้**ลูกต้องอาศัยอยู่ที่อื่น จึงทำให้การตัดสินใจในเรื่องต่างๆภายในครอบครัว ลูกอาจไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมรับรู้**

เวลาที่สมาชิกในครอบครัวจะได้อยู่พร้อมหน้ากันคือเวลารับประทานอาหารเย็น เนื่องจากเสร็จภาระกิจจากการทำงาน ช่วงเวลานี้สมาชิกในครอบครัวจะได้มีโอกาสปรึกษาหารือพูดคุยกันในเรื่องต่างๆ ซึ่งถึงแม้ว่าในบางครอบครัวสมาชิกทุกคนจะออกไปทำนาด้วยกัน แต่ก็ไม่ได้ปรึกษาหารือในเรื่องต่างๆนอกจากการพูดคุยกันตามปกติ **ดังนั้นการปรึกษาหารือเกี่ยวกับเรื่องต่างๆภายในครอบครัวจึงสามารถเกิดขึ้นได้บ่อยครั้ง**

● ผู้นำ

ทั้งครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยาย ผู้เป็นผู้นำกลุ่มคือพ่อ ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจเรื่องต่างๆที่สำคัญของครอบครัว ส่วนเรื่องทั่วไปในครอบครัวนั้น แม่เป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะเรื่องต่างๆภายในครอบครัวคือว่าเป็นความรับผิดชอบของผู้เป็นภรรยา

พ่อจะทำหน้าที่ประสานกับกลุ่มภายนอกครอบครัวในการเข้าร่วมกิจกรรม หรือการแสดงความคิดเห็นรวมทั้งลงมติต่างๆ ซึ่งการตัดสินใจต่าง ๆ นั้นพ่อมักใช้ข้อมูลจากการพูดคุยกันภายในครอบครัว หากพ่อรู้ว่าสมาชิกในครอบครัวของตนมีความต้องการอย่างไร เมื่อมีการ

ประชุมปรึกษาหารือกันในกลุ่มที่มีขนาดใหญ่ขึ้นมา ก็จะแสดงความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับการ
ต้องการของสมาชิกในครอบครัวออกมา

“เวลาพูดคุยกันในครอบครัวแล้วเรารู้ว่าครอบครัวมีความคิดอย่างไร ก็เอาไปคุย
กับคนอื่น บางทีก็เอาไปคุยในที่ประชุม”

- ผู้นำคุ่ม -

● ปทัสถานและกฎเกณฑ์ของกลุ่ม

ในแต่ละครอบครัวล้วนให้ความสำคัญกับการศึกษาของบุตรหลานเป็นอย่างมาก
โดยคิดว่าการที่บุตรหลานได้เรียนสูงๆนั้น จะทำให้มีชีวิตที่ดี อีกทั้งยังเป็นที่เชิดหน้าชูตาของพ่อ
แม่อีกด้วย

“คนบ้านนี้ชอบเรียนหนังสือ เห็นใหม่ละ คำขวัญบ้านหนองเล็ง หัตถกรรมลอบ
ชอบการศึกษา....ตรงจริงๆ ชอบการศึกษา”

- ผู้นำคุ่ม -

“.....ลูกแกเป็นนายแพทย์ เรียนเก่งมาก”

(คำแนะนำให้รู้จักสมาชิกคนหนึ่งในชุมชน)

ซึ่งการศึกษาในระดับสูงนี้จำเป็นที่จะต้องไปศึกษาในสถาบันการศึกษาซึ่งอยู่ห่าง
ไกลจากหมู่บ้าน ดังนั้นบุตรหลานเหล่านี้จึงไม่ได้อยู่กับครอบครัว แต่ก็จะกลับมาทุกวันเสาร์ -
อาทิตย์ ในกรณีที่อยู่ใกล้เช่น จ.อุบลราชธานี หรือ จ.ยโสธร

ส่วนบุตรหลานที่อยู่ไกลก็จะกลับมาเยี่ยมบ้านในประเพณีที่สำคัญ โดยเฉพาะ
ประเพณีบุญบั้งไฟซึ่งจะกลับมากับคณะผ้าป่า ดังนั้นสมาชิกในครอบครัวต่างให้ความสำคัญกับ
ประเพณีบุญบั้งไฟในแง่ที่สมาชิกในครอบครัวจะได้อยู่พร้อมหน้ากัน

นอกจากนั้นแล้วในแต่ละครอบครัวต่างให้ความสำคัญกับการที่บุตรหลานต้อง
เชื่อฟังผู้ใหญ่ เมื่อผู้ใหญ่สอนหรือบอกอะไรก็ต้องทำตาม ซึ่งถึงแม้บุตรหลานจะออกเรือนไปแล้วก็
ยังคงต้องปฏิบัติเช่นนี้

“ลูกหลานบอกอะไรก็ยังไม่เชื่อฟัง ทำตามทีบอก ตอนนี้ขนาดแต่งงานไปแล้ว บอกอะไรก็ยังไม่เชื่อฟังอยู่”

- สมาชิกในคุ้มบ้าน -

ดังนั้นสมาชิกในครอบครัวต่างเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อจัดเตรียมงานต่างๆให้พร้อมสำหรับต้อนรับคณะผ้าป่าที่จะมีญาติมิตรของตนร่วมเดินทางมาด้วย ประกอบกับความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ และเมื่อผู้ใหญ่บ้านบอกให้บุตรหลานในครอบครัวทำอะไรบุตรหลานก็จะทำตามทีบอกทันที

2. รูปแบบการสื่อสารในการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชน

การสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟของกลุ่มทั้ง 3 ระดับนั้นสามารถแบ่งได้เป็น 2 ช่วงคือ การสื่อสารในช่วงของการจัดเตรียมงาน และการสื่อสารในช่วงของการถ่ายทอดประเพณี โดยผู้วิจัยได้นำรูปแบบการสื่อสารมาเป็นกรอบในการวิจัย 4 ประการด้วยกันคือ

1. ทิศทางการสื่อสาร
2. ลักษณะการสื่อสาร
3. ทิศทางการไหลของสาร
4. สัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสาร

ซึ่งผู้วิจัยพบรูปแบบการสื่อสารในการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟของสมาชิกในชุมชน จากกรอบการวิจัย โดยมีผลการวิจัยดังนี้

2.1 การสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในช่วงการจัดเตรียมงาน

2.1.1 ระดับหมู่บ้าน

ในการจัดเตรียมประเพณีบุญบั้งไฟของหมู่บ้านนั้น เริ่มด้วยผู้ใหญ่บ้านจะประสานงานกับคณะผ้าป่า ซึ่งเป็นชาวบ้านหนองเล็งที่ไปทำงานที่กรุงเทพฯ ที่ได้จัดผ้าป่ามาถวายวัดทุกปีในประเพณีบุญบั้งไฟ ว่าในปีนี้จะจัดผ้าป่ามาในวันใด ซึ่งหากกำหนดวันที่คณะผ้าป่าจะนำผ้าป่ามาทอดที่วัดได้ ก็สามารถที่จะกำหนดวันที่หมู่บ้านจะจัดประเพณีบุญบั้งไฟได้เช่นกัน

เพราะงานทั้งสองงานจะจัดในวันเดียวกัน เนื่องจากวัตถุประสงค์ของคณะผู้ป่านั้น นอกเหนือจากการมาทำบุญแล้ว ยังต้องการกลับมาช่วยประเพณีบุญบั้งไฟอีกด้วย

เมื่อตกลงเป็นที่เรียบร้อยแล้วผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านเข้าประชุมกัน ซึ่งโดยปกติในหมู่บ้านจะมีการประชุมเป็นประจำทุกเดือน แต่เมื่อใกล้ประเพณีบุญบั้งไฟจะมีการประชุมเพื่อเตรียมงาน ซึ่งใช้เวลาประชุมประมาณ 3 – 4 ครั้ง การประชุมจะเริ่มตั้งแต่หลังสงกรานต์ไปจนถึงใกล้วันงาน คือช่วงเดือนมิถุนายน

ผู้เข้าร่วมการประชุมนั้นมักเป็นผู้ใหญ่วัยกลางคนขึ้นไปและเด็กเล็กๆที่ตามพ่อแม่มา ส่วนคนหนุ่มสาวนั้นไม่ค่อยเข้าประชุม นอกจากผู้ใหญ่บ้านจะระบุถึงกลุ่มเยาวชนว่าให้เข้าร่วมประชุม คนหนุ่มสาวเหล่านี้จึงจะมาประชุมโดยพร้อมเพรียงกัน

สาเหตุที่เยาวชนไม่ค่อยเข้าร่วมประชุมเนื่องจากต้องทำการบ้านรวมทั้งงานบ้านต่างๆ แต่ก็มีความพร้อมที่จะเข้าร่วมประชุมถ้าระบุให้ไป เพราะวัยรุ่นเหล่านี้ล้วนผูกพันกับกลุ่มเยาวชนของตน การประชุมที่มีการระบุให้เข้าร่วมนั้นทำให้ได้มีการพบปะพูดคุยกันในหมู่เพื่อนฝูงในคราวเดียวกัน

ในการประชุมผู้ใหญ่บ้านจะถามความคิดเห็นของสมาชิกว่าในการจัดงานในครั้งนี้จะจัดให้มีอะไรบ้าง และจัดอย่างไร โดยสมาชิกซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้มีบทบาทในหมู่บ้านเช่น คณะกรรมการหมู่บ้านหรือหัวหน้ากลุ่มอาชีพมักจะแสดงความคิดเห็นพร้อมทั้งเหตุผลออกมาในที่ประชุม แต่เมื่อใดที่สมาชิกมีความคิดเห็นแตกต่างเป็นหลายฝ่ายที่ประชุมจะต้องนำเหตุผลมาพิจารณาและลงมติ

ในขณะที่ยังไม่ได้ลงมติสมาชิกจะมีการพูดคุยปรึกษาหารือกันกับสมาชิกที่ตนพูดคุยกันเป็นประจำในและนอกที่ประชุม ซึ่งเมื่อมีการประชุมในครั้งต่อไปก็จะมีการนำความคิดเห็นเหล่านี้มาเสนอหรือนำมาประกอบการตัดสินใจในการลงมติ

เกี่ยวกับมติของที่ประชุมนี้หากส่วนใดที่ยังไม่ได้ลงมติก็จะดำเนินการไม่ได้ แต่ถ้าสิ่งใดมีมติเห็นชอบแล้ว ทุกคนจะต้องปฏิบัติตาม ด้วยเหตุนี้สมาชิกบางคนจึงเข้าประชุมเพราะกลัวการจัดงานจะไม่เป็นไปตามที่ตนต้องการเพราะตัวเองไม่ได้ร่วมแสดงความคิดเห็นหรือตัดสินใจ

เมื่อตกลงในการจัดงานได้แล้ว ก็จะมีการแต่งตั้งคณะกรรมการในการจัดงาน และผู้รับผิดชอบในแต่ละฝ่าย โดยการแบ่งหน้าที่นี้แต่ละคนมักจะไม่ค่อยปฏิเสธหากไม่มีเหตุจำเป็นจริงๆ เพราะเป็นที่รับรู้กันภายในหมู่บ้านว่าหมู่บ้านของตนมีสมาชิกจำนวนน้อย ดังนั้นทุกคนจะต้องช่วยกันเพื่อให้งานสำเร็จด้วยดี แต่ละคนล้วนแต่มีหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบซึ่งจะมากหรือน้อยแล้วแต่ความสามารถและความเหมาะสมของแต่ละคน ซึ่งเมื่อมีการจัดแบ่งงานกันเสร็จเรียบร้อยแล้วแต่ละฝ่ายจะช่วยกันทำงานเป็นอย่างดี หากใครไม่ทำก็มักจะได้รับการตำหนิจากคนในกลุ่ม

ซึ่งรูปแบบการสื่อสารในกลุ่มสามารถจำแนกได้ดังนี้

● ทิศทางการสื่อสาร

การสื่อสารในการเตรียมงานประเพณีบุญบั้งไฟในหมู่บ้านนั้น มีทิศทางการสื่อสารสองทาง (Two - way Communication) ระหว่างผู้นำกับสมาชิกและสมาชิกกับสมาชิก

โดยการสื่อสารระหว่างผู้นำกับสมาชิกจะเริ่มจากผู้นำจะแจ้งเรื่องต่างๆให้สมาชิกทราบเมื่อสมาชิกได้รับทราบและเกิดความสงสัยก็จะสามารถซักถามได้ทันที ซึ่งเป็นลักษณะของการสื่อสารสองทาง (Two - way Communication)

“เวลาเราไม่เข้าใจเรื่องที่ใหญ่เขาพูด เราก็ยกมือถามได้ตลอด”

- ผู้นำประเพณี -

สมาชิกจะแสดงความคิดเห็นของตนต่อที่ประชุม เมื่อผู้นำเปิดโอกาสให้สมาชิกแสดงความคิดเห็น แต่ส่วนใหญ่แล้วผู้ที่แสดงความคิดเห็นมักคือผู้ที่มิบทบาทในหมู่บ้านหรือคุ้มบ้าน

“จะมีคนพูดประจำอยู่แล้ว พวกนี้เขาเก่งเราก็จึงเขา”

- สมาชิกในคุ้มบ้าน -

ในขณะที่เดียวกันเมื่อสมาชิกเหล่านี้ได้แสดงความคิดเห็นของตนต่อที่ประชุม สมาชิกบางคนก็เห็นด้วยก็จะแสดงความคิดเห็นของตนที่สนับสนุนความคิดเห็นนั้น เพื่อเป็นการสนับสนุนว่าความคิดนี้ควรที่สมาชิกคนอื่นจะให้การสนับสนุน ส่วนที่ไม่เห็นด้วยก็จะแสดงความคิดเห็นของตนถึงสาเหตุที่คัดค้านความคิดเห็นนั้น ซึ่งการแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมจะมี

ทิศทางการสื่อสารสองทาง (Two way Communication) ที่ได้กันไปมาด้วยเหตุผล ซึ่งส่งผลต่อการเกิดทางเลือกเพื่อตัดสินใจ เพราะความคิดเห็นที่แสดงออกมาแล้วแต่เป็นทางเลือกให้สมาชิกในกลุ่มได้พิจารณาเพื่อลงมติ

ส่วนสมาชิกคนอื่นที่ไม่ได้แสดงความคิดเห็นในที่ประชุม ก็จะพิจารณาความคิดเห็นที่เสนอในที่ประชุมทั้งหมดเพื่อพิจารณาลงมติ ซึ่งก่อนจะลงมติก็น่าจะมีการปรึกษาในกลุ่มสมาชิกที่มีความสนิทสนมกัน โดยต่างก็แสดงความคิดเห็นภายในกลุ่มเล็กๆของตน

“เราฟังแล้วก็เอามาคิด ตัดสินใจ ลงมติ”

“คุยกับคนที่เราสนิทด้วย ก็นั่งอยู่ใกล้ๆกันนั่นแหละ ดูว่าเขาคิดยังไง เราก็ได้พูดเหมือนกันว่าเราคิดยังไง”

- สมาชิกในหมู่บ้าน -

ดังนั้นการสื่อสารสองทาง(Two way Communication)จึงเกิดขึ้นทั้งระหว่างที่มีการแสดงความคิดเห็นและการลงมติ

● ลักษณะการสื่อสาร

การสื่อสารในการจัดเตรียมงานนั้นมี 2 ลักษณะคือ การสื่อสารที่เป็นทางการ (Formal communication) และการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ (Informal communication)

ลักษณะการสื่อสารที่เป็นทางการคือการประชุมที่มีผู้นำในการประชุม โดยผู้นำในการประชุมได้แก่ผู้ใหญ่บ้าน การประชุมจัดที่ศาลากลางบ้านเพื่อที่จะแจ้งเรื่องต่างๆให้สมาชิกทราบและขอความเห็นในเรื่องต่างๆ ซึ่งจะเป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผนดังที่ได้เสนอไปแล้วข้างต้น

ส่วนการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการ(Informal Communication) จะเกิดขึ้นนอกที่ประชุมในหลายกรณี เช่น กรณีที่ที่ประชุมยังไม่สามารถลงมติได้ สมาชิกก็จะนำความเห็นต่างๆที่เสนอแล้วแต่ยังไม่ลงมติไม่ได้มาพูดคุยกัน ทั้งในหมู่คนสนิทหรือที่เข้าร่วมกิจกรรมอาชีพเสริมด้วยกัน เพื่อที่จะหาข้อมูลประกอบการตัดสินใจของตัวเอง

“บางเรื่องที่ตกลงกันไม่ได้ก็เอามาคุยกันเวลาไปเข้ากลุ่มทำงานไปก็คุยกันไป หรือเจอกันก็คุยกัน แล้วค่อยเอามาตัดสินใจในที่ประชุมต่อไป”

- ผู้นำประเพณี -

ซึ่งการสื่อสารลักษณะนี้สมาชิกในกลุ่มต่างมีระดับในการมีส่วนร่วมในการสื่อสารมากกว่าในลักษณะที่เป็นทางการเพราะเป็นการสื่อสารในกลุ่มที่สมาชิกมีความสนิทสนมกัน และไม่มีแบบแผนในการสื่อสาร จึงทำให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นออกมาอย่างเต็มที่

จะเห็นได้ว่าลักษณะการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ(Informal Communication) มีส่วนสำคัญในการที่จะดึงเอาความคิดเห็นของสมาชิกในกลุ่มที่มักไม่ค่อยแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมที่มีลักษณะการสื่อสารที่เป็นทางการ(Formal Communication) ออกมา

● ทิศทางการไหลของสาร

การสื่อสารในการเตรียมการจัดประเพณีบุญบั้งไฟนั้น มีทิศทางการไหลของข่าวสารทั้ง 3 ลักษณะคือ

การสื่อสารจากบนลงล่าง (Top – down Communication)

การสื่อสารจากล่างขึ้นบน (Bottom – up Communication)

การสื่อสารในระดับเดียวกัน (Horizontal Communication)

การสื่อสารเพื่อเตรียมการจะเริ่มจากผู้นำจะแจ้งให้สมาชิกได้ทราบถึงวันที่จะจัดให้มีประเพณีบุญบั้งไฟของหมู่บ้าน ซึ่งวันที่จะจัดขึ้นอยู่กับความสะดวกของคณะผ้าป่าที่จะนำผ้าป่ามาทอดซึ่งการสื่อสารลักษณะนี้ เป็นการสื่อสารจากบนลงล่าง (Top – down Communication) เพราะสมาชิกไม่มีสิทธิคัดค้านเนื่องจากได้มีการกำหนดไว้แล้ว ซึ่งถึงแม้สมาชิกจะไม่ได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในจุดนี้ แต่สมาชิกไม่ได้มีความรู้สึกคับข้องใจแต่อย่างใด เพราะแม้กำหนดการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟจะจัดวันใด สมาชิกก็สามารถและพร้อมที่จะเข้าร่วมกิจกรรมได้

“จัดวันไหนก็ได้เราอยู่บ้านทำนาเฉยๆ คณะผ้าป่าเขามาได้เฉพาะวันหยุด”

- สมาชิกในคุ้มบ้าน -

เมื่อทราบวันที่จะจัดแล้วการสื่อสารจะเริ่มเป็นการสื่อสารตามแนวราบ(Horizontal Communication) คือสมาชิกได้มีการแสดงความคิดเห็นเสนอแนะหรือโต้แย้งโดยใช้

เหตุผล เพื่อห้ามตีในการจัดงาน หากในการประชุมนั้นยังห้ามตีไม่ได้ ก็จะมีการนัดประชุมขึ้นอีก สมาชิกก็จะมี การปรึกษาหารือกันนอกที่ประชุมดังที่ได้เสนอไปแล้ว

“ช่วยกันคิดว่า จะจัดงานยังไง ถ้าตกลงกันไม่ได้ก็จัดประชุมไปเรื่อยๆจนกว่าจะตกลงกันได้”

- ผู้นำคุ้มบ้าน -

“บางครั้งก็ไปคุยกันเวลาเจอกันทั่วไป แต่ยังไงก็ทำอะไรไม่ได้ต้องเอาไปเข้าที่ประชุมให้ลงมติก่อน”

- สมาชิกในคุ้มบ้าน -

การสื่อสารในลักษณะนี้ทำให้การจัดเตรียมงานออกมาในลักษณะที่ สมาชิกส่วนใหญ่พอใจ เพราะสมาชิกได้แสดงความคิดเห็นและลงมติเอง ซึ่งมติที่ได้นี้คือ ว่าเป็นข้อสรุปที่พร้อมจะนำไปดำเนินการ ซึ่งการสื่อสารรูปแบบนี้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ และเสริมสร้างความรับผิดชอบร่วมกันในหมู่คณะ อีกทั้งทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในแต่ ละหน้าที่จะต้องปฏิบัติตามนั้น

ผู้นำซึ่งร่วมประชุมอยู่ด้วยนั้นก็จะได้รับทราบมติที่เป็นไปตามความ ต้องการของสมาชิกซึ่งนั่นก็คือการสื่อสารจากล่างขึ้นบน (Bottom-up Communication) ทำให้ผู้นำทราบความต้องการของสมาชิก ดังนั้นในการแจกแจงหรือมอบหมายงานจึงมี กรอบของมติวางไว้ ซึ่งสมาชิกไม่รู้สึกรู้สึกบังคับ อีกทั้งยังให้ความร่วมมือในการทำงาน เนื่องจากต่างยึดในมติของที่ประชุม และการที่สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจทำให้สมาชิกได้รู้สึกถึงการมีส่วนร่วมในกลุ่ม

● สัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสาร

การสื่อสารในการจัดเตรียมงานนั้น มีทั้งการสื่อสารโดยใช้วัจนภาษา(Verbal Communication)และเชิงอวัจนภาษา(Nonverbal Communication) แต่มีสัดส่วนในเชิงวัจน ภาษา(Verbal Communication)มากกว่า เนื่องจากการสื่อสารในการเตรียมงานนั้นเป็นการสื่อสารที่มุ่งเน้นให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นออกมา ความคิดเห็นนั้นย่อมแสดงออกมาเป็นคำพูด

แต่อย่างไรก็ตามการสื่อสารในการเตรียมงานนี้แม้จะเป็นการสื่อสารในกลุ่ม แต่ สมาชิกก็สามารถเห็นหน้าค่าตากันได้ ดังนั้นอวัจนภาษา(Nonverbal Communication) จึงเข้ามา

เกี่ยวข้องในการสื่อสารเช่นกันกล่าวคือ เมื่อมีการโต้แย้งความคิดเห็น ซึ่งถ้าหากทำทางน้ำเสียงของผู้พูดเริ่มที่จะมีอาการไม่ค่อยพอใจ ผู้นำก็จะทำการควบคุมการประชุมให้เป็นไปอย่างราบรื่น หรือส่งสารอาจจะสังเกตพฤติกรรมของสมาชิกว่ามีความเข้าใจต่อเรื่องที่ตนแจ้งให้ทราบหรือไม่ หากไม่เข้าใจก็จะได้ทำการอธิบายให้เข้าใจ

“ถ้าดูแล้วเหมือนว่าเขาไม่เข้าใจ ก็พยายามที่จะอธิบายให้เข้าใจ”

- ผู้นำคุ่มบ้าน -

อวัจนภาษา(Nonverbal Communication)นี้เข้ามามีบทบาทเสริมวัจนภาษา(Verbal Communication)เกี่ยวกับปฏิริยาของผู้รับสารว่ามีความรู้สึกอย่างไรกับสารที่ได้รับ หากปฏิริยาบ่งบอกว่าการสื่อสารนั้นยังไม่สัมฤทธิ์ผล ผู้ส่งสารก็จะทำการเปลี่ยนแปลงวัจนภาษา(Verbal Communication)ให้เข้าใจต่อผู้รับสารต่อไป

2.1.2 คุ่มบ้าน

หลังจากที่มีการประชุมการจัดเตรียมงานของหมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วมติในที่ประชุมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟนั้นจะให้ในแต่ละคุ้มส่งบั้งไฟเข้าประกวด โดยการประชุมในคุ้มนั้นจะประชุมกันที่บ้านหัวหน้าคุ้ม โดยสมาชิกจะใช้วิธีบอกต่อกันว่าจะมีการประชุมเวลาใด เมื่อถึงเวลาก็จะชักชวนพากันไปประชุม

ประเด็นในการประชุมนั้นคือเรื่องการจัดบั้งไฟประเภทขึ้นสูงของคุ้มบ้านเข้าประกวด เพราะนอกจากนั้นได้มีการตกลงกันเสร็จสิ้นแล้วในที่ประชุมหมู่บ้าน

สมาชิกที่เข้าร่วมประชุมนั้นมักเป็นสมาชิกกลุ่มเดียวกับที่เข้าร่วมประชุมในระดับหมู่บ้านคือคนวัยกลางคน และที่เพิ่มเข้ามาคือเยาวชนซึ่งมีความสนใจในการทำบั้งไฟ

การเข้าร่วมประชุมนั้นไม่มีกฎเกณฑ์ในการเข้าร่วมประชุม แต่สมาชิกจะมาประชุมพร้อมเพียงเช่นเดียวกับการประชุมหมู่บ้าน ซึ่งสาเหตุในการเข้าร่วมประชุมคุ้มคือเพื่อนบ้านได้ชักชวนกันเข้าร่วมประชุม อีกทั้งคุ้มบ้านมีไม่กี่ครอบครัว การที่ครอบครัวไหนเข้าหรือไม่เข้าก็เป็นที่ทราบกันโดยง่าย

ในการประชุมที่หัวหน้าคุ่มหรือผู้นำก็จะถามความคิดเห็นของสมาชิกว่า ภายในคุ่มจะมีการจัดเตรียมบั้งไฟอย่างไร ซึ่งสมาชิกจะมีการแสดงความคิดเห็นของตนออกมา โดยบรรยากาศในการแสดงความคิดเห็นนั้นไม่ตึงเครียด การแสดงความคิดเห็นและการโต้แย้งมีลักษณะพูดคุยปรึกษากันธรรมดา สมาชิกมีส่วนร่วมในการพูดคุยแสดงความคิดเห็นมากกว่าการประชุมหมู่บ้าน

เมื่อสมาชิกมีความคิดเห็นในการจัดทำบั้งไฟต่างกันก็จะตัดสินโดยการลงมติ หากมติออกมาว่าในปีนั้นสมาชิกสมาชิกในคุ่มจะจัดทำบั้งไฟเอง ผู้นำคุ่มและผู้ที่สามารถในการทำบั้งไฟจะทำการชักชวนให้สมาชิกคนอื่นได้เข้ามาช่วยกันทำ ซึ่งโดยมากแล้วสถานที่ทำบั้งไฟคุ่มคือบริเวณบ้านผู้นำคุ่มนั่นเอง

หากมีมติว่าในปีนี้จะไม่ทำบั้งไฟเอง ก็จะปรึกษากันว่าจะไปซื้อบั้งไฟที่ใดและจะซื้อในราคาเท่าใด ถ้าบั้งไฟมีคุณภาพดีราคาก็สูงแต่โอกาสที่จะชนะการประกวดก็มีมาก ซึ่งผู้ที่รับหน้าที่ไปซื้อจะต้องพิจารณาจากความต้องการของสมาชิกว่า ในปีนี้คุ่มบ้านของตนต้องการอะไรจากการส่งบั้งไฟเข้าร่วม คือเข้าร่วมเพื่อประกวดโดยหวังรางวัลหรือเข้าร่วมเพื่อทำตามมติของที่ประชุมหมู่บ้าน ซึ่งความต้องการเหล่านี้เป็นตัวกำหนดราคาของบั้งไฟที่จะซื้อ

จากนั้นจะมีการปรึกษาถึงจำนวนเงินที่แต่ละครอบครัวจะต้องจ่ายให้กับกลุ่ม ซึ่งจะมีการพิจารณาถึงค่าใช้จ่ายที่จะต้องซื้อ เมื่อตกลงกันได้แล้วสมาชิกก็จะทำการเลือกผู้เก็บเงินเพื่อทำหน้าที่เก็บเงินจากสมาชิก เพื่อนำมาใช้จ่ายในการทำหรือซื้อบั้งไฟของคุ่มต่อไป

โดยรูปแบบการสื่อสารเพื่อจัดเตรียมงานประเพณีบุญบั้งไฟสามารถจำแนกได้ดังนี้

● ทิศทางการสื่อสาร

การสื่อสารในการจัดเตรียมประเพณีบุญบั้งไฟในคุ่มบ้านนั้น มีทิศทางการสื่อสารแบบ 2 ทาง (Two way Communication) การสื่อสารในคุ่มบ้านนี้บทบาทของผู้นำในการแจ้งข่าวสารจะลดลงเนื่องจากเรื่องที่น่ามาแจ้งให้ทราบนั้นเป็นเรื่องที่สมาชิกในกลุ่มได้รับทราบแล้ว แต่อย่างไรก็ตามเมื่อสมาชิกไม่เข้าใจหรือต้องการรายละเอียดในส่วนไหนก็สามารถสอบถามได้

“การประชุมคุ่มก็เป็นการประชุมเพื่อปรึกษาถึงการทำงานที่หมู่บ้านได้มอบหมายให้แต่ละคุ่มทำ ถ้าใครเข้าประชุมหมู่บ้านก็พอรู้เรื่อง แต่ถ้าใครไม่เข้าใจก็ถามได้”

- ผู้นำคุ่มบ้าน -

ในการประชุมเพื่อจัดเตรียมงานในระดับคุ่มบ้าน สมาชิกในกลุ่มต่างมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อแสดงความคิดเห็นมากกว่าการประชุมเพื่อจัดเตรียมงานในระดับหมู่บ้าน สมาชิกผู้มีบทบาทเป็นสมาชิกธรรมดา มีการแสดงความคิดเห็นในกลุ่มมากขึ้น ไม่เฉพาะเพียงผู้มีบทบาทเป็นผู้นำคุ่มหรือผู้นำประเพณีบุญบั้งไฟเท่านั้น

การสื่อสารสองทาง (Two way Communication) มักเกิดในที่ประชุมกลุ่ม เนื่องจากสมาชิกที่เข้าร่วมประชุมมีจำนวนไม่มาก และต่างมีความสนิทสนมกัน จึงไม่เกิดการประหม่าในการที่จะแสดงความคิดเห็น สมาชิกจะเสนอความคิดเห็นของตนต่อที่ประชุม จากนั้นสมาชิกคนอื่นก็จะแสดงความคิดเห็นของตนออกมา ซึ่งจะสนับสนุน คัดค้าน หรือเป็นแนวคิดที่ต่างออกไปจากแนวคิดแรกก็ได้ การประชุมจะดำเนินไปในลักษณะนี้ ซึ่งทำให้ในที่ประชุมเกิดทางเลือกมากมายเพื่อนำมาพิจารณาตัดสินใจเป็นมติที่จะต้องนำมาปฏิบัติต่อไป

● ลักษณะการสื่อสาร

ลักษณะการสื่อสารเพื่อเตรียมงานประเพณีบุญบั้งไฟภายในคุ่มบ้านมีลักษณะของการสื่อสารที่เป็นทางการ (Formal Communication) เป็นหลัก และมีการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ (Informal Communication) ประกอบอยู่ในการสื่อสารนั้น

สาเหตุที่การสื่อสารมีลักษณะเป็นทางการ (Formal Communication) เนื่องจากมีผู้นำคุ่มเป็นผู้ควบคุมประเด็นในการสื่อสาร เพื่อให้ได้ผลการประชุมตรงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ส่วนการสื่อสารในการประชุมนั้นมีลักษณะที่ไม่เป็นทางการ (Informal Communication) เพราะสมาชิกในกลุ่มมีจำนวนน้อย และต่างก็มีความสนิทสนมกันเป็นอย่างดี จึงทำการสื่อสารเพื่อแสดงความคิดเห็นในกลุ่มมีลักษณะที่เหมือนการสนทนากันทั่วไปในตอนเย็นหลังจากเสร็จจากงานกับเพื่อนบ้าน ซึ่งเกิดขึ้นบ่อยๆ

“เวลาประชุมมันก็มีประเด็นนะ แต่ว่าคนมันสนิทกันก็เลยคุยกันแบบธรรมดา”

- สมาชิกในคุ่มบ้าน -

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้การประชุมในระดับคุ่มบ้านได้ผลสรุปของการประชุมที่ตรงประเด็นตามที่ได้ตั้งไว้ รวมทั้งเป็นผลสรุปที่มาจากความคิดเห็นของสมาชิกในกลุ่มเป็นส่วนใหญ่

● ทิศทางการไหลของสาร

ตามที่กล่าวข้างต้นว่าบทบาทของผู้นำในการแจ้งข่าวสารในการประชุมจะลดลง เนื่องจากเรื่องที่แจ้งให้ทราบนั้น สมาชิกในกลุ่มต่างก็ทราบดีเนื่องจากได้เข้าร่วมประชุมของหมู่บ้าน แต่อย่างไรก็ตามบทบาทในการสั่งงานเพื่อให้สมาชิกได้ปฏิบัติในช่วงท้ายของการประชุมนั้น ผู้นำคุ่มยังมีบทบาทในส่วนนี้อยู่

“มติดอกมาแย้งก็ดูแลให้เป็นไปตามมติที่ตกลงกันไว้”

- ผู้นำคุ่มบ้าน -

ลักษณะการไหลของข่าวสารที่เด่นชัดในการสื่อสารเพื่อเตรียมงานภายในคุ่มคือการไหลของข่าวสารในแนวราบ (Horizontal Communication) เพราะสมาชิกในกลุ่มมีการเสนอและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันเป็นจำนวนมาก เนื่องจากเรื่องที่ทำกรสื่อสารนั้นคือการจัดทำบั้งไฟของคุ่มซึ่งเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวสมาชิกเข้ามาอีกในระดับหนึ่ง อีกทั้งในการประชุมผู้นำได้ให้เสรีภาพในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งทำให้สมาชิกของกลุ่มต่างรู้สึกว่าเขาสามารถแสดงความคิดเห็นได้เต็มที่ จึงทำให้การสื่อสารมีทิศทางที่พุ่งตรงไปยังสมาชิก **ซึ่งผลที่ได้จากการสื่อสารในแนวราบคือความต้องการของสมาชิกอย่างแท้จริง**

และเช่นเดียวกับการประชุมในระดับหมู่บ้านที่ในช่วงท้ายหัวหน้าคุ่มจะได้สรุปผลการประชุม และแจกแจงงานตามที่ได้ตกลงกันไว้ ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนแล้วมาจากการตกลงกันของสมาชิกทั้งสิ้น **ผู้นำซึ่งอยู่ร่วมประชุมด้วยจึงได้รับรู้ถึงปัญหาต่างๆ รวมทั้งแนวทางแก้ปัญหาและความต้องการของสมาชิก จึงทำให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความราบรื่น**

● สัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสาร

การสื่อสารในการจัดเตรียมประเพณีบุญบั้งไฟในคุ่มบ้านนั้นมีการใช้ทั้งวจนภาษา (Verbal Communication) และอวัจนภาษา (Nonverbal Communication)

เนื่องด้วยการประชุมภายในคุ่มบ้านเป็นกลุ่มเล็กๆ ดังนั้นในการสื่อสารอวัจนภาษา (Nonverbal Communication) จึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในส่วนของการปฏิบัติของสมาชิก (Feedback) ของผู้รับสาร ผู้ส่งสารสามารถสังเกตปฏิบัติของสมาชิก (Feedback) ของสมาชิกในกลุ่มได้ง่าย เนื่องจากขณะสนทนาสมาชิกจะเห็นหน้าซึ่งกัน หากสิ่งที่ผู้ส่งสารส่งไปแล้วสมาชิกไม่เห็นด้วยหรือไม่เข้าใจ อวัจนภาษา (Nonverbal Communication) อาจจะแสดงออกมา

ในลักษณะสีหน้าที่บึ้งตึงหรือสงสัย โดยสิ่งนี้จะทำให้ผู้ส่งสารสามารถปรับเปลี่ยนการสื่อสารที่ใช้วัจนภาษา(Verbal Communication)เพื่อให้เกิดผลสำเร็จได้

“บางทีพูดไป มองดูหน้าเพื่อนเหมือนเขาไม่เข้าใจที่เราพูด ก็พูดใหม่ให้เขาเข้าใจ”

- ผู้นำประเพณี -

ส่วนวัจนภาษา(Verbal Communication)นั้นมีบทบาททั้งส่วนของผู้ส่งสารและสมาชิกผู้รับสาร กล่าวคือในการแสดงความคิดเห็นต่างๆ ผู้ส่งสารใช้คำพูดซึ่งเป็นวัจนภาษา(Verbal Communication)ส่งไปยังผู้รับสาร ซึ่งผู้รับสารจะมีปฏิกิริยาสนองกลับ (feedback) ทั้งโดยใช้วัจนภาษา(Verbal Communication)และอวัจนภาษา(Nonverbal Communication) ซึ่งทั้งสองมีความแตกต่างกันคือวัจนภาษา(Verbal Communication)นั้นผู้รับสารจะสามารถแสดงได้ทีละคน โดยการซักถาม ได้แย้งหรือสนับสนุน ส่วนอวัจนภาษา(Nonverbal Communication) นั้นผู้รับสารสามารถแสดงได้ในภาพรวม

2.1.3 ครอบครัว

หลังจากเข้าร่วมประชุมในระดับหมู่บ้านหรือคุ้มบ้านแล้ว สมาชิกในครอบครัวซึ่งมักจะเป็นพ่อหรือแม่ก็จะนำสิ่งที่ได้รับฟังจากการเข้าร่วมประชุมมาเล่าให้สมาชิกในครอบครัวฟัง ซึ่งส่วนใหญ่สมาชิกมักจะแสดงความคิดเห็นของตนร่วมกัน เกี่ยวกับเรื่องที่ประชุม และสมาชิกบางคนก็มักจะเป็นผู้เสนอความคิดเห็นในที่ประชุมก็จะนำความคิดเห็นซึ่งได้มาจากการปรึกษาหารือกันภายในครอบครัวมาเสนอในที่ประชุม

หากสมาชิกที่ไม่ได้เข้าร่วมประชุมจะเข้าร่วมในครั้งต่อไปก็ไม่เกิดปัญหาเกี่ยวกับการไม่ต่อเนื่องของเนื้อหาการประชุมครั้งที่แล้ว เพราะล้นแล้วแต่ทราบจากสมาชิกคนอื่นที่เข้าร่วมประชุมทั้งในครอบครัว คุ้มบ้าน และหมู่บ้าน

รูปแบบการสื่อสารในการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในช่วงการจัดเตรียมงานภายในครอบครัวมีรายละเอียดดังนี้

● ทิศทางการสื่อสาร

การสื่อสารในการเตรียมงานประเพณีบุญบั้งไฟภายในครอบครัวนั้นมีทิศทางการสื่อสารสองทาง (Two-way Communication) กล่าวคือเมื่อสมาชิกในครอบครัวผู้เข้าร่วมประชุมในระดับหมู่บ้านหรือคุ้มบ้านนำผลของที่ประชุมมาถ่ายทอดให้สมาชิกที่ไม่ได้เข้าร่วมประชุมฟัง หากเรื่องใดที่ไม่เข้าใจก็จะมีคำถามเพื่อให้เกิดความเข้าใจในเรื่องที่ประชุม ซึ่งถ้าผู้เข้าประชุมใส่ใจในการประชุมก็จะสามารถถ่ายทอดผลของการประชุมได้ถูกต้อง

“ถ้าเขาถามเรื่องที่เราตั้งใจฟังก็ตอบให้ได้นะ แต่บางเรื่องเราอาจไม่รู้ละเอียดหรือผลไม่ได้ตั้งใจฟังก็ตอบไม่ได้ ก็บอกให้ไปถามคนอื่นถ้าอยากรู้”

- สมาชิกในคุ้มบ้าน -

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้สมาชิกในครอบครัวได้ทราบถึงผลการประชุมแม้จะไม่ได้เข้าร่วมก็ตาม แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับทักษะในการฟังและถ่ายทอดของสมาชิกของครอบครัวที่เข้าประชุม

● ลักษณะการสื่อสาร

การสื่อสารเกี่ยวกับการเตรียมงานประเพณีบุญบั้งไฟนั้นมีลักษณะการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ (Informal Communication) คือเป็นการสนทนาที่ไม่ได้มีการกำหนดประเด็น และมีบรรยากาศในการสนทนาที่เป็นกันเอง การสนทนาจะเริ่มจากสมาชิกที่เข้าร่วมประชุมถ่ายทอดผลของการประชุมให้สมาชิกที่ไม่ได้เข้าร่วมฟัง หากไม่เข้าใจก็จะมีคำถามเพื่อความเข้าใจ

“เวลาประชุมรู้อะไรก็มาเล่าให้ฟัง ถ้าเขาอยากรู้อะไรเราก็บอก บางทีไม่รู้ ก็บอกว่าคราวหน้าไปประชุมด้วยกัน” (หัวเราะ)

- สมาชิกในคุ้มบ้าน -

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้สมาชิกสามารถที่จะสนทนากันได้ตลอดเวลา โดยไม่มีแบบแผน แต่การที่จะทราบถึงผลการประชุมมากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับทักษะในการฟังและการถ่ายทอดของสมาชิกของครอบครัวที่เข้าร่วมประชุม

● ทิศทางการไหลของสาร

การไหลของสารในการเตรียมงานประเพณีบุญบั้งไฟในครอบครัวนั้นมี 2 ลักษณะ คือการไหลจากบนลงล่าง(Top-down Communication)และการไหลในแนวราบ(Horizontal Communication)

การไหลจากบนลงล่าง(Top-down Communication)นั้นเกิดจากการที่สมาชิกของครอบครัวที่เข้าร่วมประชุมในระดับหมู่บ้านและคุ้มบ้านได้ถ่ายทอดผลของที่ประชุม ให้แก่สมาชิกฟัง ซึ่งสมาชิกที่ไม่ได้เข้าร่วมประชุมนั้นไม่มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นของตนแก่ผู้นำและที่ประชุม

ในครอบครัวซึ่งมีบทบาทในการเป็นผู้นำคุ้มบ้าน หมู่บ้าน หรือผู้นำประเพณีสมาชิกในครอบครัวมักจะมีการพูดคุยเกี่ยวกับผลของการประชุมรวมทั้งการแสดงความคิดเห็นต่างๆ เพราะสมาชิกในครอบครัวเหล่านี้มักมีส่วนร่วมค่อนข้างมากในประเพณี จึงเกิดการไหลของสารในแนวราบ(Horizontal Communication) แต่อย่างไรก็ตามผู้ที่บทบาทในการแสดงความคิดเห็นมักเป็นผู้ใหญ่ในครอบครัว

“บางครั้งก็เอาเรื่องที่ต้องรับผิดชอบมาปรึกษากับแม่(ภรรยา) ก็คุยกันธรรมดาจะแต่ก็ได้ความคิดไปเหมือนกันนะ”

- ผู้นำประเพณี -

แต่ในครอบครัวซึ่งมีบทบาทไม่ค่อยมากนัก เมื่อสมาชิกได้ทราบผลของการประชุมแล้ว ส่วนใหญ่ก็ไม่ได้พูดคุยร่วมกันเกี่ยวกับเรื่องนี้สัก เพราะมักมีความคิดว่าเมื่อได้รับหน้าที่อะไรก็ตามก็ต้องทำหน้าที่นั้นให้ดี

“ไม่ได้ปรึกษาหรอก เพราะเราก็มีหน้าที่ธรรมดาทั่วไป ไม่ได้รับผิดชอบอะไรมาก ทำตามเขาบอกก็พอแล้ว”

- สมาชิกในคุ้มบ้าน -

● สัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสาร

การสื่อสารในครอบครัวนั้นมีการใช้วัจนภาษา(Verbal Communication)ในการสื่อสารอย่างมาก ซึ่งจะมีการใช้ในการแจ้งผลการประชุมให้สมาชิกในครอบครัวทราบ การแสดง

ความคิดเห็นหรือการซักถามต่างๆเกิดขึ้นบ่อยครั้ง เนื่องจากการสื่อสารในครอบครัวเมื่อสมาชิกไม่เข้าใจก็สามารถซักถาม หรือไม่เห็นด้วยก็สามารถแสดงความคิดเห็นพร้อมทั้งแสดงเหตุผลได้ทันที เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีขนาดเล็กสมาชิกมีความสนิทสนมกันมาก

“อยากรู้ อยากถามอะไรก็ทำได้เลย สบาย”

- บุตรหลานของครอบครัวผู้นำประเพณี -

2.2 รูปแบบการสื่อสารในช่วงถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชน

เมื่อการวางแผนการจัดงานได้สำเร็จแล้ว สมาชิกในแต่ละกลุ่มจะเริ่มปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย โดยกิจกรรมหลักที่มีการถ่ายทอดความรู้ซึ่งส่งผลกระทบต่อการสืบทอดในประเพณีบุญบั้งไฟได้แก่

การจัดทำบั้งไฟขึ้นสูง

การเอ้บั้งไฟ

การแข่งบั้งไฟ

ตำนานบุญบั้งไฟ

โดยรายละเอียดของการสืบทอดแต่ละกิจกรรมมีดังนี้

การจัดทำบั้งไฟขึ้นสูง

บั้งไฟแบ่งเป็น 2 ประเภทได้แก่

บั้งไฟเสีียง คือ บั้งไฟที่จัดทำขึ้นเพื่อจุดเสีียงดูว่าในปีนั้นฝนจะตกต้องตามฤดูกาลหรือไม่ หากบั้งไฟขึ้นดีย่อมหมายถึงว่าปีนั้นฝนจะตกตามฤดูกาลและหากบั้งไฟขึ้นไม่ดีย่อมหมายถึงว่าปีนี้จะแห้งแล้ง ซึ่งบั้งไฟเสีียงต้องจุดก่อนการจุดบั้งไฟแข่งขัน

บั้งไฟแข่งขัน บั้งไฟแข่งขันนี้ในแต่ละคุ้มบ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงจะนำมาจุดเพื่อแข่งขัน ว่าบั้งไฟของใครจะขึ้นได้นานที่สุดโดยมีการจับเวลาเพื่อนำมาตัดสิน

บั้งไฟที่ใช้แข่งขันมีขนาดที่แตกต่างกันไป ตั้งแต่ขนาดเล็กที่สุดจนถึงขนาดใหญ่ที่สุด ซึ่งที่นิยมทำเพื่อแข่งขันนั้นมี 3 ขนาด เรียกตามปริมาณและน้ำหนักของดินปืนที่บรรจุ

1.1 บั้งไฟธรรมดา บางที่เรียกว่า บั้งไฟฮ้อย (ขนาดเล็ก) บรรจุดินปืนไม่เกิน 12 กิโลกรัม

1.2 บั้งไฟหมื่น (ขนาดกลาง) บรรจุดินปืนเกิน 12 กิโลกรัม

1.3 บั้งไฟแสน (ขนาดใหญ่) บรรจุดินปืนหนัก 120 กิโลกรัมขึ้นไป บั้งไฟแสนต้องใช้เวลาเตรียมเป็นเดือนๆ และมีอันตรายมากถ้าทำไม่ดีเวลาจุดบั้งไฟแสนต้องใช้บั้งไฟม้าขึ้นไปจุดชนวน

ในการทำตัว(เสา)บั้งไฟนั้น นิยมใช้ลำไม้ไผ่มาทะลุปล้องแล้วตากให้แห้ง แต่ในปัจจุบันนิยมเอาท่อเหล็กหรือแป๊บท่อน้ำขนาดที่ต้องการมาทำเสา ซึ่งถึงแม้ว่าเสาคงจะทำได้ยอะไรก็ตาม ทางของบั้งไฟจะต้องใช้ลำไม้ไผ่ยาวๆเรียกว่ามัดติดตรงกับเสาเสมอ เพื่อใช้เป็นหางบังคับให้พุ่งตรงขึ้นไป

เสาคงบรรจุดินชนวนซึ่งประกอบด้วยดินประสิวผสมกับถ่านไม้เนื้ออ่อนและกำมะถันมาคั่วแล้วตำให้ละเอียดซึ่งเรียกว่าหม้อ โดยการบรรจุหม้อเข้าไปในเสาคงจะต้องบรรจุอัดให้แน่น ส่วนหัวบั้งไฟมีเถียด(สลัก)อุดหัวบั้งไฟ เเถียดนี้ทำด้วยไม้กลมๆกันแรงระเบิดพุ่งออก หลังเถียดมีดินเหนียวกันหม้อไว้อีกชั้นหนึ่ง ส่วนด้านท้ายบั้งไฟจะมีเถียดเช่นกัน ก่อนใส่เถียดมีดินเหนียวกันหม้อไว้อีกชั้นหนึ่ง ส่วนด้านท้ายบั้งไฟจะมีเถียดเช่นกัน ก่อนใส่เถียดท้ายบั้งไฟต้องเจาะรูชนวนซึ่งใช้จิวพระหรือผ้าเก่าๆพันให้ยาวตามต้องการ คลุกกับดีเกลืออัดเข้าตามรูชนวนและปล่อยหางชนวนไว้จุดไฟ การเจาะรูเพื่อใส่ชนวนนี้ต้องอาศัยความชำนาญ เพราะถ้าทำไม่ดีอาจก่อให้เกิดอันตรายเวลาจุดได้

ชาวบ้านหนองเล็งหลายคนมีความชำนาญในการทำบั้งไฟ แต่ผู้ที่มีฝีมือที่สุดจนได้รับการยอมรับให้เป็นฉบับบั้งไฟได้แก่พระอาจารย์สมรซึ่งเป็นพระ ในบางคุ่มบ้านก็ได้ให้ท่านทำบั้งไฟที่ใช้ในการประกวดให้เลยเพื่อความสะดวกหรือเพื่อให้ได้บั้งไฟที่มีคุณภาพและมีโอกาสที่จะชนะได้มาก

การจัดเตรียมบั้งไฟภายในคุ่มบ้านนั้นมี 2 ประเภทคือ ประเภทแรกจะเรียไรเงินเพื่อนำไปซื้อบั้งไฟ โดยอาจจะซื้อกับพระอาจารย์สมรหรือกับช่างหมู่บ้านอื่น เช่นหมู่บ้านแถบ

อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด โดยสาเหตุที่ซื้อบั้งไฟนั้นมาจากความต้องการบั้งไฟที่มีคุณภาพที่ดีมาใช้แข่งขันเพื่อความภูมิใจของคุ้มบ้าน เพราะบั้งไฟที่มีคุณภาพดีนั้นย่อมมีราคาแพงตกประมาณ 800 – 1000 กว่าบาท ในขณะที่รางวัลที่ 1 มีมูลค่า 1000 บาทเท่านั้น

การที่บางคุ้มไม่สามารถทำบั้งไฟให้มีคุณภาพดีได้นั้น เพราะช่างทำบั้งไฟที่มีฝีมือไม่ได้กระจายอยู่ตามคุ้มต่างๆ ถึงแม้การทำบั้งไฟสมาชิกแต่ละคุ้มจะสังเกตและสอบถามกรรมวิธีในการทำได้ แต่ช่างแต่ละคนจะไม่บอกเคล็ดลับที่ทำให้บั้งไฟขึ้นสูง

ส่วนอีกเหตุหนึ่งเนื่องมาจากการต้องการความสะดวกสบายเพราะบั้งไฟราคาถูกก็ยังคงมีอยู่ โดยมีราคาประมาณ 400 – 500 บาท จึงซื้อมาเพื่อจะได้มีบั้งไฟมาเข้าร่วมตามมติของหมู่บ้าน แต่อย่างไรก็ตามเยาวชนบางคนในหมู่บ้านก็ได้มีส่วนร่วมในการทำบั้งไฟกับพระที่วัด โดยทำหน้าที่เป็นลูกมือและได้เงินเป็นค่าตอบแทน

ส่วนอีกประเภทหนึ่งคือสมาชิกจัดทำบั้งไฟขึ้นมาเอง โดยใช้บริเวณบ้านหัวหน้าคุ้มหรือผู้นำประเพณีเป็นสถานที่ทำบั้งไฟ หลังจากที่ได้ประชุมตกลงกันแล้ว ผู้ที่มีความสามารถในการทำบั้งไฟจะรับหน้าที่เป็นแกนนำในการทำบั้งไฟ โดยมีสมาชิกในคุ้มบ้านผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาช่วยเมื่อมีเวลาว่าง

ในการทำบั้งไฟนั้นจะมีทั้งผู้ที่เคยทำและไม่เคยทำซึ่งจะรับผิดชอบงานในส่วนที่แตกต่างกันออกไป ผู้ที่ทำบั้งไฟไม่เป็นเมื่อเข้าช่วยงานบ่อยครั้ง อาศัยการสังเกตและซักถามก็สามารถทำบั้งไฟเป็นในที่สุด

จะเห็นได้ว่าการถ่ายทอดการทำบั้งไฟนั้นมี 2 ลักษณะคือการถ่ายทอดโดยฉบับ และการถ่ายทอดโดยมีชาวบ้านเป็นผู้ถ่ายทอด

การถ่ายทอดการทำบั้งไฟโดยฉบับ

กลุ่มที่มีพระอาจารย์สมรเป็นผู้ถ่ายทอด มีพระลูกวัด และเยาวชนภายในหมู่บ้านเป็นผู้รับการถ่ายทอด ซึ่งเหตุที่วัยรุ่นเหล่านี้ได้เข้าไปทำบั้งไฟนั้นเนื่องจากมีความคุ้นเคยกับพระอาจารย์สมร เพราะวัยรุ่นมักที่จะมาพบปะสังสรรค์กันที่วัดเป็นประจำทุกวัน

ภาพที่ 7 ขณะเตรียมฐานจุดบั้งไฟ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 8 ขนแบ้งไฟกำสั้งขึ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ ๑ สมาชิกที่มาชมการจุดธูป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

“ไม่มีอะไรก็มาวัด มาเจอกัน เดี่ยวเย็นนี้ก็จะไปเล่นว่าเหมือนกันนะ”

“วัยรุ่นที่ชื่นชอบมาวัด เขาก็ว่าแปลก แต่มากก็เจอเพื่อนนะ ยิ่งวันพระพวกสาว ๆ มาทำบุญกันเยอะ”

- เยาวชนที่เข้ามาช่วยทำบั้งไฟที่วัด -

เมื่อพระอาจารย์สมรจะต้องทำบั้งไฟโดยเฉลี่ยปีละประมาณ 13 บั้งจึงได้ให้เยาวชนที่มีความสนิทสนมและพระลูกวัดมาเป็นลูกมือ ซึ่งรูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดการทำบั้งไฟของฉบับสู่เยาวชนมีดังนี้

● ทิศทางการสื่อสาร

การถ่ายทอดวิชาการทำบั้งไฟของพระที่เป็นผู้ถ่ายทอดเป็นไปในลักษณะให้พระลูกวัดและเยาวชนที่เป็นลูกมือช่วยเตรียมวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ เช่น ตัดไม้มาเผาถ่าน คั่วถ่าน ดินประสิ่ว ซึ่งการสื่อสารระหว่างพระกับลูกมือนั้นจะมีลักษณะการสื่อสารสองทาง (Two way communication) เนื่องจากอุปกรณ์ต่างๆที่ลูกมือจะต้องเตรียมนั้นล้วนแล้วแต่มีผลต่อคุณภาพของบั้งไฟทั้งสิ้น จึงทำให้ลูกมือต่างพิถีพิถันในการเตรียมอุปกรณ์ เมื่อไม่เข้าใจในสิ่งที่ได้รับมอบหมายให้ทำก็จะถามฉบับเพื่อความถูกต้อง

“อาจารย์ก็บอกก็สอน อันไหนเราทำไม่ถูกก็ดูบ้าง แต่ถ้าไม่เข้าใจก็ถามได้”

- เยาวชนที่เข้ามาช่วยทำบั้งไฟที่วัด -

การสื่อสารที่มีการโต้ตอบระหว่างกันนี้ทำให้เกิดความเข้าใจในเรื่องที่สื่อสารอย่างชัดเจนเมื่อการถ่ายทอดเป็นการสื่อสารสองทาง(Two-way Communication)ระหว่างฉบับบั้งไฟที่มีความชำนาญในการทำบั้งไฟมากที่สุดในหมู่บ้านกับเยาวชน จึงทำให้เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมได้รับความรู้ในการทำบั้งไฟจากผู้ที่มีความชำนาญอย่างชัดเจน

● รูปแบบการสื่อสาร

การถ่ายทอดการทำบั้งไฟไม่ใช่ลักษณะของการเรียนในห้องเรียน แต่เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงโดยการเป็นลูกมือของผู้ที่มีความชำนาญ รวมทั้งระหว่างผู้ถ่ายทอดกับรับการถ่ายทอดและระหว่างผู้รับการถ่ายทอดด้วยกัน ต่างก็มีความสนิทสนมซึ่งกันและกัน รูปแบบ

แบบการสื่อสารในการถ่ายทอดการทำบั้งไฟจึงมีรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ(Informal Communication)

ขณะที่ทำบั้งไฟฉบับจะถ่ายทอดความรู้ให้กับลูกมือโดยการสั่งงาน แนะนำ ตำหนิ ตักเตือน หรือตอบคำถามในสิ่งที่ลูกมือสนใจหรือไม่เข้าใจ

“ตอนแรก โน้นเลยไปหาไม้มาเผาถ่าน เผาแล้วก็เอามาตำ อาจารย์ก็คอยดู ตรงไหนผิดก็ดูบ้าง” (หัวเราะ)

-เยาวชนที่มาช่วยทำบั้งไฟที่วัด-

ในขณะที่เดียวกันผู้รับการถ่ายทอดที่เข้ามาช่วยอยู่ก่อนแล้วจะคอยแนะนำในสิ่งที่ ตนมีความรู้พอจะแนะนำได้

“อย่างเราไม่รู้ก็ถามอาจารย์ แต่ชอบถามเพื่อนมากกว่า”

- เยาวชนที่มาช่วยทำบั้งไฟที่วัด-

รูปแบบการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ(Informal Communication)ลักษณะนี้ ทำให้การถ่ายทอดเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาในขณะที่มีการทำงาน

● ทิศทางการไหลของสาร

การถ่ายทอดการทำบั้งไฟนั้นมีทิศทางการไหลจากบนลงล่าง(Top-down Communication) เนื่องจากวัตถุประสงค์ของการทำบั้งไฟที่วัดนี้เพื่อขายในนามของฉบับ ดังนั้น เทคนิควิธีการต่างๆจึงขึ้นอยู่กับฉบับที่เป็นผู้ถ่ายทอดเพียงผู้เดียว ลูกมือทุกคนจะต้องปฏิบัติตาม จะพลิกแพลงตามความต้องการของตนไม่ได้

“ต้องทำตามที่อาจารย์บอก เดี่ยวบั้งไฟไม่ขึ้น ก็ตายกันพอดี”

- เยาวชนที่มาช่วยทำบั้งไฟที่วัด -

เมื่อเป็นเช่นนี้ความรู้เกี่ยวกับการทำบั้งไฟจึงมีที่มาจากพระอาจารย์สมรรฐ์ เป็นฉบับเพียงคนเดียว

● สัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสาร

การถ่ายทอดจะใช้ทั้งวัจนภาษา(Verbal Communication)และอวัจนภาษา (Nonverbal Communication) โดยวัจนภาษา(Verbal Communication)จะใช้ในการสั่ง แนะนำ ต่างๆ ส่วนอวัจนภาษา(Nonverbal Communication) นั้นจะมีสัดส่วนในการใช้มากกว่าวัจน ภาษา(Verbal Communication) เนื่องจากเป็นการถ่ายทอดโดยวิธีปฏิบัติจริง ขั้นตอน กรรมวิธี ต่างๆที่เกี่ยวกับการทำบั้งไฟนั้นลูกมือจะต้องสังเกตจากฉบับว่าทำอย่างไร เพราะโดยทั่วไปแล้ว ช่างบั้งไฟแต่ละคนมักที่จะไม่บอกเทคนิคในการทำบั้งไฟให้กับผู้ใด

“คอยดูเอาว่าอาจารย์ทำอย่างไร แต่ไม่ได้ถามหรือทัก ส่วนมากเขาไม่บอกกันแต่ ถ้าบอกก็คงไม่รู้เรื่อง(หัวเราะ) ต้องดู ดูแล้วก็จำ แต่ถ้าได้ทำด้วยยิ่งจะทำเป็นเร็วขึ้น”

- เยาวชนที่มาช่วยทำบั้งไฟที่วัด -

ดังนั้นหากลูกมือต้องการที่จะทราบเทคนิคในการทำบั้งไฟ จำเป็นจะต้องสังเกต และจดจำการทำบั้งไฟจากฉบับให้ได้

ส่วนที่เป็นหน้าที่ของลูกมือ เช่นการเผาถ่านหรือคั่วดินประสิวนั้น จะต้องตั้งใจทำ เมื่อไม่เข้าใจตรงจุดใดลูกมือสามารถที่จะซักถามลูกมือคนอื่นที่เคยทำอยู่ก่อนแล้ว หรือจะถาม ฉบับก็ได้

“พวกง่าย ๆ อย่างเผาถ่าน หรือตำถ่านเราก็บอกคนอื่นได้ แต่ของอย่างนี้ความ จริงทำไป เดี่ยวก็เป็นเอง”

- เยาวชนที่มาช่วยทำบั้งไฟที่วัด -

การถ่ายทอดนั้นจึงมี 2 ส่วนคือความรู้พื้นฐานและส่วนความรู้ที่เป็น เทคนิคของแต่ละคน โดยความรู้พื้นฐานนั้นลูกมือจะได้รับการถ่ายทอดทั้งทางวัจน ภาษา(Verbal Communication) และอวัจนภาษา(Nonverbal Communication) รวมทั้งการ ปฏิบัติจริง จึงทำให้สามารถเข้าใจได้ง่าย ส่วนที่เป็นเทคนิคของแต่ละคนจะได้รับการ ถ่ายทอดโดยอวัจนภาษา(Nonverbal Communication) เพียงอย่างเดียว จึงจำเป็นที่ผู้รับ การถ่ายทอดจะต้องมีทักษะในการสังเกตและจดจำ

การถ่ายทอดการทำบั้งไฟระหว่างสมาชิกในคุ้มบ้าน

การถ่ายทอดการทำบั้งไฟอีกลักษณะหนึ่งเป็นการถ่ายทอดระหว่างสมาชิกในคุ้มเกิดขึ้นจากการช่วยกันทำบั้งไฟของคุ้มเพื่อเข้าประกวด โดยมีสมาชิกที่ทำบั้งไฟเป็นซึ่งแต่ละคุ้มมีหลายคนเป็นผู้ถ่ายทอด และมีผู้ที่ไม่เคยทำมาก่อนซึ่งเข้ามาช่วยเป็นลูกมือเป็นผู้รับการถ่ายทอด ซึ่งรูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดการทำบั้งไฟภายในคุ้มบ้านมีดังนี้

● ทิศทางการสื่อสาร

ในการทำบั้งไฟคุ้มผู้ร่วมทำบั้งไฟทั้งที่เคยทำและไม่เคยทำต่างก็ช่วยกันเตรียมวัสดุอุปกรณ์ การสื่อสารสองทาง (Two way communication) จะเกิดขึ้นเมื่อผู้ที่ไม่เคยทำหรือมีความชำนาญน้อยเกิดปัญหาหรือข้อสงสัยในการทำงาน ก็จะสอบถามผู้ที่มีความชำนาญกว่าตน และทำการสื่อสารจนกระทั่งเข้าใจ เนื่องจากจำเป็นจะต้องนำไปปฏิบัติจริง

“ถ้าไม่เข้าใจแล้วทำผิดๆ บั้งไฟฟู(ไม่ขึ้น)หรือแตกก็แพ้โดนโยนลงโคลน ขายหน้าคุ้มอื่นเขาตาย”

- สมาชิกในคุ้มบ้าน -

นอกจากจะมีการถ่ายทอดความรู้ให้กับสมาชิกที่ทำไม่เป็นแล้ว ในระดับสมาชิกที่ทำเป็นก็มีการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน เพราะแต่ละคนก็มีความรู้ในการทำบั้งไฟในระดับที่ใกล้เคียงกัน โดยการแลกเปลี่ยนความรู้นั้นกระทำในลักษณะการปรึกษาซึ่งกันและกันในการใช้เทคนิคของแต่ละคนในการทำบั้งไฟให้ขึ้นได้สูง

“แต่ละคนก็มีเทคนิคของตัวเอง จากไปดูเขามามั่ง เคยไปช่วยอาจารย์สมรบัวงก็เอามาคุยกัน”

- ผู้นำประเพณีบุญบั้งไฟ -

“ช่วยกันคิดหาเทคนิคที่ให้มัน(บั้งไฟ)ขึ้นสูง ไม่ได้คิดคนเดียว

- ผู้นำประเพณีบุญบั้งไฟ -

การถ่ายทอดการทำบั้งไฟโดยใช้การสื่อสารสองทาง (Two-way communication) ทั้งในกลุ่มสมาชิกที่ทำเป็นและระหว่างสมาชิกที่ทำเป็นกับสมาชิกที่ทำไม่

เป็น ย่อมทำให้การถ่ายทอดมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพราะสมาชิกต่างทำการสื่อสารกันจนกว่าจะเข้าใจในงานที่จะต้องทำ

● ลักษณะการสื่อสาร

การทำบั้งไฟในคุ้มบ้านนั้นมีลักษณะการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดการทำบั้งไฟอย่างไม่เป็นทางการ(Nonformal Communication) การถ่ายทอดวิธีการทำบั้งไฟนั้นจะถ่ายทอดผ่านการปฏิบัติจริง ทั้งผู้ถ่ายทอดและรับการถ่ายทอดต่างก็สื่อสารกันในรูปแบบที่ใช้ในชีวิตประจำวันทั่วไป และส่วนใหญ่มักไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นการถ่ายทอดความรู้ แต่จะเป็นการสื่อสารเพื่อให้งานสำเร็จด้วยดี

“เวลาทำงานไม่รู้สึกรู้ว่าถูกสอน แต่จะเป็นการบอกเพื่อให้ทำได้ถูกต้องมากกว่า”

- สมาชิกในคุ้มบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรม -

การถ่ายทอดการทำบั้งไฟจึงเกิดขึ้นตลอดเวลาขณะที่สมาชิกเข้าร่วมกิจกรรม และในเมื่อการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดมีลักษณะที่ไม่เป็นทางการโดยเป็นการถ่ายทอดผ่านการทำงาน จึงจำเป็นที่ผู้รับการถ่ายทอดจะต้องตั้งใจในการปฏิบัติงาน เพื่อให้การถ่ายทอดมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

● สัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสาร

การถ่ายทอดการทำบั้งไฟอวัจนภาษา(Nonverbal Communication)มีบทบาทที่สำคัญ เพราะสาเหตุที่สมาชิกในชุมชนทำบั้งไฟเป็นเพราะเห็นผู้อื่นทำก็จดจำไว้แล้วมาทำลองผิดลองถูกดู

“พ่อทำเป็นเพราะไปดูเขาทำงั้น ดูแล้วก็เอามาทำดูบางครั้งก็ไม่ขึ้น.....มันมีเทคนิคอะไม่ใช่ทำให้มันขึ้นสูงเฉยๆ ต้องให้มันขึ้นเฉยๆให้มันอยู่ได้นานที่สุด ไปดูแล้วก็เอามาลองทำกันดู”

- ผู้นำประเพณี -

โดยในการทำบั้งไฟคุ้มนั้นผู้ช่วยงานก็จะเห็นกรรมวิธีขั้นตอนทั้งหมดในการทำ ซึ่งถ้าผู้สนใจและเข้าร่วมทำบ่อยๆก็จะทำบั้งไฟได้ เพราะนอกจากจะเห็นกรรมวิธีต่างๆแล้วยังสามารถที่จะถามในสิ่งที่ตนสนใจหรือสงสัยได้อีกด้วย โดยเฉพาะเทคนิคในการทำบั้งไฟขึ้นสูงของ

แต่ละคุ่มนั้น สมาชิกที่ทำเป็นจะปรึกษากันเพราะแต่ละคนล้วนแต่มีความสามารถที่ใกล้เคียงกัน โดยการปรึกษาจะกระทำอย่างไม่เป็นความลับในกลุ่มทำบั้งไฟของคุ่มตน

“ในกลุ่มนี้ปรึกษากันเลย ไม่เป็นความลับ.....ใครมาทำก็ได้ยินหมดว่าพูดว่า ยังไง”

- ผู้นำประเพณี -

ดังนั้นหากผู้สนใจในการทำบั้งไฟได้มีส่วนร่วมในการทำบั้งไฟบ่อยครั้งก็จะทำให้ได้รับการถ่ายทอดทั้งทางวัจนภาษา(Verbal Communication)และอวัจนภาษา(Nonverbal Communication) ซึ่งจะทำให้สามารถผลิตบั้งไฟได้ในที่สุด

จะเห็นได้ว่าการถ่ายทอดการทำบั้งไฟทั้ง 2 ส่วน คือส่วนที่เป็นความรู้พื้นฐานและส่วนที่เป็นเทคนิคเฉพาะบุคคล มีการถ่ายทอดโดยใช้ทั้งอวัจนภาษา(Nonverbal Communication) และวัจนภาษา(Verbal Communication) จึงทำให้ผู้รับการถ่ายทอดสามารถเข้าใจวิธีการทำบั้งไฟได้ง่ายยิ่งขึ้น

● ทิศทางการไหลของสาร

ทิศทางการไหลจะมี 2 ทิศทางคือจากบนลงล่าง(Top-down Communication)และในระดับเดียวกัน(Horizontal Communication) ทิศทางจากบนลงล่าง(Top-down Communication)นั้นเกิดจากผู้ที่เคยทำสอนวิธีทำบั้งไฟให้กับผู้ที่ไม่เคยทำ โดยอยู่ในลักษณะของการมอบหมายงานในส่วนต่างๆให้ทำ ในขณะที่ทำความรู้ต่างๆก็ได้รับการถ่ายทอดจากการสนทนาและการปฏิบัติ

ส่วนทิศทางการไหลในระดับเดียวกัน(Horizontal Communication) นั้น เกิดจากการร่วมทำงานและปรึกษาหารือกันระหว่างผู้ที่ทำบั้งไฟเป็น ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันขึ้น เพราะผู้ที่ทำบั้งไฟแต่ละคนนั้นไม่ได้เป็นที่ยอมรับว่าใครมีฝีมือดีกว่าใคร เมื่อได้มาร่วมกันทำงานก็จะได้สังเกตวิธีการทำรวมทั้งทราบความเห็นของแต่ละคน ซึ่งตนก็สามารถที่จะนำมาปรับปรุงแก้ไขตนเองได้

“พอมาช่วยกันทำ เห็นว่าเทคนิคของคนอื่นทำแล้วมัน(บั้งไฟ)ขึ้นดีกว่าที่เราเคยทำ ก็จำไว้”

“พอลองเอาเทคนิคคนอื่นไปทำบ้าง ก็ขึ้นดีกว่าเดิมเหมือนกันนะ”

- ผู้นำประเพณี -

ดังนั้นการถ่ายทอดการทำบั้งไฟจึงมีทิศทางการไหล 2 ทิศทาง ซึ่งทั้ง 2 ทิศทางนี้ได้ส่งผลถึงการถ่ายทอดความรู้ให้แก่สมาชิก คือ ทิศทางการไหลจากบนลงล่าง (Top-down Communication) ทำให้สมาชิกที่ทำบั้งไฟไม่ไม่สามารถเข้าใจหรือทำเป็นส่วนทิศทางการไหลในระดับเดียวกัน (Horizontal Communication) ทำให้สมาชิกที่ทำเป็นแล้วสามารถพัฒนาฝีมือให้ดียิ่งขึ้นไปอีก

การสืบทอดการเอ้บั้งไฟ

งานประเพณีบุญบั้งไฟของชุมชนบ้านหนองเล็งนอกจากแต่ละคุ่มจะมีการทำบั้งไฟขึ้นสูงเพื่อแข่งขันกันแล้ว ภายในหมู่บ้านได้จัดให้มีการตกแต่งบั้งไฟหรือการเอ้บั้งไฟของหมู่บ้านขึ้น 1 บั้งเพื่อใช้ในขบวนแห่บั้งไฟ

ในปัจจุบันบั้งไฟที่ใช้จุดจะไม่นำมาเอ้ แต่การเอ้จะใช้บั้งไฟจำลอง การเอ้บั้งไฟนั้นจะต้องใช้ศิลปะอย่างประณีตบรรจงโดยช่างพื้นเมืองที่มีฝีมือดี

สิ่งสำคัญที่ใช้ในการเอ้ได้แก่ กระดาษสีทอง สีเงิน สีแดง และสีต่างๆรวมทั้งสิ่งที่เกิดประกายแวววาวเมื่อถูกแสงแดด รูปที่ตกแต่งส่วนมากมักเป็นรูปพระยานาค ซึ่งหมายถึงนาคผู้ให้น้ำ มีลวดลายประกอบขนาดแพรวพราว นอกจากนี้อาจทำเป็นรูปหงส์ นกขลุ่ย ตามแต่ต้องการ ปัจจุบันมีการเพิ่มเติมเทคนิคเข้าไปด้วย เช่นพระยานาคสามารถพ่นน้ำได้หรือเป็นรูปนกก็ขยับปีกได้ เป็นต้น

ผู้ทำการเอ้บั้งไฟในชุมชนบ้านหนองเล็ง ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุและเยาวชนภายในหมู่บ้าน เหตุที่สมาชิกเหล่านี้ได้เข้ามาร่วมกิจกรรม เนื่องจากผู้สูงอายุนั้นไม่อาจทำบั้งไฟขึ้นสูงได้เพราะต้องใช้แรงในการทำมาก แต่การเอ้บั้งไฟใช้แรงน้อยจึงสามารถทำได้ ส่วนเยาวชนนั้นมักที่จะมาชุมนุมกันที่วัดเป็นประจำและการเอ้บั้งไฟมักทำที่วัด ผู้สูงอายุก็ได้ให้ว่วานให้ช่วยทำ

ผู้ที่มีความชำนาญในการเอ้บั้งไฟจะทำหน้าที่เป็นหัวหน้าของกลุ่มในการเอ้บั้งไฟและเป็นผู้เลือกสายต่างๆจากสายไทย รวมทั้งจากการสังเกตลวดลายของบั้งไฟที่ได้เคยพบเห็นจากนั้นก็จะนำลายเหล่านั้นมาวาดเป็นแม่แบบ แล้วให้ผู้เป็นลูกมือได้ลอกลายใส่กระดาษสีต่างๆ

และนำไปตัดตามลายที่ได้ลอกไว้ โดยลูกมือจะช่วยกันทำตามความถนัดของแต่ละคน จากนั้นผู้ที่ เป็นหัวหน้านำกระดาษที่ตัดลายไปติดเอี๊ยะไฟ

การเอี๊ยะไฟเป็นกิจกรรมที่มีทุกปีโดยการสื่อสารเพื่อสืบทอดการเอี๊ยะไฟมีรูปแบบ ดังนี้

● ทิศทางการสื่อสาร

การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดการเอี๊ยะไฟจึงมีลักษณะสองทาง(Two-way Communication) ผู้ถ่ายทอดสามารถที่จะเห็นการทำงานของผู้รับการถ่ายทอดรวมทั้งทำการสื่อสารเพื่อสั่งการ แนะนำ ตำหนิ หรือแก้ไข เกี่ยวกับงานที่ผู้รับการถ่ายทอดได้ทำอย่างใกล้ชิด

“เวลาพอเห็นว่าลายที่ให้ตัดมันเริ่มเบี้ยวก็เตือน บางทีก็สอนเขา”

- ผู้นำประเพณี -

“เวลาแก(ผู้ถ่ายทอด)ให้ช่วยติด แกก็สอนว่าติดอย่างนั้นอย่างนี้นะ.....บางที เราสงสัยว่าทำไมต้องทำลายนี้เราก็ถามเหมือนกัน”

- เยาวชนที่ช่วยเอี๊ยะไฟ -

จึงทำให้ผู้รับการถ่ายทอดได้รับความรู้ในการเอี๊ยะไฟอย่างชัดเจน เพราะสามารถที่จะทำการสื่อสารกับผู้ถ่ายทอดจนกว่าตนจะเข้าใจ

● ลักษณะการสื่อสาร

ลักษณะการสื่อสารในการถ่ายทอดการเอี๊ยะไฟนั้นมีลักษณะไม่เป็นทางการ(Nonformal Communication) เพราะการถ่ายทอดเกิดขึ้นในขณะที่ทำกิจกรรมร่วมกัน โดยใช้การทำงานเป็นการถ่ายทอดความรู้

“เวลาไปช่วยทำงาน ก็ได้ความรู้ พอทำเป็นเหมือนกัน”

- สมาชิกในคุ้มบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรม -

“ที่สั่งให้ทำนั่นทำนี่ เราก็ทำตาม.....พอเสร็จก็ทำได้นะ”

- เยาวชนในหมู่บ้านที่เข้าร่วมกิจกรรม -

ภาพที่ 10 มิ่งไฟเซ่

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้มีบทบาทเป็นผู้ถ่ายทอดคือผู้ที่มีความสามารถในระดับหนึ่ง ส่วนผู้มีบทบาทเป็นผู้รับการถ่ายทอดคือผู้ที่เป็นลูกมือซึ่งโดยมากมักเป็นเยาวชน

ลักษณะการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการที่สามารถที่จะถ่ายทอดการเอ็งไฟได้ตลอดเวลาที่มีการปฏิบัติงาน แต่อย่างไรก็ตามการถ่ายทอดจะสำเร็จได้ จำเป็นที่ผู้รับการถ่ายทอดจะต้องสนใจและตั้งใจในการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมาย

● สัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสาร

การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดการเอ็งไฟ มีการใช้ทั้งวัจนภาษา(Verbal Communication)และอวัจนภาษา(Nonverbal Communication) ดังที่ได้เสนอแล้วว่าการถ่ายทอดการเอ็งไฟนั้นอาศัยการทำงานเป็นการถ่ายทอดความรู้ โดยผู้รับการถ่ายทอดสามารถที่จะศึกษาการทำงานของผู้ถ่ายทอดที่ทำการวาดลายหรือติดลวดลาย ซึ่งเป็นการใช้อวัจนภาษา(Nonverbal Communication) ในการถ่ายทอดทำให้ผู้รับการถ่ายทอดได้ความรู้ที่อาจไม่สามารถถ่ายทอดเป็นวัจนภาษา(Verbal Communication)ได้และต้องใช้ในการสังเกตในการรับการถ่ายทอด

“เวลาเขาก็สังเกตแล้วก็จำไว้ ก็เลยมารู้มากขึ้น”

- สมาชิกในคุ้มบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรม -

นอกจากนั้นแล้วผู้ถ่ายทอดยังได้ใช้วัจนภาษา(Verbal Communication)ในการมอบหมายงานรวมทั้งอธิบาย แนะนำ ในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการเอ็งไฟทั้งในส่วนที่ตนเป็นผู้รับผิดชอบแต่ผู้รับการถ่ายทอดสงสัยหรือสนใจ หรือในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้รับการถ่ายทอดต้องรับผิดชอบโดยตรง ซึ่งการถ่ายทอดลักษณะนี้จะทำให้ผู้รับการถ่ายทอดได้ความรู้ที่ละเอียดยิ่งขึ้น

จะเห็นได้ว่าอวัจนภาษา(Nonverbal Communication) และวัจนภาษา(Verbal Communication)ต่างมีส่วนสนับสนุนซึ่งกันและกันเพื่อให้การถ่ายทอดมีประสิทธิภาพมากที่สุด

● ทิศทางการไหลของสาร

ทิศทางการไหลของสารในการถ่ายทอดการเอ็งไฟนั้น มีทิศทางการไหลจากบนลงล่าง(Top-down Communication) คือจากผู้ที่มีความชำนาญซึ่งเป็นผู้สูงอายุไปยังผู้ที่เป็นลูกมือซึ่งเป็นเยาวชน โดยผู้ถ่ายทอดจะสั่งงานรวมทั้งแนะนำหรือให้ความรู้ต่างๆแก่ลูกมือ นอกจากนี้

นั้นผู้ที่มีความชำนาญยังมีการปรึกษากันเกี่ยวกับการตั้งไฟ ซึ่งเท่ากับได้แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันด้วย

“ก็คิดกันว่าจะใช้ลายไหนดี ส่วนใหญ่ก็ลายไทย ตกกลางกันได้แล้วก็วาดลายให้เด็กลอก.....”

- ผู้นำประเพณี -

การสืบทอดการตั้งบั้งไฟ

ตั้งบั้งไฟเป็นศิลปะการพ้อนรำที่สืบเนื่องมาจากประเพณีบุญบั้งไฟ เมื่อถึงประเพณีบุญบั้งไฟ ชาวบ้านจะจัดขบวนตั้งบั้งไฟแห่ออกหน้าบั้งไฟไปตามถนนสายต่างๆ

ตั้งเป็นกิริยาอาการของการพ้อนรำในขบวนพ้อนบั้งไฟ โดยจะมีผู้นำร้องกลอนตั้งประกอบด้วยต้นเสียง 1 คน แล้วตามด้วยลูกคู่ร้องรับก็คนก็ได้ ขบวนนางรำตั้งบั้งไฟเป็นขบวนที่สวยงามรำออกหน้าบั้งไฟ และมีคณะกลองยาวตีทำนองหลักและเป็นบรรทัดฐานให้จังหวะเครื่องดนตรีที่นำมาประกอบได้แก่ พิณ แคน กลองยาว โหม่ง กลอง ฉิ่ง และฉาบ

ท่าที่การพ้อนตั้งแต่ละท่าจะลอกเลียนมาจากกิจวัตรประจำวันของชาวบ้าน เช่น

ท่าถอนกล้า ทำนี้เวลารำจะยกเท้าขึ้นลงตามจังหวะกลอง ส่วนมือทั้งสองจับคว่าโน้มลงต่ำพร้อมกับลำตัวเคลื่อนไหวตามด้วย เมื่อโน้มตัวลงแล้วก็ยกขึ้นเป็นท่ากุ่มๆแงๆเหมือนคนถอนกล้า

ท่าดำนา ทำนี้มือทั้งสองคว่ำลง แล้วม้วนจับหงายขึ้น เท้าทั้งสองยกขึ้นลงตามจังหวะกลองท่าท่ากุ่มๆแงๆคล้ายดำนา

ท่าล้างมือ ทำนี้มือทั้งสองถูกันไปมาคล้ายกับล้างมือ เท้าทั้งสองยกขึ้นลงตามจังหวะกลอง

ท่าสลัดมือ ทำนี้ตีตื้นนิ้วไปทางซ้ายและขวาสลับกัน พร้อมกับหันหน้าไปทางเดียวกับมือ ส่วนเท้าขยับขึ้นลงตามจังหวะกลอง

ท่าเซ็ดมือ ท่านี้ใช้มือทั้งสองอุ้งที่สะโพกไปมา ยกข้อศอกเล็กน้อย ชยับเท้าตามจังหวะเพลง

ท่าปั้นข้าว ท่านี้คู่รำคนหนึ่งจะนั่งลงปรบมือ อีกคนหนึ่งจะยืนทำท่ากำมือ เหมือนกับปั้นข้าวเหนียว

การเซ็งบั้งไฟในชุมชนบ้านหนองเล็งจะมี 2 ลักษณะคือการเซ็งโดยเน้นความสวยงามและเน้นความสนุกสนาน

การเซ็งโดยเน้นความสวยงามนั้นจะเป็นการเซ็งของกลุ่มหมู่บ้าน โดยจะคัดเลือกผู้เซ็งโดยให้กลุ่มแม่บ้านและกลุ่มเยาวชนส่งรายชื่อผู้ที่มีความเหมาะสมที่จะเซ็งมายังผู้ใหญ่บ้าน จากนั้นผู้ใหญ่บ้านจะประกาศชื่อในที่ประชุมของหมู่บ้านเพื่อให้สมาชิกเหล่านี้ได้มาทำการฝึกซ้อม และนอกจากผู้ใหญ่บ้านจะประกาศแล้ว สมาชิกที่ได้รับเลือกให้ร่วมเซ็งจะทำการชักชวนกันให้ร่วมฝึกซ้อมด้วย

เมื่อถึงในวันงานขบวนเซ็งสวยงามนี้จะเป็นตัวแทนของหมู่บ้านเพื่อแข่งขันกับขบวนเซ็งของหมู่บ้านอื่นที่ได้ไปเชิญมาร่วมงาน

การเซ็งอีกลักษณะหนึ่งเน้นความสนุกสนาน ผู้เข้าร่วมขบวนมักจะแต่งกายให้ละเมียดกฎเกณฑ์ปรกติ เช่นชายแต่งกายเป็นหญิง เอาโคลนหรือแป้งพอกหน้าตา แต่งเป็นยักษ์เป็นโจน ซึ่งนอกจากจะเซ็งในขบวนแห่บั้งไฟแล้ว ยังอาจแวะเวียนตามบ้านเพื่อขอสาโทหรือขนม โดยจะว่ากลอนเซ็งซึ่งมีต้นเสียงขึ้นและลูกคู่ร้องรับ เช่น

โอเฮาโอศรัทธาเฮาโอ

ขอเหล่าเต็ดนำเจ้าจ๊กโอ

ขอเหล่าไทนำเจ้าจ๊กถั่ว

หวานจ้วยจ้วยใส่ปากหลานชาย

ตักมายายหลานชายให้คู่

คันปู่ช่อยบ่หนี

ตายเป็นผีสินำมาหลอก

ออกจากบ้านสิหวานดินน้ำ

(ทองดี สารรักษ์)

จากนั้นเจ้าของบ้านก็จะนำสุราและอาหารออกมาต้อนรับ หรือหากเป็นเด็กก็อาจให้เงินหรือขนม

การเซ็งบั้งไฟใน 2 ลักษณะนี้มีการสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน ซึ่งการสืบทอดนั้น มีรูปแบบการสื่อสารในแต่ละลักษณะดังนี้

การสืบทอดการเซ็งบั้งไฟประเภทสวยงาม

● ทิศทางการสื่อสาร

ผู้ที่ร่วมฝึกซ้อมเซ็งบั้งไฟมีจำนวนประมาณ 40 –50 คน โดยสาเหตุที่ต้องใช้คนเซ็งจำนวนมาก เพื่อความยิ่งใหญ่และสวยงามของขบวน ซึ่งสมาชิกในกลุ่มและผู้ทีสอนการเซ็ง ล้วนแล้วแต่มีความสนิทสนมกัน เนื่องจากผู้สอนเป็นคนในชุมชนบ้านหนองเล็งซึ่งเรียนจบจากวิทยาลัยนาฏศิลป์ อีกทั้งการฝึกซ้อมผู้สอนและผู้เรียนต่างมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันโดยตรง ดังนั้นเมื่อผู้เรียนติดขัดในการรำช่วงไหน ผู้สอนก็สามารถแก้ไขได้ทันที นอกจากนี้ผู้เรียนบางคนอาจจะซักถามจากผู้เรียนด้วยกัน ซึ่งต่างก็ได้รับการแนะนำเป็นอย่างดี

“จะมาซ้อมรำกันทุกเย็น ครูจะมาสอนให้รำผิดรำถูกก็สอนให้รำได้.....แต่บางครั้งก็ถามจากเพื่อนเวลางงกับท่ารำ”

- เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม -

ซึ่งจุดนี้เป็นสิ่งสนับสนุนให้เกิดการสื่อสารสองทางในกลุ่ม ถึงแม้ว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะมีจำนวนมากก็ตาม

ดังนั้นการถ่ายทอดการเซ็งจึงมีการสื่อสารแบบสองทาง(Two-way Communication) ทั้งระหว่างผู้รับการถ่ายทอดด้วยกันและจากผู้ถ่ายทอดกับผู้รับการถ่ายทอด ซึ่งทำให้ผู้เซ็งสามารถฟื้นได้ถูกต้องและสวยงาม

● ลักษณะการสื่อสาร

การถ่ายทอดการเซ็งบั้งไฟที่เน้นความสวยงาม จำเป็นที่จะต้องมีการฝึกซ้อมเพื่อให้เกิดความถูกต้อง สวยงาม และพร้อมเพรียง ผู้ที่ร่วมฝึกซ้อมนั้นจะต้องมาฝึกซ้อมทุกเย็นที่ศาลากลางบ้านประมาณ 1 เดือนก่อนแข่ง โดยผู้สอนจะรำให้ดูเป็นตัวอย่างพร้อมทั้งอธิบายประกอบ การถ่ายทอดการเซ็งบั้งไฟนี้เป็นการถ่ายทอดให้กับสมาชิกที่มีกลุ่มขนาดปานกลาง และจะต้องถ่ายทอดอย่างเป็นลำดับขั้นตอน จึงมีรูปแบบการสื่อสารที่เป็นทางการเพื่อความสะดวกและมีประสิทธิภาพในการถ่ายทอด

“เวลาสอนก็จะเริ่มร่ำทำแรก แล้วค่อยต่อทำไปเรื่อยๆร่ำให้ดูก่อนแล้วก็ให้เขาร่ำตาม จากนั้นก็ดูว่าใครร่ำผิดก็แก้ไขให้เขาร่ำได้ถูก”

- ผู้นำประเพณี -

แต่อย่างไรก็ตามการถ่ายทอดการเซ็งบั้งไฟยังมีรูปแบบการถ่ายทอดที่ไม่เป็นทางการ โดยการถ่ายทอดลักษณะนี้เกิดจากการที่สมาชิกในชุมชนได้ชมขบวนเซ็งบั้งไฟซึ่งจัดให้มีขึ้นทุกปี เมื่อได้ชมแล้วก็สามารถจดจำทำร่ำที่เป็นพื้นฐานได้ และการถ่ายทอดในรูปแบบนี้ส่งผลต่อการถ่ายทอดในรูปแบบที่เป็นทางการ เพราะสมาชิกมีพื้นฐานอยู่แล้ว จึงทำให้การถ่ายทอดเป็นไปได้ง่ายขึ้น

“ก็พอร่ำเป็นมาก่อนแล้ว เพราะเห็นมาตั้งแต่เด็กๆ จังหวะการก้าวต่างๆ ล้วนเป็นจังหวะพื้นฐาน เพียงแต่มาฝึกให้ร่ำสวยและพร้อมเพรียงกัน”

- เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม -

จะเห็นได้ว่าลักษณะการสื่อสารทั้ง 2 ลักษณะมีการใช้ที่ต่างกันคือ ในช่วงพื้นฐานจะมีลักษณะการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดอย่างไม่เป็นทางการ และในช่วงทำร่ำขั้นสูงจะมีการถ่ายทอดที่เป็นทางการ ดังนั้นลักษณะการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการมีส่วนสนับสนุนให้การถ่ายทอดที่มีการสื่อสารที่มีลักษณะเป็นทางการสามารถประสบความสำเร็จได้ง่ายขึ้น

● สัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสาร

การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดการเซ็งบั้งไฟมีการใช้ทั้งวัจนภาษา(Verbal Communication)และอวัจนภาษา(Nonverbal Communication) โดยเฉพาะอวัจนภาษา(Nonverbal Communication) นั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะการที่ผู้ถ่ายทอดแสดงท่าเซ็งให้ดูเป็นตัวอย่างจะสามารถสื่อให้ผู้รับการฝึกซ้อมเกิดความเข้าใจได้เป็นอย่างดี อีกทั้งมีการใช้อวัจนภาษา(Nonverbal Communication) เข้ามาประกอบ ในการอธิบายให้อวัจนภาษา(Nonverbal Communication) มีความชัดเจนขึ้น ทั้งการถ่ายทอดในกลุ่มหรือการถ่ายทอดระหว่างบุคคล

“บางทีเห็นร่ำผิดหลายคนก็ร่ำให้ดูใหม่ อธิบายว่าตรงไหนที่มันผิด ถ้าผิดกันคนสองคนก็เข้าไปสอนตอนเขาร่ำเลย”

- ผู้ฝึกสอนการเซ็ง -

ภาพที่ 11 ขบวนชิงม้งไฟสวายงาม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 12 ขบวนตั้งม้งไฟ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นอกจากนี้การถ่ายทอดโดยใช้อวัจนภาษา(Nonverbal Communication) ยังเกิดขึ้นในวันที่แสดงจริง โดยจะเป็นการถ่ายทอดให้กับผู้ที่ชมขบวนแห่ ซึ่งส่งผลให้ผู้ชมนั้นมีพื้นฐานในการแข่งเมื่อสมาชิกเหล่านี้ได้รับหน้าที่ในการแข่งบั้งไฟจึงสามารถที่จะเรียนรู้ได้ง่ายขึ้น

จากที่เสนอไปแล้วว่าการถ่ายทอดการแข่งบั้งไฟมี 2 ช่วงคือ ช่วงพื้นฐาน และช่วงทำรำชั้นสูง โดยอวัจนภาษา(Nonverbal Communication) จะถูกนำมาใช้ในทั้ง 2 ช่วง แต่ในช่วงทำรำชั้นสูงจะมีการใช้อวัจนภาษา(Nonverbal Communication) และวัจนภาษา(Verbal Communication)ในการถ่ายทอด ซึ่งส่งผลให้การถ่ายทอดในช่วงนี้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

● ทิศทางการไหลของสาร

การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดการแข่งบั้งไฟมีทิศทางการไหลของสารจากบนลงล่าง(Top-down Communication) คือจากผู้สอนซึ่งมีความสามารถในการพอรำไปยังสมาชิกที่ต้องเข้าร่วมขบวนแข่ง ทำเช่นนั้นผู้สอนจะเป็นคนคิดทั้งหมด โดยจะมีทำพื้นฐานที่สืบทอดกันมาเป็นเวลานาน และทำที่คิดขึ้นมาใหม่ การที่ผู้สอนมีความสามารถในการพอรำได้ทำให้สมาชิกต่างให้ความเห็นชอบด้วยกับท่าแข่งต่างๆที่ผู้สอนได้นำมาสอนให้ตนแข่ง จึงเป็นผลให้สมาชิกเป็นผู้รับการถ่ายทอดจากผู้สอนเพียงฝ่ายเดียว

“ครูที่มาสอนเขารำเก่ง คิดท่าก็สวย มีท่าใหม่ๆมาสอนทุกปีแหละ เราย่อยไม่ต้องคิดท่ารำเอง”

- สมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรม -

การถ่ายทอดการแข่งบั้งไฟที่เน้นความสนุกสนาน

การแข่งบั้งไฟที่เน้นความสนุกสนานนั้น ผู้ที่เข้าร่วมแข่งส่วนใหญ่มักเป็นผู้ชายซึ่งมีทั้งเด็กและผู้ใหญ่ โดยสมาชิกในชุมชนเหล่านี้จะรวมกลุ่มผู้ที่มีความสนิทสนมกันแล้วร่วมแข่งบั้งไฟ เพื่อไปเยี่ยมเยียนตามบ้านต่างๆเพื่อขอเงินหรือสุรา รวมไปถึงการเข้าร่วมขบวนแห่บั้งไฟเป็นการสร้างสีสันในขบวน โดยเป็นกิจกรรมที่ปฏิบัติติดต่อกันมาในประเพณีบุญบั้งไฟ

ซึ่งรูปแบบการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดการเข้บั้งไฟที่เน้นความสนุกสนานมีดังนี้

● ทิศทางการสื่อสาร

ผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมการเข้บั้งไฟที่เน้นความสนุกสนาน มีลักษณะเป็นกลุ่มเล็กๆ ที่มีความสนิทสนมกัน การสื่อสารภายในกลุ่มเกิดขึ้นได้ง่ายและเป็นลักษณะการสื่อสารสองทาง (Two way Communication) แต่การสื่อสารภายในกลุ่มนั้น มักจะเกี่ยวกับการจัดเตรียมการเกี่ยวกับการเข้บั้งไฟ เช่น เครื่องดนตรี เครื่องแต่งกายเป็นส่วนใหญ่ ส่วนการถ่ายทอดสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการเข้บั้งไฟโดยตรงคือการกลอนเข้บั้งไฟจะได้รับการถ่ายทอดจากการปฏิบัติจริงในวันที่จัดให้มีประเพณี

“เวลาจะแต่งตัวยังงี้ก็มาคุยกัน บางปีก็อยากแต่งให้แปลกๆเป็นผาแดง เป็นกระรอก แต่งให้เป็นพวกเดียวกัน”

- เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม -

● ลักษณะการสื่อสาร

ลักษณะการสื่อสารเพื่อสืบทอดการเข้บั้งไฟที่เน้นความสนุกสนานจะมีรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ(Nonformal Communication) การถ่ายทอดจะเกิดในขณะที่มีกิจกรรมเท่านั้น เพราะการเข้บั้งไฟลักษณะนี้ไม่จำเป็นต้องมีการฝึกซ้อม ผู้เข้าร่วมสามารถร่ายรำไปตามความพอใจของตน แต่สิ่งที่มีการถ่ายทอดคือกลอนเข้บั้งไฟที่ต้นเสียงได้ขับร้องในขบวนเข้บั้งไฟ หากผู้เข้าร่วมกิจกรรมสนใจก็สามารถที่จะจดจำและจะนำมาดัดแปลงหรือไม่ก็ได้เพื่อขับร้องต่อไป

“ตอนแรกก็ร้องไม่เป็นหรอก ก็ไปเป็นลูกคู่ให้เขาก่อน ต่อมาก็ลองร้องบ้าง แล้วก็ลองมาแต่งเอง เวลาไปร้องก็สนุกดี”

- เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม -

การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดอย่างไม่เป็นทางการนี้ หากมองเผินๆก็จะได้รับเพียงความสนุกสนาน แต่หากผู้เข้าร่วมกิจกรรมให้ความสนใจในกลอนเข้บั้งไฟและพยายามที่จะเรียนรู้ก็จะทำให้สามารถเป็นต้นเสียงต่อไปในที่สุด

● สัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสาร

การสืบทอดการเชิงบังไฟที่เน้นความสนุกสนานจะใช้ทั้งอวัจนภาษา(Nonverbal Communication)และวัจนภาษา(Verbal Communication)ในการถ่ายทอด

การถ่ายทอดโดยใช้อวัจนภาษา(Nonverbal Communication)เกิดเมื่อสมาชิกในชุมชนได้เห็นความสนุกสนานที่สมาชิกที่ร่วมเชิงได้รับ จากนั้นก็จะเกิดทัศนคติที่ดีต่อการเชิงบังไฟในลักษณะนี้ และเมื่อมีโอกาสที่ตนสามารถที่จะเข้าร่วมกิจกรรมนี้ได้ก็จะเข้าร่วมทันที

“ดูแล้วน่าจะสนุกดี พอเพื่อนมาชวนก็เลยไปกับเขา”

- เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม -

ส่วนวัจนภาษา(Verbal Communication)จะเป็นการถ่ายทอดกลอนเชิงที่เน้นความสนุกสนานจากผู้ที่เป็นต้นเสียงไปยังลูกคู่ ซึ่งในที่สุดลูกคู่ก็สามารถที่จะขับร้องกลอนเชิงได้เมื่อเข้าร่วมกิจกรรมบ่อยครั้ง

“เขาร้องก็จำไว้ ร่วมเชิงบ่อยๆก็จำได้ ก็ลองเอาไปร้องดูบ้าง ตอนนั้นก็เปลี่ยนๆกันไป ใครอยากเป็นต้นเสียงก็เป็นพอเหนื่อยก็มาเป็นลูกคู่”

- สมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรม -

จะเห็นได้ว่าอวัจนภาษา(Nonverbal Communication)ที่แสดงถึงความสนุกสนานมีบทบาทกระตุ้นให้สมาชิกเกิดทัศนคติที่ดีและอยากเข้าร่วมกิจกรรม ส่วนวัจนภาษา(Verbal Communication)มีบทบาทในการถ่ายทอดกลอนเชิงให้กับสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งหากผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความสนใจก็สามารถที่จะจดจำและอาจนำมาดัดแปลงเป็นกลอนเชิงที่ตนจะร้องเป็นต้นเสียงต่อไป

● ทิศทางการสื่อสาร

การสื่อสารภายในกลุ่มที่เชิงบังไฟจะมีทิศทางการไหลของสารในการถ่ายทอดจากบนลงล่าง (Top-down Communication) การไหลจากบนลงล่าง (Top-down Communication) จะเกิดกับการถ่ายทอดการขับร้องกลอนเชิงบังไฟ

ผู้ที่มีความสามารถในการแต่งกลอนซึ่งจะเป็นต้นเสียง โดยผู้ที่เพียงเข้าร่วมกิจกรรมหรือยังไม่สามารถที่จะเป็นต้นเสียงก็จะเป็นลูกคู่ ซึ่งจะคอยสังเกตและจดจำการร้อง กลอนซึ่ง รวมทั้งลีลาการขับร้อง เพื่อที่ตนจะสามารถร่วมเป็นต้นเสียงในการแข่งในโอกาสต่อไป

การสืบทอดตำนานประเพณีบุญบั้งไฟ

นอกจากกิจกรรมที่สมาชิกในกลุ่มได้เข้าร่วมซึ่งถือว่าเป็นการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟไปแล้วนั้น การสืบทอดตำนานบุญบั้งไฟมีส่วนสำคัญในการที่จะสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟให้คนรุ่นต่อไปได้รู้จัก ซึ่งการสืบทอดตำนานบุญบั้งไฟนั้นอยู่ในลักษณะการเล่านิทาน การแสดงหมอลำและการว่ากลอนซึ่งต่างๆ

ตำนานประเพณีบุญบั้งไฟเป็นเรื่องเล่า 2 เรื่องด้วยกันคือเรื่องพระยาแก่น และเรื่องท้าวผาแดงนางไอ่

เรื่องพระยาแก่นมีว่า กาลครั้งหนึ่งเมื่อพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาคันคาก(คางคก) อาศัยอยู่ใต้ต้นพญาโพธิศรีสามกิ่งในเมืองพันธุมวดีและในครั้งนั้นพระยาแก่นมีความโกรธเคืองโลกมนุษย์จึงกลั่นแกล้งไม่ยอมให้ฝนตกลงมายังเมืองมนุษย์เป็นเวลานานถึง 7 ปี ปลาย 7 เดือน แผ่นดินแห้งผากแตกกระแหง น้ำในมหาสมุทรเหือดแห้งมนุษย์และสัตว์ได้รับความเดือดร้อนทั่วกัน สัตว์ที่อ่อนแอได้ล้มตายลงเป็นจำนวนมาก คงเหลือแต่สัตว์ที่แข็งแรงและอดทนได้มารวมกันอยู่ที่ใต้ต้นพญาโพธิศรี สามกิ่ง อันเป็นที่อยู่อาศัยของพญาคันคาก

บรรดาสัตว์บกและสัตว์น้ำจึงได้ประชุมปรึกษารื้อกันถึงวิธีการที่จะให้ฝนตกในที่สุดได้ตกลงกันว่าต้องทำสงครามกับพระยาแก่นผู้เป็นเจ้าของแห่งฝน ได้ตกลงกันให้พญานาคีและบริวารยกทัพไปรบเป็นทัพแรก ปรากฏว่าพญานาคีพ่ายแพ้ ถูกพระยาแก่นใช้ดาบฟันเป็นแผลเหวอะหวะถ้วนทุกตัว ดังนั้นลายตามตัวของพระยานาคีเชื่อกันว่า เป็นรอยถูกฟันจากสงครามในครั้งนั้น

ครั้งต่อมาได้ให้พญาต่อพญาแทนไปรบก็พ่ายแพ้มาอีก ถูกพระยาแก่นใช้ดาบฟันมีบาดแผลลายตามตัวดังที่เราได้เห็นอยู่จนทุกวันนี้ สงครามสองครั้งนี้ทำให้บรรดาสัตว์โลกแทบหมดกำลังใจ แต่แล้วพญาคันคากได้ขึ้นอาสาไปรบกับพระยาแก่น และขอนำกองทัพไปรบเอง

พญาคันคากได้วางแผนการรบ ขั้นแรกให้พญาปลวกทำหน้าที่ก่อกองปลวกทำเป็นถนนสูงขึ้นไปจนถึงเมืองแกน ขั้นที่สองให้มอดไปเจาะด้ามอาวุธของพระยาแกนเช่นด้ามหอกดาบ แหวน หลาว เอาไว้ล่วงหน้าก่อนที่กองทัพใหญ่จะเดินทางไปถึง ครั้นได้ฤกษ์งามยามดีกองทัพฝ่ายพญาคันคาก อันมี แมงงอด (แมลงป่อง) แมงเงา(แมลงป่องข้าง) ขี้เข็บ(ตะขาบ) เป็นพลเดินทางไปถึงเมืองแกนในเวลาพลบค่ำ พญาคันคากจึงให้ทหารนำใบบอกไปทำพระยาแกนให้ออกมารบกันในตอนเช้า คคืนนั้นพญาคันคากใช้ให้แมงเงา แมงงอด ขี้เข็บ แผงตัวอยู่ตามกองพื้นเสื้อผ้าของกองทัพพระยาแกน

รุ่งเช้าก่อนทำการรบ ทหารของพระยาแกนก่อไฟเพื่อหุงหาอาหาร และตระเตรียมเสบียงก็ถูกแมงงอด แมงเงา ขี้เข็บกัดต่อยจนเจ็บปวดไม่สามารถหุงข้าวได้ ทหารฝ่ายยุทธการหนีเสื้อผ้าเพื่อสวมใส่ออกรบ ก็ถูกแมลงดังกล่าวกัดต่อยได้รับความเจ็บปวดระบมไปทั้งกองทัพ การต่อสู้ระหว่างพระยาแกนกับพญาคันคากก็เกิดขึ้น แต่เมื่อพระยาแกนหนีอาวุธใช้ปรากฏว่าด้ามหักทุกด้าม เพราะพวกมอดได้เจาะเอาไว้ล่วงหน้าแล้ว เมื่อพระยาแกนไม่มีอาวุธทำร้ายพญาคันคากได้ จึงถูกพญาคันคากใช้บ่วงบาศก์ คล้องคอพระยาแกนลากตกลงจากข้างทรง และถูกพลพรรคของพญาคันคากรุมกัดต่อย

ในที่สุดพระยาแกนยอมแพ้ และตกลงทำสัญญากันว่า พระยาแกนจะสั่งให้ฝนตกลงมาสู่พื้นดินและมหาสมุทรทุกๆปี โดยให้สังเกตจากการจุดบั้งไฟไปขอฝนของพวกมนุษย์และสัตว์ ให้พระยาแกนฟังเสียงกบเขียดร้องอย่างร้องเป็นสัญญาณว่าพวกสัตว์โลกได้รับฝนแล้ว ปริมาณน้ำฝนที่พระยาแกนบันดาลให้จะมากน้อยแค่ไหนให้พระยาแกนสังเกตจากข้าวออกรวงได้ 3 วา (เท่ากับรวงข้าวในปัจจุบัน)และให้สั่งให้ฝนหยุดเมื่อได้ยินเสียงธนู(ดู่ย - ดู่ย) จากว้าวหรือจากเสียงโหวด

ส่วนนิทานเรื่องท้าวผาแดงนางไอ่ ซึ่งกล่าวถึงมูลเหตุของการทำบั้งไฟไว้ว่า มีเมืองหนึ่งชื่อว่าหนองหาร มีพระยาขอมเป็นเจ้าของ และมีลูกสาวที่สวยงามที่สุดชื่อว่านางไอ่ พระยาขอมได้จัดแข่งขันบั้งไฟขึ้น โดยมีใบบอกไปยังเมืองต่างๆให้ทำบั้งไฟมาสมัครแข่งขัน มีพระยาเมืองต่างๆนำบั้งไฟมา เช่นพระยาเชียงเหียนตากแดด ท้าวผาแดงที่อยู่เมืองผาโพง แต่เป็นกลางไม่ตี บั้งไฟพระยาขอมไม่ขึ้น ขึ้นสูงที่สุดได้แก่บั้งไฟผาแดง

ท้าวพังคี่ซึ่งเป็นโอรสของสุทโธทนะพระยานาคอาศัยอยู่ใต้บาดาล ต้องการที่จะชมโฉมนางไอ่ตามเสียงเล่าลือว่าสวยงามที่สุด จึงได้พาบริวารมายังเมืองหนองหาร แต่ไม่เห็นนางไอ่ เพราะอยู่ในพระราชวัง ท้าวพังคี่จึงได้แปลงกายเป็นสัตว์ชื่อกระรอกด่อน(กระรอกเผือก) อยู่บนต้น

จึง ชาวเมืองเห็นกระรอกมีความสุขงาม นางไฉ่ก็ออกมาดูเกิดความพอใจอยากได้กระรอกเผือก จึงสั่งให้นายพรานจับมาถวาย แต่จับไม่ได้ นายพรานจึงใช้หน้าไม้ยิงกระรอกหรือทำวางคืออย่างจิ้ง ก่อนจะตายตกลงมาสู่พื้นดิน ทำวางคือได้จ้องเวรไว้ว่า “ข้าพเจ้ามานี้ไม่ได้มาเบียดเบียนผู้ใด เมื่อ ร่างข้าพเจ้าตกลงพื้นดินขอให้ตัวโตเท่ากับช้าง ชาวเมืองกินเนื้อไม่หมด เมื่อผู้ใดได้กินเนื้อแล้วให้ บ้านเมืองจมนลงไป”

ชาวเมืองพากันกินเนื้อกระรอกทุกคนเว้นแต่แม่หม้าย เมื่อทำวางคือถึงแก่ความ ตาย เสนาก็นำไปทูลเจ้าสุทโธทนะบิดาของทำวางคือทราบ พระยานาคกริ้วมาก จึงสั่งให้หน้าคไป ชูดได้เมืองหนองหารให้ถล่ม เมื่อเมืองถล่มผาแดงเห็นเหตุการณ์ดังนั้นจึงได้อุ้มนางไฉ่ขึ้นขี่หลังม้า หนีไป ขาหลังม้าถล่มแต่ก็วิ่งไปได้ในที่สุดนางไฉ่ก็ตกม้าตาย เมืองหนองหารก็จมนลง

การสืบทอดตำนานประเพณีบุญบั้งไฟผ่านการเล่านิทาน

ตำนานเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟที่ได้สืบทอดผ่านการเล่านิทานมีรูปแบบการสื่อ สารดังนี้

● ทิศทางการสื่อสาร

การเล่าตำนานในลักษณะของนิทานเป็นการเล่าภายในครอบครัวซึ่งเป็นกลุ่ม ขนาดเล็ก ที่สมาชิกต่างมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน

ขณะที่เล่าสมาชิกที่เป็นผู้รับสารจะมีความตั้งใจในการฟัง เนื่องจากผู้ฟังอยู่ในวัย เด็ก ซึ่งเป็นวัยที่ชื่นชอบในการฟังนิทาน เมื่อถึงช่วงที่ตนสนใจหรือสงสัยก็จะซักถามผู้เล่าซึ่งเป็นผู้ ใหญ่ ซึ่งก็จะเล่าให้ละเอียดหรือตอบข้อสงสัยของผู้ฟัง

“เวลาเลี้ยงหลานก็เอามาเล่าให้ฟัง ก็สนใจฟังดีนะพอเขาสนใจตรงไหน ก็ถาม แม่ก็ตอบอธิบายให้เข้าใจ”

- ผู้ใหญ่ในครอบครัว -

การเล่านิทานในลักษณะดังกล่าวเป็นการสื่อสารสองทาง(Two-way Communication) ซึ่งผู้ฟังสามารถซักถามผู้เล่าได้ตลอดเวลาในสิ่งที่ตนสนใจหรือสงสัย เป็นผลให้ผู้ฟังได้รับความพอใจในการฟังและเกิดความรู้เกี่ยวกับตำนานประเพณีบุญบั้ง ไฟในที่สุด

● ลักษณะการสื่อสาร

ธรรมชาติของการเล่านิทานย่อมอยู่ในรูปแบบของการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ(Nonformal Communication) เนื่องจากเป็นการเล่าให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน อีกทั้งเนื้อหาที่ชวนให้ติดตาม **สมาชิกจึงตั้งใจฟังด้วยความรู้สึกที่เพลิดเพลิน และได้รับรู้ถึงตำนานของประเพณีบุญบั้งไฟในที่สุด**

“เวลาไปดูขบวนแห่ เขารู้กันว่าคนที่นั่งบนรถนั้นนะ คือผาแดงและนางไอ่”

- ผู้ใหญ่ในครอบครัว -

● ทิศทางการไหลของสาร

ผู้ใหญ่ในครอบครัวจะเป็นผู้เล่านิทานให้บุตรหลานฟัง ดังนั้นทิศทางการไหลของสารในการถ่ายทอดตำนานจึงมีทิศทางจากบนลงล่าง(Top-down Communication) ซึ่งผู้ใหญ่ที่เล่านั้นมีบทบาทเป็น ปู่ ย่า ตา ยาย และผู้ฟังมีบทบาทเป็นหลานซึ่งมีอายุประมาณ 7 – 12 ปี โดยในครอบครัวขยายผู้เป็น ปู่ ย่า ตา ยาย มักมีหน้าที่ช่วยผู้เป็นพ่อแม่อบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน

● สัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสาร

นิทานเหล่านี้เป็นเรื่องเล่ามุขปาฐะ โดยจะเล่าสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ในชุมชนไม่ได้มีการจดบันทึกไว้ ดังนั้นรายละเอียดต่างๆจึงอาจจะผิดเพี้ยนไปบ้าง แต่ยังคงรักษาใจความสำคัญของเนื้อเรื่องซึ่งเป็นที่มาของประเพณีบุญบั้งไฟไว้ได้

“จำรายละเอียดไม่ค่อยได้หรอก ก็เล่าเท่าที่จำได้แต่มันเป็นตอนที่สำคัญๆทั้งนั้น แต่หลานก็รู้เรื่องนะ”

- ผู้ใหญ่ในครอบครัว -

การสืบทอดตำนานประเพณีบุญบั้งไฟโดยผ่านการแสดงหมอลำ

นอกจากการสืบทอดตำนานจะทำโดยการถ่ายทอดเป็นนิทานแล้ว ยังนำมาดัดแปลงเป็นกลอนลำดังนี้

โอโย.....น้อยนาย จากตามเรื่องนิทานตามเลื่อง หลายภาคเรื่องเวรของจงจำจัก
กล่าวกล้า ผาแดงนางไอ่ บั้งไฟบ่อขึ้นเมืองบ้านหล่มจม แดกตัมบ้านหลี่สืออ ซอแซเสียงหวาง
โนนสาวเอ้ เซชวนฮ้องนำกันนี้หน้า นำดอกไม้เซียงซ้อยสำอาง ห้ายามบ้านแห่วเซียงสา ลาเซี

ยงสี ต่่าวคีนเมื่อบ้าน มานานล่ำเอาบุญบั้งไฟเสียง ขอขอเสียงลาข้าสั่งกัน บ้านน้ำจั้นเอ็นสั่งสาวไซ ไปทำทางสั่งกันเทิ่งให้ คันบั้งไฟค่างไปนำทางห้วยแอง ทำวมาแดงมิงเหง้าสีลาเจ้าดาวเมื่อน้อยต่ำเตี้ย ผักอี่ตุต่ายทุกซ์ อุกหัวใจทางชายสีดาวคีนเมื่อบ้านฯ

(นายคำบน กิจเกียรติ์)

การแสดงหมอลำนั้นเป็นการแสดงที่ได้รับความนิยมจากสมาชิกในชุมชนอย่างยิ่ง เพราะเป็นการแสดงพื้นบ้านของชาวอีสาน การแสดงหมอลำในแต่ละครั้งจึงมีผู้ชมเป็นจำนวนมาก และประกอบไปด้วยคนทุกเพศทุกวัย

การแสดงหมอลำเรื่องผาแดงนางไฉ่นั้นมีการแสดงที่สมจริงสมจังมาก กล่าวคือเมื่อแสดงถึงฉากที่ต้องประลองบั้งไฟกัน จะมีการนำบั้งไฟขนาดเล็กมาจุดด้วย หากตามบั้งไฟบั้งไหนขึ้นดีในการแสดงก็จะทำให้บั้งไฟนั้นขึ้นดีด้วย แต่หาบั้งไฟบั้งไหนต้องแตกก็ต้องทำให้แตกด้วย

สมาชิกในชุมชนยังคงได้ชมการแสดงหมอลำทุกปีในงานผ้าป่าซึ่งจัดในวันเดียวกับประเพณีบุญบั้งไฟ โดยคณะผ้าป่าจะเป็นผู้ว่าจ้างมา เรื่องที่นำมาแสดงจะแตกต่างกันไป และเมื่อใดที่คณะหมอลำแสดงเรื่องผาแดงนางไฉ่นั้น สมาชิกก็ยังคงสนใจที่จะชมการแสดงนั้นด้วยความเพลิดเพลิน

ซึ่งรูปแบบการสื่อสารเพื่อสืบทอดตำนานประเพณีบุญบั้งไฟโดยใช้หมอลำมีดังนี้

● ทิศทางการสื่อสาร

การแสดงหมอลำจะเป็นการร้องกลอนลำเพื่อดำเนินเรื่องราว ผู้ชมไม่ได้มีส่วนร่วมในการสื่อสาร จึงทำให้เป็นการสื่อสารทางเดียว (One way Communication) ระหว่างผู้แสดงกับผู้ชม แต่ในระหว่างผู้ชมนั้นเป็นการสื่อสารสองทาง (Two way Communication) เพราะเมื่อไม่เข้าใจในชว่งไหนก็สามารถพูดคุยซักถามกันได้

“บางครั้งมาไม่ทันดู พอมาถึง.....ตอนไหนแล้วนี่ ก็ถามเพื่อนที่นั่งดูอยู่ก่อนนั้นแหละ”

“บางครั้งหลานมานั่งดูด้วย ก็ถามเวลาที่เขาไม่เข้าใจ ก็บอกเขาไป”

- สมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรม -

ซึ่งการสื่อสารสองทางระหว่างผู้ฟังด้วยกัน มีบทบาทสำคัญในการที่จะทำ
ให้ผู้ฟังที่เป็นผู้รับการถ่ายทอดด้วยกัน ได้เกิดความเข้าใจในตำนานประเพณีบุญบั้งไฟ ที่
ได้ถ่ายทอดผ่านการแสดงหมอลำซึ่งเป็นการสื่อสารทางเดียวได้มากยิ่งขึ้น

● ลักษณะการสื่อสาร

การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดตำนานประเพณีบุญบั้งไฟผ่านการแสดงหมอลำมี
ลักษณะการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ(Nonformal Communication)

การแสดงหมอลำเป็นการแสดงที่เน้นการสร้างความบันเทิงให้กับผู้ชม โดยใช้
กลอนลำเป็นตัวดำเนินเรื่อง เนื้อหาตำนานบุญบั้งไฟถูกถ่ายทอดผ่านกลอนลำและการสนทนาที่
ใช้ในการแสดง ซึ่งผู้ชมต่างชมด้วยความเพลิดเพลิน ไม่ได้รู้สึกว่ามันกำลังถูกบังคับให้นั่งฟังอย่าง
มีกฎเกณฑ์

“มานั่งดูสนุกดี บางตอนลืมนๆไปแล้ว พอมาดูถึงจำได้ว่าตอนนี้ก็มีด้วย”

- ผู้เข้าร่วมกิจกรรม -

ซึ่งหากผู้ชมต่างจดจำเรื่องราวที่นำเสนอได้ก็เท่ากับว่า การถ่ายทอดตำนาน
ประเพณีบุญบั้งไฟได้ประสบผลสำเร็จ

● ทิศทางการไหลของสาร

ตำนานบุญบั้งไฟจะถูกสืบทอดในชุมชนโดยมีรูปแบบการไหลของสารจากบนลง
ล่าง(Top-down Communication) คือจากผู้แสดงสู่ผู้ชมซึ่งมีทุกเพศทุกวัย โดยผ่านกลอนลำที่ใช้
ในการแสดง ซึ่งทิศทางการไหลของสารในลักษณะนี้เป็นรูปแบบของการสื่อสารของการแสดงทั่วไป

● สัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสาร

การแสดงหมอลำนั้นมีการสืบทอดตำนานโดยใช้วัจนภาษา(Verbal Communication)และอวัจนภาษา(Nonverbal Communication) วัจนภาษาได้แก่กลอนลำ และ
บทสนทนาของตัวละครในตำนานที่จะเป็นตัวดำเนินเรื่องไปจนจบ ส่วนอวัจนภาษาได้แก่ สีหน้า

ท่าทาง และอุปกรณ์ในการแสดง ซึ่งการใช้สัญลักษณ์ในการสื่อสารเช่นนี้เป็นลักษณะของการแสดงหมอลำ ทำให้ผู้ชมเกิดความเพลิดเพลินและรู้สึกเข้าถึงตำนานและสามารถจดจำได้ในที่สุด

“เวลาดูแล้วเหมือนเราอยู่ในนั้นเลยนะ แสดงดีจริงๆ ฉากที่ต้องแข่งบั้งไฟกัน ก็เอาบั้งไฟอันเล็กๆมาจุดจริงๆ “

“ผ่านมาหลายปีแล้ว แม่ยังจำฉากที่ผาแดงขี่ม้าได้เลย เอาคนมาเป็นม้า 2 คน แล้วผาแดงก็กระโดดขึ้นขี่คอ เหมือนขี่จริงๆเลยนะ”

- ผู้เข้าร่วมกิจกรรม -

การสืบทอดตำนานประเพณีบั้งไฟผ่านกลอนเชิง

กลอนเชิงต่างๆที่ใช้ในการบั้งไฟบางกลอนยังคงมีเนื้อหาเกี่ยวกับตำนานของประเพณีบั้งไฟ ทั้ง 2 เรื่องคือ เรื่องผาแดงนางไอ่ และเรื่องพระยาแถน เช่น

เรื่องผาแดงนางไอ่

โคมพุกโชนโคมเป็นเจ้า	ข้อยสิเว้าติดต่่อนิทาน
ประวัติการณ์ผาแดงนางไอ่	มีเมืองใหญ่ชื่อเมืองที่ตา
มีพญานั่งครองเป็นเจ้า	ผู้เป็นเหง้าแม่พญาขอม
ได้เป็นจอมกษัตริย์ครองราชย์	ผู้องอาจกว่าหมู่ทั้งหลาย

เรื่องพระยาแถน

ไอ้เฮาโอไทยพวกอีสาน	ตามตำนานอันเป็นต้นเหตุ
เกิดอาเพศแล้งอยู่เจ็ดปี	เหตุมันมีเพราะแถนใจชั่ว
เกิดความมัวเมามือโทสา	ชาวประชาพากันเดือดร้อน
บ้านเมืองฮ้อนฝนบ่ไฮยฮ่ำ	ข้าวบักดำตายหายวาวรอด
ตายไปฮอดกล้วยอ้อยส่วยปลี	ประชาชีพากันอืดอยาก

ทำวคันคาคได้เกณฑททหาร	ไปรบรรณพญาแณเจ้า
ผู้แงงเงาแงงอดเฝิ่งแตน	มาเป็นแณแงงตามดปลวก
เอาไลยักตอดต้อยตามตัว	ตอดตามหัวแชนขาแณเฒ่า
บ่ได้เจ้าตอดต้อยกันไป	ทนบ่ไหวแณเลยยอมแพ้
นบแท้แล้แณให้สัญญา	เจ้าบอกมาอยากได้ยังแต่
ช้อยสิแต่งเฮ็ดให้ตามใจ	คันคากไถบอแณจำจื่อ
เฮาคนชื้อถือศีลกินนาน	เจ้ามาหาเฮ็ดให้ฝนแล้ง
แผ่นดินแห้งเดือร้อนประชา	ให้ฝนฮ่าลงมาคือเก่า
สิบอกกกล่าวบุญบั้งไฟหาง	จุดไปทงเมืองแณบนบอ
อย่ากลับกลอกเล่นลั่นปลิ้นคำ	เฮาสีทำเดือนหกปีใหม่
ให้ชาวไฮ่ปลุกถั่วปลุกงา	ให้ชาวนาทำนาหว่านกล้า
เดือนเจ็ดหน้าลงเฮ็ดปักดำ	มีฝนฮ่าพอดิบขาด
ในไตรมาศระหว่างทำนา	ให้ฝนมาพอดือยาแล้ง
นอกจากตำนานบุญบั้งไฟแล้วความรู้ด้านต่างๆเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของ ประเพณีบุญบั้งไฟ ยังถูกถ่ายทอดทางกลอนเชิงเช่นกัน เช่น	
ไ้เฮาโอบ้านใต้เฮาไอ	โอมพุทโธนโมเป็นเจ้า
ช้อยสิเวาเรื่องบุญบั้งไฟ	แม่นผู้ใดคนใดเป็นเค้า
แม่นพระเจ้าหรือพญาमार	คิดทำการเฮ็ดบั้งไฟมาแห่
เพื่อถวายเป็นบูชาแณ	ในเมืองแมนดินแดนเมืองฟ้า
ตามวจาที่ว่าต่อกัน	ทางโลกลั่นคิดสร้างสัญญาณ

ถึงเวลาสังฆารปีใหม่	มีบั้งไฟใหญ่เบิกบ้านเบิกเมือง
จึงยุ่งเหยิงบ่เจ็บบ่ไข้	เทพพระให้ชมชื่นยินดี
ถึงขอขมาไปอย่าขาด	อย่าประมาทขาดบุญบั้งไฟ
ทำกันไปทุกปีตลอด	มาจนฮอดเดี๋ยวนี้อีสาน
เป็นตัวการยโสธรสืบต่อ	ฟังเดื่อพ่อหลานลิวาไป

(นางทองพูน สุศิลป์)

กลอนซึ่งในลักษณะนี้มักใช้ในขบวนซึ่งสวยงามของหมู่บ้าน ซึ่งขบวนจะประกอบไปด้วยนางรำซึ่งมีทั้งหญิงวัยรุ่นและหญิงที่มีครอบครัว อีกทั้งผู้เล่นดนตรีซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นชายวัยรุ่นไปจนถึงวัยกลางคน โดยจะเล่นดนตรีประกอบการซึ่ง

ในช่วงใกล้ประเพณีบุญบั้งไฟสมาชิกในหมู่บ้านที่ได้รับในกิจกรรมซึ่งบั้งไฟก็จะมาซ้อมร่วมกันที่ศาลากลางบ้านในตอนเย็น และเมื่อใดที่กลอนซึ่งเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับตำนานบุญบั้งไฟ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการฝึกซ้อมก็จะได้รับฟังทุกวันเพราะต้องใช้ประกอบการซ้อม

ส่วนในวันงานสมาชิกคนอื่นๆ ในชุมชนจะได้เข้าร่วมชมขบวนแห่ซึ่งก็จะได้รับฟังกลอนซึ่งเป็นตำนานหรือความรู้ที่เกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟเช่นกัน

ดังนั้นการสืบทอดตำนานบั้งไฟโดยผ่านกลอนซึ่งจึงมีผู้รับการถ่ายทอด 2 ประเภทคือ สมาชิกที่ร่วมขบวนซึ่งและสมาชิกที่เข้าชมขบวนซึ่ง ซึ่งรูปแบบการสื่อสารเพื่อการสืบทอดตำนานมีดังนี้

● ทิศทางการสื่อสาร

การสืบทอดให้กับสมาชิกทั้ง 2 ประเภทนี้แล้วแต่มีทิศทางการสื่อสารทางเดียว(One way Communication) เพราะผู้ถ่ายทอดและรับการถ่ายทอดไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันโดยตรง

“ไม่ได้คุยกับเขาหรอก เพราะเขาไม่ได้มาแข่งกับเรา เขาไปทำบั้งไฟ”

- ผู้เข้าร่วมกิจกรรม -

ผู้มีบทบาทเป็นผู้ถ่ายทอดคือผู้แต่งกลอนซึ่ง ซึ่งเป็นสมาชิกในหมู่บ้านที่มีความสามารถเกี่ยวกับบทกลอน ได้ถ่ายทอดตำนานผ่านบทกลอน

กลอนซึ่งนี้จะขับร้องในการแข่งบั้งไฟ เมื่อผู้ที่ต้องเข้าร่วมขบวนซึ่งที่มาซื้อมาก็จะได้รับฟังกลอนซึ่ง เพราะจะต้องซึ่งประกอบกลอนซึ่ง ส่วนสมาชิกที่เข้าชมขบวนซึ่งก็จะได้ฟังกลอนซึ่งเช่นกัน

เหตุที่เป็นการสื่อสารทางเดียว เนื่องจากผู้ถ่ายทอดและรับการถ่ายทอดไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์โดยตรงขณะที่ทำการถ่ายทอด เพราะขณะที่ถ่ายทอดกลอนซึ่งก็มีการถ่ายทอดการแข่งบั้งไฟไปด้วย ซึ่งผู้ที่มีบทบาทในการถ่ายทอดตำนานประเพณีบุญบั้งไฟผ่านกลอนซึ่งไม่ได้อยู่ในที่นั้น

● ลักษณะการสื่อสาร

การสืบทอดตำนานบุญบั้งไฟผ่านกลอนซึ่ง มีลักษณะการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ(Nonformal Communication)ทั้งกับสมาชิกผู้เข้าร่วมขบวนซึ่งและสมาชิกผู้เข้าร่วมขบวนซึ่ง เพราะไม่ได้มีกฎเกณฑ์ในการสื่อสารที่ก่อให้เกิดการถ่ายทอดแต่อย่างใด อีกทั้งในขณะที่เกิดการถ่ายทอดทั้งผู้เข้าร่วมและชมขบวนซึ่งต่างให้ความสนใจกับจังหวะ ทำรำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เข้าร่วมขบวนซึ่งจะต้องตั้งใจในการรำเพื่อไม่ให้เกิดการผิดพลาด

ดังนั้นการที่จะสามารถถ่ายทอดตำนานประเพณีบุญบั้งไฟผ่านกลอนซึ่งได้ จึงจำเป็นที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะต้องให้ความสนใจในกลอนซึ่งเป็นอย่างมาก

● สัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสาร

ในเมื่อเป็นการสืบทอดตำนานบุญบั้งไฟโดยผ่านกลอนซึ่ง จึงทำให้ลักษณะการสื่อสารนั้นเป็นการใช้วัจนภาษา(Verbal Communication) ซึ่งถึงแม้จะมีการซึ่งประกอบแต่ทำซึ่งไม่ได้สื่อความหมายของกลอนลำแต่อย่างใด

จากการที่การขับร้องกลอนซึ่งเป็นการใช้วัจนภาษา(Verbal Communication) เพียงอย่างเดียว จึงอาจทำให้ผู้ฟังที่ชมขบวนซึ่งไม่ได้ให้ความสนใจกับกลอนซึ่งมากนัก แต่หันไปสนใจกับทำซึ่งที่สวยงามและจังหวะที่สนุกสนานโดยไม่รู้ตัว

“บางครั้งฟังแล้วมันก็ผ่านไปเลยไม่ได้ติดตาม เพราะมันสนใจกับการซึ่งให้ตรงกับจังหวะและพร้อมเพรียงกัน”

- ผู้เข้าร่วมกิจกรรม -

แต่อย่างไรก็ตามผู้ฟังที่เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมในการเชิงจะต้องมีการฝึกซ้อมการเชิงทุกวันในระยะเวลา 1 เดือน จึงทำให้ได้ฟังกลอนเชิงเหล่านี้เป็นประจำ และได้รับความรู้มากกว่าผู้ฟังที่เข้าชมชบวนเชิงเพียงอย่างเดียว

- การไหลของสาร

การสืบทอดตำนานบุญบั้งไฟโดยผ่านกลอนเชิงมีการไหลของสารจากบนลงล่าง(Top-down Communication) คือจากผู้แต่งไปยังผู้ฟัง เนื่องจากไม่มีความถนัดและผู้แต่งมักจะแต่งด้วยตัวเองเพียงผู้เดียว เพราะกลอนเชิงนั้นเกิดจากความคิด ความชำนาญของผู้แต่งผนวกเข้ากับความรู้เกี่ยวกับตำนานประเพณีบุญบั้งไฟ

จากการวิจัยพบว่ากลุ่มเป้าหมายที่ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆของประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งสามารถแสดงได้ในตารางที่ 1 ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1

แสดงจำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมของประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนแยกตามประเพณี

คุ้มที่ กิจกรรม	1	2	3	4	5	6	7	8	รวม	ร้อยละ
ทำบั้งไฟที่วัด	2	1	1	-	-	2	-	1	7	4.90
ทำบั้งไฟที่คุ้ม บ้าน	4	-	3	3	5	-	4	-	19	13.29
เข้บั้งไฟ	1	3	2	1	-	-	1	-	8	5.60
เข้บั้งไฟ (ลวขงวม)	4	3	3	4	5	2	3	2	26	18.18
เข้บั้งไฟ (ลนุกลนนาน)	2	4	1	1	3	2	-	3	16	11.19
ตำนานผ่าน นิทาน	1	-	1	-	-	-	1	-	3	2.10
ตำนานผ่าน หมอลำ	5	4	5	4	5	3	4	2	32	22.38
ตำนานผ่าน กลอนเข้	4	4	3	5	5	4	3	4	32	22.38
รวม	23	19	19	18	23	13	16	12	143	100.0

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากการวิจัยพบว่ากิจกรรมของประเพณีบุญบั้งไฟที่ได้ถ่ายทอดในระดับหมู่บ้านมี 6 กิจกรรม ได้แก่ การทำบั้งไฟขึ้นสูง การเอ้บั้งไฟ การเซ็งบั้งไฟที่เน้นความสนุกสนาน การเซ็งบั้งไฟที่เน้นความสวยงาม การถ่ายทอดตำนานประเพณีบุญบั้งไฟผ่านการแสดง หมอลำ และการถ่ายทอดประเพณีบุญบั้งไฟผ่านการเซ็งส่วนกิจกรรมที่มีการถ่ายทอดในระดับคุ้มบ้านมี 1 กิจกรรม ได้แก่ การทำบั้งไฟขึ้นสูง และกิจกรรมที่มีการถ่ายทอดในระดับครอบครัวมี 1 กิจกรรมคือ การถ่ายทอดตำนานประเพณีบุญบั้งไฟผ่านการเล่านิทาน ซึ่งสามารถแสดงจำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมที่มีการถ่ายทอดภายในกลุ่มแยกตามกลุ่มหมู่บ้าน คุ้มบ้าน และครอบครัว ในตารางที่ 2 และแผนภูมิหมายเลข 1 ได้ดังนี้

ตารางที่ 2
แสดงจำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมที่มีการถ่ายทอดภายในกลุ่ม
แยกตามกลุ่มหมู่บ้าน คุ้มบ้าน และครอบครัว

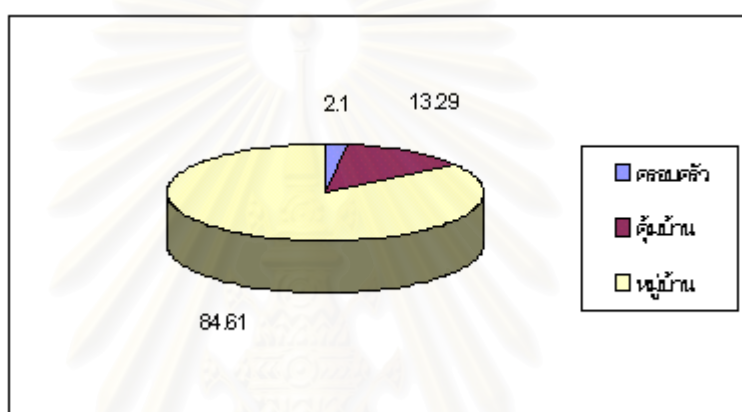
กลุ่ม	จำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรม	ร้อยละ
หมู่บ้าน	121	84.62
คุ้มบ้าน	19	13.29
ครอบครัว	3	2.10
รวม	143	100.00

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิหมายเลข 1

แสดงจำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมที่มีการถ่ายทอดภายในกลุ่ม

แยกตามกลุ่มหมู่บ้าน คุ่มบ้าน และครอบครัว

2.2.1 รูปแบบการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดกิจกรรมของประเพณีบุญบั้งไฟในหมู่บ้าน

จากการวิจัยพบว่าการถ่ายทอดกิจกรรมของประเพณีบุญบั้งไฟในระดับหมู่บ้านจำนวน 6 กิจกรรม ซึ่งสามารถแสดงรูปแบบการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดกิจกรรมของประเพณีบุญบั้งไฟในหมู่บ้านในภาพรวมในตารางที่ 3 และแผนภูมิหมายเลข 2 ดังนี้

ตารางที่ 3

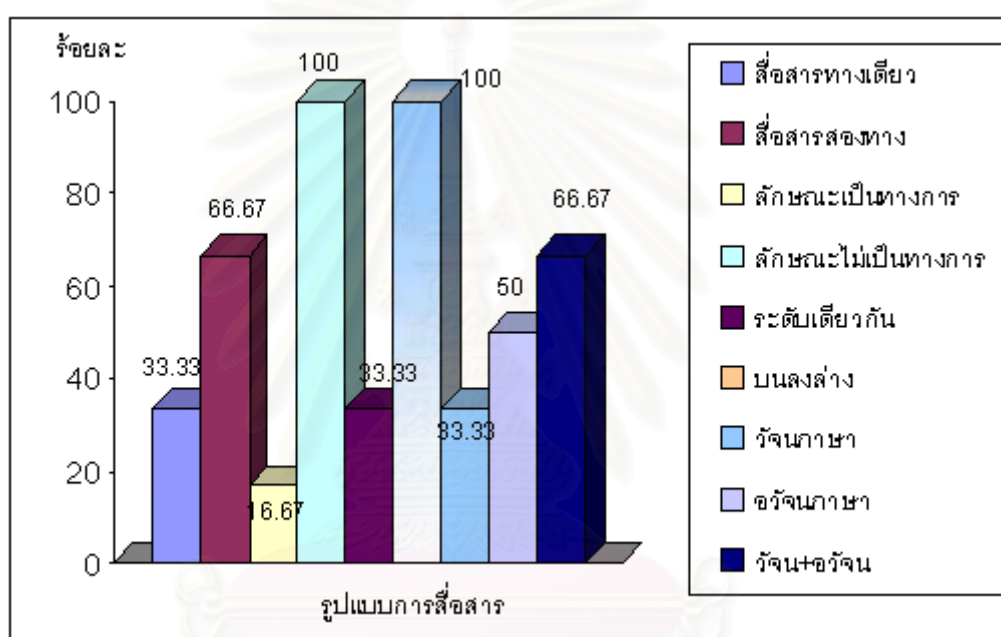
แสดงปริมาณรูปแบบการสื่อสารที่ใช้ในการถ่ายทอดประเพณีบุญบั้งไฟในหมู่บ้าน

รูปแบบการสื่อสาร กิจกรรม	สื่อสารทางเดียว	สื่อสารสองทาง	เป็นทางการ	ไม่เป็นทางการ	ระดับเดียวกัน	บนลงล่าง	ข้างกษา	อ้วนกษา	วันจ+อ้วน
ทำบั้งไฟ(ที่วัด)	0	1	0	1	0	1	0	1	1
เอ็งบั้งไฟ	0	1	0	1	1	1	0	0	1
เอ็งบั้งไฟ(สวยงาม)	0	1	1	1	0	1	0	1	1
เอ็งบั้งไฟ(สนุกสนาน)	0	1	0	1	1	1	1	1	0
ตำนานผ่านหมอลำ	1	0	0	1	0	1	0	0	1
ตำนานผ่านกลอนเอ็ง	1	0	0	1	0	1	1	0	0
รวม	2	4	1	6	2	6	2	3	4
ร้อยละ	33.33	66.67	16.67	100.00	33.33	100.00	33.33	50.00	66.67

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิหมายเลข 2

แสดงปริมาณรูปแบบการสื่อสารที่ใช้ในการถ่ายทอดประเพณีบุญบั้งไฟในหมู่บ้าน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดกิจกรรมของประเพณีบุญบั้งไฟสามารถแสดง
ได้ดังนี้

● ทิศทางการสื่อสาร

การถ่ายทอดกิจกรรมของประเพณีบุญบั้งไฟมีการสื่อสารแบบสองทาง(Two way Communication) และการสื่อสารทางเดียว(One way Communication) แต่การสื่อสารแบบสองทาง(Two way Communication)จะเกิดขึ้นมากกว่า (จากแผนภูมิหมายเลข 2)

การสื่อสารแบบสองทาง(Two way Communication) จะเกิดขึ้นในกิจกรรมที่ผู้ถ่ายทอดและรับการถ่ายทอดต่างมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงต่อกัน เมื่อผู้รับการถ่ายทอดไม่เข้าใจหรือสนใจในจุดไหนสามารถที่จะถามผู้ถ่ายทอดได้ในขณะที่เข้าร่วมกิจกรรม ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้รับการถ่ายทอดได้รับความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมที่เข้าร่วมอย่างชัดเจน

ส่วนกิจกรรมที่มีการสื่อสารทางเดียว(One way Communication) จะเกิดในกรณีที่กิจกรรมนั้นผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอดไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันโดยตรง ผู้รับการถ่ายทอดจึงไม่สามารถที่จะสอบถามเกี่ยวกับสิ่งที่ตนสนใจกับผู้ถ่ายทอดระหว่างที่เข้าร่วมกิจกรรมได้ แต่อย่างไรก็ตามผู้รับการถ่ายทอดสามารถที่จะสื่อสารแบบสองทาง(Two way Communication)ระหว่างกัน ในสิ่งที่ตนสนใจหรือสงสัยได้ เพราะนอกจากผู้รับการถ่ายทอดมีปฏิสัมพันธ์กันโดยตรงระหว่างที่เข้าร่วมกิจกรรมแล้ว กิจกรรมที่มีการสื่อสารทางเดียว(One way Communication) เป็นกิจกรรมที่สมาชิกในชุมชนพอมีความรู้พื้นฐานอยู่บ้าง

● รูปแบบการสื่อสาร

รูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดประเพณีบุญบั้งไฟในหมู่บ้าน มีทั้งรูปแบบการสื่อสารที่เป็นทางการ(Formal Communication) และไม่เป็นทางการ (Informal Communication)

รูปแบบที่เป็นทางการ(Formal Communication)เกิดขึ้นในการถ่ายทอดการเซ็งบั้งไฟที่เน้นความสวยงาม ซึ่งมีสมาชิกผู้รับการถ่ายทอดเป็นจำนวนมาก และการฝึกซ้อมจำเป็นที่ผู้รับการถ่ายทอดจะต้องได้รับการฝึกไปพร้อมๆกัน

ส่วนรูปแบบการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ(Informal Communication)เกิดขึ้นในการถ่ายทอดที่มีการปฏิบัติจริง ซึ่งสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมแต่ละกลุ่มจะมีจำนวนไม่มากนัก นอกจากนั้นรูปแบบการสื่อสารลักษณะนี้ยังพบในการถ่ายทอดตำนานผ่านการแสดงหมอลำอีกด้วย

● สัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสาร

ลักษณะการสื่อสารในการถ่ายทอดประเพณีบุญบั้งไฟในหมู่บ้าน มีการใช้ทั้งวจนภาษา(Verbal Communication) และอวจนภาษา(Nonverbal Communication) ในการถ่ายทอด

จากแผนภูมิหมายเลข2แสดงให้เห็นว่าการถ่ายทอดกิจกรรมโดยใช้ทั้งอวจนภาษา(Nonverbal Communication) และวจนภาษา(Verbal Communication) มีมากกว่าการใช้วจนภาษา(Verbal Communication)หรืออวจนภาษา (Nonverbal Communication) เพียงอย่างเดียว

ในการถ่ายทอดโดยใช้การปฏิบัติจริง ผู้ถ่ายทอดจะใช้อวจนภาษา(Nonverbal Communication) และวจนภาษา(Verbal Communication) ถ่ายทอด โดยให้ผู้รับการถ่ายทอดได้เห็นการปฏิบัติรวมทั้งฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง และมีการใช้วจนภาษาในการอธิบายเพื่อให้เข้าใจยิ่งขึ้น นอกจากนี้บรรณวาทายังใช้ในการ สั่งงาน แนะนำ คำทวน ซึ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อการถ่ายทอดความรู้ในกิจกรรมของประเพณีบุญบั้งไฟให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ส่วนการถ่ายทอดโดยใช้วจนภาษา(Verbal Communication) ใช้ในกรณีที่กิจกรรมนั้นผู้ถ่ายทอดและรับการถ่ายทอดไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์โดยตรงซึ่งในกิจกรรมที่ถ่ายทอดในระดับหมู่บ้านคือการถ่ายทอดตำนานประเพณีบุญบั้งไฟผ่านกลอนเซ็ง ซึ่งใช้วจนภาษา(Verbal Communication) ถ่ายทอด เพราะถึงแม้ว่าจะมีท่าเซ็งประกอบกลอนเซ็ง แต่ท่าเซ็งเหล่านี้ไม่ได้มีความสัมพันธ์ต่อกลอนเซ็งแต่อย่างใด ส่วนอวจนภาษา(Nonverbal Communication)ใช้ในกรณีที่กิจกรรมนั้นไม่สามารถถ่ายทอดโดยใช้คำพูดได้ เช่น เทคนิคในการทำบั้งไฟ ผู้รับการถ่ายทอดจะต้องอาศัยทักษะในการสังเกตและจดจำเพราะโดยมากเทคนิคเหล่านี้ผู้เป็นช่างมักไม่ค่อยบอกใคร

● ทิศทางการไหลของสาร

ทิศทางการไหลของสารจากบนลงล่าง(Top-down Communication) เกิดในกรณีที่ผู้ที่มีความชำนาญมากกว่าถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้ที่มีความชำนาญน้อย ซึ่งอาจจะเกิดในขณะที่เข้าร่วมปฏิบัติงานหรือการฝึกซ้อม แต่อย่างไรก็ตามส่วนทิศทางการไหลของสารในระดับเดียวกัน(Horizontal Communication) เกิดจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความชำนาญในระดับใกล้เคียงกัน และช่วยกันทำกิจกรรมโดยไม่มีผู้ถ่ายทอดหรือรับการถ่ายทอดที่ชัดเจน ต่างสลับบทบาทซึ่งกันและกัน

ซึ่งทิศทางการไหลของสารทั้งสองลักษณะนั้นได้ส่งผลต่อการถ่ายทอดกิจกรรมคือ การถ่ายทอดในสมาชิกที่มีความชำนาญแตกต่างกัน และการถ่ายทอดให้กับสมาชิกที่มีความชำนาญในระดับเดียวกัน

2.2.2 รูปแบบการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดกิจกรรมของประเพณีบุญบั้งไฟในคุ้มบ้าน

กิจกรรมในประเพณีบุญบั้งไฟที่สมาชิกในคุ้มบ้านได้จัดขึ้นคือการทำบั้งไฟขึ้นสูงซึ่งมีรูปแบบการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดดังนี้

● ทิศทางการสื่อสาร

ทิศทางการสื่อสารเป็นการสื่อสารสองทาง (Two way communication) ซึ่งเกิดขึ้นในระหว่างผู้ถ่ายทอดกับผู้รับการถ่ายทอด และระหว่างผู้ถ่ายทอดด้วยกัน

เมื่อผู้ที่ไม่เคยทำหรือมีความชำนาญน้อยเกิดปัญหาหรือข้อสงสัยในการทำงาน ก็จะสอบถามผู้ที่มีความชำนาญกว่าตน และทำการสื่อสารจนกระทั่งเข้าใจ เนื่องจากจำเป็นจะต้องนำไปปฏิบัติจริง จึงทำให้สมาชิกที่มีความสามารถในการทำบั้งไฟในระดับต่ำหรือไม่มี ได้รับความรู้จากสมาชิกที่มีความสามารถ ซึ่งส่งผลให้เกิดความรู้ที่สามารถจะพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งมีความชำนาญในที่สุด

นอกจากจะมีการถ่ายทอดความรู้ให้กับสมาชิกที่ทำไม่เป็นแล้ว ในระดับสมาชิกที่ทำเป็นก็มีการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน เพราะแต่ละคนก็มีความรู้ในการทำบั้งไฟในระดับที่ใกล้เคียงกัน โดยการแลกเปลี่ยนความรู้นั้นกระทำในลักษณะการปรึกษาซึ่งกันและกันในการใช้เทคนิคของแต่ละคนในการทำบั้งไฟให้ขึ้นได้สูง ซึ่งการสื่อสารที่มีทิศทางดังนี้มีส่วนทำให้สมาชิกที่มีความสามารถในการทำบั้งไฟอยู่แล้วได้พัฒนาฝีมือของตนขึ้นไปอีก

● ลักษณะการสื่อสาร

การทำบั้งไฟในคุ้มบ้านนั้นมีลักษณะการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดการทำบั้งไฟอย่างไม่เป็นทางการ(Nonformal Communication) การถ่ายทอดวิธีการทำบั้งไฟนั้นจะถ่ายทอดผ่านการปฏิบัติจริง ทั้งผู้ถ่ายทอดและรับการถ่ายทอดต่างก็สื่อสารกันในลักษณะที่ใช้ในชีวิตประจำวันทั่วไป และส่วนใหญ่มักไม่รู้ตัวว่าเป็นการถ่ายทอดความรู้ แต่จะเป็นการสื่อสารเพื่อให้งานสำเร็จด้วยดี จึงทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ตลอดเวลาที่มีการเข้าร่วมกิจกรรม

● สัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสาร

การถ่ายทอดการทำบั้งไฟมีการใช้ทั้งอวัจนภาษา(Nonverbal Communication)และวัจนภาษา (Verbal Communication) เพราะเป็นการถ่ายทอดโดยการปฏิบัติจริง โดยผู้เข้าช่วยทำบั้งไฟจะให้เห็นกรรมวิธี ขั้นตอนทั้งหมดในการทำและนอกจากจะเห็นกรรมวิธีต่างๆแล้ว ยังสามารถที่จะถามในสิ่งที่ตนสนใจหรือสงสัยได้อีกด้วย

ซึ่งการที่ผู้รับการถ่ายทอดได้รับการถ่ายทอดผ่านทั้งอวัจนภาษา(Nonverbal Communication)และวัจนภาษา(Verbal Communication) ต่างทำให้ผู้รับการถ่ายทอดเกิดความเข้าใจในการทำบั้งไฟเป็นอย่างดี เพราะในบางสิ่งการอธิบายเป็นคำพูดเพียงอย่างเดียวหรือการได้เห็นแต่ไม่ได้รับการอธิบายไม่สามารถทำให้เกิดความเข้าใจได้ นอกจากนั้นการได้ฝึกปฏิบัติทำให้สามารถเข้าใจในกิจกรรมได้เป็นอย่างดียิ่งขึ้น

● ทิศทางการไหลของสาร

ทิศทางการไหลจะมี2ทิศทางคือจากบนลงล่าง(Top-down Communication)และในระดับเดียวกัน(Horizontal Communication)

ทิศทางจากบนลงล่าง(Top-down Communication) เกิดจากผู้ที่มีความชำนาญในการทำบั้งไฟได้สอนวิธีทำบั้งไฟให้กับผู้ที่มีความชำนาญน้อยหรือไม่เคยทำ โดยอยู่ในลักษณะของการมอบหมายงานในส่วนต่างๆให้ทำ ในขณะที่ทำความรู้ต่างๆก็จะได้รับการถ่ายทอดจากการสนทนาและการปฏิบัติ

ส่วนทิศทางการไหลในระดับเดียวกัน(Horizontal Communication) นั้น เกิดจากการร่วมทำงานและปรึกษาหารือกันระหว่างผู้ที่ทำบั้งไฟเป็น ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันขึ้น เพราะผู้ที่ทำบั้งไฟแต่ละคนนั้นไม่ได้เป็นที่ยอมรับว่าใครมีฝีมือดีกว่าใคร เมื่อได้มาร่วมกันทำงานก็จะได้สังเกตวิธีการทำรวมทั้งทราบความเห็นของแต่ละคน ซึ่งตนก็สามารถที่จะนำมาปรับปรุงแก้ไขตนเองได้

ซึ่งทิศทางการไหลของสารทั้งสองลักษณะนั้นได้ส่งผลต่อการถ่ายทอดกิจกรรมคือ การถ่ายทอดในสมาชิกที่มีความชำนาญแตกต่างกัน และการถ่ายทอดให้กับสมาชิกที่มีความชำนาญในระดับเดียวกัน

2.2.3 รูปแบบการสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดกิจกรรมของประเพณีบุญบั้งไฟ ในครอบครัว

กิจกรรมของประเพณีบุญบั้งไฟที่ครอบครัวได้มีส่วนในการถ่ายทอดคือ การถ่ายทอดตำนานประเพณีบุญบั้งไฟผ่านการเล่านิทาน ซึ่งมีรูปแบบการสื่อสารดังนี้

- **ทิศทางการสื่อสาร**

การถ่ายทอดมีทิศทางการสื่อสารสองทาง (Two way Communication) โดยเป็นการเล่าจากผู้ใหญ่ไปยังบุตรหลานซึ่งมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ในขณะที่เล่าสมาชิกที่เป็นผู้รับสารจะมีความตั้งใจฟัง เพราะเป็นวัยที่ชื่นชอบในการฟังนิทาน เมื่อถึงช่วงที่ตนสนใจหรือสงสัยก็จะซักถามผู้เล่า ซึ่งผู้เล่าก็สามารถที่จะตอบคำถามเหล่านั้นได้ในขณะที่มีการเล่า อีกทั้งผู้เล่ายังสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเล่าได้ตามความพอใจของผู้ฟัง

การถ่ายทอดตำนานประเพณีบุญบั้งไฟโดยใช้การสื่อสารสองทาง(Two way Communication) จึงทำให้ผู้รับการถ่ายทอดเข้าใจในสิ่งที่ถ่ายทอด รวมทั้งได้รับความพอใจในการถ่ายทอดอีกด้วย

- **ลักษณะการสื่อสาร**

ธรรมชาติของการเล่านิทานย่อมอยู่ในรูปแบบของการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ(Nonformal Communication) เนื่องจากเป็นการเล่าให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน อีกทั้งเนื้อหาที่ชวนให้ติดตาม *ดังนั้นสมาชิกจึงตั้งใจฟังด้วยความรู้สึกที่เพลิดเพลิน และได้รับรู้ถึงตำนานของประเพณีบุญบั้งไฟในที่สุด*

- **ทิศทางการไหลของสาร**

ผู้ใหญ่ในครอบครัวจะเป็นผู้เล่านิทานให้บุตรหลานฟัง ดังนั้นทิศทางการไหลของสารในการถ่ายทอดตำนานจึงมีทิศทางจากบนลงล่าง(Top-down Communication) ซึ่งผู้ใหญ่ที่เล่านั้นมีบทบาทเป็น ปู่ ย่า ตา ยาย และผู้ฟังมีบทบาทเป็นหลานซึ่งมีอายุประมาณ 7 – 12 ปี โดยในครอบครัวขยายผู้เป็น ปู่ ย่า ตา ยาย มักมีหน้าที่ช่วยผู้เป็นพ่อแม่อบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน

● สัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสาร

นิทานเหล่านี้เป็นเรื่องเล่ามุขปาฐะ โดยจะเล่าสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ในชุมชนไม่ได้มีการจดบันทึกไว้ ดังนั้นรายละเอียดต่างๆจึงอาจจะผิดเพี้ยนไปบ้าง แต่ยังคงรักษาใจความสำคัญของเนื้อเรื่องซึ่งเป็นที่มาของประเพณีบุญบั้งไฟไว้ได้

3. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟ

การสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟของกลุ่มทั้ง 3 ระดับ สามารถแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ การสื่อสารในช่วงของการจัดเตรียมงาน และการสื่อสารในช่วงของการถ่ายทอดประเพณี

ผู้วิจัยได้นำลักษณะการมีส่วนร่วมในการสื่อสารได้แก่ การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อตัดสินใจและการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อปฏิบัติงาน มาเป็นกรอบในการวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการสื่อสารของสมาชิกในกลุ่มทั้ง 3 ระดับ ซึ่งรายละเอียดของการมีส่วนร่วมในการสื่อสารทั้ง 2 ช่วงของการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟของสมาชิกในกลุ่มทั้ง 3 ระดับมีดังนี้

3.1 การมีส่วนร่วมในการสื่อสารในช่วงการเตรียมประเพณีบุญบั้งไฟ

เนื่องจากในช่วงเตรียมงานยังไม่มีกรลงมือปฏิบัติกิจกรรม จึงทำให้การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อปฏิบัติงานอยู่ในลักษณะของการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อแสดงความคิดเห็นเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานและเพื่อการตัดสินใจ โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1.1 การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อจัดเตรียมประเพณีบุญบั้งไฟภายในหมู่บ้าน

การมีส่วนร่วมในการสื่อสารของสมาชิกนั้นเกิดทั้งในและนอกที่ประชุม โดยในที่ประชุมนั้นเมื่อผู้นำเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น สมาชิกซึ่งส่วนใหญ่มีบทบาทเป็นผู้นำคุ้มและผู้นำประเพณีบุญบั้งไฟ จะได้แสดงความคิดเห็นของตนเกี่ยวกับการจัดงานต่อที่ประชุม โดยจะมีทั้งการเสนอและคัดค้าน

“เวลาประชุมก็เปิดโอกาสให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ ไม่มีใครผิดใครถูก ขอให้พูดเถอะ แล้วมันจะมีมติตัดสินใจเอง”

- ผู้ใหญ่บ้าน -

“จะมีคนมาพูดประจำอยู่แล้ว พวกนี้เขาเก่ง เราก็ฟังเขา”

- สมาชิกในคุ้มบ้าน -

ส่วนสมาชิกที่ไม่ได้เสนอความคิดเห็นต่อที่ประชุม จะทำหน้าที่ในการลงมติเพื่อตัดสินใจหรือรับรองความคิดเห็นที่มีการเสนอในที่ประชุม โดยสมาชิกจะพิจารณาข้อเสนอโดยพิจารณาจากเหตุผลและความเป็นไปได้ โดยส่วนใหญ่ก่อนที่จะตัดสินใจลงมติ สมาชิกที่จะทำการปรึกษาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับสมาชิกที่มีความสนิทหรือที่นั่งใกล้ๆ กันในที่ประชุม เพื่อนำมาเป็นข้อมูลสนับสนุนการตัดสินใจของตน

“เราฟังแล้วก็เอามาคิด ตัดสินใจ ลงมติ”

“คุยกับคนที่เราสนิทด้วย ก็นั่งอยู่ใกล้ๆ กันนั่นแหละ ดูว่าเขาคิดอย่างไร เราก็ได้พูดเหมือนกันว่าเราคิดยังไง”

- สมาชิกในคุ้มบ้าน -

ในกรณีที่การประชุมยังหาข้อยุติไม่ได้ ก็จะมีการจัดประชุมครั้งต่อไป ในระหว่างนี้สมาชิกของกลุ่มซึ่งได้มีโอกาสได้พบปะและสื่อสารกันในการเข้าร่วมกิจกรรมในกลุ่มอาชีพเสริมหรือในเวลาว่างจากการทำงาน ก็จะแสดงความคิดเห็นต่างๆ ของตนเกี่ยวกับสิ่งที่มีการเสนอในที่ประชุม

“บางเรื่องที่ตกลงกันไม่ได้ก็เอามาคุยกันเวลาไปเข้ากลุ่ม ทำงานไปก็คุยกันไป หรือเจอกันก็คุยกัน แล้วค่อยเอามาตัดสินใจในที่ประชุมต่อไป”

- ผู้นำประเพณี -

ซึ่งสมาชิกมักทำการสื่อสารในกลุ่มที่มีลักษณะการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการมากกว่าในที่ประชุมที่เป็นทางการ เนื่องจากการแสดงความคิดเห็นสามารถทำได้ง่ายกว่า เพราะไม่มีระเบียบแบบแผนในการประชุม รวมทั้งสมาชิกได้แสดงความคิดเห็นในกลุ่มเล็ก ๆ ซึ่งมีความสนิทสนมกัน

3.1.2 การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อจัดเตรียมประเพณีบุญบั้งไฟในคุ้มบ้าน

การสื่อสารในการเตรียมงานประเพณีบุญบั้งไฟในคุ้มบ้านนั้น ผู้นำได้เปิดโอกาสให้สมาชิกได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ โดยผู้นำจะทำหน้าที่ดำเนินการประชุมให้เป็นไปภายใต้ประเด็นที่ตั้งไว้ และคอยสรุปประเด็นต่างๆ ซึ่งการมีส่วนร่วมในการสื่อสารของสมาชิกนั้นประกอบด้วย การแสดงความคิดเห็นและการตัดสินใจ

สมาชิกผู้ที่เข้าประชุมส่วนใหญ่มักมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น เพราะเป็นการประชุมในกลุ่มที่มีสมาชิกประมาณ 20 – 25 คน ซึ่งสมาชิกมีความสนิทสนมกัน และต่างกระตุ้นให้เกิดการสนทนาโดยการถามความคิดเห็นซึ่งกันและกันในที่ประชุม การแสดงความคิดเห็นของสมาชิกนั้นมีลักษณะเช่นเดียวกับการสนทนาทั่วไป

“เหมือนนั่งล้อมวงคุยกัน อยากรู้ความคิดเห็นของใครก็ถามเลย”

“เวลาประชุมมันก็มีประเด็นนะ แต่ว่าคนมันสนิทกันก็เลยคุยกันแบบธรรมดา”

- สมาชิกในคุ้มบ้าน -

จึงทำให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นของตนออกมาอย่างไม่เคอะเขิน **ดังนั้นการประชุมในคุ้มจึงเกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของสมาชิกเป็นจำนวนมาก ไม่ใช่เกิดเฉพาะในผู้นำคุ้มหรือผู้นำประเพณีเท่านั้น**

ในเมื่อความคิดเห็นมีเป็นจำนวนมาก ในบางครั้งอาจจะตกลงกันไม่ได้เพราะแต่ละความคิดต่างก็มีเหตุผลที่ดีมาสนับสนุนทั้งสิ้น จึงต้องใช้การตัดสินใจแบบประชาธิปไตย โดยสมาชิกที่นั่งใกล้ๆกัน ซึ่งมักที่จะเป็นเพื่อนบ้านและมีความสนิทสนมกัน จะได้ทำการสื่อสารเพื่อปรึกษาซึ่งกันและกัน เกี่ยวกับความคิดเห็นเหล่านั้น เพื่อมาประกอบการตัดสินใจของตน

“ก่อนจะลงมติก็จะคุยกันกับคนข้างๆก่อน.....ส่วนมากก็คนข้างบ้านใกล้ๆกันนั้นแหละ บางทีก็คิดเหมือนกัน บางทีก็คิดไม่เหมือนกัน คุยกันบางทีเขาว่าความคิดพอดีก็เลยตัดสินใจเหมือนกัน”

- สมาชิกในคุ้มบ้าน -

ดังนั้นการสื่อสารกันระหว่างสมาชิกที่มีความสนิทสนมกันจึงมีบทบาทที่ทำให้การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของสมาชิกมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะได้ข้อมูลสำหรับประกอบการตัดสินใจในหลายแง่มุม โดยการตัดสินใจนี้สมาชิกที่เข้าร่วมประชุมทุกคนต้องลงมติว่าจะปฏิบัติตามความคิดใด และเมื่อได้มีการลงมติแล้วถือว่าทุกคนต้องปฏิบัติตามนั้น

3.1.3 การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อจัดเตรียมประเพณีบุญบั้งไฟในครอบครัว

สมาชิกที่เข้ามีส่วนร่วมในการประชุมมักที่จะเป็นพ่อหรือแม่ เมื่อประชุมเสร็จแล้วก็จะได้มีการนำผลการประชุมมาถ่ายทอดให้สมาชิกได้รับฟังและปฏิบัติตามที่ได้รับมอบหมาย โดยสมาชิกในครอบครัวจะมีส่วนร่วมในการสื่อสารที่แตกต่างกันไป และนอกจากนั้นแล้วระดับการมีส่วนร่วมก็จะแตกต่างกันไปในแต่ละครอบครัวด้วย

ครอบครัวที่มีบทบาทเป็นผู้นำคุ้มบ้านหรือผู้นำประเพณีบุญบั้งไฟ มักที่จะได้รับหน้าที่เป็นหัวหน้าในการจัดเตรียมงาน เช่นการจัดทำบั้งไฟ การร่วมแข่ง หรือการประสานงานต่างๆ สมาชิกที่ได้รับมอบหมายมักจะมาพูดคุยถึงกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ให้สมาชิกในครอบครัวฟัง ซึ่งบางครั้งสมาชิกในครอบครัวก็เสนอแนะความคิดเห็นของตนที่ไม่ขัดกับมติของที่ประชุม ให้กับสมาชิกของครอบครัวที่เป็นผู้นำในกิจกรรมเป็นแนวทางในการปฏิบัติ แต่ส่วนใหญ่แล้วสมาชิกเหล่านี้ล้วนเป็นผู้ใหญ่จึงปรึกษากับสมาชิกที่เป็นผู้ใหญ่ด้วยกัน

“บางครั้งก็เอาเรื่องที่ต้องรับผิดชอบมาปรึกษากับแม่(ภรรยา)ก็คุยกันธรรมดาณะ แต่ก็ได้ความคิดไปเหมือนกัน”

- ผู้นำประเพณี -

ในบางครอบครัวที่มีการสื่อสารเกี่ยวกับการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟ ก่อนที่จะมีการประชุมในคุ้มบ้านหรือหมู่บ้าน ผู้เป็นตัวแทนครอบครัวที่เข้าประชุมจะนำความคิดเห็นของสมาชิกในครอบครัวมาพิจารณาร่วมกับแนวคิดของตนและเสนอในที่ประชุม หรือไม่เช่นนั้นก็จะนำมาพิจารณาร่วมกับความคิดเห็นของตนและของสมาชิกที่ทำการปรึกษาซึ่งกันและกัน เพื่อใช้ในการตัดสินใจลงมติในที่ประชุม

“บางที่พ่อยังเอาความคิดของแม่ไปเสนอในที่ประชุมเลย”

- ผู้นำประเพณี -

“เวลาคุยกันกับเพื่อนเรื่องนี้(ประเพณีบุญบั้งไฟ) บางครั้งก็เอาที่คุยกันในบ้าน
นั้นแหละมาคุยกัน”

- สมาชิกในคุ้มบ้าน -

ส่วนครอบครัวที่มีบทบาทไม่เด่นชัดนัก แม้ว่าสมาชิกจะได้รับหน้าที่ในการจัด
เตรียมงานแต่ก็ไม่ได้เป็นหัวหน้า ดังนั้นจึงมีความคิดเห็นว่าเป็นไปตามหัวหน้าในกลุ่มของตนจะ
เหมาะสมที่สุด จึงมักไม่นำเรื่องเหล่านี้มาปรึกษากับสมาชิกในครอบครัว

“ไม่ได้ปรึกษาหรอก เพราะเราก็มีหน้าที่ธรรมดาเท่านั้น ไม่ได้รับผิดชอบอะไร
มาก ทำตามที่เขาบอกก็พอแล้ว”

- สมาชิกในคุ้มบ้าน -

อย่างไรก็ตามทุกครอบครัวมักให้การสนับสนุนบุตรหลานของตนในการเข้าร่วมกิจ
กรรม หากที่ประชุมในหมู่บ้านหรือคุ้มบ้านได้มอบหมายให้บุตรหลานของตนร่วมกิจกรรมใด ซึ่ง
ส่วนใหญ่คือการเซ็งบั้งไฟ รวมทั้งการจัดเตรียมสถานที่จัดงาน ผู้ใหญ่ในครอบครัวก็จะบอกกล่าว
และกระตุ้นให้บุตรหลานได้เข้าร่วมกิจกรรม

“เวลาเขาให้.....(ชื่อลูกสาว)ไปเซ็งบั้งไฟ ก็ให้เขาไป สนับสนุน “

“บางทีเห็นกลุ่มเยาวชนไปช่วยงานที่วัด แต่....(ลูกชาย)ไม่ไปก็ดูเหมือนกัน

- สมาชิกในคุ้มบ้าน -

“แม่ก็บอกอยู่เรื่อยว่าให้ไปช่วยเขาทำงาน”

- เยาวชนในครอบครัวผู้นำประเพณี -

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.2 การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดกิจกรรมของประเพณีบุญบั้งไฟ

การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดการทำบั้งไฟขึ้นสูง

- การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดการทำบั้งไฟขึ้นสูงโดยฉบับ

ในการจัดทำบั้งไฟลักษณะนี้ฉบับจะเป็นผู้ตัดสินใจในเรื่องต่างๆเพียงผู้เดียว เพราะเป็นการทำบั้งไฟในนามของฉบับ ส่วนในการทำนั้นการมีส่วนร่วมของลูกมือจะมีระดับที่แตกต่างกัน หากใครมีความสามารถมากหรือเข้ามาเป็นลูกมือก่อนก็จะทำได้ในส่วนที่มีความสำคัญมากกว่าลูกมือคนอื่น ซึ่งการเข้าร่วมกิจกรรมที่มีระดับที่แตกต่างกัน ย่อมส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร กล่าวคือลูกมือที่ได้เข้าร่วมในระดับที่มีความสำคัญ จะมีโอกาสได้สื่อสารกับฉบับเกี่ยวกับการทำบั้งไฟในระดับที่สูงกว่าลูกมือที่ได้เข้าร่วมในระดับที่มีความสำคัญน้อย

“ตอนแรก โน้นเลยไปหาไม้มาเผาถ่าน เผาแล้วก็เอามาตำ ตอนนี้ได้ช่วยทำเขา (ตัวบั้งไฟ) แล้ว เวลาทำงานตรงไหนก็ได้คุยกับอาจารย์เกี่ยวกับตรงที่ทำ”

- เยาวชนที่เข้าร่วมทำบั้งไฟที่วัด -

สิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อการพัฒนาฝีมือการทำบั้งไฟอย่างยิ่ง ซึ่งลูกมือบางคนที่เป็นลูกมือมานานก็มีความชำนาญในการทำบั้งไฟมากขึ้น สามารถที่จะเป็นผู้ร่วมทำบั้งไฟในคุ้มของตนได้ในการแข่งขันบั้งไฟของหมู่บ้าน ส่วนลูกมือจะมีการเข้ามาแทนที่กันเรื่อยๆ ทั้งโดยฉบับเรียกเข้ามาช่วยหรือเข้ามาช่วยด้วยความสมัครใจ เพราะมีความสนใจในการทำบั้งไฟอีกทั้งสนิทกับฉบับและลูกมือที่เข้ามาเป็นลูกมืออยู่ก่อนแล้ว

- การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดการทำบั้งไฟภายในคุ้มบ้าน

การทำบั้งไฟของคุ้มสมาชิกที่เข้ามาช่วยล้วนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานรวมทั้งแสดงความคิดเห็นแทบทั้งสิ้น แต่จะมีความแตกต่างกันในระดับของความชำนาญของการทำบั้งไฟ กล่าวคือทั้งผู้ที่ชำนาญและไม่ชำนาญต่างก็มีหน้าที่ในการเตรียมวัสดุอุปกรณ์ แต่เมื่ออยู่ในขั้นตอนสำคัญคือการกำหนดอัตราหมื่อนั้นผู้ที่ชำนาญจะรับผิดชอบโดยตรง เพราะบั้งไฟจะขึ้นดีหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับกาไรใส่ หมื่อ ถ้ามากไปบั้งไฟก็จะแตกน้อยไปบั้งไฟก็จะไม่ขึ้น ซึ่งในส่วนนี้ผู้ทำจะต้องมีความชำนาญ แต่ถึงอย่างไรก็ตามผู้ที่ไม่ชำนาญ ก็ยังคงมีบทบาทเป็นลูกมือ

ส่วนการแสดงความคิดเห็นนั้นก็ยังมึลักษณะเช่นเดียวกับการทำบั้งไฟ คือผู้ที่มีความชำนาญก็จะมีกาแสดงความคิดเห็นในอัตราส่วนที่ต่างจากผู้ที่ไม่มีความชำนาญ โดยจะอยู่ในรูปแบบของการปรึกษาหารือที่กระทำอยู่ในกลุ่ม ซึ่งผู้ที่ไม่ชำนาญก็จะได้รับฟังโดยตลอด เมื่อเป็นเช่นนั้นผู้ไม่ชำนาญก็จะได้รับความรู้การทำบั้งไฟทั้งการปฏิบัติและเทคนิคต่างๆ รวมทั้งผู้ที่เคยทำก็ได้พัฒนาฝีมือของตนเองร่วมกับผู้ที่เคยทำคนอื่น

“ในกลุ่มนี้ปรึกษากันเลย ไม่เป็นความลับ.....ใครมาต่างก็ได้ยินหมดว่าพูดอะไร”

“พ่อลองเอาเทคนิคคนอื่นไปทำบ้างก็ขึ้นดีกว่าเดิมเหมือนกันนะ”

“พามาช่วยกันทำเห็นว่เทคนิคของคนอื่นทำแล้วมัน(บั้งไฟ)ขึ้นดีกว่าที่เราเคยทำก็จำไว้”

- ผู้นำประเพณี -

การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดการเ้าบั้งไฟ

การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดการเ้าบั้งไฟสมาชิกในกลุ่มต่างมีส่วนร่วมในการสื่อสารทั้งสิ้น แต่จะมีลักษณะที่แตกต่างกันตามบทบาทของการเป็นผู้ถ่ายทอดและรับการถ่ายทอด กล่าวคือในกลุ่มผู้ถ่ายทอดนั้นจะมีการปรึกษาหารือกันเกี่ยวกับลวดลายที่จะเ้าบั้งไฟ เมื่อตกลงที่จะใช้ลวดลายใดก็จะวาดลวดลายนั้นเพื่อนำมาให้ลูกมือลอกลายต่อไป ซึ่งลวดลายต่างๆเหล่านี้ล้วนเป็นอวจภาษาที่ใช้ในการถ่ายทอดการเ้าบั้งไฟทั้งสิ้น

“ก็คิดลายกันว่าจะใช้ลายไหนดี ส่วนใหญ่ก็ลายไทย ตกลงกันแล้วก็วาดลายให้เด็กๆลอกแล้วก็ตัด ส่วนเราก็คอยติด”

- ผู้นำประเพณี -

ส่วนกลุ่มผู้รับการถ่ายทอดนั้นจะมีส่วนร่วมในการซักถามต่างๆเกี่ยวกับการเ้าบั้งไฟที่ตนสงสัยหรือสนใจ ซึ่งทำให้เกิดการถ่ายทอดโดยใช้วัจนาษาอีกทางหนึ่ง

การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดการเชิงบั้งไฟ

● การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดการเชิงบั้งไฟที่เน้นความสวยงาม

เนื่องจากการถ่ายทอดการเชิงบั้งไฟที่เน้นความสวยงามมีผู้ที่มีความสามารถในการพอรำเป็นผู้ถ่ายทอดให้กับสมาชิกที่ร่วมขบวนซึ่ง โดยมีทิศทางการไหลของสารจากบนลงล่างเพียงทิศทางเดียว จึงทำให้สมาชิกซึ่งเป็นผู้รับการถ่ายทอดนั้นไม่ได้มีส่วนร่วมในการสื่อสารในขั้นตอนของการถ่ายทอด

“ครูที่มาสอนเขารำเก่ง คิดทำก็สวย มีท่าใหม่ๆมาสอนทุกปี เราเลยไม่ต้องคิดทำรำเอง”

- สมาชิกที่ร่วมกิจกรรม -

แต่อย่างไรก็ตามสมาชิกได้มีส่วนร่วมในการให้คำแนะนำเกี่ยวกับท่ารำที่ได้รับการฝึกซ้อม ให้แก่สมาชิกด้วยกันที่ยังรำไม่ถูกต้อง

“.....แต่บางครั้งก็ถามจากเพื่อนเวลางงกับท่ารำ”

- เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม -

● การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อสืบทอดการเชิงบั้งไฟที่เน้นความสนุกสนาน

สมาชิกในขบวนเชิงล้วนแล้วแต่มีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อจัดเตรียมการเชิงในกลุ่มของตนเช่น การร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการแต่งกาย ซึ่งอาจจะแต่งกายเป็นเงาะป่าหรือผาแดง โดยการแสดงความคิดเห็นจะพูดคุยกันในกลุ่มเล็กๆหรืออาจจะเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลที่มีความสนิทสนมกัน กิจกรรมที่เข้าร่วมนั้นไม่ได้มีการแข่งขันกันแต่อย่างใด แต่เน้นที่ความสนุกสนานจึงทำให้บรรยากาศในการสื่อสารไม่ตึงเครียด

“เวลาจะแต่งตัวยังไงก็มาคุยกัน บางปีก็อยากแต่งให้แปลกๆเป็นผาแดง เป็นกระรอก แต่งให้เป็นพวกเดียวกัน”

- เยาวชนที่ร่วมกิจกรรม -

การมีส่วนร่วมในการสื่อสารในการถ่ายทอดตำนานประเพณีบุญบั้งไฟ

- การมีส่วนร่วมในการสื่อสารในการถ่ายทอดตำนานประเพณีบุญบั้งไฟผ่านการเล่านิทาน

การเล่านิทานเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องคือผู้ใหญ่และบุตรหลานในครอบครัว โดยเวลาที่เล่ามักเป็นช่วงเวลาเวลาที่เลี้ยงหลาน ซึ่งอยู่กันตามลำพัง ดังนั้นจึงไม่เกิดการมีส่วนร่วมทั้งในการสื่อสารเพื่อตัดสินใจหรือเพื่อปฏิบัติงาน

- การมีส่วนร่วมในการสื่อสารในการถ่ายทอดตำนานประเพณีบุญบั้งไฟผ่านการแสดงหมอลำ

ผู้ที่มีส่วนร่วมในการสื่อสารรูปแบบนี้คือผู้แสดงซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอด และผู้ชมซึ่งมีบทบาทเป็นผู้รับการถ่ายทอด และถึงแม้ว่าการสื่อสารลักษณะนี้จะเป็นการสื่อสารทางเดียวที่มีทิศทางการไหลจากบนลงล่าง ซึ่งไม่ได้เปิดโอกาสให้ผู้ชมแสดงความคิดเห็นหรือซักถาม แต่อย่างไรก็ตามผู้ชมสามารถที่จะซักถามในกลุ่มที่นั่งชมการแสดงด้วยกัน หากไม่เข้าใจตรงไหน

“บางครั้งมาไม่ทันดู พอมาถึง.....ตอนไหนแล้วนี่ก็ถามเพื่อนที่นั่งดูอยู่ก่อนนั้นแหละ”

“บางทีหลานมานั่งดูด้วยก็ถามเวลาที่เขาไม่เข้าใจก็บอกเขาไป”

- สมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรม -

- การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดประเพณีบุญบั้งไฟผ่านกลอนเชิงบั้งไฟ

การมีส่วนร่วมในการสื่อสารในการสืบทอดตำนานประเพณีบุญบั้งไฟผ่านกลอนเชิงนั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องกับกลอนเชิงจะไม่มีส่วนร่วมในการสื่อสารในส่วนของการสร้างสาร เนื่องจากหน้าที่ส่วนนี้ได้มอบให้กับผู้ที่มีความชำนาญไปแล้ว จึงทำให้ผู้ส่งสารและผู้รับสารต่างทำตามบทบาทของตนโดยชัดเจน และไม่มีการแลกเปลี่ยนบทบาทการเป็นผู้รับและส่งสารแต่อย่างใด

“ไม่ได้คุยกับเขา(คนแต่ง)หรอก เพราะเขาไม่ได้มาเชิงกับเรา เขาไปทำบั้งไฟ”

-สมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรม-

จากการศึกษาพบว่าสมาชิกในชุมชนล้วนมีระดับของการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อดำเนินงานหรือตัดสินใจตามบทบาทของสมาชิกหรือกิจกรรมที่เข้าร่วม แต่ไม่ว่าสมาชิกจะมีบทบาทหรือเข้าร่วมกิจกรรมใด ต่างก็มีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อกระตุ้นให้สมาชิกในกลุ่มได้เข้าร่วมกิจกรรมของประเพณีบุญบั้งไฟทั้งสิ้น โดยการชักชวน หรือคำเหน็ดเหนื่อยรวมถึงการนิทา ซึ่งการเข้าร่วมกิจกรรมของประเพณีบุญบั้งไฟสามารถทำให้ผู้ที่เข้าร่วมได้เกิดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณี และนำไปสู่การสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในที่สุด

จากการศึกษาพบว่าภายในหมู่บ้าน คุ่มบ้าน และครอบครัว ต่างก็มีส่วนร่วมในการถ่ายทอดกิจกรรมในประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งเมื่อพิจารณาแยกตามกลุ่มพบว่า

3.2.1 การมีส่วนร่วมในการสื่อสารของประชาชนในการถ่ายทอดกิจกรรมของประเพณีบุญบั้งไฟในหมู่บ้าน

เนื่องจากกิจกรรมที่จัดในหมู่บ้านมีหลายกิจกรรม จึงทำให้การมีส่วนร่วมในการสื่อสาร เพื่อถ่ายทอดประเพณีแตกต่างกันไปตามประเภทของกิจกรรมและลักษณะของผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรม และเมื่อนำการมีส่วนร่วมในการสื่อสารใน 2 ลักษณะ คือ การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อการปฏิบัติงาน และการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อตัดสินใจ มาพิจารณาพบว่า

การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อตัดสินใจ จะเกิดขึ้นในกลุ่มสมาชิกที่มีความชำนาญในกิจกรรมที่ปฏิบัติงาน สมาชิกเหล่านี้จะทำการปรึกษาเพื่อตัดสินใจในการที่จะปฏิบัติงาน โดยต่างแสดงความคิดเห็นของตนซึ่งประกอบด้วย แนวความคิดที่มาจากประสบการณ์จากการทำงานของตนเพื่อเป็นข้อมูลในการตัดสินใจ ในการตัดสินใจเพื่อนำไปปฏิบัติไม่ได้อยู่ในลักษณะของการลงมติที่เป็นทางการ แต่เป็นการเลือกเหตุผลที่ดีที่สุดโดยอาศัยการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อหาบทสรุปในการปฏิบัติงานต่อไป

ส่วนกิจกรรมที่มีการยกให้สมาชิกคนใดคนหนึ่งเป็นผู้มีความชำนาญเพียงผู้เดียว การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อปฏิบัติงานก็จะไม่เกิดขึ้น เพราะบุคคลเหล่านี้จะตัดสินใจในการที่จะปฏิบัติกิจกรรมเพียงผู้เดียว

จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจจะเกิดขึ้นระหว่างสมาชิกที่มีความชำนาญในกิจกรรมที่ทำ ซึ่งจะต้องมีมากกว่า 1 คน เพราะหากกิจกรรมใดที่สมาชิกมีความชำนาญเพียงผู้เดียวแล้ว การมีส่วนร่วมในการสื่อสารในการตัดสินใจก็จะไม่เกิดขึ้น

ส่วนการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อปฏิบัติงานนั้นจะเกิดขึ้น ในกิจกรรมที่ผู้ถ่ายทอดและรับการถ่ายทอดมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันโดยตรง ซึ่งได้แก่กิจกรรมที่ใช้การปฏิบัติงานเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอด โดยให้ผู้ถ่ายทอดและรับการถ่ายทอดสามารถเกิดการสื่อสารระหว่างกันได้ ผู้ถ่ายทอดมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้ต่างๆให้กับสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรม และผู้รับการถ่ายทอดมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อซักถามข้อสงสัยต่างๆ เพื่อให้งานที่ทำสำเร็จด้วยดี

ส่วนกิจกรรมที่ผู้ถ่ายทอดและรับการถ่ายทอดไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันโดยตรง การมีส่วนร่วมในการสื่อสารในลักษณะแรกเพื่อให้เกิดความเข้าใจในกิจกรรมซึ่งเป็นผลต่อการปฏิบัติงานนั้นจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ แต่อย่างไรก็ตามสมาชิกที่มีบทบาทเป็นผู้รับการถ่ายทอดในกิจกรรมสามารถที่จะมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้ที่ตนมีซึ่งอาจจะไม่ลึกซึ้งนักให้กับสมาชิกที่เกิดความสงสัยหรือสนใจ

แต่ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมใดก็ตามสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมต่างมีบทบาทในการสื่อสารเพื่อกระตุ้นให้สมาชิกคนอื่นได้เข้าร่วมกิจกรรมโดยการชักชวนหรือแม้แต่การดำเนินมติเมื่อสมาชิกผู้ใดไม่เข้าร่วมกิจกรรมซึ่งกลุ่มอาจจะมอบหมายให้ทำ

จะเห็นได้ว่าสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมต่างมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อปฏิบัติงานในลักษณะของการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดและรับความรู้ในกิจกรรม รวมทั้งมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อกระตุ้นให้เกิดการเข้าร่วมกิจกรรมซึ่งส่งผลต่อการสืบทอดประเพณีในที่สุด

3.2.2 การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดกิจกรรมของประเพณีบุญบั้งไฟในคุ้มบ้าน

กิจกรรมของประเพณีที่มีการถ่ายทอดในระดับคุ้มบ้านคือการทำบั้งไฟขึ้นสูง ซึ่งการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดประเพณีมี 2 ลักษณะคือ การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อตัดสินใจและการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อปฏิบัติงาน

การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อตัดสินใจ จะเกิดขึ้นเช่นเดียวกับในกลุ่มระดับหมู่บ้านที่สมาชิกในกลุ่มมีความชำนาญในกิจกรรมที่ปฏิบัติงานหลายคน สมาชิกเหล่านี้จะทำการปรึกษาเพื่อตัดสินใจในการที่จะปฏิบัติงานอย่างไร โดยต่างแสดงความคิดเห็นของตน เป็นแนวความคิดที่มาจากประสบการณ์จากการทำงานของตนเพื่อเป็นข้อมูลในการตัดสินใจ ในการตัด

สิ้นใจเพื่อนำไปปฏิบัติไม่ได้อยู่ในลักษณะของการลงมติที่เป็นทางการ แต่เป็นการเลือกเหตุผลที่ดีที่สุดโดยอาศัยการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อหาบทสรุปในการปฏิบัติงานต่อไป

จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อตัดสินใจเกิดขึ้นระหว่างสมาชิกที่มีความชำนาญในกิจกรรม ซึ่งจะทำให้การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจนกว่าจะได้บทสรุปที่ดีที่สุดในการปฏิบัติงาน

ส่วนการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อปฏิบัติงานนั้น กิจกรรมที่มีการถ่ายทอดกันในระดับคุ่มบ้านคือการทำบั้งไฟขึ้นสูง ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ผู้ถ่ายทอดและรับการถ่ายทอดได้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันโดยตรง เพราะเป็นการใช้การปฏิบัติงานเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอด ผู้ถ่ายทอดจะมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้รับการถ่ายทอด ส่วนผู้รับการถ่ายทอดก็มีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อที่จะซักถามให้เกิดความเข้าใจในกิจกรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อการการปฏิบัติงานรวมทั้งการถ่ายทอดการทำบั้งไฟด้วย นอกจากนี้แล้วสมาชิกที่มีบทบาทเป็นผู้รับการถ่ายทอดแต่มีความรู้ในระดับหนึ่งก็มีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อให้ความรู้แก่สมาชิกที่มีความรู้ในระดับที่น้อยกว่าตน ทำให้การดำเนินงานสามารถดำเนินไปได้ง่ายขึ้น

นอกจากนั้นแล้วสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมต่างมีบทบาทในการสื่อสารเพื่อกระตุ้นให้สมาชิกคนอื่นได้เข้าร่วมกิจกรรมโดยการชักชวนหรือแม้แต่การตำหนิติเตียนเมื่อสมาชิกผู้ใดไม่เข้าร่วมกิจกรรมซึ่งกลุ่มอาจจะมอบหมายให้ทำเช่นเดียวกับในระดับหมู่บ้าน

สมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมต่างมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อการปฏิบัติงาน ทั้งสิ้นไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดหรือรับการถ่ายทอดกิจกรรม ซึ่งทำให้งานที่ได้มีประสิทธิภาพมากขึ้นและยังเกิดความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมที่ปฏิบัติด้วย นอกจากนี้สมาชิกยังมีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งส่งผลต่อการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในที่สุด

3.2.3 การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดกิจกรรมของประเพณีบุญบั้งไฟในครอบครัว

จากการศึกษาพบว่ากิจกรรมที่มีการถ่ายทอดในครอบครัวคือการเล่าตำนานประเพณีบุญบั้งไฟผ่านนิทาน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ไม่ต้องใช้ความชำนาญมากนักในการเล่า อีกทั้งในการถ่ายทอดก็ไม่มีลักษณะที่ซับซ้อนใดๆ และผู้เล่ามักเป็นผู้ใหญ่ที่เล่าให้บุตรหลานฟังซึ่ง

สามารถเกิดขึ้นได้ในชีวิตประจำวันทั่วไป และผู้เล่ามักจะเป็นผู้เล่าเพียงคนเดียว จึงไม่เกิดการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อตัดสินใจในการถ่ายทอด

นอกจากนั้นแล้วการเล่าตำนานโดยผ่านนิทานนั้นไม่ได้ใช้การปฏิบัติงานเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอด จึงทำให้ไม่เกิดการสื่อสารเพื่อปฏิบัติงาน แต่ถึงอย่างไรก็ตามสมาชิกในครอบครัวต่างก็มีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อปฏิบัติงานในระดับหมู่บ้านและคุ้มบ้าน โดยการสื่อสารเพื่อกระตุ้นให้สมาชิกในครอบครัวได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆของหมู่บ้านและคุ้มบ้าน ในลักษณะของการชักชวนให้เข้าร่วมกิจกรรมด้วยกัน หรือตำหนิเมื่อสมาชิกในครอบครัวไม่เข้าร่วมกิจกรรมที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติ

ถึงแม้ว่ากิจกรรมที่มีการถ่ายทอดในครอบครัวสมาชิกจะไม่ได้มีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อตัดสินใจหรือเพื่อการปฏิบัติงาน แต่สมาชิกซึ่งเป็นผู้ใหญ่ต่างมีบทบาทกระตุ้นให้สมาชิกในครอบครัวได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่มีขึ้นในระดับคุ้มบ้านและหมู่บ้าน ซึ่งส่งผลต่อการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในที่สุด

4. ปัจจัยการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟของสมาชิกในชุมชน

ผู้วิจัยได้นำลักษณะของกลุ่มคือความเป็นกลุ่ม โครงสร้างของกลุ่ม ผู้นำกลุ่ม และปทัสถานและกฎเกณฑ์ของกลุ่ม มาพิจารณาร่วมกับรูปแบบการสื่อสารที่ใช้ในการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟ คือทิศทางการสื่อสาร ลักษณะการสื่อสาร ทิศทางการไหลของสาร และสัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสาร เพื่อนำมาเป็นกรอบในการวิจัยถึงปัจจัยที่มีต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟของชุมชน

เนื่องจากการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟของสมาชิกในชุมชนแบ่งเป็น 2 ช่วงคือ การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อจัดเตรียมงานและการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดประเพณี ดังนั้นการวิจัยถึงปัจจัยการมีส่วนร่วมในการสื่อสารจึงแบ่งเป็น 2 ช่วงเช่นกัน โดยผลการวิจัยมีดังนี้

4.1 ปัจจัยการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อจัดเตรียมงานประเพณีบุญบั้งไฟของสมาชิกในชุมชน

4.1.1 ปัจจัยการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อจัดเตรียมงานประเพณีบุญบั้งไฟของสมาชิกในหมู่บ้าน

จากการศึกษาการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อจัดเตรียมประเพณีบุญบั้งไฟของสมาชิกในหมู่บ้านพบว่า สมาชิกในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการสื่อสาร 2 ลักษณะคือการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน และการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อตัดสินใจ

เมื่อนำการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อแสดงความคิดเห็นเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานและการตัดสินใจมาพิจารณาร่วมกับลักษณะของกลุ่มพบว่า การมีส่วนร่วมในการสื่อสารของสมาชิกเกิดจากการที่สมาชิกในกลุ่มมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน จึงสามารถที่จะทำการสื่อสารได้โดยง่าย ซึ่งการที่สมาชิกมีความสัมพันธ์อันดีมาจากการได้เข้าร่วมกิจกรรมของหมู่บ้านและได้มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการทำงาน

“คุยกับคนที่เราสนิทด้วย ก็นั่งอยู่ใกล้ๆกันนั่นแหละ ดูว่าเขาคิดยังไง เราก็ได้พูดเหมือนกันนะว่าคิดยังไง”

- สมาชิกในหมู่บ้าน -

“บางเรื่องที่ตกลงกันไม่ได้ก็เอามาคุยกันเวลาไปเข้ากลุ่ม ทำงานไปก็คุยกันไป หรือเจอกันก็คุยกัน แล้วค่อยเอามาตัดสินใจในที่ประชุมต่อไป”

- ผู้นำประเพณี -

นอกจากนั้นแล้วการที่ผู้นำได้เปิดโอกาสให้สมาชิกได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ ล้วนเป็นการกระตุ้นให้สมาชิกมีการแสดงความคิดเห็นเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน และการที่กฎเกณฑ์ของการประชุมกลุ่มได้กำหนดให้แต่ละครอบครัวจะต้องส่งตัวแทนอย่างน้อย 1 คน เข้าร่วมประชุมทำให้สมาชิกได้มีโอกาสที่จะมีส่วนร่วมในการสื่อสารมากขึ้น

“เวลาผู้ใหญ่เขาขอความคิดเห็น ถ้าเรามีความคิดเห็นยังไงก็บอกไป”

- ผู้นำประเพณี -

“วันไหนไม่ไปประชุม พอตอนเช้าเจอหน้าผู้ใหญ่ต้องรีบบอกเลยว่าเมื่อคืนทำไมถึงไม่ไปประชุม รู้สึกว่าผิด รีบบอกไปก่อนเลย”

- ผู้นำคุ่มบ้าน -

จากการที่สมาชิกให้ความสำคัญกับประเพณีบุญบั้งไฟในแง่ที่เป็นประเพณีที่ทำให้ฝนตกตามฤดูกาล และเป็นประเพณีที่ญาติพี่น้องจากต่างถิ่นจะได้มาพร้อมหน้ากัน อีกทั้งการให้ความสำคัญกับการร่วมมือกันทำงาน จึงทำให้สมาชิกต่างมีความรู้สึกคุ้นเคยรวมทั้งมีประสบการณ์ในประเพณี จึงทำให้สมาชิกสามารถที่จะมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อแสดงความคิดเห็นเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานรวมทั้งตัดสินใจในกิจกรรมได้

“อย่างทำบั้งไฟก็ทำมาตั้งแต่หนุ่มๆแล้ว เวลาเขาถามอะไรก็ตอบได้มัน”

- ผู้นำประเพณี -

และเมื่อนำรูปแบบการสื่อสารมาพิจารณาร่วมกับการมีส่วนร่วมในการสื่อสารพบว่า ทิศทางการสื่อสารสองทางมีส่วนสำคัญในการที่จะให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อแสดงความคิดเห็นระหว่างกัน ทำให้เกิดความคิดเห็นที่เป็นแนวทางในการจัดเตรียมงานที่หลากหลาย ในขณะที่เดียวกันการสื่อสารสองทางระหว่างสมาชิก ได้ทำให้สมาชิกได้ข้อมูลจากหลายมุมมองเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจในการลงมติที่มีประสิทธิภาพ

“บางที่เถียงกันไม่เลิก ต่างคนต่างมีความคิดเห็นของตัวเอง อย่างเช่นคน บางคนอยากให้มีหมอลำแสดงในงาน แต่บางคนไม่เห็นด้วยเพราะมันแพง สุดท้ายที่ประชุมก็ตกลงให้มีหมอลำ เพราะคนส่วนใหญ่ชอบ”

“เราคิดว่าความคิดเราดีแล้วนะ พอมาคุยกันก็เห็นว่าความคิดคนอื่นที่ดีๆก็เยอะ บางทีเลยชอบความคิดนั้นมากกว่าของตัวเอง.....ตัดสินใจตามนั้นเลย”

- สมาชิกในคุ่มบ้าน -

ลักษณะการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ ส่งผลอย่างมากต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร จะเห็นได้จากสมาชิกจะมีปริมาณการสื่อสารในลักษณะที่ไม่เป็นทางการมากกว่าที่เป็นทางการ เนื่องจากการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการทำให้การสื่อสารระหว่างสมาชิกมีลักษณะเช่นเดียวกับในชีวิตประจำวัน และสมาชิกมักจะทำการสื่อสารกับผู้ที่มีความสนิทสนมและมีทิศทางใกล้เคียง

ของสารในระดับเดียวกัน โดยการสื่อสารลักษณะนี้มีส่วนสนับสนุนให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อแสดงความคิดเห็นและยังส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอีกด้วยโดยพบว่าสมาชิกต่างทำการสื่อสารในลักษณะที่ไม่เป็นทางการเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจลงมติของตน

“เวลาคุยกับเพื่อน มันอยากจะคุยมากกว่าในที่ประชุม คงเพราะมันคุยกันง่ายกว่ามั้ง ไม่ต้องยกมือขอพูด (หัวเราะ) ก็ได้ฟังความคิดของเพื่อน ถ้าความคิดเราดีกว่าเขาก็ยอมรับ เขาดีกว่าเราก็มอมรับ”

- สมาชิกในหมู่บ้าน -

จะเห็นได้ว่าลักษณะของกลุ่มที่มีปัจจัยต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานและการตัดสินใจคือ ความสัมพันธ์อันดีของสมาชิก ผู้นำเปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็น สมาชิกให้ความสำคัญกับประเพณีบุญบั้งไฟและการทำงานร่วมกัน

ส่วนรูปแบบการสื่อสารที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานรวมถึงการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อตัดสินใจของสมาชิกได้แก่ การสื่อสารสองทาง ลักษณะการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ และทิศทางการไหลของสารในระดับเดียวกัน

4.1.2 ปัจจัยการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อจัดเตรียมงานประเพณีบุญบั้งไฟของสมาชิกในหมู่บ้าน

จากการศึกษาพบว่าสมาชิกในหมู่บ้านต่างมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานและมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อตัดสินใจ

เมื่อนำลักษณะของกลุ่มมาเป็นกรอบในการวิจัยถึงปัจจัยการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อจัดเตรียมงานประเพณีบุญบั้งไฟของสมาชิกในหมู่บ้านพบว่า การที่สมาชิกในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อจัดเตรียมงานประเพณีบุญบั้งไฟค่อนข้างมาก เพราะสมาชิกมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน เนื่องจากสมาชิกได้เข้าร่วมกิจกรรมอาชีพเสริมต่างๆของหมู่บ้าน รวมทั้งจากการที่มีบริเวณบ้านที่ใกล้เคียงกันทำให้ไปมาหาสู่และพูดคุยกันในเวลาว่าง ซึ่งความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันได้ส่งผลให้การสื่อสารระหว่างสมาชิกเกิดได้ง่ายขึ้น

“บ้านใกล้ๆตอนเย็นก็เดินมาคุยกัน”

“ตะโกนคุยกันข้ามรั้วบ้านบ่อยไป”

- สมาชิกในคุ้มบ้าน -

“เคยคุยกันแทบทุกวัน แค่เปลี่ยนเรื่องมาคุยเป็นเรื่องบุญบังไฟ ไม่ทำให้พูดกันน้อยลงหรอก เพราะก็เหมือนคุยกันเรื่องทั่วไปนั่นแหละ”

- ผู้นำคุ้มบ้าน -

นอกจากนั้นผู้นำกลุ่มยังเปิดโอกาสให้สมาชิกในกลุ่มได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ รวมทั้งยอมรับการตัดสินใจของสมาชิกในกลุ่มเป็นหลักในการทำงาน ซึ่งเมื่อสมาชิกต่างมีความสนิทสนมกันทำให้สมาชิกต่างแสดงความคิดเห็นของตนออกมาในที่ประชุม เพื่อเสนอเป็นแนวทางในการจัดเตรียมงาน นอกจากนี้สมาชิกต่างปรึกษามิตรภาพที่ตนมีความสนิทซึ่งมักนั่งอยู่ใกล้กันเพื่อเป็นข้อมูลในการตัดสินใจของตน

“บางทีพอประชุมที่ศาลากลางบ้าน(ที่ประชุมระดับหมู่บ้าน)แล้ว ผู้ใหญ่บอกว่ามีงานที่แต่ละคุ้มจะต้องทำ ก็จะมาประชุมที่บ้านพ่อนี้แหละ มาคุยกันช่วยกันคิดว่าจะทำยังไงบ้าง”

- ผู้นำคุ้ม -

“เวลาจะลงมติตัดสินใจอะไรมันอดที่จะถามเพื่อนไม่ได้ว่าเขาคิดยังไง”

- ผู้นำประเพณี -

ปทัสถานเกี่ยวกับประเพณีบุญบังไฟและการทำงานของกลุ่ม ต่างมีบทบาทในการแสดงความคิดเห็นรวมทั้งการตัดสินใจของสมาชิก เนื่องจากต่างให้ความสำคัญกับประเพณีและมีประสบการณ์รวมทั้งความคุ้นเคยกับประเพณี จึงทำให้สมาชิกมีความรู้ที่จะแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมรวมทั้งตัดสินใจได้

“กิจกรรมต่างๆก็พอรู้บ้าง เพราะเคยทำอย่างทำบังไฟเราก็ช่วยเขาคิดได้”

- ผู้นำประเพณี -

เมื่อนำรูปแบบการสื่อสารมาเป็นกรอบในการศึกษาถึงปัจจัยการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อจัดเตรียมงานประเพณีบุญบังไฟของสมาชิกในคุ้มบ้านพบว่า

ทิศทางการสื่อสารสองทางมีบทบาทอย่างมากในการที่จะทำให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน รวมถึงการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อตัดสินใจ เพราะสมาชิกสามารถที่จะทำการสื่อสารเพื่อโต้ตอบกันได้ จึงเกิดการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร ซึ่งการมีส่วนร่วมในการสื่อสารของสมาชิกทำให้เกิดแนวคิดหลากหลายที่จะนำมาพิจารณาเพื่อเป็นบทสรุปในการปฏิบัติงาน รวมทั้งการที่สมาชิกมีการปรึกษาก่อนที่จะตัดสินใจลงมติ ทำให้ได้ข้อมูลในหลายแง่มุม เพื่อมาพิจารณาร่วมกับแนวคิดที่เสนอในที่ประชุม ทำให้การตัดสินใจของสมาชิกมีประสิทธิภาพมากขึ้น

“บางที่พูดกับคนที่ชอบพูด เขาก็พูดคนเดียว เราก็ได้แต่ฟัง แต่ถ้าคนไหนปล่อยให้เขาพูดมันเราก็พูดเหมือนกัน”

- สมาชิกในคุ้มบ้าน -

“ได้ความคิดจากหลายๆคนก็ทำให้การตัดสินใจเป็นการตัดสินใจที่ดี เพราะการจัดงานแต่ละครั้งคนที่มาเที่ยวงานเขาก็พากันชมว่าจัดงานได้ดี”

- ผู้ใหญ่บ้าน -

ลักษณะการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ ทำให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการสื่อสาร เนื่องจากการประชุมในระดับคุ้มบ้านมีจำนวนสมาชิกประมาณ 20 คน จึงทำให้การสื่อสารในที่ประชุมสามารถที่จะเป็นลักษณะที่ไม่เป็นทางการได้ ประกอบกับสมาชิกล้วนแล้วแต่มีความสนิทสนมกัน การสื่อสารระหว่างสมาชิกจึงเกิดขึ้นได้ง่าย จึงทำให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการสื่อสารทั้งเพื่อปฏิบัติงานและตัดสินใจ

“เวลาประชุมมันก็มีประเด็นนะ แต่ว่าคนมันสนิทกันก็เลยคุยกันแบบธรรมดา”

- สมาชิกในคุ้มบ้าน -

ทิศทางการไหลของสารในระดับเดียวกันได้ส่งผลให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการสื่อสาร โดยสมาชิกที่มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเรื่องที่ทำกรสื่อสารในระดับเดียวกัน จะทำการสื่อสารเป็นข้อมูลในการตัดสินใจในปริมาณที่น้อยกว่าการสื่อสารระหว่างสมาชิกที่มีความสามารถสูงกว่าตน ซึ่งสมาชิกมีแนวโน้มที่จะรับฟังความคิดเห็นของผู้ที่มีความสามารถเพียงฝ่ายเดียว

“เวลาคุยกัน....(ชื่อเพื่อนบ้าน) จะคุยมากกว่าเวลาประชุมเหมือนกันแต่ถึงในคุ่มจะพูดกันมากกว่าเวลาประชุมในหมู่บ้านแต่ยังไงเราก็ฟังคนที่มีการสามารถในเรื่องนี้เหมือนกัน”

- สมาชิกในคุ่มบ้าน -

จะเห็นได้ว่าลักษณะของกลุ่มที่เป็นปัจจัยต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานและตัดสินใจคือ ความสัมพันธ์อันดีของสมาชิก ผู้นำเปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็น รวมทั้งสมาชิกให้ความสำคัญกับประเพณีบุญบั้งไฟ และการทำงานร่วมกัน

ส่วนรูปแบบการสื่อสารที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานรวมถึงการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อตัดสินใจของสมาชิกได้แก่ การสื่อสารสองทาง ลักษณะการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ และทิศทางการไหลของสารในระดับเดียวกัน

4.1.3 ปัจจัยการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อจัดเตรียมงานประเพณีบุญบั้งไฟของสมาชิกในครอบครัว

เมื่อนำลักษณะของกลุ่มมาเป็นกรอบในการศึกษาถึงปัจจัยการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อจัดเตรียมงานประเพณีบุญบั้งไฟของสมาชิกในครอบครัวพบว่า บทบาทของสมาชิกในการเข้าร่วมกิจกรรมมีส่วนอย่างมากต่อการที่สมาชิกในครอบครัวที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมจะทำการสื่อสาร จะเห็นได้จากเมื่อสมาชิกในครอบครัวได้รับผิดชอบงานในบทบาทที่สำคัญมักจะนำเรื่องราวต่างๆมาปรึกษากับสมาชิกในครอบครัว ทำให้สมาชิกในครอบครัวได้มีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อการปฏิบัติงานในระดับคุ่มบ้านและหมู่บ้าน

“บางครั้งก็เอาเรื่องที่ต้องรับผิดชอบมาปรึกษากับแม่(ภรรยา) ก็คุยกันธรรมดาณะแต่ก็ได้ความคิดไปเหมือนกัน”

- ผู้นำประเพณี -

แต่การมีส่วนร่วมในการสื่อสารของสมาชิกในครอบครัวมักจะมีเกิดกับสมาชิกที่มีความสนิทสนมหรือเกี่ยวข้องกันคือพ่อแม่ เนื่องจากสมาชิกมีความรู้สึกว่าเป็นบุคคลที่ตนสามารถที่จะปรึกษาหารือได้

“ คนวัยเดียวกัน เลยคุยกันรู้เรื่อง บางทีคุยกันกับลูก เขาไม่ค่อยสนใจ”

- ผู้นำประเพณี -

นอกจากนั้นแล้วสมาชิกที่เข้าร่วมประชุมมักจะนำความต้องการของสมาชิกในครอบครัวที่ได้จากการสนทนาไปเป็นข้อมูลในการเสนอความคิดเห็นต่อที่ประชุมรวมถึงการตัดสินใจ

“บางทีพ่อยังเอาความคิดของแม่ไปเสนอในที่ประชุมเลย”

- ผู้นำประเพณี -

“เวลาคุยกับเพื่อนเรื่องนี้(ประเพณีบุญบั้งไฟ) บางครั้งก็เอาที่คุยกันในบ้านนั้นแหละมาคุยกัน”

- สมาชิกในคุ้มบ้าน -

เมื่อนำรูปแบบการสื่อสารมาเป็นกรอบในการศึกษาปัจจัยการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อจัดเตรียมงานประเพณีบุญบั้งไฟของสมาชิกในครอบครัวพบว่า ทิศทางการสื่อสารสองทางของสมาชิกมีบทบาทต่อการที่สมาชิกจะทำการสื่อสารเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ซึ่งผลของการสื่อสารที่เกิดขึ้นในครอบครัวได้ส่งผลต่อการปฏิบัติงานของสมาชิกในระดับคุ้มบ้านหรือหมู่บ้าน รวมทั้งมีผลต่อการเสนอความคิดและการตัดสินใจของสมาชิกด้วย เนื่องจากการตัดสินใจนอกจากจะใช้ความคิดของตัวเอง แนวคิดของคนอื่น ความคิดที่ได้จากสมาชิกในครอบครัวก็มีบทบาทที่สำคัญเช่นกัน

“คุยกันเรื่องนี้บางทีก็เถียงกัน คิดไม่ตรงกัน แต่พอมาฟังเหตุผลของเขาที่ดีกว่าก็เชื่อ”

- ผู้นำคุ้มบ้าน -

ลักษณะการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการได้ส่งผลให้สมาชิกได้ทำการสื่อสารได้ง่าย เพราะการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา และลักษณะการสื่อสารคือการสนทนาทั่วไปในชีวิตประจำวันซึ่งสมาชิกต่างมีความคุ้นเคย และเมื่อสมาชิกที่มีหน้าที่ในกิจกรรมของงานได้นำเรื่องเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟมาสนทนากับสมาชิกในครอบครัว จึงทำให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานในระดับ

คุ่มบ้านหรือหมู่บ้าน รวมทั้งอาจส่งผลถึงการตัดสินใจของสมาชิกเกี่ยวกับการเตรียมงานในระดับ
คุ่มบ้านหรือหมู่บ้าน

ส่วนทิศทางการไหลของสารในแนวราบซึ่งเป็นการสื่อสารระหว่างสมาชิกในครอบครัวที่มีบทบาทที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งจากการศึกษาในครั้งนี้คือพ่อกับแม่ จะมีการสื่อสารเกี่ยวกับ
ประเพณี ซึ่งจะมีผลต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารของสมาชิกทั้งในการปฏิบัติงานและตัดสินใจ

**จะเห็นได้ว่าลักษณะของกลุ่มที่เป็นปัจจัยต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร
เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานและตัดสินใจได้แก่ ความสัมพันธ์อันดีของสมาชิก
และบทบาทในการเข้าร่วมกิจกรรมของสมาชิกในครอบครัว**

**ส่วนรูปแบบการสื่อสารที่เป็นปัจจัยต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อ
เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานและตัดสินใจได้แก่ ทิศทางการสื่อสารสองทาง ลักษณะ
การสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ และการสื่อสารในระดับเดียวกัน**

4.2 ปัจจัยการมีส่วนร่วมในการสื่อสารของประชาชนในการถ่ายทอดกิจกรรมของประเพณี บุญบั้งไฟ

4.2.1 ปัจจัยการมีส่วนร่วมในการสื่อสารของประชาชนในการถ่ายทอดกิจกรรมของประเพณีบุญบั้งไฟในหมู่บ้าน

เมื่อนำลักษณะของกลุ่มมาเป็นกรอบในการศึกษาปัจจัยการมีส่วนร่วมในการสื่อสารในการถ่ายทอดกิจกรรมพบว่า ความสัมพันธ์ที่ดีของสมาชิกทำให้การสื่อสารระหว่างสมาชิก
เกิดขึ้นได้ง่าย เพราะสมาชิกจะไม่เขินอายในการที่จะทำการสื่อสารกัน รวมทั้งคำถามที่ถามในสิ่ง
ที่ตนไม่เข้าใจจากผู้รู้หรือแสดงความคิดเห็นเพื่อเป็นแนวทางหรือตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมที่ทำ

“เวลาแก่(ผู้ถ่ายทอด) ให้ช่วยคิด แก่ก็สอนว่าดีดอย่างนั้นอย่างนี้ บางทีเราสงสัย
ว่าทำไมต้องทำแบบนี้ก็ถามเหมือนกัน”

- เยาวชนที่ช่วยเ้าบั้งไฟ -

ปทัสถานและกฎเกณฑ์ของกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับการร่วมมือกันทำงานและ
การให้ความสำคัญกับประเพณีบุญบั้งไฟได้ส่งผลให้สมาชิกต่างกระตุ้นซึ่งกันและกันในการเข้าร่วม
กิจกรรม นอกจากนั้นการเข้าร่วมกิจกรรมของสมาชิกในระดับที่สูง ทำให้สมาชิกมีความรู้ความ

สามารถที่จะเป็นผู้ถ่ายทอดได้ ในกลุ่มสมาชิกผู้ถ่ายทอดจะมีการสื่อสารเพื่อการตัดสินใจสำหรับใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน

“ถ้าไม่ช่วยกันงานมันก็คงไม่เสร็จ เราก็พอมีความรู้เกี่ยวกับงานที่ทำก็มาช่วยกัน คิด ช่วยกันตัดสินใจกับเพื่อนๆที่ทำเป็นว่าจะทำยังไง”

- ผู้นำประเพณี -

ส่วนรูปแบบการสื่อสารที่เป็นปัจจัยในการมีส่วนร่วมได้แก่ทิศทางการสื่อสารสองทาง ที่มีส่วนทำให้สมาชิกสามารถที่จะทำการสื่อสารโต้ตอบกันได้ตลอดเวลาในขณะที่ทำการสื่อสาร ซึ่งสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมมีทั้งบทบาทเป็นผู้ถ่ายทอดและรับการถ่ายทอด ต่างมีการสื่อสารโต้ตอบกันเพื่อถ่ายทอดและรับความรู้เกี่ยวกับกิจกรรม ซึ่งส่งผลให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

“บางทีเห็นรำผิดหลายคน ก็รำให้ดูใหม่ อธิบายว่าตรงไหนที่มันผิด ถ้าผิดกันคนสองคนก็เข้าไปสอนตอนเขารำเลย”

- ผู้นำประเพณี -

ลักษณะการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการในขณะที่ทำการปฏิบัติงาน ทำให้เกิดการสื่อสารระหว่างผู้ถ่ายทอดและรับการถ่ายทอดมากขึ้น เพราะสมาชิกต่างรู้สึกว่าสามารถสื่อสารกันได้ง่าย อีกทั้งสมาชิกยังต้องนำสิ่งที่ได้จากการสื่อสารเหล่านี้ไปใช้ในการปฏิบัติงาน

“ถ้าไม่เข้าใจตรงไหนก็ถาม งานจะได้ไม่ผิด จะถามตอนไหนก็ได้ แก่(ผู้ถ่ายทอด ประเพณี)ก็ทำงานอยู่กับเรานั้นแหละ”

- เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม -

นอกจากนั้นแล้วทิศทางการสื่อสารสองทางและไม่เป็นทางการยังมีส่วนให้สมาชิกที่มีบทบาทเป็นผู้ถ่ายทอดได้ทำการสื่อสารเพื่อแสดงความคิดเห็นเพื่อการตัดสินใจในการปฏิบัติงาน

“ก็คิดลายกันว่าจะใช้ลายไหนดี ส่วนใหญ่ก็ลายไทย ตกลงกันได้แล้วก็วาดลายให้เด็กๆลอกแล้วตัด”

“.....เราก็พอมีความรู้เกี่ยวกับงานที่ทำ(เอ็งบั้งไฟ)ก็มาช่วยกันคิด ช่วยกันตัดสินใจกับเพื่อนๆที่ทำเป็น”

- ผู้นำประเพณี -

จะเห็นได้ว่าลักษณะของกลุ่มที่เป็นปัจจัยต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อปฏิบัติงานและตัดสินใจคือ ความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม ปทัสถานและกฎเกณฑ์ของกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับการเข้าร่วมกิจกรรมของสมาชิกและประเพณีบุญบั้งไฟ

ส่วนรูปแบบการสื่อสารที่เป็นปัจจัยต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อปฏิบัติงานและการตัดสินใจคือ ทิศทางการสื่อสารสองทาง และลักษณะการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ

4.2.2 ปัจจัยการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดประเพณีบุญบั้งไฟของสมาชิกในคุ้มบ้าน

การที่สมาชิกในกลุ่มมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทำให้สมาชิกสามารถมีส่วนร่วมในการสื่อสารได้ง่าย เพราะสมาชิกมีความคุ้นเคยกับสมาชิกคนอื่นที่เข้าร่วมประชุม จึงมีความรู้สึกสบายใจที่จะสื่อสารด้วย

“คนกันเองทั้งนั้น เลยพูดแสดงความคิดเห็นกันตามสบาย”

- สมาชิกในคุ้มบ้าน -

ประกอบกับปทัสถานในกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับการร่วมมือกันทำงานและประเพณีบุญบั้งไฟของสมาชิก ทำให้ที่สมาชิกกระตุ้นซึ่งกันซึ่งกันและกันให้เข้าร่วมกิจกรรม จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้สมาชิกได้เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งการเข้าร่วมกิจกรรมนั้นทำให้สมาชิกได้มีความรู้เกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟซึ่งนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการสื่อสารทั้งในการดำเนินงานและตัดสินใจในที่สุด

“ทุกคนมีหน้าที่หมดแหละ คนมีน้อยถ้าไม่ช่วยกันงานก็ไม่เสร็จ”

“ก็ว่ากันบ้าง(หัวเราะ) ทำไม่ไปช่วยกันทำงาน แต่ไม่โกรธกันนะ สนิทกัน”

- สมาชิกในคุ้มบ้าน -

เมื่อนำรูปแบบการสื่อสารมาเป็นกรอบในการศึกษาถึงปัจจัยการมีส่วนร่วมในการสื่อสารพบว่า การสื่อสารระหว่างสมาชิกในขณะที่เข้าร่วมกิจกรรมเป็นการสื่อสารที่มีลักษณะไม่เป็นทางการ ซึ่งสมาชิกมักจะทำการสื่อสารกันเป็นจำนวนมาก เพราะเป็นการสื่อสารที่มีลักษณะไม่แตกต่างกับในชีวิตประจำวัน และการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการนั้น สมาชิกสามารถสื่อสารกันได้ตลอดเวลาที่เข้าร่วมกิจกรรม

“เวลาทำงานไม่รู้สึกระงว่าถูกสอน เป็นการบอกเพื่อให้ทำได้ถูกต้องมากกว่า”

- เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม -

ส่วนลักษณะการสื่อสารที่มีทิศทางสื่อสารสองทางได้ทำให้สมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมได้มีการสื่อสารโต้ตอบกัน เพื่อให้งานนั้นมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยสมาชิกจะทำการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดและรับการถ่ายทอดแตกต่างกันไปตามบทบาทของตน โดยผู้ถ่ายทอดจะสื่อสารเพื่อแนะนำให้ความรู้ ส่วนผู้รับการถ่ายทอดจะทำการสื่อสารเพื่อซักถามให้เกิดความเข้าใจ

“แนะนำเวลาจะให้เขาทำตรงไหน บางครั้งเขาก็ถามถ้าไม่เข้าใจ เพราะถ้าไม่เข้าใจแล้วทำผิดไปมันจะทำให้บั้งไฟชุกหรือแตกได้”

- ผู้นำประเพณี -

และนอกจากลักษณะการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการและมีทิศทางสื่อสารสองทางจะมีส่วนให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อปฏิบัติงานแล้ว ยังมีส่วนให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อตัดสินใจอีกด้วย แต่จะอยู่ในกลุ่มสมาชิกที่มีความสามารถในกิจกรรมนั้นๆ

“ช่วยกันคิดหาเทคนิคให้มัน(บั้งไฟ)ขึ้นสูง ไม่ได้คิดคนเดียว”

- ผู้นำประเพณี -

จะเห็นว่าลักษณะของกลุ่มที่เป็นปัจจัยต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อปฏิบัติงานและตัดสินใจคือ ความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม ปทัสถานและกฎเกณฑ์ของกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับการทำงานร่วมกันและประเพณีบุญบั้งไฟ

ส่วนรูปแบบการสื่อสารที่เป็นปัจจัยต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อปฏิบัติงานและตัดสินใจคือ ทิศทางการสื่อสารสองทาง และลักษณะของการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ

4.2.3 ปัจจัยการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดประเพณีบุญบั้งไฟของสมาชิกในครอบครัว

จากการศึกษาพบว่ากิจกรรมที่มีการถ่ายทอดในครอบครัวคือการเล่าตำนานประเพณีบุญบั้งไฟผ่านนิทาน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ไม่ต้องใช้ความชำนาญมากนักในการเล่า อีกทั้งในการถ่ายทอดก็ไม่มีลักษณะที่ซับซ้อนใดๆ และผู้เล่ามักเป็นผู้ใหญ่ที่เล่าให้บุตรหลานฟังซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้ในชีวิตประจำวันทั่วไป และผู้เล่ามักจะเป็นผู้เล่าเพียงคนเดียว จึงไม่เกิดการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อตัดสินใจในการถ่ายทอด นอกจากนั้นแล้วการเล่าตำนานโดยผ่านนิทานนั้นไม่ได้ใช้การปฏิบัติงานเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอด จึงทำให้ไม่เกิดการสื่อสารเพื่อปฏิบัติงาน

แต่ถึงอย่างไรก็ตามสมาชิกในครอบครัวต่างก็มีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อปฏิบัติงานในระดับหมู่บ้านและคุ้มบ้าน โดยการสื่อสารเพื่อกระตุ้นให้สมาชิกในครอบครัวได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆของหมู่บ้านและคุ้มบ้าน ในลักษณะของการชักชวนให้เข้าร่วมกิจกรรมด้วยกัน หรือตำหนิเมื่อสมาชิกในครอบครัวไม่เข้าร่วมกิจกรรมที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติ ซึ่งการกระทำเช่นนี้ถือได้ว่าสมาชิกในครอบครัวต่างมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อปฏิบัติงานในระดับคุ้มบ้านหรือหมู่บ้าน และการมีส่วนร่วมของผู้ใหญ่ในครอบครัวในการสื่อสารเพื่อกระตุ้นให้สมาชิกซึ่งเป็นบุตรหลานมักจะได้อผล เนื่องจากปทัสถานของครอบครัวที่ให้ความสำคัญกับการที่บุตรหลานจะต้องเชื่อฟังผู้ใหญ่ในครอบครัว

“เวลาเขาให้.....(ลูกสาว)ไปเซ็งบั้งไฟ ก็ให้เขาไปสนับสนุน”

“บางทีเห็นกลุ่มเยาวชนไปช่วยงานที่วัด แต่.....(ลูกชาย)ไม่ไปก็ดูเหมือนกัน”

- สมาชิกในคุ้มบ้าน -

ดังนั้นลักษณะของกลุ่มได้แก่ปทัสถานของครอบครัวเป็นปัจจัยสำคัญในการที่จะส่งเสริมให้สมาชิกได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อปฏิบัติงานรวมทั้งการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อตัดสินใจในกิจกรรมของกลุ่มในระดับสูงต่อไป

จากการศึกษาการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนชนบท พบว่ากลุ่มเล็กๆ ในชุมชนล้วนมีบทบาทกระตุ้นให้สมาชิกได้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งในขณะที่เตรียมงานและถ่ายทอดกิจกรรมของประเพณีในชุมชน รวมทั้งการสื่อสารภายในกลุ่มที่สมาชิกล้วนมีความสนิทสนมกันได้มีบทบาทให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเพื่อเป็นแนวทางในการ

ดำเนินงานและตัดสินใจเพื่อเป็นมติที่กลุ่มขนาดใหญ่จะต้องปฏิบัติต่อไปซึ่งการที่สมาชิกได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม ได้ทำให้สมาชิกรู้สึกประทับใจและเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อให้งานสำเร็จในที่สุด

ส่วนการถ่ายทอดกิจกรรมในชุมชนได้ถ่ายทอดโดยการใช้การปฏิบัติจริงเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นการถ่ายทอดจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟขึ้นเท่านั้น ซึ่งสาเหตุของการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟนอกจากจะมาจากความเชื่อแล้ว สาเหตุที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือการจัดงานเพื่อเตรียมต้อนรับคณะผ้าป่าที่มาจากกรุงเทพฯซึ่งเป็นสมาชิกของหมู่บ้านหนองเล็งที่อยู่ต่างถิ่น

ดังนั้นการที่จะสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟให้ยู่ต่อไปได้นั้น นอกจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสมาชิกในชุมชนแล้วยังขึ้นอยู่กับการกระตุ้นจากสมาชิกนอกชุมชนด้วย

หากประเพณีบุญบั้งไฟยังคงอยู่ต่อไป ย่อมส่งผลให้สมาชิกมีขวัญกำลังใจในการทำการเกษตรซึ่งเป็นอาชีพหลักและสร้างความสามัคคีภายในชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งที่เอื้อให้งานของนักนิเทศศาสตร์พัฒนาการสามารถกระทำได้ง่ายขึ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องรูปแบบการสื่อสารในการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนชนบท มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาว่า รูปแบบการสื่อสารในการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนชนบท เป็นอย่างไร และมีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารในการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟของสมาชิกในชุมชน

เนื่องจากการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนชนบท มีความเกี่ยวเนื่องและสัมพันธ์กับส่วนอื่นๆในสังคมอย่างสลับซับซ้อน ดังนั้นเพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายและครอบคลุมทุกส่วนทั้งหมด ผู้วิจัยจึงใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นวิธีการศึกษาโดยการใช้วิธีการสัมภาษณ์แนวลึก(Indepth Interview)เป็นหลัก

การเก็บรวบรวมข้อมูลมีวิธีการดังนี้ ผู้วิจัยได้ประสานความร่วมมือไปยังผู้นำของชุมชนเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการทำวิจัยในครั้งนี้ หลังจากนั้นได้สร้างความสัมพันธ์กับสมาชิกในชุมชน และทำการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) เพื่อเก็บข้อมูลทั่วไป และค้นหากลุ่มเป้าหมาย

หลังจากนั้นผู้วิจัยได้ค้นหากลุ่มเป้าหมาย และทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก(Indepth Interview) โดยผู้วิจัยจะมีแนวคำถาม(Interview guide) เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนตรงตามที่ต้องการ โดยมีการจัดบันทึกการสัมภาษณ์ในแต่ละครั้ง

ผู้วิจัยได้ใช้ระยะเวลาเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่วันที่ 3 มกราคม 2544 ถึง วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2544 โดยรายงานการวิจัยประกอบด้วยประเด็นหลัก 4 ประเด็นคือ

1. ลักษณะของกลุ่มต่างๆภายในชุมชน
2. รูปแบบการสื่อสารในการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชน
3. การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟของสมาชิกในชุมชน

4. ปัจจัยการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟของสมาชิก ในชุมชน

ลักษณะของกลุ่มต่างๆภายในชุมชน

ลักษณะของหมู่บ้าน

หมู่บ้านมีคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้จัดระบบการบริหารงาน โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวหน้า คณะกรรมการหมู่บ้านจะทำการประชุมปรึกษาหารือเรื่องต่างๆเกี่ยวกับหมู่บ้านเป็นประจำ นอกจากนี้ยังมีการประชุมสมาชิกในหมู่บ้านเป็นประจำทุกเดือน เพื่อแจ้งข่าวสารและปรึกษาหารือในเรื่องต่างๆ นอกจากนี้ได้จัดให้มีการรวมกลุ่มเพื่อการประกอบอาชีพและสร้างรายได้เสริม สมาชิกในกลุ่มเหล่านี้ส่วนมากเป็นวัยกลางคน ส่วนวัยรุ่นมักไม่ได้เข้าร่วม แต่จะรวมกลุ่มเป็นกลุ่มเยาวชนบ้านหนองเลิง เพื่อช่วยเหลืองานต่างๆของหมู่บ้านให้แล้วเสร็จไปด้วยดี จากการสนทนาและร่วมมือกันทำกิจกรรมในกลุ่มต่างๆทำให้สมาชิกต่างมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน และความสัมพันธ์เหล่านี้ได้ส่งผลมายังกลุ่มหมู่บ้านด้วย

ผู้นำกลุ่มคือผู้ใหญ่บ้านมีลักษณะเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตย ซึ่งก่อให้เกิดผลดีในการสร้างเสริมความร่วมมือร่วมใจภายในกลุ่ม ทั้งก่อให้เกิดทางเลือกต่างๆได้มากมาย

นอกจากนั้นสมาชิกในกลุ่มต่างให้ความสำคัญกับการร่วมมือร่วมใจในการทำงาน จึงเกิดการกระตุ้นซึ่งกันและกันในการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่ม อีกทั้งประเพณีบุญบั้งไฟยังเป็นประเพณีที่สมาชิกต่างให้ความสำคัญ จึงชักชวนกันเข้าร่วมกิจกรรม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มทำให้สมาชิกในหมู่บ้านต่างรู้สึกประทับใจต่อกัน

ลักษณะคุ้มบ้าน

ภายในชุมชนแบ่งการปกครองเป็น 8 คุ้ม โดยใช้ถนนภายในหมู่บ้านและหลังคาเรือนเป็นเครื่องหมายกำหนดอาณาเขต จึงทำให้แต่ละคุ้มมีลักษณะทางประชากรที่คล้ายกัน ภายในคุ้มมีคณะกรรมการคุ้มคอยดูแลความเรียบร้อย หากเกิดปัญหาในคุ้มคณะกรรมการคุ้มจะเป็นผู้วินิจฉัยปัญหา ถ้าหากเกินความสามารถที่จะแก้ไขจึงจะมอบให้คณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้วินิจฉัยปัญหานั้น การที่มีคณะกรรมการบริหารและการเข้าร่วมกิจกรรมของสมาชิกทำให้ลักษณะของคุ้มมีความชัดเจนขึ้น

จากการที่บริเวณบ้านอยู่ใกล้เคียงกัน ทำให้สมาชิกในคุ่มมีโอกาสพบปะหลังจากเสร็จภารกิจในแต่ละวัน ทำให้มีโอกาสในการสื่อสารกันบ่อยครั้งสมาชิกจึงมีความสนิทสนมกัน จึงทำให้สมาชิกภายในคุ่มมีความสนิทสนมกันและสามารถรับรู้เรื่องราวต่างๆของกลุ่มได้โดยง่าย

ผู้นำคุ่มคือหัวหน้าคุ่ม ซึ่งมาจากการเลือกตั้งของสมาชิก จะเป็นผู้นำในการประชุม โดยจะขอความคิดเห็นจากสมาชิก และเมื่อมีมติของที่ประชุมออกมา ผู้นำจะมีบทบาทในการเป็นที่ปรึกษาและร่วมทำงานกับสมาชิกอย่างใกล้ชิด ซึ่งเป็นลักษณะผู้นำแบบประชาธิปไตย

จากปทัสถานเกี่ยวกับการทำงานและประเพณีบุญบั้งไฟทำให้ สมาชิกให้ความสำคัญกับการร่วมมือในการทำงาน สมาชิกจะปฏิบัติตามมติที่ได้ตกลงกันไว้ในที่ประชุมอย่างเคร่งครัด รวมทั้งสมาชิกจะทำการกระตุ้นสมาชิกคนอื่นให้ปฏิบัติตามนั้นอยู่เสมอ ด้วยการชักชวนให้ปฏิบัติ หรือตำหนิติเตียน รวมถึงการนินทา เมื่อสมาชิกผู้ใดไม่ปฏิบัติตามที่ได้ตกลงกันภายในกลุ่ม

ลักษณะของครอบครัว

ครอบครัวในชุมชนบ้านหนองเล็งมีทั้งสิ้น 151 ครอบครัว โดยมีทั้งครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยาย ในครอบครัวเดี่ยว ลูกมักจะอยู่ในวัยศึกษาหรือทำงาน ซึ่งบางครั้งสถานศึกษาหรือสถานที่ทำงานอยู่ไกลจากหมู่บ้าน ทำให้ลูกต้องอาศัยอยู่ที่อื่น จึงทำให้ในการตัดสินใจในบางเรื่องลูกอาจไม่มีส่วนรับรู้ ส่วนในครอบครัวขยายเมื่อลูกสาวและลูกชายต้องไปทำงานผู้เป็นพ่อ แม่จะคอยเลี้ยงหลานให้ จึงทำให้เด็กกับญาติผู้ใหญ่ในครอบครัวมีความผูกพันต่อกัน ทั้งครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยาย ผู้นำได้แก่พ่อ โดยจะทำหน้าที่ประสานงานกับกลุ่มภายนอกครอบครัวในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ

จากการที่บุตรหลานต่างต้องเชื่อฟังและเคารพผู้ใหญ่ภายในครอบครัวแม้จะออกรื้อนไปแล้ว ทำให้บุตรหลานมักจะปฏิบัติตามที่ผู้ใหญ่บอกเสมอ ซึ่งรวมถึงการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆของชุมชน

2.รูปแบบการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟ

รูปแบบการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟสามารถแบ่งเป็น 2 ช่วงคือ การสื่อสารในช่วงของการจัดเตรียมงาน และการสื่อสารในช่วงของการถ่ายทอดประเพณี

2.1 การสื่อสารในช่วงของการจัดเตรียมงาน

2.1.1 การสื่อสารในช่วงของการจัดเตรียมงานประเพณีบุญบั้งไฟในหมู่บ้าน

การสื่อสารในการเตรียมงานประเพณีบุญบั้งไฟในหมู่บ้าน มีทิศทางการสื่อสารสองทาง (Two way Communication) ระหว่างผู้นำกับสมาชิกและระหว่างสมาชิกกับสมาชิก ซึ่งก่อให้เกิดความเข้าใจขณะที่ทำการสื่อสารกัน อีกทั้งมีผลต่อการเกิดทางเลือกที่มากมายเพื่อเป็นข้อมูลในการตัดสินใจ

การสื่อสารในการจัดเตรียมงานมีรูปแบบการสื่อสาร 2 ประเภทด้วยกัน คือการสื่อสารที่เป็นทางการ (Formal Communication) และการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ (Informal Communication) โดยการสื่อสารที่เป็นทางการ (Formal Communication) สมาชิกที่แสดงความคิดเห็นมักเป็นผู้มีบทบาทเป็นผู้นำคุ่มหรือผู้นำประเพณีบุญบั้งไฟ ส่วนการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ (Informal Communication) สมาชิกที่มีบทบาทเป็นสมาชิกทั่วไปจะทำการสื่อสารมากกว่าในลักษณะที่เป็นทางการ ซึ่งการสื่อสารที่มีลักษณะไม่เป็นทางการมีส่วนสำคัญในการที่จะดึงเอาความคิดเห็นของสมาชิกในกลุ่มที่มักไม่ค่อยแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมที่มีลักษณะเป็นทางการออกมา

ทิศทางการไหลของสารมี 3 ลักษณะคือการสื่อสารจากบนลงล่าง (Top – down Communication) ซึ่งจะเกิดระหว่างผู้นำแจ้งเรื่องราวต่างๆแก่สมาชิก การสื่อสารจากล่างขึ้นบน (Bottom – up Communication) จะเกิดระหว่างผู้นำได้รับทราบความต้องการของสมาชิกจากการเข้าร่วมประชุม และการสื่อสารตามแนวนราบ (Horizontal Communication) ซึ่งจะเกิดระหว่างสมาชิกแสดงความคิดเห็นในหมู่สมาชิกด้วยกัน

การสื่อสารลักษณะนี้ทำให้สมาชิกเกิดความเข้าใจในเรื่องที่สื่อสาร มีความเข้าใจในเรื่องที่ทำการสื่อสาร มีความสบายใจที่จะสื่อสารและรู้สึกว่ามีส่วนร่วมในการสื่อสาร การสื่อสารในการจัดเตรียมงาน

2.1.2 การสื่อสารในช่วงของการจัดเตรียมงานประเพณีบุญบั้งไฟในคุ่มบ้าน

การสื่อสารในการจัดเตรียมงานในคุ่มบ้านมีทิศทางการสื่อสาร 2 ทาง (Two way Communication) โดยเป็นการสื่อสารระหว่างผู้นำกับสมาชิก และระหว่างสมาชิกด้วยกัน ซึ่งก่อให้เกิดความเข้าใจในเรื่องที่ทำการสื่อสารเป็นอย่างดี อีกทั้งเกิดทางเลือกมากมายเพื่อนำมาพิจารณาตัดสินใจเป็นมติที่จะต้องนำมาปฏิบัติต่อไป

รูปแบบการสื่อสารเพื่อเตรียมงานประเพณีบุญบั้งไฟภายในคุ้มบ้านมีรูปแบบของการสื่อสารที่เป็นทางการ (Formal Communication) เป็นหลัก และมีการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ (Informal Communication) ประกอบอยู่ในการสื่อสารนั้น ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลที่มาจากการคิดเห็นจากสมาชิกหลายคน รวมทั้งเป็นข้อมูลที่อยู่ในกรอบที่ต้องการ

ลักษณะการไหลของสารที่เด่นชัดในการสื่อสารเพื่อจัดเตรียมงานภายในคุ้มคือการไหลของสารในแนวราบ(Horizontal Communication)ระหว่างสมาชิก ซึ่งทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในมุมมองที่หลากหลาย

2.1.3 การสื่อสารในช่วงของการจัดเตรียมงานประเพณีบุญบั้งไฟในครอบครัว

การสื่อสารในการเตรียมงานประเพณีบุญบั้งไฟภายในครอบครัว มีทิศทางสื่อสารสองทาง (Two way Communication)ระหว่างผู้นำกับสมาชิก เกี่ยวกับสิ่งที่ประชุมจึงทำให้สมาชิกได้ทราบถึงผลการประชุมแม้ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรม

การสื่อสารเกี่ยวกับการเตรียมงานประเพณีบุญบั้งไฟนั้นมีรูปแบบการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ(Informal Communication) คือเป็นการสนทนาที่ไม่ได้มีการกำหนดประเด็น และมีบรรยากาศในการสนทนาที่เป็นกันเอง

การไหลของสารในการเตรียมงานประเพณีบุญบั้งไฟในครอบครัวนั้นมี 2 ลักษณะคือการไหลจากบนลงล่าง(Top-down Communication)ในกรณีที่มีการถ่ายทอดผลการประชุมและการไหลในแนวราบ(Horizontal Communication)ในกรณีที่สมาชิกร่วมแสดงความคิดเห็นในครอบครัวซึ่งมีบทบาทในการเป็นผู้นำคุ้มบ้าน หมู่บ้าน หรือผู้นำประเพณี สมาชิกในครอบครัวมักจะมีการพูดคุยเกี่ยวกับผลของการประชุมรวมทั้งการแสดงความคิดเห็นต่างๆ แต่ในครอบครัวซึ่งมีบทบาทไม่ค่อยมากนัก เมื่อสมาชิกได้ทราบผลของการประชุมแล้ว ส่วนใหญ่ก็ไม่ได้พูดคุยร่วมกันเกี่ยวกับเรื่องนี้

2.2 รูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดประเพณีบุญบั้งไฟ

กิจกรรมหลักที่เกี่ยวข้องกับประเพณีบุญบั้งไฟได้แก่

1. การจัดทำบั้งไฟขึ้นสูง

2. การเคັบั้งไฟ
3. การเซิ่งบั้งไฟ
4. ตำนานบุญบั้งไฟ

จากการศึกษาพบว่า การถ่ายทอดกิจกรรมที่มีในประเพณีบุญบั้งไฟมีการถ่ายทอดในระดับหมู่บ้านร้อยละ 84.62 ในระดับคุ้มบ้านร้อยละ 13.29 ในครอบครัวร้อยละ 2.1

2.2.1 รูปแบบการสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดประเพณีบุญบั้งไฟในระดับหมู่บ้าน

การถ่ายทอดกิจกรรมของประเพณีบุญบั้งไฟมีการสื่อสารแบบสองทาง (Two way Communication) และการสื่อสารทางเดียว (One way Communication) แต่การสื่อสารแบบสองทาง (Two way Communication) จะเกิดขึ้นมากกว่า การสื่อสารแบบสองทางจะเกิดขึ้นในกิจกรรมที่ผู้ถ่ายทอดและรับการถ่ายทอดต่างมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงต่อกัน การสื่อสารลักษณะนี้ทำให้ผู้รับการถ่ายทอดได้รับความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมที่เข้าร่วมอย่างชัดเจน

ส่วนกิจกรรมที่มีการสื่อสารทางเดียว (One way Communication) จะเกิดในกรณีที่กิจกรรมนั้นผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอดไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันโดยตรง ผู้รับการถ่ายทอดจึงไม่สามารถที่จะสอบถามเกี่ยวกับสิ่งที่ตนสนใจกับผู้ถ่ายทอดระหว่างที่เข้าร่วมกิจกรรมได้ แต่อย่างไรก็ตามผู้รับการถ่ายทอดสามารถที่จะสื่อสารแบบสองทาง (Two way Communication) ระหว่างกัน ในสิ่งที่ตนสนใจหรือสงสัยได้

รูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดประเพณีบุญบั้งไฟในหมู่บ้าน มีทั้งรูปแบบการสื่อสารที่เป็นทางการ (Formal Communication) และไม่เป็นทางการ (Informal Communication) รูปแบบที่เป็นทางการ (Formal Communication) เกิดขึ้นในการถ่ายทอดที่มีสมาชิกผู้รับการถ่ายทอดเป็นจำนวนมาก และการฝึกซ้อมจำเป็นที่ผู้รับการถ่ายทอดจะต้องได้รับการฝึกไปพร้อมๆกัน ส่วนรูปแบบการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ (Informal Communication) เกิดขึ้นในการถ่ายทอดที่มีการปฏิบัติจริง ซึ่งสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมแต่ละกลุ่มจะมีจำนวนไม่มากนัก

ลักษณะการสื่อสารในการถ่ายทอดประเพณีบุญบั้งไฟในหมู่บ้าน มีการใช้ทั้งวัจนภาษา (Verbal Communication) และอวัจนภาษา (Nonverbal Communication) ในการถ่ายทอดในการถ่ายทอดโดยใช้การปฏิบัติจริง ส่วนการถ่ายทอดโดยใช้วัจนภาษา (Verbal

Communication)หรืออวัจนภาษา(Nonverbal Communication) เพียงอย่างเดียว ใช้ในกรณีที่กิจกรรมนั้นผู้ถ่ายทอดและรับการถ่ายทอดไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์โดยตรง

การถ่ายทอดกิจกรรมประเพณีบุญบั้งไฟมีทิศทางการไหลสองลักษณะคือ ทิศทางการไหลของสารจากบนลงล่าง(Top-down Communication)และทิศทางการไหลของสารในระดับเดียวกัน(Horizontal Communication) ซึ่งทิศทางการไหลของสารทั้งสองลักษณะได้ส่งผลกระทบต่อการถ่ายทอดกิจกรรมคือ การถ่ายทอดในสมาชิกที่มีความชำนาญแตกต่างกัน และการถ่ายทอดให้กับสมาชิกที่มีความชำนาญในระดับเดียวกัน

2.2.2 รูปแบบการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดกิจกรรมของประเพณีบุญบั้งไฟในคุ้มบ้าน

รูปแบบการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดกิจกรรมของประเพณีบุญบั้งไฟในคุ้มบ้านมีทิศทางการสื่อสารเป็นการสื่อสารสองทาง (Two way communication) ซึ่งเกิดขึ้นในระหว่างผู้ถ่ายทอดกับผู้รับการถ่ายทอด และระหว่างผู้ถ่ายทอดด้วยกัน

การถ่ายทอดกิจกรรมบั้งไฟในคุ้มมีลักษณะการสื่อสารในการถ่ายทอดอย่างไม่เป็นทางการ(Nonformal Communication) การถ่ายทอดวิธีการทำบั้งไฟนั้นจะถ่ายทอดผ่านการปฏิบัติจริง ทั้งผู้ถ่ายทอดและรับการถ่ายทอดต่างก็สื่อสารกันในลักษณะที่ใช้ในชีวิตประจำวันทั่วไป และส่วนใหญ่มักไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นการถ่ายทอดความรู้ แต่จะเป็นการสื่อสารเพื่อให้งานสำเร็จด้วยดี จึงทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ตลอดเวลาที่มีการเข้าร่วมกิจกรรม

การถ่ายทอดการทำบั้งไฟมีการใช้ทั้งอวัจนภาษา (Nonverbal Communication)และวัจนภาษา (Verbal Communication) เพราะเป็นการถ่ายทอดโดยการปฏิบัติจริง จึงทำให้ผู้รับการถ่ายทอดเข้าใจได้ง่ายขึ้น

ทิศทางการไหลจะมี2ทิศทางคือจากบนลงล่าง(Top-down Communication)และในระดับเดียวกัน(Horizontal Communication) ซึ่งทิศทางการไหลของสารทั้งสองลักษณะได้ส่งผลกระทบต่อการถ่ายทอดกิจกรรมคือการถ่ายทอดในสมาชิกที่มีความชำนาญแตกต่างกัน และการถ่ายทอดให้กับสมาชิกที่มีความชำนาญในระดับเดียวกัน

2.2.3 รูปแบบการสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดกิจกรรมของประเพณีบุญบั้งไฟ ในครอบครัว

กิจกรรมของประเพณีบุญบั้งไฟที่ครอบครัวได้มีส่วนในการถ่ายทอดคือ การถ่ายทอดตำนานประเพณีบุญบั้งไฟผ่านการเล่านิทาน ซึ่งมีการถ่ายทอดมีทิศทางสื่อสารสองทาง (Two way Communication) ซึ่งทำให้ผู้รับการถ่ายทอดได้รู้ตำนานประเพณีบุญบั้งไฟในที่สุด

ผู้ใหญ่ในครอบครัวจะเป็นผู้เล่านิทานให้บุตรหลานฟัง ดังนั้นทิศทางการไหลของสารในการถ่ายทอดตำนานจึงมีทิศทางจากบนลงล่าง (Top-down Communication) และนิทานเหล่านี้เป็นเรื่องเล่ามุขปาฐะ โดยจะเล่าสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน ในชุมชนไม่ได้มีการจดบันทึกไว้ ดังนั้นรายละเอียดต่างๆจึงอาจจะผิดเพี้ยนไปบ้าง แต่ยังคงรักษาใจความสำคัญของเนื้อเรื่องซึ่งเป็นที่มาของประเพณีบุญบั้งไฟไว้ได้

3. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟ

การสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟของกลุ่มทั้ง 3 ระดับนั้น สามารถแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ การสื่อสารในช่วงของการจัดเตรียมงาน และการสื่อสารในช่วงของการถ่ายทอดประเพณี ซึ่งการมีส่วนร่วมในการสื่อสารทั้ง 2 ช่วงของสมาชิกในชุมชนมีดังนี้

3.1 การมีส่วนร่วมในการสื่อสารในช่วงการจัดเตรียมประเพณีบุญบั้งไฟ

เนื่องจากในช่วงเตรียมงานยังไม่มี การลงมือปฏิบัติกิจกรรมจึงทำให้การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อปฏิบัติงาน อยู่ในลักษณะของการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน

3.1.1 การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อจัดเตรียมประเพณีบุญบั้งไฟภายในหมู่บ้าน

การมีส่วนร่วมในการสื่อสารของสมาชิกนั้นเกิดทั้งในและนอกที่ประชุม สมาชิกซึ่งส่วนใหญ่มีบทบาทเป็นผู้นำคุ่มและผู้นำประเพณีบุญบั้งไฟ จะได้แสดงความคิดเห็นของตนเกี่ยวกับการจัดงานต่อที่ประชุม

ส่วนสมาชิกที่ไม่ได้เสนอความคิดเห็นต่อที่ประชุม จะทำหน้าที่ในการลงมติเพื่อตัดสินใจหรือรับรองความคิดเห็นที่มีการเสนอในที่ประชุม โดยส่วนใหญ่ก่อนที่จะตัดสินใจลงมติ

สมาชิกมักจะทำการปรึกษาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับสมาชิกที่มีความสนิทหรือที่นั่งใกล้ๆ กันในที่ประชุมในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ

3.1.2 การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อจัดเตรียมประเพณีบุญบั้งไฟในคุ้มบ้าน

สมาชิกผู้ que เข้าประชุมส่วนใหญ่มักมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การประชุมในคุ้มจึงเกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของสมาชิกเป็นจำนวนมาก ไม่ใช่เกิดเฉพาะในผู้นำคุ้มหรือผู้นำประเพณีเท่านั้น

ส่วนในการตัดสินใจสมาชิกที่มีความสนิทกันมักจะทำการสื่อสารเพื่อปรึกษาซึ่งกันและกัน เกี่ยวกับความคิดเห็นเหล่านั้น เพื่อมาประกอบการตัดสินใจของตน ดังนั้นการสื่อสารกันระหว่างสมาชิกที่มีความสนิทสนมกันจึงมีบทบาทที่ทำให้การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของสมาชิกมีประสิทธิภาพมากขึ้น

3.1.3 การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อจัดเตรียมประเพณีบุญบั้งไฟในครอบครัว

สมาชิกในครอบครัวจะมีส่วนร่วมในการสื่อสารที่แตกต่างกันไป และนอกจากนั้นแล้วระดับการมีส่วนร่วมก็จะแตกต่างกันไปในแต่ละครอบครัวด้วย ครอบครัวที่มีบทบาทในประเพณีบุญบั้งไฟ สมาชิกมักจะมีส่วนร่วมในการสื่อสารมากกว่าครอบครัวที่มีบทบาทไม่มากนัก

แต่อย่างไรก็ตามทุกครอบครัวมักให้การสนับสนุนบุตรหลานของตนในการเข้าร่วมกิจกรรม หากที่ประชุมในหมู่บ้านหรือคุ้มบ้านได้มอบหมายให้บุตรหลานของตนร่วมกิจกรรมใด โดยผู้ใหญ่ในครอบครัวก็จะบอกกล่าว และกระตุ้นให้บุตรหลานได้เข้าร่วมกิจกรรม

3.2 การมีส่วนร่วมในการสื่อสารของประชาชนในการถ่ายทอดกิจกรรมของประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชน

3.2.1 การมีส่วนร่วมในการสื่อสารของประชาชนในการถ่ายทอดกิจกรรมของประเพณีบุญบั้งไฟในหมู่บ้าน

เนื่องจากกิจกรรมที่จัดในหมู่บ้านมีหลายกิจกรรม จึงทำให้การมีส่วนร่วมในการสื่อสาร เพื่อถ่ายทอดประเพณีแตกต่างไปตามประเภทของกิจกรรมและลักษณะของผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรม

การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อตัดสินใจ จะเกิดขึ้นในกลุ่มสมาชิกที่มีความชำนาญในกิจกรรมที่ปฏิบัติงาน ส่วนการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อปฏิบัติงานนั้นจะเกิดขึ้นในกิจกรรมที่ผู้ถ่ายทอดและรับการถ่ายทอดมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันโดยตรง

ส่วนกิจกรรมที่ผู้ถ่ายทอดและรับการถ่ายทอดไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันโดยตรง การมีส่วนร่วมในการสื่อสารในลักษณะแรกเพื่อให้เกิดความเข้าใจในกิจกรรมซึ่งเป็นผลต่อการปฏิบัติงานนั้นจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ แต่อย่างไรก็ตามสมาชิกที่มีบทบาทเป็นผู้รับการถ่ายทอดในกิจกรรมสามารถที่จะมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้ที่ตนมี

แต่ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมใดก็ตามสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมต่างมีบทบาทในการสื่อสารเพื่อกระตุ้นให้สมาชิกคนอื่นได้เข้าร่วมกิจกรรมโดยการชักชวนหรือแม้แต่การตำหนิติเตียนเมื่อสมาชิกผู้ใดไม่เข้าร่วมกิจกรรมซึ่งกลุ่มอาจจะมอบหมายให้ทำ

3.2.2 การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดกิจกรรมของประเพณีบุญบั้งไฟในคุ้มบ้าน

การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อตัดสินใจ จะเกิดขึ้นในกลุ่มที่มีความชำนาญในกิจกรรมที่มีการปฏิบัติงานหลายคน ส่วนการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อปฏิบัติงานนั้นเกิดขึ้นในกิจกรรมที่ผู้ถ่ายทอดและรับการถ่ายทอดได้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันโดยตรง โดยใช้การปฏิบัติงานเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอด นอกจากนั้นแล้วสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมต่างมีบทบาทในการสื่อสารเพื่อกระตุ้นให้สมาชิกคนอื่นได้เข้าร่วมกิจกรรม

3.2.3 การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดกิจกรรมของประเพณีบุญบั้งไฟในครอบครัว

จากการศึกษาพบว่ากิจกรรมที่มีการถ่ายทอดในครอบครัวคือการเล่าตำนานประเพณีบุญบั้งไฟผ่านนิทาน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ไม่ต้องใช้ความชำนาญมากนักในการเล่า จึงไม่เกิดการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อตัดสินใจในการถ่ายทอด นอกจากนั้นแล้วการเล่าตำนานโดยผ่านนิทานนั้นไม่ได้ใช้การปฏิบัติงานเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอด จึงทำให้ไม่เกิดการสื่อสารเพื่อปฏิบัติงาน และการตัดสินใจ

แต่ถึงอย่างไรก็ตามสมาชิกในครอบครัวต่างก็มีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อปฏิบัติงานในระดับหมู่บ้านและคุ้มบ้าน โดยการสื่อสารเพื่อกระตุ้นให้สมาชิกในครอบครัวได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆของหมู่บ้านและคุ้มบ้าน

4. ปัจจัยการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟของสมาชิกในชุมชน

ผู้วิจัยได้นำลักษณะของกลุ่มคือความเป็นกลุ่ม โครงสร้างของกลุ่ม ผู้นำกลุ่ม และปทัสถานและกฎเกณฑ์ของกลุ่ม มาพิจารณาร่วมกับรูปแบบการสื่อสารที่ใช้ในการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟ คือทิศทางการสื่อสาร ลักษณะการสื่อสาร ทิศทางการไหลของสาร และสัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสาร เพื่อนำมาประกอบในการวิจัยถึงปัจจัยที่มีต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟของชุมชน

เนื่องจากการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟของสมาชิกในชุมชนแบ่งเป็น 2 ช่วงคือ การมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อจัดเตรียมงานและการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดประเพณี ดังนั้นการวิจัยถึงปัจจัยการมีส่วนร่วมในการสื่อสารจึงแบ่งเป็น 2 ช่วงเช่นกัน โดยผลการวิจัยมีดังนี้

4.1 ปัจจัยการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อจัดเตรียมงานประเพณีบุญบั้งไฟของสมาชิกในชุมชน

4.1.1 ปัจจัยการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อจัดเตรียมงานประเพณีบุญบั้งไฟของสมาชิกในหมู่บ้าน

จากการศึกษาพบว่าลักษณะของกลุ่มที่มีปัจจัยต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานและการตัดสินใจคือ ความสัมพันธ์อันดีของสมาชิก ผู้นำเปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็น ปทัสถานของกลุ่มที่สมาชิกให้ความสำคัญกับการร่วมมือกันทำงานและประเพณีบุญบั้งไฟ

ส่วนรูปแบบการสื่อสารที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานรวมถึงการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อตัดสินใจของสมาชิกได้แก่ การสื่อสารสองทาง ลักษณะการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ และทิศทางการไหลของสารในระดับเดียวกัน

4.1.2 ปัจจัยการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อจัดเตรียมงานประเพณีบุญบั้งไฟของสมาชิกในคุ้มบ้าน

จากการศึกษาพบว่าลักษณะของกลุ่มที่เป็นปัจจัยต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานและการตัดสินใจคือ ความสัมพันธ์อันดีของสมาชิก ผู้นำเปิด

โอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็น รวมทั้งสมาชิกให้ความสำคัญกับการทำงานและประเพณีบุญบั้งไฟ

ส่วนรูปแบบการสื่อสารที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานรวมถึงการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อตัดสินใจของสมาชิกได้แก่ การสื่อสารสองทาง ลักษณะการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ และทิศทางกรไหลของสารในระดับเดียวกัน

4.1.3 ปัจจัยการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อจัดเตรียมงานประเพณีบุญบั้งไฟของสมาชิกในครอบครัว

จากการศึกษาพบว่าลักษณะของกลุ่มที่เป็นปัจจัยต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานและการตัดสินใจได้แก่ ความสัมพันธ์อันดีของสมาชิก และบทบาทในการเข้าร่วมกิจกรรมของสมาชิกในครอบครัว

ส่วนรูปแบบการสื่อสารที่เป็นปัจจัยต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานและการตัดสินใจได้แก่ ทิศทางการสื่อสารสองทาง ลักษณะการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ และการสื่อสารในระดับเดียวกัน

4.2 ปัจจัยการมีส่วนร่วมในการสื่อสารของสมาชิกในการถ่ายทอดกิจกรรมของประเพณีบุญบั้งไฟ

เนื่องจากในการสื่อสารของสมาชิกในชุมชนในขั้นตอนของการถ่ายทอดกิจกรรมประเพณีบุญบั้งไฟ ได้มีการปฏิบัติงานเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนั้นผู้วิจัยจึงทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารใน 2 ลักษณะ คือการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อปฏิบัติงาน และการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อตัดสินใจ

4.2.1 ปัจจัยการมีส่วนร่วมในการสื่อสารของสมาชิกในการถ่ายทอดกิจกรรมของประเพณีบุญบั้งไฟในหมู่บ้าน

จากการศึกษาพบว่าลักษณะของกลุ่มที่เป็นปัจจัยต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อปฏิบัติงานและการตัดสินใจคือ ความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม ปทัสถานและกฎเกณฑ์ของกลุ่มเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟและการเข้าร่วมกิจกรรมของสมาชิก

ส่วนรูปแบบการสื่อสารที่เป็นปัจจัยต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อปฏิบัติงานและการตัดสินใจคือ ทิศทางการสื่อสารสองทาง และลักษณะการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ

4.2.2 ปัจจัยการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดประเพณีบุญบั้งไฟ ของสมาชิกในคุ้มบ้าน

จากการศึกษาพบว่าลักษณะของกลุ่มที่เป็นปัจจัยต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อปฏิบัติงานและตัดสินใจคือ ความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม ปทัสถานและกฎเกณฑ์ของกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับประเพณีบุญบั้งไฟและการทำงานร่วมกัน

ส่วนรูปแบบการสื่อสารที่เป็นปัจจัยต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อปฏิบัติงานและการตัดสินใจคือ ทิศทางการสื่อสารสองทาง และลักษณะของการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ

4.2.3 ปัจจัยการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดประเพณีบุญบั้งไฟ ของสมาชิกในครอบครัว

จากการศึกษาพบว่าลักษณะของกลุ่มได้แก่ปทัสถานของครอบครัวเป็นปัจจัยสำคัญในการที่จะส่งเสริมให้สมาชิกได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อปฏิบัติงานรวมทั้งการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อตัดสินใจในกิจกรรมของกลุ่มในระดับสูงต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนพบว่า การมีส่วนร่วมในการสื่อสารในช่วงเตรียมงานจะเกิดในกลุ่มขนาดเล็กคือ ครอบครัว คุ้มบ้าน และกลุ่มอาชีพต่างๆ มากกว่าในกลุ่มที่มีขนาดใหญ่เช่น หมู่บ้าน ซึ่งสาเหตุที่สมาชิกมีส่วนร่วมในการสื่อสารมากกว่า เกิดจากในกลุ่มขนาดเล็กมีการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ ทิศทางการสื่อสารสองทาง ทิศทางการไหลของสารในระดับเดียวกัน สมาชิกมีความสนิทสนมและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

ทิศทางการสื่อสารสองทาง เป็นการสื่อสารที่สมาชิกสามารถที่จะทำการสื่อสารเพื่อโต้ตอบกันได้ตลอดเวลา จึงทำให้การสื่อสารภายในกลุ่มเกิดขึ้นได้ง่าย อีกทั้งลักษณะการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ เป็นการสื่อสารที่มนุษย์มีความเคยชิน เพราะมีลักษณะเช่นเดียวกับการสื่อสารที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เพียงแต่เปลี่ยนหัวข้อที่สนทนามาเป็นเรื่องการจัดเตรียมงานประเพณีบุญบั้งไฟเท่านั้น ทำให้การสื่อสารของสมาชิกยังคงเป็นไปตามปกติ ดังนั้นการสื่อสารในกลุ่มขนาดเล็กที่มีลักษณะที่ไม่เป็นทางการและมีทิศทางการสื่อสารสองทาง สมาชิกจึงมีส่วนร่วมในการสื่อสารค่อนข้างมาก

นอกจากนั้นความสัมพันธ์อันดีของสมาชิกในกลุ่ม ทำให้สมาชิกเกิดการสื่อสารในกลุ่มบ่อยครั้ง เนื่องจากสมาชิกรู้สึกไม่หนักใจหรือกังวลที่จะทำการสื่อสารในกลุ่ม โดยสอดคล้องกับแนวคิดของอิรันทท์ อนวัชศิริวงศ์(2534:68) ที่ว่าบรรยากาศเป็นกันเองในกลุ่มมีส่วนช่วยลดหรือขจัดความกังวลใจ ความไม่สบายใจ ความประหม่า อาย และตึงเครียด

การสื่อสารในกลุ่มขนาดเล็กสามารถเกิดขึ้นกับสมาชิกที่มีบทบาทในชุมชนที่เหมือนกัน ทำให้ทิศทางการไหลของสารนั้นมีทิศทางการไหลของสารในระดับเดียวกัน ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการสื่อสารในการเตรียมงานประเพณีบุญบั้งไฟเพราะสมาชิกต่างรู้สึกว่าคุณค่าที่มีลักษณะคล้ายกัน เช่น เพื่อนสนิท เพื่อนบ้าน หรือสมาชิกในกลุ่มอาชีพเดียวกัน สื่อสารกันได้เข้าใจง่ายกว่าคนที่มีความแตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับแบบจำลองแสดงกรอบแห่งการอ้างอิงร่วมกันของแชรรม์(อ้างใน ระวีวรรณ ประกอบผล,2529:159) ที่ว่าผู้ส่งสารและผู้รับสารต่างมีกรอบแห่งการอ้างอิงเฉพาะของแต่ละคน อันได้แก่ ประสบการณ์เฉพาะตัว แต่บุคคลทั้งสองสามารถจะตีความสารและให้ความหมายแก่สารได้ตรงกัน ก็เนื่องมาจากมีประสบการณ์หรือกรอบแห่งการอ้างอิงร่วมกันอยู่ส่วนหนึ่งด้วย

ชุมชนบ้านหนองเล็งนับว่าเป็นชุมชนที่สามารถรักษาประเพณีบุญบั้งไฟได้เป็นอย่างดี โดยเห็นได้จากการเข้าร่วมประเพณีอย่างพร้อมเพรียงกันของสมาชิกในชุมชน จากการศึกษพบว่าปัจจัยที่ทำให้ชุมชนสามารถรักษาประเพณีบุญบั้งไฟไว้ได้นั้น เนื่องจากกลุ่มในแต่ละระดับในชุมชน ซึ่งได้แก่ หมู่บ้าน คุ้มบ้าน และครอบครัว เป็นกลุ่มที่มีประสิทธิภาพ เมื่อนำมาพิจารณากับลักษณะของกลุ่มที่มีประสิทธิภาพของ Reeves (อ้างใน สายพิรุณ น้อยศิริ,2530:42) โดยหมู่บ้าน และคุ้มบ้านพบว่า

1. กลุ่มมีผู้นำที่ดีและเข้มแข็ง เห็นได้จากการเป็นผู้นำที่สมาชิกให้ความศรัทธา และสามารถควบคุมให้สมาชิกประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในกฎเกณฑ์ของกลุ่มได้ โดยมีลักษณะการปกครองแบบประชาธิปไตย (Democratic Leadership) คือมีส่วนร่วมสนับสนุนและช่วยเหลือกลุ่มในการกำหนดนโยบายต่างๆ ก่อให้เกิดทางเลือกต่างๆได้กว้างขวาง

การที่ผู้นำเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตย โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกได้สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันนั้น ทำให้สมาชิกเกิดการสื่อสารเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเป็นจำนวนมาก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ อิรันทท์ อนวัชศิริวงศ์(2534,2534:42)ที่ว่า การสื่อสารที่มีลักษณะให้เสรีภาพในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจะมีผลให้ผู้ร่วมสนทนาหรือสมาชิกของกลุ่มรู้สึกว่าเขาสามารถแสดงความคิดเห็นได้เต็มที่ทั้งนี้เพราะการสื่อสารเช่นนี้ให้ความเท่าเทียมกันพอ

สมควร นั่นคือการสื่อสารจะมีทิศทางพุ่งตรงไปยังสมาชิกทุกคนภายในกลุ่ม ซึ่งการที่เกิดการสื่อสารเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นลักษณะนี้ก่อให้เกิดทางเลือกต่างๆในการปฏิบัติงานจากหลายมุมมอง ส่งผลให้การตัดสินใจจากความเห็นเหล่านี้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

2. สมาชิกมีความกระตือรือร้นสนใจในกิจกรรมของกลุ่มโดยไม่ปล่อยให้หัวหน้าที่ของผู้นำเพียงฝ่ายเดียว เมื่อมีกิจกรรมต่างๆของกลุ่มสมาชิกจะเข้ามามีส่วนร่วมรวมทั้งชักชวนสมาชิกที่ตนคุ้นเคย เข้าร่วมกิจกรรมจึงทำให้มีสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มอย่างพร้อมเพรียงกัน

การที่สมาชิกมีความกระตือรือร้นสนใจในกิจกรรมของกลุ่ม และกระตุ้นสมาชิกที่ตนคุ้นเคยได้เข้าร่วมกิจกรรมโดยการชักชวน คำเหน็บ หรือแม้กระทั่งการนิเทศนั้น ทำให้กิจกรรมต่างๆของประเพณีบุญบั้งไฟมีสมาชิกที่เข้าร่วมอย่างพร้อมเพรียงกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสมควร กวียะ(2529:225)ที่กล่าวถึงการควบคุมพฤติกรรมทางสังคมให้อยู่ในกรอบของจริยธรรมว่าการสื่อสารในทำนองวิพากษ์วิจารณ์และตำหนิประณามทำให้บุคคลที่ตกเป็นข่าวเกิดความละอายใจหรือเกรงกลัวในการประพฤติของตนเอง และสอดคล้องกับการศึกษาของ วรณิการ์ ภูมิงส์ พิทักษ์(2539)ที่ศึกษาถึงปัญหาอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการครอบครัวและชุมชนพัฒนา ซึ่งพบว่าปัจจัยด้านสังคมกับการมีส่วนร่วมของประชาชนคือความต้องการการเป็นกลุ่มพวก และการได้รับการชักจูงจากเพื่อนบ้าน

3. กลุ่มมีการตัดสินใจโดยกลุ่มเองในเรื่องงานและความก้าวหน้าของกลุ่ม โดยในการประชุมเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆของกลุ่ม สมาชิกจะเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นและร่วมกันตัดสินใจ โดยใช้มติของสมาชิกส่วนใหญ่ไม่ใช่ของผู้ใดผู้หนึ่ง ก่อให้เกิดความรู้สึกถึงการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่ม และเต็มใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรม

การที่กลุ่มมีการตัดสินใจโดยกลุ่มเอง ก่อให้เกิดความรู้สึกถึงการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่มและเต็มใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนิรันดร์ จงวุฒิเวศย์(2537:14)ที่ว่า การเกี่ยวข้องทางจิตและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่มนั้น และทำให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบดังกล่าวด้วย

และในครอบครัวพบว่า ผู้นำและสมาชิกสามารถร่วมกันควบคุมการกระทำของสมาชิกในการร่วมมือกันทำงาน เนื่องจากครอบครัวเป็นกลุ่มขนาดเล็กและเป็นกลุ่มที่ใกล้ชิดที่สุด ผู้ใหญ่ในครอบครัวมักสนับสนุนให้บุตรหลานของตนได้เข้าร่วมกิจกรรมของคุ่มบ้านหรือหมู่บ้าน

เนื่องจากสมาชิกต่างให้ความสำคัญกับประเพณีบุญบั้งไฟ และบุตรหลานมักที่จะเข้าร่วมกิจกรรมตามที่ได้รับความสะดวกสบาย เพราะปัทสถานในครอบครัวที่บุตรหลานต้องเชื่อฟังผู้ใหญ่ยังเป็นสิ่งที่สมาชิกให้ความสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของไฉไลฤดี เจริญภักดี(2538) ที่ศึกษาถึงการควบคุมทางสังคมในระดับครอบครัวชนบทภาคเหนือของไทย โดยพบว่าภายในครอบครัวมีการควบคุมในลักษณะที่ไม่เป็นทางการมากกว่าที่เป็นทางการ โดยกลไกทางวัฒนธรรมถูกนำมาใช้มากที่สุด

นอกจากลักษณะของกลุ่มที่มีประสิทธิภาพของReevesที่ได้นำมาพิจารณากับชุมชนบ้านหนองเลิงแล้ว จากการศึกษาวิจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟนอกเหนือจากที่กล่าวมาข้างต้น คือความสัมพันธ์อันดีของสมาชิกที่เป็นผลมาจากการเข้าร่วมกิจกรรมและการสื่อสารภายในกลุ่ม ซึ่งความสัมพันธ์นี้ก่อให้เกิดความร่วมมือในการทำงานรวมทั้งการสื่อสารเพื่อแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจเกี่ยวกับการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟทั้งในช่วงการเตรียมงานและการถ่ายทอด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพรสิทธิ์ พัฒนานุรักษ์(2529:439) ที่กล่าวเกี่ยวกับทฤษฎีมิติทางสังคมว่าสมาชิกที่ชอบพอกัน(attraction)จะมีการติดต่อสื่อสารกันมากกว่าสมาชิกที่ไม่ชอบพอกันและจะไม่ทำการติดต่อสื่อสารกับผู้ที่ไม่ชอบเลย(repulsion) และสอดคล้องกับแนวคิดของอิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์ (2534: 68)ที่ว่า บรรยากาศเป็นกันเองในกลุ่ม มีส่วนช่วยลดหรือขจัดความกังวลใจ ความไม่สบายใจ ความประหม่า อายและความตึงเครียด และสอดคล้องกับการศึกษาของปาริชาติ บุญญาวิวัฒน์(2533)ซึ่งประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงานพัฒนาสตรีในด้านความรู้ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วม ในการพัฒนาชุมชนของสตรี พบว่าความถี่ของพฤติกรรมสื่อสารระหว่างบุคคลเกี่ยวกับการดำเนินงานตามแผนงานพัฒนาสตรีมีความสัมพันธ์กับความรู้ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของสตรี

นอกจากลักษณะของกลุ่มในชุมชนที่มีประสิทธิภาพและสมาชิกที่มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันแล้ว สิ่งที่ทำให้การสืบทอดประเพณีประสบความสำเร็จนั้น ส่วนหนึ่งมาจากการถ่ายทอดประเพณีที่มีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาพบกิจกรรมที่ถ่ายทอดในชุมชนมีจำนวน 7 กิจกรรมได้แก่ การทำบั้งไฟ การเฝ้าบั้งไฟ การเข็งบั้งไฟที่เน้นความสวยงาม การเข็งบั้งไฟที่เน้นความตลกขบขัน การสืบทอดตำนานประเพณีบุญบั้งไฟผ่านการเล่านิทาน การแสดงหมอลำ และกลอนเข็ง

กิจกรรมที่มีการถ่ายทอดในชุมชนเป็นการถ่ายทอดกิจกรรมที่ผู้ถ่ายทอดและรับการถ่ายทอดมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงเป็นส่วนใหญ่ และมีการใช้การปฏิบัติจริงเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดกิจกรรม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของซูเกียรติ ลีสุวรรณ(2535)ที่ได้ศึกษาเรื่องระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นชนบทภาคเหนือ โดยพบว่ากระบวนการถ่ายทอดความรู้ใช้วิธีการสอนและปฏิบัติจริงไปพร้อมกัน ซึ่งสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมของประเพณีต่างได้รับความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมที่ทำให้เกิดความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมที่ทำ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสุชา จันทน์เอม(2539:152)ที่ว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่บุคคลเรียนรู้โดยได้ร่วมกระทำโดยวิธีใดวิธีหนึ่งหรือได้ลงมือกระทำสิ่งที่เรียนรู้ที่จริง

ในการถ่ายทอดกิจกรรมโดยใช้การปฏิบัติจริงเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอด ผู้ถ่ายทอดจะทำการสื่อสารโดยใช้ทั้งอวัจนภาษาและวัจนภาษาในการถ่ายทอด ซึ่งทำให้ผู้รับการถ่ายทอดสามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้น เพราะได้เห็นจริง ได้ปฏิบัติรวมทั้งมีการอธิบายให้เข้าใจ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของยุบล เบญจรงค์กิจ(2534:27) ที่ว่า การสื่อสารด้วยอวัจนภาษา จะทำให้ผู้รับสารเข้าใจเรื่องราวที่ถ่ายทอดผ่านวัจนภาษามากขึ้น

ลักษณะการสื่อสารที่ใช้ในการถ่ายทอดจะมีลักษณะที่ไม่เป็นทางการ และมีการสื่อสารสองทาง การสื่อสารที่ไม่เป็นทางการทำให้สมาชิกสามารถสื่อสารในขณะที่มีการถ่ายทอดความรู้ได้ง่าย และการสื่อสารสองทางได้เปิดโอกาสให้เกิดขึ้นนี้ทำให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเบอร์โล(1960:31)ที่กล่าวเกี่ยวกับการสื่อสารสองทาง ว่าการสื่อสารที่ได้ต่อบันดาลตลอดเวลานั้น ทำให้ผู้ส่งสารทราบผลของการสื่อสารว่าบรรลุวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารหรือไม่ ซึ่งผู้ส่งสารสามารถที่จะใช้การสื่อสารกลับเพื่อปรับปรุงแก้ไขและคงไว้ซึ่งเนื้อหาสาระในการสื่อสารของตน

ในเมื่อการสื่อสารสองทางทำให้การถ่ายทอดมีประสิทธิภาพมากขึ้นรวมทั้งการสื่อสารที่มีลักษณะที่ไม่เป็นทางการสามารถทำให้เกิดการสื่อสารได้ง่าย จึงทำให้การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดประเพณีบุญบั้งไฟประสบความสำเร็จ กล่าวคือผู้รับการถ่ายทอดสามารถเข้าใจและปฏิบัติกิจกรรมได้อย่างถูกต้อง ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษานกตล วรรณาคม(2528)ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านการสื่อสารกับผลสัมฤทธิ์ของการรู้หนังสือพบว่า ความบ่อยครั้งในการสื่อสารระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนและลักษณะการมีส่วนร่วมในการสื่อสารระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับผลสัมฤทธิ์ของการรู้หนังสือ

ทิศทางการไหลของสารในการถ่ายทอดมี 2 ลักษณะคือ ผู้ถ่ายทอดจะทำการถ่ายทอดไปยังผู้รับการถ่ายทอด ที่มีความสามารถหรือชำนาญน้อย แต่ในขณะที่เดียวกันในกลุ่มผู้ถ่ายทอดและกลุ่มผู้รับการถ่ายทอดต่างมีการถ่ายทอดความรู้ซึ่งกันและกัน แต่ต่างกันไปตามความสามารถและบทบาท ดังนั้นภายในชุมชนสมาชิกจึงมีการถ่ายทอดกิจกรรมในลักษณะ

1. เป็นการถ่ายทอดจากผู้ที่เป็นไปสู่อันที่ไม่เป็น
2. เป็นการถ่ายทอดในผู้ที่เป็นซึ่งมีความรู้ในระดับเดียวกัน

ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของมาร์กาเรต มีด(อ้างในสันติสุข กฤษดากร,2541:52) ที่ได้แบ่งการถ่ายทอดความรู้ในชุมชนออกเป็น

1. การบอกเล่าต่อกันมาในสังคมดั้งเดิมของชนกลุ่มหนึ่งๆ การถ่ายทอดโดยการบอกเล่าจากผู้สูงอายุกว่าไปสู่สมาชิกของกลุ่ม เช่นบรรพบุรุษเล่าสู่ลูกหลาน
2. การเรียนรู้หรือการได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นราวคราวเดียวกัน เป็นเพื่อนกันอาจเรียนรู้มาพอๆกัน
3. การที่คนรุ่นใหม่ที่มีความรู้ความสามารถดีกว่าเป็นผู้ถ่ายทอดให้ ซึ่งผู้ใหญ่อาจเรียนรู้จากลูกหลาน ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ที่มีความรู้ความสามารถสอนให้

นอกจากนั้นในกิจกรรมที่ผู้ถ่ายทอดและรับการถ่ายทอดไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์กันโดยตรง การสื่อสารมักจะเป็นการสื่อสารทางเดียว ซึ่งในบางครั้งอาจทำให้ผู้รับการถ่ายทอดไม่เข้าใจในสารที่ส่ง แต่อย่างไรก็ตามระหว่างสมาชิกที่มีบทบาทในการเป็นผู้รับการถ่ายทอดจะมีการสื่อสารสองทางระหว่างกัน เพราะกิจกรรมที่มีการสื่อสารทางเดียวมักเป็นกิจกรรมที่ไม่ซับซ้อนมากนัก ทำให้สมาชิกเกิดความเข้าใจได้ง่ายขึ้น

กิจกรรมเหล่านี้มักเป็นกิจกรรมที่เป็นการถ่ายทอดตำนาน โดยการถ่ายทอดใน 3 ลักษณะ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Lucaltes & Condit(อ้างใน ฉลองรัตน์ ทิพย์พินาน,2539:17) ที่ว่าการเล่าเรื่องเป็นสื่อกลางในการทำความเข้าใจเรื่องราวต่างๆ การเล่าเรื่องสามารถนำมาอธิบายเรื่องราวทุกอย่างได้ในสื่อทุกประเภท

การถ่ายทอดตำนานในลักษณะต่างๆทำให้สมาชิกเกิดความเข้าใจในตำนานได้มากขึ้น รวมทั้งเกิดความเพลิดเพลินขณะรับการถ่ายทอด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Lucaltes

& Condit(อ้างใน ฉลองรัตน์ ทิพย์พิมาน,2539:17)ที่ว่า วัตถุประสงค์ของการเล่าเรื่องคือทำหน้าที่ถ่ายทอดจินตนาการและสนุกเพลิดเพลิน และสอดคล้องกับการศึกษาของ ธนันท์ เศรษฐพันธ์(2535)ที่ศึกษาถึงการใช้เรื่องเล่าผีปู้และย่าแสะ โดยพบว่าชาวบ้านใช้เรื่องเล่านี้อ้างถึงประวัติหรือตำนานของผีปู้และย่าแสะ พิธีกรรมเลี้ยงผีปู้และย่าแสะ รวมทั้งสอดคล้องกับผลการศึกษาของนันทราพร ทิพา(2539)ที่วิเคราะห์เนื้อหาของเพลงพื้นบ้านหมอลำเพื่อเพื่อการถ่ายทอดวัฒนธรรม โดยพบว่าเนื้อหาเพลงพื้นบ้านหมอลำประกอบด้วยสาระต่างๆสามารถจัดกลุ่มหมวดหมู่เรียงจากมากไปหาน้อย คือการดำเนินชีวิต ค่านิยม ความเชื่อ ขบธรรมเนียมประเพณีความรู้ต่างๆ

ถึงแม้ว่าการถ่ายทอดตำนานสามารถทำให้ผู้รับการถ่ายทอดเกิดความรู้เกี่ยวกับตำนาน แต่ในบางครั้งเนื้อหาอาจไม่สมบูรณ์นัก เนื่องจากเป็นเรื่องเล่าเชิงมุขปาฐะ แต่อย่างไรก็ยังสามารถคงใจความหลักของเรื่องไว้ได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของวรพล พรหมิกบุตร(2534:24)ที่ว่า ความสามารถในการสืบสาน ถ่ายทอดวัฒนธรรมในสังคมหนึ่งๆ ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการเผยแพร่ข่าวสารอย่างถูกต้อง แม่นยำ และต่อเนื่อง ประสิทธิภาพในการเผยแพร่ข่าวสารด้วยเทคโนโลยีปากเปล่าขึ้นอยู่กับความสามารถของบุคคลที่เกี่ยวข้องในการจำรายละเอียดของข่าวสาร

ในบางกิจกรรมอวัจนภาษาคือท่าทางที่แสดงถึงความสนุกสนานได้กระตุ้นให้สมาชิกเกิดความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรม อีกทั้งเกิดความรู้พื้นฐานในกิจกรรม เมื่อเข้าร่วมกิจกรรมในครั้งต่อไปจึงสามารถรับการถ่ายทอดได้ง่าย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสุชา จันทร์เอม(2539:152)ที่กล่าวถึงการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้ใหม่ที่สะสมขึ้นเนื่องจากประสบการณ์ก่อนๆ หรือที่สัมพันธ์กับประสบการณ์ก่อนๆนี้เป็นหลักสำคัญของการเรียนรู้ทุกชนิด

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าในชุมชนบ้านหนองเล็งมีการใช้ทั้งสื่อประเพณี และสื่อบุคคลในการถ่ายทอดประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสุธีรา เผ่าโภคสถิตย์(2536) ที่ศึกษาถึงความคิดเห็นของคนเชื้อสายมอญเกี่ยวกับบทบาทของสื่อบุคคล สื่อประเพณี และสื่อมวลชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรม พบว่าสื่อที่มีบทบาททำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของคนเชื้อสายมอญมากที่สุดคือ สื่อประเพณี สื่อบุคคล และสื่อมวลชนตามลำดับ

เมื่อพิจารณาการถ่ายทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนบ้านหนองเล็ง จะพบว่ากิจกรรมที่มีการถ่ายทอดนั้นมีหลายกิจกรรม ซึ่งแต่ละกิจกรรมสมาชิกสามารถเข้าร่วมตามความเหมาะสมของตนเช่น การทำบั้งไฟสมาชิกที่เข้าร่วมคือผู้ชาย และสมาชิกที่เป็นผู้หญิงจะเข้าร่วม

การตั้งบังไฟที่เน้นความสวยงาม จึงทำให้สมาชิกในชุมชนได้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างทั่วถึง ซึ่งส่งผลดีต่อการถ่ายทอดประเพณีบุญบังไฟ

การถ่ายทอดในแต่ละกิจกรรมมีการสื่อสารที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของการถ่ายทอดและสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมสามารถถ่ายทอดความรู้แก่กันได้ ซึ่งแตกต่างตามความสามารถของแต่ละคน รวมทั้งมีสื่อในการถ่ายทอดประเพณีทั้งสื่อบุคคล และสื่อประเพณี ด้วยเหตุนี้จึงทำให้การถ่ายทอดประเพณีบุญบังไฟในชุมชนบ้านหนองเล็งเป็นการถ่ายทอดประเพณีบุญบังไฟที่มีประสิทธิภาพ

นอกจากการถ่ายทอดประเพณีจะเกิดขึ้นในกลุ่มสมาชิกแล้ว ยังพบว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทในการถ่ายทอดการทำบังไฟเช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาดวงกลมวรรธโนทัน (2540) ที่ศึกษาถึงบทบาทผู้นำและการผสมผสานทางวัฒนธรรม โดยพบว่าผู้นำทางศาสนาช่วยรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และสอดคล้องกับการศึกษาของนงเยาว์ ปิฎกรัตน์(2532) ที่ศึกษาถึงบทบาทของพระสงฆ์ในจังหวัดสงขลาที่มีต่อการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านพบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดสงขลามีบทบาทต่อการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านอยู่ในระดับปานกลาง

จากการศึกษาพบว่าเยาวชนในชุมชนบ้านหนองเล็งต่างมีความผูกพันกับวัด มีการบวชของกุ่มที่วัด รวมทั้งช่วยงานต่างๆของวัด ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พระสงฆ์ที่มีความสามารถในการทำบังไฟได้มีปฏิสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเยาวชน และส่งผลต่อการถ่ายทอดประเพณีในที่สุด

ลักษณะเด่นของชุมชนที่ทำให้การสืบทอดประเพณีบุญบังไฟประสบผลสำเร็จอีกประการหนึ่งคือสมาชิกในชุมชนให้ความสำคัญกับประเพณีบุญบังไฟ จึงทำให้สมาชิกต่างเข้าร่วมกิจกรรมของประเพณีโดยการร่วมกิจกรรมต่างๆ ทำให้เกิดความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมที่ทำ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสุชา จันทน์เอม(2539:152)ที่ว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่บุคคลเรียนรู้โดยได้ร่วมกระทำโดยวิธีใดวิธีหนึ่ง หรือได้ลงมือกระทำสิ่งที่เรียนรู้จริง ดังนั้นสมาชิกจึงมีความรู้ ความสามารถที่จะมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานรวมทั้งปฏิบัติงานได้

และนอกจากการสืบทอดประเพณีบุญบังไฟจะขึ้นอยู่กับสมาชิกในกลุ่มแล้ว กลุ่มภายนอกชุมชนเป็นกลุ่มหนึ่งที่ส่งผลต่อการสืบทอดประเพณี เนื่องจากบุคคลเหล่านี้เป็นสมาชิกของชุมชน แต่อาศัยอยู่ที่อื่น ที่จะกลับมาเยี่ยมบ้านกับคนเฝ้าป่าในงานประเพณีบุญบังไฟ และ

มักจะพาเพื่อนที่เป็นสมาชิกของชุมชนอื่นมาร่วมงาน จึงทำให้สมาชิกในชุมชนได้ให้ความสำคัญในการเตรียมงาน เนื่องจากต้องการต้อนรับญาติมิตรของตนรวมทั้งแสดงศักยภาพในการจัดงานให้สมาชิกจากชุมชนอื่นได้ทราบ ซึ่งนำมาสู่ความภาคภูมิใจของชุมชน

จากการศึกษายังพบข้อดีของการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนบ้านหนองเล็ง ซึ่งได้แก่ในการสื่อสารที่มีลักษณะที่เป็นทางการซึ่งเป็นการสื่อสารในกลุ่มขนาดใหญ่ สมาชิกส่วนมากยังคงเป็นฝ่ายที่รับฟังความคิดเห็นของสมาชิกที่มีบทบาทเป็นผู้นำชุมชนรวมทั้งผู้นำประเพณีเพียงฝ่ายเดียว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของอิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์(2534: 41) ที่ว่าการสื่อสารภายในกลุ่มมักจะเกี่ยวข้องกับบทบาทหรือสถานะของสมาชิก ถ้าในกลุ่มมีสมาชิกคนใดซึ่งสมาชิกคนอื่นเห็นว่ามีความสำคัญในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง สมาชิกของกลุ่มมีแนวโน้มจะขอความคิดเห็นในเรื่องนั้นๆ จากสมาชิกผู้นั้น ซึ่งเมื่อเกิดเหตุการณ์เช่นนี้เป็นประจำอาจทำให้สมาชิกเคยชินกับการเป็นผู้ฟังโดยไม่เสนอความคิดเห็นต่อที่ประชุม

แต่อย่างไรก็ตามสมาชิกในกลุ่มยังคงให้ความสำคัญกับการลงมติเกี่ยวกับการจัดงาน เพราะต่างถือว่าหากสิ่งใดเป็นมติแล้วต้องปฏิบัติตาม ซึ่งการสื่อสารเพื่อปรึกษาหารือเกี่ยวกับการลงมตินั้นมีลักษณะการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ โดยจะกระทำในกลุ่มย่อยเพื่อหาข้อมูลประกอบการตัดสินใจของตนเอง การสื่อสารในลักษณะนี้สมาชิกต่างมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเพิ่มมากขึ้นกว่าในการสื่อสารที่มีลักษณะเป็นทางการ การสื่อสารลักษณะนี้ทำให้การตัดสินใจของสมาชิกมีข้อมูลที่เพียงพอจะทำให้การตัดสินใจนั้นมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

นอกจากนั้นการสื่อสารในช่วงของการจัดเตรียมงาน เยาวชนมักไม่ค่อยเข้าร่วมประชุม จึงทำให้เยาวชนเหล่านี้ไม่ได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นทั้งเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน และการตัดสินใจ ซึ่งทำให้การจัดกิจกรรมต่างๆเป็นไปตามความต้องการของสมาชิกที่เป็นผู้ใหญ่เพียงกลุ่มเดียว เยาวชนจะเข้ามีส่วนร่วมในบางครั้งผู้ใหญ่บ้านระบุให้เข้าร่วมเท่านั้น เหตุผลหนึ่งมาจากในแต่ละครอบครัวได้ส่งพ่อหรือแม่เข้าร่วมประชุม อีกทั้งเยาวชนมักทำงานหรือเรียนหนังสือต่างถิ่น แต่อย่างไรก็ตามเยาวชนเหล่านี้มักมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานในขั้นการถ่ายทอดประเพณี ซึ่งมากขึ้นขึ้นอยู่กับความสนใจของเยาวชนและการสนับสนุนจากครอบครัว

จากการศึกษาพบปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้นกับการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟคือเมื่อใดที่สมาชิกให้ความสำคัญกับผลของการแข่งขันมากเกินไป สิ่งก็ตามมากก็คือจะมีการว่าจ้างหรือซื้อขายเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งจากการศึกษาจะเห็นได้ว่าการถ่ายทอดประเพณีบุญบั้งไฟได้ใช้การถ่ายทอดผ่านการปฏิบัติงานเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นหากมีการว่าจ้างหรือซื้อขายแล้วการเข้าร่วมกิจ

กรรมประเพณีบุญบั้งไฟของสมาชิกจะไม่เกิดขึ้น ซึ่งเท่ากับว่าการถ่ายทอดประเพณีก็จะไม่สามารถเกิดขึ้นเช่นกัน

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ควรสนับสนุนให้เกิดการสื่อสารในกลุ่มขนาดเล็ก โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกได้ทำการสื่อสารภายในครอบครัว คุ้มบ้าน กลุ่มอาชีพ เพื่อนำผลการสื่อสารที่ได้เป็นข้อมูลของการสื่อสารในกลุ่มขนาดใหญ่ต่อไป เพราะจากการศึกษาพบว่าสมาชิกในกลุ่มขนาดเล็กมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อแสดงความคิดเห็นมากกว่าในกลุ่มขนาดใหญ่ หากมีการสนับสนุนให้เกิดการสื่อสารในกลุ่มขนาดเล็ก ย่อมทำให้ในการจัดเตรียมงานจะได้ข้อมูลที่มีความหลากหลายจากความคิดของสมาชิกที่มีบทบาทที่แตกต่างกัน ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพในการดำเนินงาน นอกจากนี้การที่สมาชิกมีส่วนร่วมในการสื่อสารได้ส่งผลให้สมาชิกมีความรู้สึกว่ามีส่วนร่วมในกิจกรรมและส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมากในที่สุด

2. ควรให้เยาวชนได้เข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมของประเพณีทั้งขั้นเตรียมการและขั้นการถ่ายทอด เพื่อให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมในกิจกรรม รวมทั้งเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความรู้สึกรับผิดชอบต่องานที่ทำ ซึ่งจะทำให้การสืบทอดประเพณีมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพราะการถ่ายทอดความรู้ต้องอาศัยการปฏิบัติจริง และการที่ประเพณีจะยังคงอยู่ได้ต้องมีการถ่ายทอดให้กับสมาชิกในแต่ละรุ่น

3. ในการจัดกิจกรรมของประเพณีบุญบั้งไฟที่มีการแข่งขันเข้ามาเกี่ยวข้อง ควรเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการจัดทำ โดยไม่อนุญาตให้เกิดการซื้อหรือว่าจ้างขึ้น เพราะหากสมาชิกในชุมชนไม่ได้ลงมือปฏิบัติเอง การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ ซึ่งข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาหากขาดผู้ชำนาญในแต่ละคุ้ม สามารถแก้ไขได้โดยจัดตั้งผู้ที่มีความชำนาญภายในชุมชนเป็นคณะที่ปรึกษาในการทำกิจกรรมของทุกคุ้มบ้าน

4. ควรจัดกิจกรรมอื่นควบคู่กับการจัดประเพณีบุญบั้งไฟ เพื่อดึงดูดความสนใจแก่สมาชิกนอกชุมชน เพราะเมื่อประเพณีบุญบั้งไฟได้รับความสนใจจากภายนอกชุมชนและมีการเข้าชมประเพณีบุญบั้งไฟเป็นจำนวนมาก ย่อมทำให้สมาชิกในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ และเกิดการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟต่อไป

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. จากการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมในการสื่อสารของสมาชิกมีส่วนสำคัญทั้งในการวางแผนปฏิบัติงานและการถ่ายทอดประเพณี จึงควรศึกษาว่านอกจากปัจจัยที่เกี่ยวกับลักษณะของกลุ่มและรูปแบบการสื่อสารแล้ว ยังมีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟของสมาชิกในชุมชน เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการสื่อสารของสมาชิกในชุมชนต่อไป

2. จากการศึกษาพบว่าจิตสำนึกของการร่วมมือกันทำงาน ส่งผลต่อการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชน จึงควรศึกษาถึงสาเหตุการเกิดจิตสำนึกในการร่วมมือกันทำงานของสมาชิกในชุมชนโดยละเอียด เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้เป็นข้อมูลในการสร้างจิตสำนึกเพื่อให้เกิดการร่วมมือกันทำงาน ซึ่งส่งผลต่อการสืบทอดประเพณีในชุมชนต่างๆต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กาญจนา แก้วเทพ. สื่อเพื่อชุมชน การประมวลองค์ความรู้. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาการสื่อสารมวลชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

กวรรณิการ์ เวียงเพิ่ม. การวิเคราะห์ละครโทรทัศน์แบบ SITUATION COMEDY เรื่องคู่ซิ่นซูลมุน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

กุลวรา ชูพงศ์ไพโรจน์. การวิเคราะห์การเล่าเรื่องในเพลงไทยลูกทุ่ง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

เกื้อ วงศ์บุญสิน. ประชากรกับการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

จารุบุตร เรื่องสุวรรณ. ของดีอีสาน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2523.

จุไรรัตน์ จันทรธำรง. ชุมชนกับการยึดมั่นผูกพันในศาสนาของชาวไทยมุสลิม ศึกษากรณีไทยมุสลิมอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530.

เจริญ ต้นมหาพราน. เบิ่งประเพณีบ้านช้อย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมาบรรณ, 2541.

ฉลองรัตน์ ทิพย์พิมาน. วิเคราะห์โครงสร้างการเล่าเรื่องในภาพยนตร์อเมริกันที่มีตัวละครเอกเป็นสตรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

ไฉไลฤดี เจริญภักดี. การควบคุมทางสังคมในระดับครอบครัวชนบทภาคเหนือของไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

เชษฐชัย ศรีสุชาติ. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบายสาธารณะ. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาการเมืองและการปกครอง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2541.

ชูษณา ก้อนจันทเขต. การมีส่วนร่วมของสมาชิกนิคมสร้างตนเองในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตาม
ความจำเป็นพื้นฐานด้านที่อยู่อาศัย ศึกษาเฉพาะกรณีนิคมสร้างตนเองกระเสี้ยว
จ.สุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536.

ชูเกียรติ ลีสุวรรณ. เอกสารการสอนกระบวนวิชา 053714.ปรัชญาและหลักการศึกษานอก
ระบบ. ภาควิชาส่งเสริมการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2532.

ไชยชนะ สุทธิวรชัย. ปัจจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณี
อำเภอพานทองจังหวัดชลบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2535.

ดวงกมล วรธินทัย. บทบาทผู้นำและการผสมผสานทางวัฒนธรรม : ศึกษากรณีชุมชนกะเหรี่ยงใน
จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาสังคมศึกษา คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์. การสื่อสารในกลุ่ม. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

ทองคุณ หงส์พันธ์. อีสาน : อดีต ปัจจุบัน อนาคต. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป, 2532.

ถิรนนท์ เศรษฐพันธ์. การใช้เรื่องเล่าผีปู่และย่าแสะ : ศึกษากรณีชาวล้านปาง. วิทยานิพนธ์ปริญญา
โทบริหารธุรกิจภาควิชามานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.

นพคุณ ดิสุคนธ์. ความเป็นปึกแผ่นในครอบครัวผู้สูงอายุ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะ
สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537.

นภดล วรรณาคม. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านการสื่อสารกับผลสัมฤทธิ์ของการรู้หนังสือ
ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือแห่งชาติ อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2528.

นิทรพร ทิพา. การวิเคราะห์เนื้อหาเพลงพื้นบ้านหมอลำเพื่อการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2539.

นียบวรรณ วรรณศิริ. สังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์,2535.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. กลวิธีแนวทางการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล,2527.

ปาริชาติ บุญญาวิวัฒน์. การประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงานพัฒนาสตรีในด้านความรู้ ทักษะ และ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของสตรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2533.

ปรมะ สตะเวทิน. หลักนิเทศศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ภาพพิมพ์,2540.

นางเยาว์ ปิฎกรัตน์. บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน ศึกษาเฉพาะกรณี จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไทยคดีศึกษา (เน้นสังคมศาสตร์) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา,2532.

มณฑา พิพัฒน์เพ็ญ. การมีส่วนร่วมและกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านในการสอนดนตรีพื้นบ้านของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการศึกษาออกโรงเรียน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,2540.

มนสิสุทธิ์ สอนิยะ. ปัจจัยที่ส่งเสริมให้ศูนย์ส่งเสริมรักษาภูมิปัญญาประจำหมู่บ้านประสบผลสำเร็จ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,2536.

ไพรัตน์ เตชะรินทร์. นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชน ยุทธศาสตร์การพัฒนาศึกษาปัจจุบัน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสฬการพิมพ์,2527.

โยธิน คັນสนยุทธ. พลวัตกลุ่ม. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2538.

ระวีวรรณ ประกอบผล. หลักและทฤษฎีการสื่อสาร(หน่วยที่ 3). สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,2529.

วรพร พรหมกบุตร. การสื่อสารสัญลักษณ์ : ธรรมชาติ พัฒนาการ ผลกระทบ. กรุงเทพมหานคร : อาร์ตไลน์,2534.

วรรณมา สุชาติสุธาธรรม. บทบาทและผลกระทบของโทรทัศน์ที่มีต่อความคิดเห็นในการได้รับความรู้ด้านวัฒนธรรมไทยและการตระหนักถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,2539

วรวิทย์ องค์ครุฑรักษา. กระบวนการถ่ายทอดศิลปะการปักผ้าของชาวเขาเผ่าเย้า บ้านแม่ซ้าย จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาการศึกษาชั้นนอกโรงเรียน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร,2537.

สมควร กวียะ. หลักและทฤษฎีการสื่อสาร(หน่วยที่ 4). สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,2529.

สมชัย ใจดี. ประเพณีและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิชย์, 2538.

สุธีรา เผ่าโกลสถิตย์. การศึกษาความคิดเห็นของคนเชื้อสายมอญเกี่ยวกับบทบาทของสื่อบุคคล สื่อประเพณีและสื่อมวลชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรม ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนมอญเกาะเกร็ด ปากลัดและบางกระดี. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,2536.

สายพิรุณ น้อยศิริ. ปัจจัยที่ส่งเสริมการพัฒนาองค์กรประชาชนในชนบท ศึกษาเฉพาะกรณี ธนาคาร
ข้าว บ.โนนบุยต.ชุมพวง อ.ชุมพวงจ.นครราชสีมา.วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตคณะ
วารสารศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,2530.

สิริชัย วงศ์สาธิตศาสตร์. ความสัมพันธ์ในครอบครัว พฤติกรรมการสื่อสารและรูปแบบการสื่อสารใน
ครอบครัวโสเภณีชาย. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะ
นิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2532.

สุรพล กาญจนะจินดา,ประภาส ศิลปรัศมี. ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มอาชีพ. กองวิจัยและ
ประเมินผลกรมการพัฒนาชุมชน,2529.

สุชา จันทร์เอม. จิตวิทยาการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พีระพัทธร,2521.

สุกัญญา ถมยา. ความแปลกแยกของคนในชุมชนแออัดกับการเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน. วิทยา
นิพนธ์มหาบัณฑิต(พัฒนาสังคม) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์,2537.

สุรีย์ ตันท์ศรีสุโรจน์. การมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของผู้นำเยาวชนในชุมชน
คลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาพัฒนา
สังคม คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,2531.

สันติสุข กฤษดากร. การศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน อ.หลังสวน
จ.ชุมพร.ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร,2541.

เสถียร เชนประดับ. การสื่อสารและการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์,2538.

อรรถวิทย์ ศิลาคุปต์. ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
: ศึกษากรณีกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตที่ชนะเลิศในระดับอำเภอจังหวัดตาก. วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิตสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์,2536.

อรรรรณ ปิรันธน์โหวาท. การตรวจสอบการสื่อสารในองค์กร. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรมศาสนาและชาติพันธุ์. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538 ภาษาอังกฤษ

David K. Berlo. The Process of Communication. United States of America : Michigan State University, 1960.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวคำถามที่ใช้กับกลุ่มเป้าหมาย

● ลักษณะของกลุ่ม

ความเป็นกลุ่ม

- ครอบครัวของท่านเข้าร่วมกิจกรรมประเภทใดในประเพณีบุญบั้งไฟ
- ภายในคุ้มและหมู่บ้านของท่านมีการจัดเตรียมประเพณีบุญบั้งไฟอย่างไร

โครงสร้างของกลุ่ม

- ภายในครอบครัว คุ้มบ้าน และหมู่บ้านมีการแบ่งการปกครองกันอย่างไร
- สมาชิกในครอบครัว คุ้มบ้าน และหมู่บ้านมีโอกาสพบปะกันในช่วงไหนอย่างไร
- สมาชิกในครอบครัว คุ้มบ้าน และหมู่บ้าน มีความสัมพันธ์กันมากน้อยเพียงใด
- สมาชิกในครอบครัวของท่านมีความเกี่ยวข้องกันอย่างไร
- เด็กในครอบครัวของท่านได้รับการปลูกฝังให้เชื่อฟังผู้ใหญ่หรือไม่

กฎเกณฑ์และปทัสสถาน

- สมาชิกในคุ้มบ้าน และหมู่บ้านใช้กฎเกณฑ์ในการปกครองกันอย่างไร
- ภายในครอบครัว คุ้มบ้าน และหมู่บ้าน ของท่านให้ความสำคัญกับประเพณีบุญบั้งไฟมากน้อยเพียงใด อย่างไร เพราะอะไร

ผู้นำกลุ่ม

- ผู้นำรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกหรือไม่อย่างไร
- ท่านคิดว่าผู้นำคุ้ม/ผู้ใหญ่บ้าน ปกครองกลุ่มเป็นอย่างไรบ้าง

● รูปแบบการสื่อสาร

ลักษณะสองทางของการสื่อสาร

- ขณะที่ทำการสื่อสารสมาชิกในครอบครัว/หมู่บ้าน/หมู่บ้าน มีการซักถามเมื่อเกิดความไม่เข้าใจหรือไม่
- ภายในครอบครัว/หมู่บ้าน และหมู่บ้านของท่าน สมาชิกมีโอกาสแสดงความคิดเห็นของตนในขณะทำการสื่อสารหรือไม่ อย่างไร

ทิศทางการไหลของสาร

- ภายในครอบครัว/หมู่บ้าน และหมู่บ้าน ผู้นำได้เปิดโอกาสให้สมาชิกได้พูดคุยซักถามและรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกหรือไม่
- ภายในครอบครัว/หมู่บ้าน และหมู่บ้าน ขณะที่พูดคุยเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นการแลกเปลี่ยนความเห็น หรือมีคนที่เป็นคนพูดเพียงฝ่ายเดียว
- ภายในครอบครัว/หมู่บ้าน/หมู่บ้าน ใครมีบทบาทในการสื่อสารมากที่สุด อย่างไร เพราะอะไร
- หากท่านไม่เข้าประชุม ท่านสามารถรับรู้ถึงกิจกรรมต่างๆที่จะมีขึ้น ได้จากไหน อย่างไร
- ในการถ่ายทอดกิจกรรมของบุญบั้งไฟใครเป็นผู้ให้ความรู้แก่สมาชิกในกลุ่ม

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสาร

- ในครอบครัว/หมู่บ้าน และหมู่บ้าน มีการถ่ายทอดประเพณีอย่างไร
- ขณะเตรียมงานประเพณีบุญบั้งไฟท่านให้บุตรหลานเข้ามาช่วยหรือไม่

ลักษณะการสื่อสาร

- ในการจัดเตรียมงานภายในครอบครัว/หมู่บ้าน และหมู่บ้าน มีการพูดคุยในลักษณะการประชุมเป็นทางการหรือพูดคุยกันธรรมดา
- ในการถ่ายทอดกิจกรรมในประเพณีบุญบั้งไฟ การสื่อสารในการถ่ายทอดเป็นไปในลักษณะไหน เพราะอะไร

● **การมีส่วนร่วมในการสื่อสาร**

- ในครอบครัว คู่มบ้านและหมู่บ้านของท่านมีการร่วมพูดคุยเกี่ยวกับบุญบั้งไฟมากนักน้อยเพียงใด
อย่างไร
- ในการพูดคุยนั้นเป็นไปในลักษณะใด ฟังเฉยๆ ออกความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ
- ในครอบครัวของท่านใครคือผู้เข้าไปมีส่วนร่วมในการสื่อสารของคู่มบ้านและหมู่บ้าน
- เมื่อสมาชิกในชุมชนเข้าร่วมสื่อสารในกลุ่มแต่ละระดับ ลักษณะการมีส่วนร่วมเป็นไปในลักษณะ
ใดฟังเฉยๆ ออกความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ
- ในขณะที่ทำกิจกรรมใครมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดกิจกรรม อย่างไร
- ภายในครอบครัว คู่มบ้านและหมู่บ้าน ผู้ที่มีส่วนร่วมในการพูดคุยเกี่ยวกับบุญบั้งไฟเป็นประจำ
คือใคร เพราะอะไร

แนวคำถามที่ใช้กับกลุ่มผู้นำชุมชน

- ภายในชุมชนมีการปกครองกันอย่างไร
- สภาพเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิกในชุมชนเป็นอย่างไร
- คณะกรรมการบริหาร และวัด ให้การสนับสนุนกิจกรรมประเพณีบุญบั้งไฟอย่างไร
- ในการจัดเตรียมประเพณีบุญบั้งไฟ ชุมชนมีการเตรียมการอย่างไร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวพวงชมพู ไชยอาลา เกิดวันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ. 2518 ที่อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด สำเร็จการศึกษาปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิต เกียรตินิยมอันดับสอง คณะมนุษยศาสตร์ ภาควิชาศิลปนิเทศ สาขาวิชาเอกสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในปีการศึกษา 2541 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรปริญญาโทศิลปศาสตรมหาบัณฑิตที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะนิเทศศาสตร์ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ สาขาวิชานิเทศศาสตร์พัฒนาการ ในปีการศึกษา 2542

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย